

Carlos Castaneda

AKTIVNA STRANA BESKONAČNOSTI

S engleskoga prevela
Nada Vučinić

Naslov izvornika:

Carlos Castaneda

THE ACTIVE SIDE OF INFINITY

Copyright © 1998 Laugan Productions

All Rights reserved by the Author throughout the world

Digitalizacija Knjiga : Equilibrium © 2006

Ova je knjiga posvećena
profesorima Clementu Meighanu i Haroldu Garfinkelu
koji su mi dali snažan poticaj za bavljenje
antropološkim terenskim istraživanjima
i opremili me alatom nužnime za takav rad.

Slijedeći njihove savjete, svim sam se srcem upustio
u proučavanje terena i krenuo na putovanje bez povratka.
Ako su moja istraživanja iznevjerila duh njihova učenja,
tu se ništa ne može promijeniti. Nisam mogao postupiti
drukčije od onoga što sam učinio. Viša sila koju
šamani nazivaju *beskonačnošću* progutala me je
prije nego što sam dospio uobličiti
jasne znanstvene pretpostavke.

Sadržaj

Predgovor.....	4
Uvod.....	6

Drhtaj u zraku

Putovanje moći.....	27
Namjera beskonačnosti.....	38
Tko je zapravo bio Juan Matus.....	56

Početak novog doba

Velike brige svakodnevnog života.....	63
Svjetonazor koji nisam mogao podnijeti.....	72
Neizbježan sastanak.....	77
Točka loma.....	83
Mjere spoznaje.....	93
Kako reći <i>hvala</i>	103

S onu stranu sintakse

Razvodnik.....	112
Međuigra energije na obzoru.....	127
Putovanje tamnim morem svijesti.....	140
Anorganska svijest.....	149
Jasan pogled.....	159
Sjene od blata.....	170

Odlazak na konačno putovanje

Skok u ponor.....	186
Povratak.....	207

PREDGOVOR

Sintaksa

Jedan čovjek, zureći u svoje jednadžbe,
reče da je svemir imao početak.
Dogodila se eksplozija, rekao je.
Prasak nad praskovima, i svemir bi rođen.
I on se širi, reče.
Čak je izračunao i dužinu njegova života:
deset milijardi okretaja Zemlje oko Sunca.
Svi na Zemljinoj kugli zaklicaše od radosti;
njegove proračune nazvaše znanošću.
Nitko nije pomislio da je čovjekova pretpostavka o početku svemira
tek odraz sintakse njegova materinskog jezika;
sintakse kojoj su potrebni počeci poput rođenja,
razvoja i sazrijevanja,
i krajevi, poput smrti, kao činjenični iskazi.
Svemir je imao početak,
i on stari, uvjerava nas taj čovjek,
i umrijet će, kao što umiru sve stvari,
kao što je i on sam umro pošto je matematički potvrdio
sintaksu svojega materinskog jezika.

Druga sintaksa

Je li svemir doista imao početak?

Je li teorija velikog praska istinita?

To nisu pitanja, iako zvuče kao da jesu.

Je li sintaksa kojoj su potrebni počeci, razvoji

i završeci kao činjenični iskazi, jedina postojeća sintaksa?

To je pravo pitanje.

Postoje i druge sintakse.

Evo jedne, primjerice, koja zahtijeva da se različitost intenziteta uzme kao činjenica.

U toj sintaksi ništa ne počinje i ništa ne završava;

tako rođenje nije čist, jasno izdvojen događaj,

nego posebna vrsta intenziteta,

što vrijedi i za sazrijevanje i za smrt.

Čovjek s takvom sintaksom, pregledavajući svoje jednadžbe,

zaključuje da je izračunao dovoljno različitih intenziteta

da može sa sigurnošću reći

kako svemir nikada nije počeo

i nikada neće završiti,

već je prolazio, sada prolazi i prolazit će

kroz beskrajna kolebanja intenziteta.

Taj bi čovjek s pravom mogao zaključiti da je sam svemir

bojna kočija intenziteta

i da se čovjek na nju može ukrcati

kako bi putovao kroz promjene bez kraja.

Sve će on to zaključiti, i mnogo više,

a da možda nikada neće shvatiti

kako samo potvrđuje

sintaksu svojega materinskog jezika.

UVOD

Ova je knjiga zbirka važnih događaja iz mog života. Skupio sam ih slijedeći upute don Juana Matusa, šamana Yaqui Indijanaca iz Meksika, koji mi je trinaest godina nastojao približiti *spoznajni svijet* šamana koji nekoć davno življahu u Meksiku. Jednog mi dana don Juan Matus onako usput predloži, kao da mu je to tog časa palo na pamet, da sastavim ovu zbirku važnih događaja iz svojeg života. Takav je bio njegov način podučavanja. O važnim je potezima često govorio kao da je posrijedi nešto sasvim obično. Na taj je način prikivao gorčinu konačnosti, prikazujući je kao nešto što se ni po čemu ne razlikuje od svakodnevnih briga.

Don Juan mi je s vremenom otkrio da su šamani drevnog Meksika zbirku važnih događaja iz nečijeg života smatrali *bonafide* sredstvom koje pokreće zalihe energije što postoji unutar ja. Objašnjavali su da se te zalihe zapravo sastoje od energije koja potječe iz samog tijela, ali je premještena, potisnuta izvan dohvata uslijed okolnosti našega svakodnevnog života. U tom je smislu, za don Juana i šamane iz njegove loze, zbirka važnih događaja bila sredstvo za *pre-raspodjelu* njihove neiskorištene energije.

Preduvjet za stvaranje takve zbirke bio je da se čovjek istinski i potpuno posveti skupljanju svih svojih osjećaja i ostvarenja, ne izostavljajući ništa. Prema don Juanu, šamani njegove loze bijahu uvjereni da je zbirka važnih događaja sredstvo za postizanje emocionalne i energetske ravnoteže, nužne za upuštanje u nepoznato na razini opažanja.

Don Juan je opisao sveukupni cilj šamanističkog znanja, kojim se i sam bavio, kao pripremu za suočavanje s *konačnim putovanjem*: putovanjem na koje mora krenuti svako ljudsko biće na kraju svojeg života. Rekao je da su, zahvaljujući svojoj odlučnosti i disciplini, šamani bili sposobni zadržati osobnu svijest i svrhu poslije smrti. Za

njih je neodređeno, idealizirano stanje koje suvremeni čovjek naziva »životom poslije smrti« bilo konkretno područje sasvim ispunjeno praktičnim stvarima drukčijeg reda od onih u svakodnevnom životu, a opet je sadržavalo sličnu funkcionalnu praktičnost. Prikupljanje važnih događaja iz njihova života, smatrao je don Juan, za šamane je bila priprema za ulazak u to konkretno područje koje su nazivali *aktivnom stranom beskonačnosti*.

Jednog smo poslijepodneva don Juan i ja razgovarali sjedeći pod njegovom ramadom, nekom vrstom labave konstrukcije od tankih bambusovih štapova. Izgledala je poput trijema natkrivenoga krovom koji je djelomični zaslon od sunca, ali ne bi mogao poslužiti kao zaštita od kiše. Male, čvrste kutije, očito ostaci ambalaže za prijevoz robe, koristile su se umjesto klupa. Oznake na kutijama su izbljebile pa su djelovale više kao ukras nego kao zaštitni znak neke kompanije. Sjedio sam na jednoj kutiji leđima okrenut pročelju kuće. Don Juan je sjedio na drugoj kutiji, oslanjajući se leđima na noseći stup ramade. Stigao sam nekoliko minuta prije, pošto sam cijeli dan vozio po vrućem i vlažnom vremenu. Bio sam uzrujan, nestrpljiv i znojan.

Čim sam se udobno smjestio na kutiju, don Juan je počeo govoriti. Smješkajući se, napomenu da se debeli ljudi uglavnom ne znaju boriti protiv debljine. Po osmijehu koji je titrao na njegovim usnicama, slutio sam da mu nije do šale. Naprosto mi je želio dati do znanja, vrlo izravno, ali istodobno i neizravno, da sam predebeo.

Toliko sam se uznemirio da sam se u jednom trenutku, izgubivši ravnotežu, nagnuo previše unatrag i tresnuo leđima o tanak zid iza sebe. Od tog se udarca kuća zatresla do temelja. Don Juan me upitno pogleda, ali umjesto da me zapita kako sam, umirio me je rekavši da nisam oštetio kuću. Potom mi je na široko objašnjavao da ovdje stanuje samo privremeno, a da zapravo živi negdje drugdje. Kad sam ga upitao gdje zapravo živi, zagledao se u mene. Njegov pogled nije bio neprijateljski; kao da je jednostavno nastojao spriječiti daljnja neprimjerena pitanja. Nisam shvaćao što hoće. I kad sam opet pokušao postaviti isto pitanje, zaustavio me je.

»Takva se pitanja ovdje ne postavljaju«, uzvрати odlučno. »Možeš pitati što god hoćeš o postupcima i idejama. Kada budem spreman kazati ti gdje živim, ako to uopće budem, reći ću ti to a da me i ne pitaš.«

Smjesta sam se osjetio odbačenim. Lice mi obli crvenilo koje nisam mogao zaustaviti. Očito sam bio uvrijeđen. Don Juanov grohotan

smijeh još me više ozlovolji. Ne samo što me je odbacio, nego me je uvrijedio i još ismijavao.

»Ovdje živim privremeno«, nastavio je ne mareći za moje loše raspoloženje, »jer je ovo središte čuda. Zapravo, ovdje živim zbog tebe.«

Ta je izjava sve objašnjavala. Nisam mogao vjerovati. Pomislih da je to možda rekao samo da bi me umirio.

»Živiš li doista ovdje zbog mene?« konačno sam ga zapitao ne mogavši obuzdati svoju znatiželju.

»Da«, odgovorio je ravnodušno. »Moram te pripremati. Ti si kao ja. Ponovit ću sad ono što sam ti već rekao: u svakom naraštaju vračeva, svaki nagual ili vođa traga za novim muškarcem ili ženom, koji poput njega ima dvostruku energetska strukturu; tu sam osobi-*nu vidio* kod tebe kad smo se sreli na autobusnoj stanici u Nogalesu. Kad *vidim* tvoju energiju, *vidim* dvije svijetleće kugle, jednu iznad druge, i to je osobina koja nas povezuje. Ja ne mogu odbaciti tebe kao što ni ti ne možeš odbaciti mene.«

Njegove su riječi u meni izazvale neki čudan nemir. Trenutak prije bio sam ljut, a sada mi se plakalo.

Nastavio je rekavši da me želi povesti putem koji su šamani nazivali *putem ratnika*, a smatrao je da bi snaga područja u kojem živi mogla imati blagotvoran utjecaj jer je ono središte vrlo jakih emocija i reakcija. Tu je živio ratnički narod tisućama godina i natopio zemlju svojim nemirom ratnika.

U to je doba živio u državi Sonori u sjevernome Meksiku, otprilike sto kilometara udaljenoj od grada Guaymasa. Uvijek sam ga tamo posjećivao pod izgovorom da idem raditi na terenu.

»Trebam li ući u rat, don Juane?« zapitao sam ga iskreno zabrinut pošto je izjavio da će mi ratnička vještina jednog dana dobro doći. Već sam naučio primati s najvećom ozbiljnošću sve što je govorio.

»Dakako«, odgovorio je smješkajući se. »Kad upiješ sve oko sebe, sve što ti ovo područje može pružiti, ja ću se odseliti.«

Nisam imao nikakva razloga sumnjati u ono što mi je rekao, ali mi je bilo nezamislivo da bi don Juan mogao živjeti negdje drugdje. On je potpuno bio dio svega što ga je okruživalo. No njegova se kuća doista doimala kao privremeno boravište. Bila je to koliba u kakvoj su uglavnom stanovali Yaqui Indijanci koji su obrađivali zemlju; bila je napravljena od pletera premazanoga ilovačom, s ravnim slamnatim krovom; imala je jednu veliku prostoriju u kojoj se jelo i spavalo te nenatkrivenu kuhinju.

»Teško je s debelim ljudima«, rekao je.

Njegova je primjedba zvučala kao da nema veze ni s čime, ali nije bilo tako. Don Juan se jednostavno vratio onome o čemu je govorio prije negoli sam ga prekinuo tresnuvši leđima o zid kuće.

»Maloprije si udario u moju kuću poput kugle za rušenje«, nadometnu mašući glavom lijevo-desno. »Kakav udarac! Bio je to udarac dostojan snažnoga, krupnoga muškarca.«

Imao sam neugodan dojam da mi se obraća kao netko kome je dosadilo baviti se sa mnom. Odmah sam zauzeo obrambeni stav. Slušao je smijuljeći se, dok sam ja gotovo izbezumljeno pokušavao objasniti da je moja težina normalna za veličinu mojih kostiju.

»Da, da«, priznao je zabavljajući se. »Imaš velike kosti. Mogao bi imati i petnaest kila više i nitko, uvjeravam te, nitko ne bi ni primijetio. Ja prvi ne bih primijetio.«

Po njegovu podsmješljivu osmijehu shvatio sam da sam debeo. Potom me je pitao nešto općenito o zdravlju, a ja sam nastavio govoriti očajnički pokušavajući izbjeći bilo kakve primjedbe o mojoj težini. Sam je promijenio temu.

»Što je s tvojim ekscentričnostima i zastranjivanjima?« upitao je mrtvački ozbiljna izraza lica.

Idiotski sam odgovorio da je sve u redu. »Ekscentričnosti i zastranjivanja«, kako ih je nazvao, odnosili su se na moje kolekcionarske strasti. U to sam se vrijeme bacio s novim žarom na nešto u čemu sam uživao cijelog života: na skupljanje svega što se skupljati dalo. Skupljao sam časopise, marke, ploče, predmete koji su se sačuvali iz Drugoga svjetskog rata, kao što su bodeži, vojničke kacige, zastave i slično.

»Sve što ti mogu reći o svojim zastranjivanjima jest da pokušavam prodati svoje zbirke«, rekao sam poput mučenika kojega prisiljavaju da učini nešto strašno.

»Biti kolekcionar i nije tako loše«, uzvratio je kao da to doista misli. »Nije problem u skupljanju, nego u onome što se skuplja. Ti skupljaš smeće, bezvrijedne stvari kojima robuješ, kao i svojem psu ljubimcu. Ne možeš tek tako otići nekamo ako imaš psa za kojeg se treba brinuti ili ako moraš misliti što će se dogoditi s tvojim zbirka-ma dok si odsutan od kuće.«

»Ali, don Juane, ozbiljno tražim kupce, vjeruj mi«, pobunio sam se.

»Ne, ne, ne, nemoj misliti da te ja za bilo što optužujem«, odbrusio je. »Zapravo, sviđa mi se tvoj kolekcionarski duh. Samo mi se

ne sviđaju tvoje zbirke, to je sve. Rado bih, međutim, da iskoristiš svoje kolekcionarsko oko. Želio bih ti predložiti da skupljaš nešto vrijedno.«

Don Juan je dugo šutio. Kao da je tražio riječi, ili je to možda bilo samo dobro odmjereno oklijevanje koje je pridonosilo dramatičnosti trenutka. Netremice me je gledao prodornim pogledom.

»Dužnost je svakog ratnika da skuplja zbirku za poseban album,« nastavio je don Juan, »album koji otkriva ratnikovu osobu, album koji svjedoči o okolnostima njegova života.«

»Zašto to nazivaš zbirkom, don Juane?« upitao sam pomalo svadljivim tonom. »Ili, zašto to uopće nazivaš albumom?« dometnuli.

»Zato što je to i jedno i drugo«, uzvratio je. »Ali najviše je nalik albumu slika koje nosimo u sjećanju, slika satkanih od sjećanja na događaje vrijedne pamćenja.«

»Jesu li ti događaji vrijedni zbog nečega posebnoga?« upitao sam.

»Oni su vrijedni pamćenja jer imaju posebno značenje u životu nekog pojedinca«, rekao je. »Predlažem da napraviš album s potpunim opisom različitih događaja koji su za tebe imali posebno značenje.«

»Ali svaki događaj u mojem životu ima posebno značenje za mene, don Juane!« rekao sam glasno, no čim sam to izustio bilo mi je jasno da pretjerujem.

»Nije baš tako«, odvrati on sa smiješkom, očito beskrajno uživajući u mojim reakcijama. »Nije svaki događaj ostavio dubok trag na tebe. Bilo je vjerojatno samo nekoliko događaja koji su promijenili nešto u tvom životu, osvijetlili tvoj put. Uglavnom događaji koji mijenjaju naš životni put nisu osobni događaji, a ipak su vrlo osobni.«

»Nemoj me pogrešno shvatiti, don Juane, ali vjeruj mi, sve što mi se dogodilo odgovara tvom opisu važnih događaja«, rekao sam znajući da lažem.

Istog časa kad sam to izgovorio poželio sam se ispričati, ali don Juan nije obraćao pozornost na mene, kao da ništa nisam rekao.

»Nemoj misliti da je taj album nešto banalno, dosadno preživljavanje doživljaja«, nastavio je.

Duboko sam udahnuo, zatvorio oči i pokušao srediti misli. Govorio sam si, kipteći od bijesa, da imam užasan problem: ove posjete don Juanu ne mogu više podnijeti. Osjećao sam se ugroženim u njegovoj prisutnosti. Gušio me je riječima, nije mi ostavljao nimalo

prostora da pokažem kako i ja nešto vrijedim. Mrzio sam osjećaj srama, a svaki put, čim bih otvorio usta, osramotio bih se; svaki put sam ispao budala, a toga sam se gnušao.

Ali čuo sam i drugi glas koji kao da je dolazio iz dubine, iz velike udaljenosti, slab jedva čujan glas. Usred bujice riječi koje su izražavale moje nezadovoljstvo, začuo sam svoj glas koji mi je govorio da se više ne mogu povući, da je prekasno. No, ono što sam čuo zapravo nije bio moj glas; bilo je to nešto poput nepoznata glasa koji mi je govorio da sam zašao predaleko u don Juanov svijet i da mi je on postao potreban više nego zrak koji udišem.

»Ma što ti rekao,« nastavio je govoriti glas, »da nisi takav, toliko opsjednut sobom, ne bi se tako ozlovoljio.«

»To je glas tvogega drugog uma«, reče don Juan, kao da je na-prosto slušao ili čitao moje misli.

Tijelo mi je samo od sebe poskočilo. Osjetio sam tako jak strah da su mi potekle suze. Priznao sam don Juanu zašto sam se toliko uznemirio.

»Sasvim je prirodno što osjećaš proturječnost u sebi«, rekao je. »Vjeruj mi, ja se ne uzbuđujem zbog toga. Naprosto nisam takav. Želio bih ti ispričati što je meni moj učitelj nagual Julian nekoć radio. Mrzio sam ga iz dubine duše. Bio sam vrlo mlad i vidio sam kako ga žene obožavaju. Predavale su mu se rado, a kad bih im se ja obratio, makar samo i pozdravom, okretale su se protiv mene kao lavi-ce, spremne da mi odgrizu glavu. Mene su mrzile, a njega su obožavale. Što misliš kako sam se osjećao?«

»Kako si razriješio taj sukob, don Juane?« upitao sam ga s istinskim zanimanjem.

»Ništa nisam riješio«, izjavio je. »Taj naizgled sukob bio je posljedica borbe između moja dva uma. Svi ljudi imaju dva uma. Jedan je potpuno naš, i on je poput tihoga glasa koji nam uvijek donosi red, usmjerenost i svrhu. Drugi je um nametnut izvana, on je *strana instalacija*. Donosi nam sukob, potrebu za samopotvrđivanjem, sumnje i beznađe.«

Bio sam toliko zaokupljen vlastitim duševnim stanjem da uopće nisam shvatio što mi je don Juan govorio. Jasno sam mogao ponoviti svaku njegovu riječ, ali mi one ništa nisu značile. Gledajući me ravno u oči, don Juan vrlo smireno ponovi sve što mi je netom prije rekao. Još nisam mogao dokučiti što to znači. Nisam se mogao usredotočiti na njegove riječi.

»Iz nekoga meni neobjašnjiva razloga, don Juane, ne mogu pratiti ono što mi govoriš«, rekoh.

»Savršeno razumijem zašto me ne možeš slijediti,« reče s osmijehom punim razumijevanja, »a i ti ćeš shvatiti jednog dana, onog trenutka kad se prestaneš dvoumiti voliš li me ili ne, onog dana kad više ne budeš sam sebi jedino središte svijeta.«

»U međuvremenu«, nastavio je, »ostavimo temu o naša dva uma po strani i vratimo se tvojem albumu važnih događaja. Stvaranjem takva albuma vježbaju se disciplina i nepristranost. Shvati taj album kao ratnički pothvat.«

Don Juanova tvrdnja - da će moja dvojba o tome volim li ga ili ne, završiti onda kada se oslobodim opsjednutosti sobom - nije za mene bila nikakvo rješenje. Zapravo, ta me je izjava još više razljutila; od toga sam se još više osjetio frustriranim. A kad sam čuo da o albumu govori kao o ratničkom pothvatu, sasuo sam mu u lice sav otrov koji se nakupio u meni.

»Teško je razumjeti i samu zamisao o zbirci događaja«, rekao sam pobunivši se. »Ali da je povrh svega nazivaš još i albumom i tvrdiš da bi takav album bio ratnički pothvat, to je za mene previše. Sve je to vrlo nejasno. Ako je slika nejasna, metafora nema smisla.«

»Kako je to neobično! Ja mislim baš suprotno«, mirno odvratila don Juan.

»Zato što je ratnički pothvat, takav je album za mene prepun smisla. Ne bih htio da moj album važnih događaja bude išta drugo doli ratnički pothvat.«

Htio sam nastaviti s objašnjavanjem svojeg stajališta i pokazati mu da doista razumijem tu zamisao o albumu važnih događaja. Smetao mi je zamršeni način njegova opisivanja. U to sam doba sebe smatrao pobornikom jasnog i funkcionalnog izražavanja.

Don Juan nije ništa rekao na moje mrzovoljno raspoloženje. Samo je kimnuo glavom kao da se sa mnom potpuno slaže. Nakon nekog vremena, nešto se dogodilo. Ne znam jesam li potrošio svu energiju ili sam se napunio novom. Odjednom sam bez ikakva napora shvatio da su moji ispadi besmisleni i bilo mi je beskrajno neugodno.

»Što me to spopadne da se ovako ponašam?« pitao sam don Juanu ozbiljno. U tom sam času bio potpuno zbunjen i potresen onime što sam spoznao. Stadoše mi teći suze.

»Ne brini za glupe pojedinosti«, reče don Juan umirujući me. »Svi smo mi takvi, i muškarci i žene.«

»Hoćeš reći da smo po prirodi sitničavi i puni proturječnosti?«

»Ne, nije to naša priroda«, dometnu don Juan. »Prije bi se moglo reći da su naša sitničavost i proturječnost rezultat transcendentalnog

sukoba koji opterećuje svakoga od nas, ali kojega su bolno i bezna-
dno svjesni samo vračevi: to je sukob dvaju umova.«

Don Juan me je netremice gledao; oči su mu bile poput dviju
sjajnih žeravica.

»Stalno mi govoriš o dva uma,« rekao sam, »ali moj mozak ne
može dokučiti o čemu ti zapravo govoriš. Zašto?«

»Znat ćeš zašto kad za to dođe vrijeme«, reče. »Zasad će biti do-
voljno da ponovim ono što sam ti rekao o naša dva uma. Jedan je
um naš istinski um, rezultat našega cjelokupnoga životnog iskustva.
To je onaj koji malokad govori zato što je poražen i potisnut u mrak.
Drugi je um, kojim se koristimo svakodnevno za sve što činimo, *stra-
na instalacija*.«

»Mislim da je osnovni problem u tome što mi je zamisao o umu
kao o *stranoj instalaciji* toliko daleka da je moj um odbija ozbiljno
prihvatiti«, rekao sam, osjećajući da sam na pragu pravog otkrića.

Kao da nije čuo što sam rekao, don Juan nesmetano nastavi go-
voriti o dva uma.

»Rješenje sukoba između dvaju umova, stvar je *namjere*«, rekao
je. »Šamani prizivaju *namjeru*, izgovarajući riječ *namjera* glasno i
jasno. *Namjera* je snaga koja postoji u svemiru. Kada je šamani do-
zovu, *namjera* im dođe i pripremi put za ono što žele postići, što
znači da vračevi uvijek ostvare ono što su naumili.«

»Znači li to, don Juane, da vračevi uvijek dobiju sve što hoće,
čak i ako je to nešto sitničavo i samovoljno?« pitao sam.

»Ne, nisam tako mislio. *Namjera* se može prizivati za sve, daka-
ko,« odgovorio je, »ali su vračevi otkrili, na vlastitim pogreškama,
da im se *namjera* javlja samo za ono što je apstraktno. To je sigurno-
sni ventil za vračeve; inače bi bili nepodnošljivi. U tvojem primjeru,
prizivanje *namjere* da bi razriješio sukob između svoja dva uma, ili
čuo glas pravog uma, nije nešto sitničavo i samovoljno. Upravo obr-
nuto; takvo je prizivanje eterično i apstraktno, a ipak od životne
važnosti za tebe.«

Don Juan je zastao na trenutak; potom je ponovno počeo govo-
riti o albumu.

»Moj vlastiti album, budući da je on ratnički pothvat, zahtijevao
je iznimno brižljiv odabir«, rekao je. »Sada je to pomno odabrana
zbirka nezaboravnih trenutaka iz mog života i svega što je do njih
dovelo. U njemu sam sazeo sve što je bilo i što će biti važno za me-
ne. Prema mojem je mišljenju, album ratnika nešto vrlo konkretno,
nešto što tako dobro pogađa bit stvari da može uzdrmati čovjeka.«

Nisam imao pojma što zapravo don Juan hoće, a opet, savršeno sam ga razumio. Savjetovao mi je da sjednem, sam, i prepustim se mislima, sjećanjima i zamislima koje će mi same doći. Preporučio mi je da se usredotočim kako bih mogao čuti glas iz dubine svoje unutrašnjosti koji će mi kazati što da izaberem. Don Juan mi potom naloži da uđem u kuću i legnem na krevet pripremljen za mene. Krevet je bio napravljen od drvenih kutija i nekoliko desetaka praznih vreća od debelog platna koje su služile kao madrac. Boljelo me je cijelo tijelo, no kad sam legao, osjećao sam se bolje jer je krevet bio iznimno udoban.

Don Juanov sam prijedlog zdušno prihvatio i počeo sam razmišljati o svojoj prošlosti, tražeći događaje koji su na mene ostavili trag. Uskoro sam otkrio da je moja tvrdnja da je svaki događaj u mom životu važan, bila obična glupost. Koliko se sjećam, otkrio sam da uopće ne znam otkuda bih krenuo. Glavom mi je prolazilo bezbroj nepovezanih misli i sjećanja na događaje iz prošlosti, ali nisam mogao utvrditi jesu li oni imali ikakva značenja za mene. Imao sam dojam da mi se ništa važno nije dogodilo. Činilo mi se kao da sam išao kroz život poput nekog mrtvaca koji može hodati i govoriti, ali ništa ne može osjetiti. Kako se nisam mogao usredotočiti ni na jednu misao, osim sasvim površno, odustao sam i zaspao.

»Jesi li uspio?« upitao me je don Juan kad sam se probudio nekoliko sati poslije.

Umjesto da budem opušten nakon spavanja i odmora, opet sam bio neraspoložen i mrzovoljan.

»Ne, ništa nisam napravio!« zarežao sam.

»Jesi li čuo glas iz dubine?« upitao me je.

»Mislim da jesam«, lagao sam.

»Što ti je rekao?« pitao me je nekako nestrpljivo.

»Ne mogu se sjetiti, don Juane«, promrmljao sam.

»A opet si u svomemu svakodnevnom raspoloženju«, rekao je i snažno me potapšao po leđima. »Tvoj svakodnevni um opet je preuzeo nadzor. Bilo bi dobro da ga malo opustimo razgovorom o zbirci važnih događaja iz tvojeg života. Moram ti reći da nije lako izabrati što da čovjek stavi u album. Zato sam skupljanje događaja za taj album i nazvao ratničkim pothvatom. Moraš stalno iznova uranjati u svoju prošlost, i na neki način oblikovati svoje iskustvo, da bi doista znao što izabrati.«

Tada sam jasno shvatio, makar i samo na trenutak, da imam dva uma; međutim ta je misao bila toliko maglovita da sam je odmah

izgubio. Ostao je samo osjećaj da nisam kadar ispuniti ono što je don Juan zahtijevao od mene. Umjesto da sam milostivo prihvatio svoju nesposobnost, dopustio sam joj da se pretvori u prijetnju. Ono što me je poticalo na djelovanje u to vrijeme, bila je neodoljiva želja da se uvijek prikažem u dobru svjetlu. Biti nesposoban bilo je isto što i biti gubitnik, a to nisam mogao podnijeti. Budući da nisam znao kako odgovoriti na izazov koji mi je don Juan postavio, učinio sam ono što sam jedino znao: razljutio sam se.

»Moram još dosta razmišljati o svemu tome, don Juane«, rekoh.
»Treba mi vremena da se srodim s tom idejom«, dometnuh.

»Svakako, svakako«, odobrio je don Juan. »Imaš vremena koliko god ti treba, samo požuri.«

Nismo više govorili o toj temi. Kad sam otišao kući, potpuno sam na sve to zaboravio, dok jednog dana, usred predavanja na fakultetu, nisam sasvim neočekivano začuo neumoljivi glas koji je tražio da se prisjetimo nekoga važnog događaja iz našeg života. Prošli su me srsi, osjetio sam kako mi se cijelo tijelo nervozno grči, od glave do pete.

Počeo sam ozbiljno raditi na tome. Prošli su mjeseci prije nego što sam uspio oživjeti sjećanje na doživljaje koji su mi se činili važnima. Međutim, kad sam preispitao svoju zbirku, shvatio sam da se bavim samo idejama koje nemaju nikakvu podlogu. Događaji kojih sam se prisjetio samo su nejasno upućivali na nešto apstraktno u mojem sjećanju. I opet me je izjedala sumnja da sam tipični proizvod odgoja koji je usmjeren samo na djelovanje te da nisam kadar zaustaviti se kako bih nešto osjetio.

Jedan od događaja kojeg sam se sjećao kao kroz maglu, a želio sam ga po svaku cijenu učiniti vrijednim pamćenja, bio je dan kada sam saznao da sam primljen na postdiplomski studij na Kalifornijskom sveučilištu u Los Angelesu. Ma koliko se trudio, nikako se nisam mogao sjetiti što sam radio tog dana. Taj dan nije bio ni po čemu jedinstven ili zanimljiv, osim po ideji da ga moram zapamtiti. Trebao sam se ponositi i biti sretan što sam upisao postdiplomski studij, ali nije bilo tako.

Drugi primjer iz moje zbirke bio je dan kada sam se gotovo oženio s Kay Condor. Njezino pravo prezime nije bilo Condor, ali ga je promijenila jer je htjela postati glumica. Zapravo joj je velika sličnost s Carole Lombard otvorila put slavi. Taj dan nisam pamtio toliko po onome što se događalo nego više po tome što je Kay bila tako lijepa i što se htjela udati za mene. Bila je za glavu viša od mene, što ju je činilo još privlačnijom.

Zamisao da se oženim visokom ženom u crkvi dovodila me je do ushićenja. Unajmio sam sivi smoking. Hlače su bile preširoke za moju visinu. Nisu bile »trapez« hlače, nego su naprosto bile preširoke, i to me je strahovito uzrujavalo. Drugo što mi je neopisivo išlo na živce bili su rukavi na ružičastoj košulji što sam je kupio za tu prigodu, desetak centimetara predugački, pa sam morao navući gumene vrpce na ruke da bih ih skratio. Osim tih sitnica, sve je bilo savršeno do trenutka kad sam shvatio, zajedno s uzvanicima, da se Kay Condor neće pojaviti.

Budući da je Kay bila fina mlada dama, poslala mi je pisamce s isprikom po poštaru koji raznosi brzojave. Napisala je da ne vjeruje u rastavu braka i da se ne može vezati za nekoga tko ne dijeli njezine poglede na život. Podsjetila me je da sam se svaki put smijuljio dok sam izgovarao njezino prezime »Condor«, a time sam pokazivao da je uopće ne cijenim kao osobu. Rekla je da je o tome razgovarala sa svojom majkom. Obje me veoma vole, ali ipak ne toliko da bi me prihvatile kao člana svoje obitelji. Hrabro i mudro je dodala da svatko nosi svoj križ.

Bio sam u stanju potpune tuposti. Kad sam se pokušao prisjetiti tog dana, nisam se mogao sjetiti jesam li se osjećao poniženim zato što sam stajao sam usred mnoštva ljudi u svojem sivom, unajmljenom smokingu sa širokim nogavicama, ili me je slomilo to što se Kay Condor nije htjela udati za mene.

Jedino sam ta dva događaja uspio izdvojiti od ostalih. Bili su to slabi primjeri, ali pošto sam o njima razmišljao, uspio sam ih izdvojiti kao priče koje su s filozofskog stajališta bile prihvatljive. Sebe sam vidio kao biće koje prolazi kroz život bez stvarnih osjećaja, kao nekoga tko doživljava svijet oko sebe koristeći se isključivo svojim umom, te sam po ugledu na don Juana, smislio i jednu metaforu: biće koje posredno živi, ne onakav život kakav jest, već onakav kakav bi trebao biti.

Vjerovao sam, primjerice, da je dan kada sam primljen na postdiplomski studij trebao biti važan za mene. Budući da nije bilo tako, koliko god sam mogao nastojao sam pridati mu važnost koju uopće nisam osjećao. Nešto slično dogodilo se i onog dana kad je Kay Condor odustala od vjenčanja. Trebao je to biti težak udarac za mene, ali nije bio. U trenutku kad sam se prisjećao tog dana, znao sam da tu nije bilo ničega, pa sam se počeo svesrdno truditi da iskonstruiram ono što sam trebao osjećati.

Sljedeći put, čim sam stigao u don Juanovu kuću, opisao sam mu dva primjera važnih događaja koje sam izdvojio.

»To je gomila gluposti«, izjavio je. »Ništa od toga ne može ući u album. Priče su isključivo vezane za tebe kao osobu koja razmišlja, osjeća, viče ili ništa ne osjeća. Važni događaji iz šamanova albuma su priče koje odolijevaju vremenu jer nisu izravno vezane za njegovu ličnost, a opet, on je njihov nerazdvojni dio. On će zauvijek biti u njihovu središtu, sve dok živi, a možda i poslije, ali ne na osobni način.«

Njegove su me riječi porazile, bio sam potišten i osjećao sam se odbačenim. Tih sam dana iskreno vjerovao da je don Juan tvrdo-glavi starac koji osobito uživa u tome da me ponižava. Podsjetio me je na majstora kojeg sam upoznao u kiparskoj ljevaonici gdje sam radio kad sam išao u školu za primijenjenu umjetnost. Neprestano je kritizirao svoje naučnike i pronalazio pogreške u svemu što su radili, te je tražio da isprave radove prema njegovim uputama. Oni bi se okrenuli i pretvarali da popravljaju rad. Sjećam se s kakvim bi žalom rekao: »Da. To je nešto sasvim drugo«, kad su mu pokazali neizmjenjeni rad.

»Nemoj to uzimati previše k srcu«, rekao je don Juan prenuvši me iz sjećanja. »I ja sam nekada bio u istoj situaciji. Ne samo što godinama nisam znao što da izaberem, nego sam mislio da se iz mojih doživljaja nema što izabrati. Činilo mi se da u mojem životu nije bilo nikakvih događaja. Dakako, svašta mi se događalo, ali trudeći se da ne pokvarim sliku o sebi, nisam imao ni vremena ni mogućnosti išta od toga primijetiti.«

»Možeš li mi točno reći što je pogrešno u mojim pričama? Znam da one ništa ne vrijede, ali i ostatak mogeg života je takav.«

»Ponavljam,« reče, »priče za ratnikov album nisu osobne. Tvoja priča o danu kad su te primili na fakultet samo potvrđuje da si ti središte svega. Ti nešto osjećaš, pa ne osjećaš; ti shvaćaš, pa ne shvaćaš. Razumiješ li što hoću reći? Cijela se priča svodi samo na tebe.«

»Pa, kako bi moglo biti drukčije, don Juane?« pitao sam.

»U svojoj drugoj priči gotovo si postigao ono što bih želio, a onda se to opet pretvorilo u nešto sasvim osobno. Znam da bi mogao dodati još pojedinosti, ali svi bi ti detalji bili produžetak tvoje osobe i ništa više.«

»Doista ne razumijem što bi ti htio, don Juane«, pobunio sam se. »Svaka priča viđena očima onoga tko ju je doživio, logično, mora biti osobna.«

»Da, da, svakako«, reče, smiješeći se, razdragan kao i inače mom zbunjenošću. »Da, ali to onda nisu priče za album ratnika. Takve priče imaju neku drugu svrhu. Događaji vrijedni pamćenja koje mi

tražimo imaju mračan prizvuk bezličnosti koja ih prožima. Ne znam kako bih ti drukčije to objasnio.«

Bio je to za mene trenutak prosvjetljenja, vjerovao sam tada i mislio sam da razumijem što je don Juan htio reći s »mračnim prizvukom bezličnosti«. Shvatio sam da pod time razumijeva nešto što je pomalo morbidno. »Mračno« je za mene imalo takvo značenje. Ispričao sam mu priču iz svojeg djetinjstva.

Jedan od mojih starijih bratića studirao je medicinu. Bio je na praksi i jednog me je dana odveo u mrtvačnicu. Uvjerio me je da bi svaki mladi čovjek, naprosto radi širenja vlastitih vidika, trebao vidjeti mrtvace jer taj prizor djeluje vrlo poučno, naime zorno pokazuje prolaznost života. Salijetao me je raznim pričama ne bi li me nagovorio da idem s njime. Što je više govorio o tome kako postajemo ništavni kad umremo, to me je više obuzimala radoznalost. Nikad prije toga nisam vidio mrtvaca. Konačno je moja znatiželja prevagnula i pošao sam s njime.

Pokazao mi je razna trupla i uspio me užasno prestrašiti. Leševi na mene nisu djelovali nimalo poučno ili prosvjetljujuće. Bilo je to nešto najjezivije što sam ikada vidio. Dok je sa mnom razgovarao, stalno je pogledavao na sat, kao da očekuje nekoga tko se svakog časa treba pojaviti. Očito me je htio zadržati u mrtvačnici duže nego što sam mogao izdržati. Kako sam uvijek bio sklon nadmetanju, mislio sam da iskušava moju izdržljivost i muškost. Stisnuo sam zube i odlučio izdržati do kraja.

Kraj se pretvorio u takvu moru da to nisam mogao ni u snu zamisliti. Nešto je šušnulo i jedan od mrtvaca koji su ležali prekriveni plahtama na dugačkomu mramornom stolu, stvarno se pridignu kao da će sjesti. Čulo se kako je podrignuo, a zvuk, koji kao da mi je proparao utrobu, bio je tako jeziv da ga neću zaboraviti dok sam živ. Moj rođak, liječnik, objasnio mi je kao pravi znanstvenik da je to leš čovjeka koji je umro od tuberkuloze i da su njegova pluća izjeli bacili, što je ostavilo goleme rupe ispunjene zrakom; u takvim slučajevima, pri promjeni temperature zraka, tijelo se pokatkad pridigne u sjedeći položaj ili se samo trgne.

»Ne, još nisi shvatio«, reče don Juan, vrteći glavom. »To je samo priča o tvojem strahu. I ja bih se na tvojemu mjestu na smrt preplasio; međutim, strah ne može prosvijetliti ničiji put. A mene zanima što se tebi dogodilo.«

»Vrištao sam kao izbezumljen«, rekoh. »Rođak me je nazvao kukavicom i plašljivcem zato što sam zaronio glavu u njegova prsa i cijeloga ga isprovraćao.«

Očito sam se zakvačio za morbidnu stranu svojeg života. Sjetio sam se još jedne priče o šesnaestogodišnjem dječaku kojeg sam upoznao u gimnaziji, koji je zbog poremećenog rada žlijezda toliko narastao da se na kraju pretvorio u diva. Srce mu se nije razvijalo u skladu s ostalim dijelovima tijela, pa je jednog dana umro od srčane mane. S jednim drugim dječakom otišao sam u mrtvačnicu iz neke morbidne znatiželje. Pogrebnik, vjerojatno još morbidniji od nas dvojice, otvorio je stražnja vrata i pustio nas unutra. Pokazao nam je svoje remek-djelo. Divovskog dječaka, koji je bio visok dva metra i trideset centimetara, smjestio je u mrtvački kovčeg normalne dužine tako što mu je otpilio noge. Potom je noge položio u ruke mrtvog dječaka koji ih je držao kao da su to njegovi trofeji.

Strah koji sam tada osjetio mogao se usporediti sa strahom što sam ga doživio kao dijete u mrtvačnici, ali ovaj novi strah nije u mene izazvao tjelesnu reakciju, nego psihičko gađenje.

»Na dobru si putu«, rekao je don Juan. »Međutim, tvoja je priča i dalje previše osobna. Ona je gnusna. Pozlilo mi je od nje, ali nazi-rem velike mogućnosti.«

Don Juan i ja smijali smo se užasima koji ispunjavaju svakodnevi život. U sjećanja su mi počele nezaustavljivo navirati slike iz kojekakvih morbidnih doživljaja iz mojeg života. Tada sam mu ispričao priču o svojem najboljem prijatelju Royu Goldpissu. Zapravo, imao je poljsko prezime, ali prijatelji su ga zvali Goldpiss jer je sve što bi dotaknuo pretvarao u zlato; bio je nadaren za poslovne pothvate.

Osobiti smisao za *biznis* učinio ga je strahovito ambicioznim stvorenjem. Želio je biti najbogatiji čovjek na svijetu. No, utvrdio je da je konkurencija prevelika. Budući da je sam vodio poslove, shvatio je da se ne može natjecati s vođom islamske sekte, primjerice, koji je svake godine dobivao onoliko kilograma zlata koliko je iznosila njegova tjelesna težina. Svake godine, prije vaganja, vođa te sekte udebljao bi se najviše što je mogao.

Tada je moj prijatelj Roy snizio kriterije te je njegov cilj bio postati najbogatijim čovjekom u Sjedinjenim Državama. Konkurencija je bila žestoka. Još je malo spustio kriterije: možda bi mogao biti najbogatiji u Kaliforniji. I tu je zakasnio. Tada je izgubio svaku nadu da bi se sa svojim lancem *pizzerija* i slastičarnica ikada mogao mjeriti s najimućnijim obiteljima koje su u svojim rukama držale cijelu Kaliforniju. Zadovoljio se time da bude najbogatiji u Woodland Hillsu, predgrađu Los Angelesa gdje je živio. Na njegovu nesreću, nekoliko

kuća niže, u istoj ulici gdje je stanovao Roy, živio je gospodin Marsh, vlasnik tvornica za proizvodnju najkvalitetnijih madraca u Americi, čije je bogatstvo doseglo nevjerovatne razmjere. Roy je bio strahovito isfrustriran. Njegov nagon za uspjehom bio je toliko jak da mu se od toga na kraju narušilo zdravlje. Jednog je dana umro od aneurizme u mozgu.

Njegova me je smrt natjerala da treći put posjetim mrtvačnicu. Royeva me je supruga zamolila da kao njegov najbolji prijatelj provjerim je li leš odjeven kako treba. Otišao sam u pogrebni zavod gdje me je tajnik uveo u stražnju prostoriju. U trenutku kad sam ušao, dežurni pogrebnik koji je radio za visokim mramornim stolom, kažiprstom i malim prstom pokušavao je podići kutove već ukočene gornje usnice mrtvacu dok se srednjim prstom upirao o dlan druge ruke. Kad se na Royevu licu pojavio groteskni smiješak, pogrebnik se napola okrenuo prema meni i udvornim glasom rekao: »Nadam se da ste zadovoljni, gospodine.«

Njegova žena, za koju se nikada neće saznati je li ga voljela ili ne, odlučila je pokopati Roya sa svim malim počastima koje je, prema njezinu mišljenju, zaslužio. Kupila je najskuplji lijes izrađen po narudžbi, koji je izgledao kao telefonska govornica; na tu je ideju došla gledajući neki film. Roy je pokopan u sjedećem položaju kao da vodi poslovni razgovor pri telefonu.

Na pogrebu nisam ostao do kraja. Otišao sam kada me je žestoko spopalo nešto poput mješavine nemoći i srdžbe, vrsta ljutnje koju nisam mogao ni na kome iskaliti.

»Ti si doista u nekomu morbidnom raspoloženju danas«, primijetio je don Juan smijući se. »Ali usprkos tome, ili upravo zahvaljujući tome, približio si se cilju. Posve si blizu.«

I danas se divim tome kako se moje raspoloženje mijenjalo svaki put kad sam bio s don Juanom. Kad bih stigao k njemu, uglavnom bih bio neraspoložen, razdražljiv, opterećen sobom i svakojakim sumnjama. Nakon nekog vremena, moje bi se raspoloženje na neki neobjašnjiv način počelo mijenjati i ja bih se postupno opuštao sve dok ne bih osjetio kako me preplavljuje potpuni mir. Međutim, moj način izražavanja nije se mijenjao u skladu s raspoloženjem. Moj uobičajeni način razgovora bio je tipičan za čovjeka punog nezadovoljstva koji se suzdržava od otvorenoga kukanja, no usprkos tome, njegovo nezadovoljstvo izbija iz svake izgovorene rečenice.

»Možeš li mi dati primjer nekog događaja vrijednoga pamćenja iz tvog albuma, don Juane?« upitao sam uobičajenim tonom prikrivena

nezadovoljstva. »Kad bih znao kakav obrazac tražiš, možda bih se mogao nečega sjetiti. A ovako, beznadežno tapkam u mraku.«

»Ne moraš toliko objašnjavati sebe«, reče don Juan strogo. »Vračevi kažu da se u svakom objašnjenju krije isprika. Dakle, kad objašnjavaš zašto ne možeš učiniti ovo ili ono, ti se zapravo ispričavaš za svoje nedostatke, nadajući se da ćeš u slušatelja, ma tko to bio, pobuditi suosjećanje i izmamiti razumijevanje.«

Kad me je netko napadao, uvijek sam primjenjivao svoju najdjelotvorniju obrambenu taktiku - isključio bih napadača tako što bih ga prestao slušati. Međutim, don Juan je imao odvratnu sposobnost da potpuno zaokupi moju pozornost. Ma koliko me napadao, ma što govorio, slušao sam svaku njegovu riječ kao prikovan. Tog puta, ni malo mi se nije sviđalo ono što je govorio o meni jer je to bila čista istina.

Izbjegavao sam njegov pogled. Kao i inače, osjećao sam se poraženim, ali ovog puta bilo je to nekako drugačije. Nije me pogodilo na način na koji me pogađaju zbivanja u svakodnevnom životu ili kao što bi me pogodilo da sam to doživio odmah nakon dolaska u don Juanovu kuću.

Nakon vrlo duge šutnje, don Juan mi se ponovno obratio.

»Učinit ću nešto bolje nego da ti dam primjer iz mog albuma važnih događaja«, reče. »Podsjetit ću te na događaj vrijedan pamćenja iz tvog života, događaj koji bi svakako trebao ući u tvoju zbirku. Ili, bolje reći, da sam ja na tvom mjestu, svakako bih ga uvrstio u zbirku događaja vrijednih pamćenja.«

Mislio sam da se don Juan šali i glupavo sam se nasmijao.

»Ovo nije smiješno«, rekao je oštro. »Ozbiljno ti govorim. Jednom si mi ispričao priču koja odgovara upravo onome što tražiš.«

»Koju priču, don Juane?«

»Priču o 'figurama ispred zrcala'«, reče. »Ispričaj mi tu priču još jedanput. Ali je ispričaj sa svim pojedinostima kojih se možeš sjetiti.«

Počeo sam pričati priču u glavnim crtama. Zaustavio me je i tražio da mu potanko ispričam sve od samog početka. Pokušao sam ponovno, no moje ga viđenje događaja nije zadovoljilo.

»Idemo se prošetati«, predložio je. »Kad hodaš, mnogo preciznije pričaš nego kad sjediš. Pričanje o prošlosti nije neka dokona igra pa da možeš samo tako skakati natrag-naprijed kako ti padne na pamet.«

Sjedili smo pod ramadom kao i inače tijekom dana. Razvio sam već neku vrstu navike: uvijek sam sjedio na istom mjestu leđima okrenut zidu. Don Juan je mijenjao mjesto i nikad nije sjeo na isto.

Krenuli smo u šetnju u najgore doba dana, u podne. Dao mi je jedan stari slamnati šešir, kao i uvijek kad smo izlazili po vrućini. Dugo smo hodali u potpunoj tišini. Pokušavao sam, što sam najbolje umio, prisjetiti se svih potankosti iz svoje priče. Bilo je kasno poslijepodne kada smo sjeli u sjenu visokoga grmlja i ja sam ispričao cijelu priču.

Dok sam prije mnogo godina studirao kiparstvo u Italiji, sprijateljio sam se s jednim Škotom koji je studirao umjetnost da bi postao kritičar. Ono što mi se najjače usjeklo u sjećanje o njemu, a također je povezano s pričom koju sam ispričao don Juanu, bila je bombastična slika koju je imao o samome sebi; mislio je za sebe da je najrazuzdaniji, najpožudniji, svestrani mislilac i majstor, čovjek renesanse. Razvratan je doista i bio, ali požuda je bila u potpunoj suprotnosti s njegovom koščatom, suhom i ozbiljnom pojavom. Bio je sljedbenik engleskog filozofa Bertranda Russella, iako je o njemu znao samo iz druge ruke, i sanjao je o tome da primijeni načela logičkog pozitivizma na kritiku umjetnosti. Ideja o svestranom misliocu i majstoru bila je možda njegova najluđa fantazija jer je sve svoje poslove odgađao u nedogled; rad je za njega bio najteža kazna.

Njegova sumnjiva specijalnost nije bila likovna kritika, nego osobno poznavanje svih prostitutki iz lokalnih javnih kuća, kojih je tamo bilo mnogo. Slikoviti dugi opisi, kojima mi je navodno želio približiti čudnovate zgode što ih je doživljavao u tom svijetu, bili su božanstveni. Nisam se stoga iznenadio kad je jednog dana došao k meni, sav uzbuđen, i gotovo mi bez daha ispričao da mu se dogodilo nešto izvanredno i da bi to htio sa mnom podijeliti.

»Kažem ti, stari, moraš to vidjeti!« rekao je uzbuđeno oksfordskim naglaskom koji je oponašao svaki put kad je sa mnom razgovarao. Uzrujano je koračao po sobi. »Teško je to opisati, ali siguran sam da će ti se svidjeti. To je nešto što ćeš pamtiti cijelog života. Darovat ću ti nešto prekrasno za cijeli život. Shvaćaš li?«

Shvaćao sam da je on histerični Skot. Uvijek sam uživao udovoljavati njegovim hirovima i povlačiti se za njime. Nikad nisam zbog toga požalio.

»Smiri se, Eddie, smiri se, Eddie«, rekao sam. »O čemu govoriš?«

Objasnio mi je da je bio u bordelu i otkrio jednu nevjerojatnu ženu koja je izvodila nešto nevjerojatno što je nazvala »figurama ispred zrcala«. Bez prekida me je uvjeravao, gotovo zamuckujući, da moram osobno doživjeti taj nevjerojatni događaj i da to dugujem samome sebi.

»Ne brini se za novac!« reče znajući da ga nemam. »Već sam platio. Ti samo moraš poći sa mnom. Madame Ludmilla će ti pokazati 'figure ispred zrcala'. To je ludnica!«

U nastupu neobuzdanog veselja, Eddie se urnebesno smijao, zaboravivši na svoje pokvarene zube koje je uvijek skrivao osmjehujući se ili smijući stisnutih usana. »Kažem ti, to je apsolutno fantastično!«

Iz trenutka u trenutak moja se znatiželja povećavala. Bio sam više nego voljan sudjelovati u njegovu novu užitku. Eddie me je odvezao na rub grada. Zaustavili smo se ispred prašne, zapuštene zgrade; boja se ljuštila sa zidova. Izgledala je kao da je nekoć bila hotel koji je poslije pretvoren u stambenu zgradu. Vidio sam ostatke hotelskog znaka koji je čini se bio strgnut sa zida. Na pročelju zgrade nalazio se niz prljavih, malih balkona s loncima za cvijeće ili sagovima koji su se sušili.

Na ulazu u zgradu stajala su dva tamnoputa muškarca, sumnjiva izgleda, u crnim šiljastim cipelama koje kao da su im bile pretijesne; pozdravili su Eddieja pretjerano veselo. Imali su crne oči, podmuklog, prijetećeg pogleda. Obojica su bila odjevena u sjajna svijetloplava odijela, također pretijesna za njihova krupna tijela. Jedan od njih je otvorio Eddieju vrata. Mene nisu ni pogledali.

Prešli smo dva niza stuba, uspinjući se trošnim stubištem koje je nekoć vjerojatno bilo luksuzno. Eddie je išao naprijed vodeći me praznim hotelskim hodnikom koji je imao vrata s obje strane. Sva su vrata bila iste, tamnozelene, sumorne maslinaste boje. Na vratima su bili brojevi od mjedi, toliko potamnjeli od starosti da su se jedva razlikovali od obojenog drveta.

Eddie je zastao pred jednim vratima. Primijetio sam da je to broj 112. Pokucao je nekoliko puta. Vrata su se otvorila i niska, punašna žena, izbijeljene žute kose, bez riječi nam je dala znak da uđemo. Imala je na sebi ogrtač od crvene svile s nabranim rukavima, obrubljenima crvenim umjetnim perjem, i crvene papuče s krznenim ukrasnim pomponom. Kad smo ušli u malo predsoblje, zatvorila je vrata i pozdravila Eddieja na užasnome engleskome.

»Bog, Eddie. Doveo si prijatelja, ha?«

Eddie je kimnuo glavom i galantno je poljubio. Ponašao se kao da je sasvim smiren, ali ipak sam primijetio nesvjesne pokrete koji su odavali nelagodu.

»Kako ste, Madame Ludmilla?« reče pokušavajući zvučati kao Amerikanac.

Nikad nisam otkrio zašto je Eddie želio izigravati Amerikanca kadgod je sklapao poslove u tim ozloglašanim kućama. Pomišljao sam da to radi zato što se znalo da su Amerikanci bogati pa je vjerojatno htio zadobiti povjerenje kao bogataš.

Eddie se okrenuo prema meni i rekao lažnim američkim naglasakom: »Ostavljam te u dobrim rukama, kompa.«

Zvučao je tako grozno, tako strano, da sam se glasno nasmijao. Činilo se da Madame Ludmilla uopće ne primjećuje moje veselje. Eddie joj je opet poljubio ruku i otišao.

»Ti, dečko, govoriš engleski?« zaderala se kao da sam gluhi. »Izgledaš k'o Egipćan ili Turak.«

Uvjerio sam Madame Ludmillu da nisam ni Egipćanin ni Turčin i da govorim engleski. Pitala me je potom svidaju li mi se njezine 'figure ispred zrcala'. Nisam znao što bih rekao. Samo sam potvrdno kimnuo glavom.

»Dobro ću te zabaviti«, uvjeravala me je. »Figure ispred zrcala samo su predigra. Kada se zagriješ i budeš spreman, reci mi da stanim.«

Iz maloga hodnika u kojem smo stajali otišli smo u mračnu, jezičnu sobu. Na prozorima su bili teški zastori. Bilo je tu nekoliko slabih žarulja pričvršćenih na zid. Svjetiljke su bile u obliku cijevi i izlazile su ravno iz zida pod pravim kutom. U sobi se nalazilo mnoštvo predmeta: male škrinje; antikni stolovi i stolci; uza zid je stajao sekretar pretrpan papirima, olovkama, ravnalima, a bilo je tu i desetak škara. Madame Ludmilla me je posjela na jedan stari stolac presvučen tkaninom.

»Krevet je u drugoj sobi, dragi«, reče, pokazujući u smjeru druge strane sobe. »Ovo je moje predvorje. Ovdje izvodim predstavu za zagrijavanje i pripremu.«

Svukla je svoj crveni ogrtač, zavitlala papuče i otvorila dvokrilni ormar koji je stajao uza zid. Na svakom krilu s unutrašnje strane nalazilo se po jedno veliko zrcalo.

»A sad glazba, dečko moj«, reče Madame Ludmilla i okrenu ručicu gramofona koji je izgledao kao ispod čekića, sjajan i nov. Stavila je ploču i sobom se razlegla neka nametljiva melodija koja me je podsjetila na cirkuski marš.

»A sad, predstava«, rekla je i počela se vrtjeti u ritmu pratnje te čudne melodije. Koža na tijelu Madame Ludmille bila je uglavnom napaeta i neobično bijela, iako nije bila mlada. Zasigurno se opasno približavala pedesetoj. Trbuh joj se malo objesio, kao i ogromne grudi.

I koža na licu također se skupila u zamjetne vrećice. Imala je mali nos i usne namazane jarko crvenom bojom, a na trepavicama debeli sloj crne maskare. Izgledala je kao prototip ostarjele prostitutke. Ipak, bilo je nečega djetinjastoga u njoj, nekoga djevojačkog prepuštanja i povjerenja, neke dražesti koja me je potresla.

»A sad, figure ispred zrcala«, najavila je Madame Ludmilla dok je glazba nastavljala svirati.

»Noga, noga, noga!« govorila je, zamahujući jednom pa drugom nogom u ritmu glazbe. Desnu je ruku položila na čelo kao mala djevojčica koja nije sigurna može li napraviti prave pokrete.

»Okret, okret, okret!« govorila je potom, okrećući se kao krošnja drveta.

»Guza, guza, guza«, rekla je pokazujući mi голу stražnjicu kao plesačica kan-kana.

Ponavljala je isti prizor sve dok nije utihnuo zvuk glazbe kada se odvila opruga gramofona. Imao sam osjećaj da se Madame Ludmilla vrti u daljini i da postaje sve manja i manja kako se glazba stišavala. Neki očaj i samoća, za koje nisam ni znao da postoje u meni, izbili su na površinu iz dubine mog bića i natjerali me da ustanem i istrčim iz sobe, niza stube i da kao luđak izletim na ulicu.

Eddie je stajao ispred vrata i razgovarao s muškarcima u svijetloplavim sjajnim odijelima. Kad me je vidio kako trčim, počeo se grohotom smijati.

»Nije li ludo?« upita još pokušavajući zvučati kao Amerikanac. »Figure ispred zrcala samo su predigra. Kakav doživljaj! Kakav doživljaj!«

Prvi put kad sam ispričao priču don Juanu, rekao sam mu da me se duboko dojmila melodija i stara prostitutka koja se nespreno okretala u ritmu glazbe. Duboko me se dojmila i spoznaja o bešćutnosti mog prijatelja.

Sjedeći tako s don Juanom u planinama Sonore, završio sam priču i odjednom se počeo tresti pod utjecajem nečega tajnovitoga i nedefiniranoga.

»Ta priča«, reče don Juan, »trebala bi ući u tvoj album važnih događaja. Tvoj ti je prijatelj, a da nije ni znao, podario, kao što je i sam rekao, nešto što ćeš doista pamtit i cijelog života.«

»Tužna priča, i to je sve, don Juane«, rekoh.

»To je doista tužna priča, poput drugih tvojih priča,« odgovorio je don Juan, »ali ono što je u njoj drukčije i važno, smatram, jest to što ona, za razliku od drugih tvojih priča, dotiče svako ljudsko biće,

a ne samo tebe. Vidiš, poput Madame Ludmille, svi mi, mladi ili stari, izvodimo figure ispred zrcala na ovaj ili onaj način. Bilježi što znaš o ljudima. Pomisli na svako ljudsko biće na Zemlji i bez sumnje ćeš uvidjeti da ma tko bili, ma što mislili o sebi, čime god se bavili, rezultat njihovih djela uvijek će biti isti: besmislene figure ispred zrcala.«

Drhtaj u zraku

Putovanje moći

U ONO DOBA kad sam upoznao don Juana, bio sam vrlo marljiv student antropologije i želio sam početi raditi kao profesionalni antropolog, objavljujući što više članaka. Čvrsto sam odlučio izgraditi akademsku karijeru i smatrao sam da je prvi korak na tom putu skupljanje podataka o načinu uporabe ljekovitog bilja među Indijancima jugozapadnih dijelova Sjedinjenih Država.

Prvo sam se obratio profesoru antropologije koji se bavio tim područjem i zamolio ga za savjet o mojem projektu. On je bio ugledan antropolog i objavio je mnogo radova o kalifornijskim Indijancima i Indijancima s jugozapada i Sonore u Meksiku, potkraj tridesetih i početkom četrdesetih godina. Strpljivo je slušao moje izlaganje. Namjeravao sam napisati rad pod nazivom »Etnološki podaci« i objaviti ga u časopisu koji se bavio isključivo antropološkim temama jugozapadnog dijela Sjedinjenih Država.

Predložio sam da prikupim ljekovito bilje, odnesem primjerke u botanički vrt Kalifornijskog sveučilišta kako bi ih valjano klasificirali te da potom opišem zašto i kako ga koriste Indijanci s jugozapada. Zamislio sam da ću skupiti tisuće primjeraka, čak sam planirao objaviti malu enciklopediju o toj temi.

Profesor mi se osmijehnuo kao da mi oprašta. »Ne bih želio umanjiti tvoje oduševljenje,« rekao je umornim glasom, »ali ti moram otvoreno reći da ne mogu do kraja poduprijeti tvoju oduševljenost ovom temom. Revnost je dobrodošla u antropologiji, ali je valja pravilno usmjeriti. Još se nalazimo u zlatnom dobu antropologije. Ja sam imao sreću što sam studirao s Alfredom Kroeberom i Robertom Lowiem, nositeljima društvenih znanosti. Nisam iznevjerio i dalje njihovo povjerenje. Antropologija je i dalje temeljna disciplina. Svaka druga disciplina trebala bi proizlaziti iz antropologije. Cjelokupno područje povijesti, primjerice, trebalo bi se nazvati 'povijesnom

antropologijom', a područje filozofije 'filozofskom antropologijom'. Čovjek bi trebao biti mjera svih stvari. Stoga bi antropologija, znanost o čovjeku, morala biti srž svake discipline. Jednog će dana tako i biti.«

Zbunjeno sam ga pogledao. Mislio sam da se već odavno povukao, da je tek jedan stari, dobroćudni profesor koji je nedavno preživio srčani udar. Činilo se da sam rekao nešto što je u njemu pokrenulo strast.

»Ne mislite li da biste se trebali više posvetiti svojem studiju na fakultetu?« nastavio je. »Ne bi li bilo bolje studirati lingvistiku nego odlaziti na teren? Na našem odsjeku radi jedan od najuglednijih živućih lingvista na svijetu. Da sam ja na vašemu mjestu, išao bih na svako njegovo predavanje i pokušao dokučiti svaku njegovu misao.

Imamo također vrhunskog poznavatelja usporednih religija. Tu su još i izvanredni stručnjaci antropolozi koji s lingvističkog i spoznajnog stajališta izučavaju srodne sustave u različitim kulturama iz cijelog svijeta. Za sve je to potrebno mnogo znanja i pripreme. Nakazno je i pomišljati da bi se vi već sada mogli baviti terenskim radom. Prihvatite se knjige, mladiću. To vam je moj savjet.«

No nisam odustao. Otišao sam do drugoga, mlađeg profesora i izložio mu svoju zamisao. Ni on me nije podupro. Otvoreno me je ismijao. Rekao je da ono što namjeravam napisati ni u snu ne bi pripadalo antropologiji i da bi takav rad mogao zadovoljiti jedino 'profesora Baltazara'.

»Današnji antropolozi«, nastavi on kao pravi profesor, »bave se relevantnim temama. Na području medicine i farmakologije obavljeno je bezbroj istraživanja, ispitana je svaka moguća ljekovita biljka na svijetu. Nema se više što kopati po tome. Tvoj način skupljanja podataka pripada početku devetnaestog stoljeća. Otada je prošlo gotovo dvjesto godina. Jesi li ti čuo za 'napredak'?«

Nastavio je potom objašnjavajući mi definiciju napretka i usavršavanja kao dvaju pojmova filozofskog diskursa za koje je rekao da su najvažniji u antropologiji.

»Antropologija je jedina postojeća disciplina«, nastavi, »koja može jasno potkrijepiti ideju usavršavanja i napretka. Hvala Bogu što još postoji tračak nade u cinizmu našeg doba. Samo antropologija može pokazati stvarni razvoj kulture i društvene organizacije. Samo antropolozi mogu čovječanstvu predložiti nesumnjiv dokaz o napretku ljudskog znanja. Kultura se razvija i samo antropolozi mogu pronaći primjere društvenih zajednica koji se točno uklapaju u prazna

mjesta na crti napretka i usavršavanja. To ti je antropologija! A ne neki bijedni rad na terenu, koji i nije terenski posao, nego najobičnija masturbacija.«

Bio je to težak udarac za mene. Posljednji izlaz potražio sam u Arizoni kod antropologa koji su se doista bavili istraživanjima na terenu. Tada sam već bio spreman odustati od svoje zamisli. Shvaćao sam što su mi profesori pokušavali reći. Nisam mogao a da se ne složim s njima. Moji pokušaji bavljenja terenskim radom očito su proizlazili iz moje ograničenosti. Ipak, imao sam žarku želju iskušati se na terenu; nisam htio da se moje istraživanje svede isključivo na kopanje po knjigama u knjižnici.

U Arizoni sam se upoznao s vrlo iskusnim antropologom koji je napisao obilje radova o Yaqui Indijancima iz Arizone i Sonore u Meksiku. Bio je vrlo ljubazan. Nije me obeshrabrio niti mi je dao kakav savjet. Samo je rekao da su indijanske zajednice s jugozapada vrlo izolirane i nepovjerljive prema strancima, osobito prema onima španjolskog porijekla, te da ih se čak i groze. Međutim, njegov mlađi kolega bio je izravniji. Rekao je da bi mi bilo bolje da čitam knjige o ljekovitom bilju. On je bio priznati stručnjak tog područja i prema njegovu mišljenju, sve ljekovito bilje koje se moglo pronaći na jugozapadu već je bilo klasificirano i opisano u različitim publikacijama. Išao je tako daleko da je tvrdio kako se umijeće svih današnjih indijanskih iscjelitelja temelji upravo na takvim publikacijama, a ne na Tradicionalnom znanju. Dotukao me je tvrdnjom da Indijanci, čak i ako se još koriste tradicionalnim načinima iscjeljivanja, ne bi to zacijelo otkrili nekom strancu.

»Učini nešto što je doista vrijedno truda«, savjetovao me je. »Pozabavi se urbanom antropologijom. Mnogo se novaca, primjerice, ulaže u proučavanje alkoholizma među Indijancima u velikim gradovima. To je dostupno svakom antropologu. Idi i napij se s lokalnim Indijancima. Potom sve što o njima otkriješ organiziraj u obliku statističkih podataka i sve to pretvori u brojke. Urbana antropologija ti je pravi teren.«

Nije mi preostalo drugo doli prihvatiti savjet tih iskusnih znanstvenika. Odlučio sam se vratiti u Los Angeles, ali mi jedan prijatelj antropolog reče da ide automobilom u Arizonu i Novi Meksiko kako bi obišao sva mjesta gdje je nekoć radio i obnovio poznanstva s lokalnim stanovnicima koji su bili predmet njegovih antropoloških proučavanja.

»Možeš ići sa mnom«, predloži mi. »Neću ništa raditi. Idem samo posjetiti stare znance, popiti koje piće s njima, malo pročavrljati,

i to je sve. Kupio sam im darove - deke, piće, jakne i streljivo za puške od dvadeset dva kalibra. Auto mi je prepun darova. Većinom putujem sam kad ih idem posjetiti i uvijek se bojim da ću zaspati za volanom. Mogao bi mi praviti društvo, držati me budnim i možda koji put voziti umjesto mene ako ja previše popijem.«

Toliko mi se nije išlo da sam ga odbio.

»Žao mi je, Bille«, rekoh. »Taj put nije više za mene. Ne vidim smisla u tome da se i dalje zanosim idejom o istraživanjima na terenu.«

»Nemoj se predavati bez borbe«, odvrati Bill tonom očinske zabrinutosti. »Uloži svu svoju snagu u borbu, pa ako izgubiš, onda odustani, ali ne prije toga. Pođi sa mnom i vidi kako ti se sviđa jugo-zapad.«

Zagrlio me je jednom rukom. Nisam mogao a da ne primijetim kako mu je teška ruka. Bio je visok i kršan, ali mu posljednjih godina tijelo postade neobično kruto. Izgubio je onaj dječjački izgled. Njegovo okruglo lice nije više bilo onako ispunjeno, mladenačko kao nekad. Sada je to bilo lice zabrinuta čovjeka. Vjerujem da se brinuo zato što mu je opadala kosa, ali se u nekim trenucima činilo kao da ga mori još nešto. Nije se zapravo udebljao; tijelo mu je otežalo na način koji je bilo nemoguće objasniti. Primijetio sam to u njegovu hodu, po tome kako je ustajao i sjedao. Kao da se u svemu što je radio, svakim djelićem svog bića borio protiv sile koja ga je vukla prema dolje.

Potisnuvši u sebi osjećaj poraženosti, krenuo sam s njim na putovanje. Posjetili smo svako mjesto u Arizoni i Novom Meksiku gdje je bilo Indijanaca. Neočekivano, tijekom putovanja otkrio sam da moj prijatelj antropolog ima dva lica. Objasnio mi je da su njegova mišljenja kao profesionalnog antropologa vrlo odmjerena i usklađena s idejama suvremene antropologije, ali kao privatnoj osobi, antropološki rad na terenu pružio mu je bogato iskustvo o kojemu nikad ne govori. Ta iskustva nisu bila u skladu s gledištima suvremene antropologije jer su posrijedi bili događaji koji su izmicali svakoj metodi sistematizacije.

Tijekom našeg putovanja, redovito bi popio poneko piće sa svojim bivšim suradnicima, poslije čega se osjećao vrlo opuštenim. Ja bih tada preuzeo volan i vozio dok je on sjedio pokraj mene pijuckajući svoj trideset godina stari viski Ballantine. I tada bi Bill stao govoriti o svojim iskustvima koja se nisu dala svrstati u uobičajene antropološke kategorije.

»Nikada nisam vjerovao u duhove«, reče iznenada jednog dana. »Nikada nisam mario za prizivanje duhova, pomicanje predmeta, glaseve što dolaze iz tame i tome slično. Odgojen sam vrlo pragmatički, ozbiljno. Znanost mi je oduvijek bila osnovni orijentir. Ali, kad sam radio na terenu, počeo sam se susretati sa svakojakim nadnaravnim pojavama i drugim bedastoćama. Primjerice, jedne sam noći išao s nekim Indijancima u potragu za ukazanjem. Trebali su me zapravo uputiti u tajne svojeg umijeća, a obred inicijacije sastojao se od bolnog probadanja prsnih mišića. Za tu su prigodu pripremali jednu zgodnu kolibicu u šumi. Pomirio sam se s tim da ću izdržati bol. Popio sam nekoliko čaša pića kako bih dobio snage. Tada je čovjek koji je trebao biti posrednik između mene i ljudi koji su obavljali obred, zaurloao od užasa i pokazao na tamnu sjenu koja nam se primicala.«

»Kada mi se približio lik prekriven sjenom,« nastavi Bill, »primijetio sam da je to stari Indijanac odjeven u najčudniju odjeću koju možeš zamisliti. Bio je odjeven i opremljen poput šamana. Čovjek s kojim sam bio te noći besramno se onesvijestio kad je ugledao starca. Starac mi je prišao i prstom pokazao na moja prsa. Prst mu je bio kost i koža. Mrmljao je nešto nerazumljivo. Tada su već svi prisutni ugledali starca i stali se tiho i žurno primicati. Starac se okrenuo i pogledao ih. Svi su se ukočili. Starac im se nakratko obratio. Njegov glas bijaše nezaboravan. Kao da je govorio kroz cijev ili kao da je imao nešto pričvršćeno na ustima što je izbacivalo riječi iz njega. Kunem ti se da sam vidio kako čovjek govori u sebi, a usta mu emitiraju riječi poput nekog stroja. Pošto je održao govor ljudima, starac nastavi hodati, prođe pokraj mene, pokraj njih i nestade, proguta ga mrak.«

Bill mi je rekao da je obred inicijacije propao; nikad ga nisu obavili; svi su se muškarci, uključujući i vračeve, tresli od straha. Kazao je kako su se toliko preplašili da su se razišli i nestali.

»Ljudi koji su godinama bili prijatelji«, nastavi, »nikad više nisu međusobno razgovarali. Tvrdili su da je ono što su vidjeli bio duh nevjerojatno starog vrača i da bi im svaki međusobni razgovor o tome donio nesreću. Vjerovali su da bi im i sam susret s bilo kime tko je bio tamo te noći također donio nesreću. Većina se njih odselila iz tog područja.«

»Zašto su mislili da bi im međusobni razgovor ili susret donio nesreću?« upitao sam.

»Tako oni vjeruju«, uzvratio je. »Takvo ukazanje za njih je značilo da se utvara obraćala svakome posebno. Imati takvu viziju predstavlja najveću sreću u njihovu životu.«

»A što je prikaza rekla svakome od njih?« upitah.

»Nemam pojma«, odgovori Bill. »Nikad mi ništa nisu objasnili. Kad god bih ih upitao, zanijemjeli bi. Ništa nisu vidjeli, ništa nisu čuli. Mnogo godina poslije, čovjek koji se onesvijestio zaklinjao mi se da je samo glumio nesvjesticu jer se toliko uplašio da se nije htio suočiti sa starcem, a to što je starac rekao razumjeli su svi na razini koja se ne može pojmiti jezikom.«

Bill reče kako je razumio da mu je duh govorio nešto o zdravlju i očekivanjima u životu.

»Što hoćeš time reći?« pitao sam.

»Ne piše mi se baš dobro«, prizna. »Nešto nije u redu s mojim tijelom.«

»Znaš li zapravo što ti je?« pitao sam ga.

»Da, znam«, rekao je nehajno. »Rekli su mi liječnici. Ali neću se brinuti, neću ni misliti o tome.«

Kad mi se Bill povjerio, prožela me je neka nelagoda. Bio je to dio njegove ličnosti koji nisam poznao. Uvijek sam ga doživljavao kao žilava muškarca. Nikad nisam zamišljao da bi mogao biti ranjiv. Nije mi se svidio naš razgovor. Ali je bilo prekasno da se povučem. Nastavili smo putovati.

Drugom mi je prigodom povjerio da se vračevi s jugozapada mogu preobraziti u druge entitete i da podjelu na »vraća medvjeda« ili »vraća pumu« i slično, ne treba shvaćati kao eufemizam ili metaforu.

»Možeš li vjerovati«, rekao je zadivljeno, »da se neki vračevi doista pretvore u medvjede, pume ili orlove? Nemoj misliti da pretjerujem ili da nešto izmišljam, ali sam jedanput i sam bio svjedok preobrazbe vraća koji se prozvao 'Riječnim čovjekom' ili 'Riječnim vračem' ili 'Onime koji ide od Rijeke i vraća se Rijeci'. Bio sam u planinama Novog Meksika s tim vračem. Vozio sam ga, imao je u mene povjerenja i krenuo je u potragu za svojim korijenima, barem mi je tako rekao. Hodali smo uz rijeku kad se on odjednom vrlo uzбудio. Rekao mi je da se maknem s obale i popnem na neku visoku stijenu, skrijem se i prekrijem dekom glavu i ramena te da virim kako ne bih propustio ono što je namjeravao učiniti.

»A što je namjeravao učiniti?« zapitao sam ga ne mogavši se suzdržati.

»Nisam znao«, odgovori mi. »Znao sam koliko i ti. Nisam mogao ni zamisliti što je naumio. Jednostavno je ušao u vodu potpuno odjeven. Kad mu je voda dosegla do polovice lista, a bila je to široka,

ali plitka rijeka, vrač je naprosto iščeznuo, nestao. Prije nego što je ušao u vodu prišapnuo mi je na uho da idem nizvodno i pričekam ga. Rekao mi je točno na kojem ga mjestu trebam čekati. Dakako, nisam vjerovao ni riječi od onoga što mi je govorio, pa se u početku nisam mogao sjetiti gdje sam ga trebao čekati, ali sam onda našao to mjesto i ugledao vrača kako izlazi iz vode. Znam da zvuči glupo reći 'kako izlazi iz vode'. Vidio sam vrača kako se pretvara u vodu, a potom kako ponovno nastaje iz vode. Možeš li ti to vjerovati?«

Nisam znao što bih rekao dok sam slušao njegove priče. Nisam mu mogao vjerovati, ali nisam mogao niti ne vjerovati. Bio je vrlo ozbiljan čovjek. Jedino objašnjenje koje mi je padalo na pamet bilo je to da je Bill tijekom našeg putovanja iz dana u dan sve više pio. U prtljažniku automobila imao je sanduk s dvadeset četiri boce škotskog viskija samo za sebe. Zapravo, pio je kao smuk.

»Oduvijek sam bio sklon ezoteričkim preobrazbama vračeva«, reče mi jednog dana. »To ne znači da bih ja mogao objasniti te preobrazbe, pa čak niti da vjerujem u njih, ali u smislu intelektualne vježbe, vrlo mi je zanimljiva ideja da preobrazbe u zmiju ili pumu nisu tako teške kao ono što je izveo riječni vrač. Upravo u takvim trenucima kad se koristim svojim intelektom na takav način, prestajem biti antropolog i počinjem reagirati iznutra, iz utrobe. Nagon mi kaže da ti vračevi izvode nešto što se ne može znanstveno izmjeriti, pa čak se o tome ne može ni razgovarati na intelektualnoj razini.«

»Primjerice, postoje vračevi oblaci koji se pretvaraju u oblake, u izmaglicu. Nikad nisam to vidio, ali sam poznao jednog vrača oblaka. Nikad nisam doživio da je preda mnom nestao ili se pretvorio u izmaglicu kao onaj drugi vrač koji se preobrazio u vodu točno pred mojim očima. Ali sam jednom trčao za tim vračem oblakom i on je naprosto iščeznuo, a da se nije imao gdje sakriti. Iako nisam vidio kako se pretvara u oblak, nestao je. Nisam si mogao objasniti kamo je otišao. Nije bilo ni stijena, niti ikakva raslinja na mjestu na kojem je nestao. Stigao sam tamo samo pola minute nakon vrača, a njega više nije bilo. Lovio sam tog čovjeka da bi mi dao jednu informaciju«, nastavio je Bill. »Nije htio sa mnom razgovarati. Bio je vrlo srdačan, ali to je bilo sve.«

Bill mi je ispričao mnogo drugih priča o sukobima i političkim frakcijama među Indijancima u različitim indijanskim rezervatima, kao i priče o žestokim svađama među pojedincima, o netrpeljivostima, prijateljstvima i slično, koje me nisu ni najmanje zanimale. S druge strane, priče o preobrazbama vračeva i utvarama uzburkale

su moje emocije. Bio sam istodobno i opčaran i zgrožen. Međutim, kad sam pokušao razmišljati o tome zašto su me te priče opčinile ili zašto su me zgrozile, nisam si mogao objasniti. Znao sam samo da su me njegove priče o vračevima pogađale u nešto nepoznato, duboko skriveno u meni.

Još sam nešto spoznao na tom putovanju; uvjerio sam se da su indijanske zajednice na jugozapadu doista zatvorene prema vanjskim utjecajima. Konačno sam prihvatio da mi je potrebno još mnogo pripreme i izučavanja antropološke znanosti i da bi bilo korisnije baviti se terenskim istraživanjem na području koje poznajem ili koje mi je pristupačno.

Kada smo završili putovanje, Bill me je odvezao na autobusnu postaju linije Greyhound u Nogalesu, u Arizoni, s koje su kretali autobusi za Los Angeles. Dok smo sjedili čekajući autobus, očinski me je tješio, podsjećajući me da su u antropološkim terenskim istraživanjima neuspjesi uobičajeni te da se upravo zahvaljujući njima čovjek učvršćuje u svojoj namjeri i sazrijeva kao antropolog.

Odjednom se nagnuo prema meni i jedva primjetnim pokretom brade pokazao prema drugoj strani čekaonice. »Čini mi se da je čovjek koji sjedi na klupi u kutu onaj o kojem sam ti govorio«, prišapnuo mi je. »Nisam sasvim siguran jer sam se samo jednom našao s njime licem u lice.«

»Na kojeg čovjeka misliš? Što si mi o njemu govorio?« upitah.

»Kad smo razgovarali o vračevima i njihovim preobrazbama, spomenuo sam ti da sam jedanput sreo vrača oblaka.«

»Da, da, sjećam se«, odgovorih. »Je li taj čovjek vrač oblak?«

»Ne«, reče odsječno. »Ali mislim da je on pratilac ili učitelj vrača oblaka. Vidao sam ih zajedno iz daljine nekoliko puta, prije mnogo godina.«

Doista sam se sjetio da je Bill jednom usput, nevezano spomenuo vrača oblaka, nekoga tajanstvenog starca, nekadašnjeg šamana, Indijanca iz Yume koji je mrzio ljude i nekoć bio zastrašujući vrač. O odnosu tog starca i vrača oblaka moj mi prijatelj nikada nije govorio, ali su očito u njegovu sjećanju ta dvojica bila toliko povezana da je bio uvjeren da je spomenuo i starog Indijanca.

Odjednom sam se tako uznemirio da sam poskočio sa svojeg sjedišta. Kao da uopće nisam vladao sobom, prišao sam starcu i odmah se počeo hvaliti o tome koliko znam o ljekovitim biljkama i vračevima među američkim Indijancima s visoravni i njihovim sibirskim precima. Potom sam spomenuo kako znam da je on bio vrač. Završio

sam svoj govor uvjeravajući ga da bi imao velike koristi od dužeg razgovora sa mnom.

»Ako ništa drugo,« rekao sam već pomalo razdraženo, »mogli bismo razmijeniti iskustva. Recite mi što znate i ja ću vam reći što ja znam.«

Do zadnjeg časa starac nije podizao pogled. Tada je podignuo glavu. »Ja sam Juan Matus«, reče pogledavši me ravno u oči.

Znao sam da ne trebam prestati govoriti, ali zbog nekoga neobjašnjiva razloga osjetio sam da nemam što više reći. Htio sam mu reći svoje ime. Rukom je pokrio usta kao da me želi spriječiti da nastavim govoriti.

U tom je času stigao autobus. Starac je promrmrljao da je to njegov autobus i ozbiljno dometnuo da ga potražim kako bismo mogli na miru porazgovarati i razmijeniti priče. Dok je to govorio, kutovi njegovih usana zatitrali su jedva primjetnim ironičnim smiješkom. Za čovjeka njegovih godina, a činilo mi se da je mogao biti blizu osamdeset, nevjerojatnom je lakoćom u nekoliko koraka prešao pet metara, koliko je klupa na kojoj je sjedio bila udaljena od autobusa. Čim je uskočio u autobus, vrata su se zatvorila i činilo se kao da se autobus zaustavio samo da bi njega pokupio.

Pošto je starac otišao, vratio sam se do klupe na kojoj je sjedio Bill.

»Što je rekao, što je rekao?« pitao je Bill uzbuđeno.

»Rekao mi je da ga potražim i posjetim«, odgovorih. »Čak je dodao da bismo kod njega mogli porazgovarati.«

»Ali što si ti njemu rekao da te je pozvao?« zapita.

Ispričao sam Billu kako sam upotrijebio svu svoju vještinu da bih se pokazao kao veliki znalac i obećao starcu da ću mu otkriti sve što sam pročitao o ljekovitim biljkama.

Bill mi očito nije vjerovao. Optužio me je da nešto skrivam od njega. »Poznajem ja ljude iz ovoga kraja,« reče mrzovoljno, »a starac je baš neki čudak. Ni s kime ne razgovara, čak ni s Indijancima. Zašto bi razgovarao s tobom, potpunim strancem? Nisi čak ni simpatičan!«

Billu sam očito išao na živce. Nisam shvaćao zašto. Nisam se usudio pitati za razlog. Imao sam dojam kao da je malo ljubomoran. Možda je osjećao da sam uspio u nečemu što njemu nije pošlo za rukom. Međutim, moj uspjeh nije bio posljedica nikakva osobitog napora i nije mi ništa značio. Osim Billovih usputnih primjedaba, nisam imao pojma koliko je bilo teško približiti se starom čovjeku, a i

nisam mario za to. Našem susretu nisam tada pridavao nikakvu važnost. Zbunilo me je to što se Bill toliko uznemirio.

»Znaš li gdje stanuje?« upitah.

»Nemam pojma«, odgovori on otresito. »Čuo sam od mještana da nigdje ne stanuje, nego se samo tako odjednom pojavi, ali to su sve gluposti. Vjerojatno živi u nekoj daščari u Nogalesu, u Meksiku.«

»Po čemu je on tako važan?« zapitah ga. Nakon tog pitanja, skupo sam hrabrosti i dodao: »Čini mi se da te je uzrujalo to što je sa mnom razgovarao. Zašto?«

Bez okolišanja prizna da se naljutio jer je znao kako je uzaludno pokušavati razgovarati s tim starcem. »Stari je užasno drzak«, dometnu. »U najboljem, bulji u čovjeka dok mu ovaj nešto govori i ne kaže ni riječi. Ili pak, uopće te i ne pogleda; ponaša se kao da ne postojiš. Jedini put kad sam pokušao s njim razgovarati grubo me je odbio. Znaš li što mi je rekao? Rekao je: 'Da sam ja na vašemu mjestu, ne bih uzalud trošio energiju na otvaranje usta. Štedite je. Potrebna vam je.' Da nije takav stari bezveznjak, bio bih ga tresnuo po glavi.«

Upozorio sam Billa da je to što Indijanca nazivamo »starcem« više pitanje načina izražavanja nego što odgovara njegovu opisu. Ni je izgledao tako star iako je zacijelo bio. Iz njega su izbijale strahovita snaga i živost. Činilo mi se da bi Bill loše prošao da ga je udario u glavu. Taj je stari Indijanac bio vrlo snažan. Zapravo, djelovao je doslovce zastrašujuće.

Nisam izrekao sve što sam mislio. Pustio sam Billa da govori o tome kako se gnušao starčeve drskosti i kako bi on već znao izaći s njim na kraj da starac nije bio tako slab.

»Tko bi mi mogao reći gdje živi?« upitao sam ga.

»Možda neki ljudi iz Yume«, odgovorio je malo opuštenije. »Možda oni s kojima sam te upoznao na početku našeg putovanja. Ne možeš ništa izgubiti ako ih pitaš. Reci im da sam te ja posalo.«

Tog sam trenutka promijenio plan i umjesto da idem u Los Angeles, otišao sam ravno u Yumu u Arizoni. Posjetio sam ljude s kojima me je Bill upoznao. Oni nisu znali gdje stari Indijanac živi, ali su njihovi komentari na njegov račun još više probudili moju znatiželju. Rekli su da nije iz Yume, nego iz Sonore u Meksiku i da je u mladosti bio zastrašujući vrač, da je izvodio čarolije i bacao čine na ljude, ali se s vremenom smekšao i pretvorio u asketa i pustinjaka. Primijetili su da je nekoć, iako je bio Indijanac iz plemena Yaqui, išao okolo sa skupinom Meksikanaca koji su, čini se, bili vrlo vješti u

čaranju. Svi rekoše da te ljude nisu vidjeli u svojem kraju već godinama.

Jedan od njih dometnu da je starac iste dobi kao i njegov djed, ali za razliku od djeda koji je senilan i vezan uz krevet, vrač je snažniji no ikad. Taj isti čovjek uputio me je na neke ljude u Hermosillu, glavnom gradu Sonore, koji možda poznaju starca, te bi mi mogli reći više o njemu. Nimalo me nije privlačila zamisao da idem u Meksiko. Sonora je bila predaleko od područja koje me je zanimalo. Osim toga, zaključio sam da bi mi ipak bilo bolje baviti se urbanom antropologijom i vratio sam se u Los Angeles. Ali prije puta u Los Angeles pročešljao sam područje Yume, pokušavajući skupiti podatke o Indijancu. Nitko nije ništa znao o njemu.

Dok sam se vozio autobusom prema Los Angelesu, bio sam ispunjen najneobičnijim osjećajima. S jedne strane, osjećao sam se potpuno izliječenim od svoje opsjednutosti radom na terenu i zanimanja za starog Indijanca, a s druge strane, prožimala me je neka neobična nostalgija. Tako nešto doista nikad prije nisam osjetio. Taj me je novi osjećaj duboko potresao. Bila je to mješavina straha i čežnje kao da sam izgubio nešto što je iznimno važno. Kako sam se približavao Los Angelesu, jasno sam osjećao da s udaljenošću popušta štogod da me je obuzimalo u blizini Yume; no, to je popuštanje samo pojačalo moju bezrazložnu čežnju.

Namjera beskonačnosti

»ŽELIM DA DOBRO razmisliš i ispričaš mi o svakoj pojedinosti koja se zbila između tebe i one dvojice, Jorgea Camposa i Lucasa Coronada, koji su te doista doveli do mene«, rekao je don Juan.

Bilo mi je teško ispuniti njegov zahtjev, a opet sam uživao, prisjećajući se svega što su mi ta dvojica rekla. Htio je čuti svaku i najmanju potankost i natjerao me je da se napregnem do krajnjih granica kako bih se svega sjetio.

Don Juan je tražio da se sjetim priče koja je započela u gradu Guaymasu, u Sonori u Meksiku. U Yumi u Arizoni dobio sam imena i adrese nekih ljudi koji su mi, kako mi je rečeno, mogli pomoći da riješim zagonetku o tajanstvenom čovjeku kojeg sam upoznao na autobusnoj postaji. Ljudi u Sonori ne samo što nisu poznavali nikakva bivšeg vrača nego su sumnjali i u samo postojanje takve osobe. Međutim, svima su bile poznate svakojake priče o vječima Yakui Indijanaca i općenito o neprijateljskom raspoloženju Indijanaca iz plemena Yaqui. Oni su natuknuli da bih možda u Vicamu, gradiću uz željezničku prugu, smještenome između gradova Guaymasa i Ciudad Obregona, mogao pronaći nekoga tko bi me uputio na pravi trag.

»Poznajete li tamo nekoga kome bih se mogao obratiti?« pitah.

»Najbolje bi bilo da razgovaraš s terenskim inspektorom državne banke«, reče jedan od njih. »Oni poznaju sve Indijance iz tog područja jer preko banke država otkupljuje ljetinu, a svaki Indijanac iz plemena Yaqui je poljoprivrednik i vlasnik komadića zemlje koja je njegova sve dok je obrađuje.«

»Poznajete li kojega terenskog inspektora?« pitao sam.

Pogledali su se i osmjehnuli kao da se žele opravdati. Nisu nikog poznavali, ali su mi zdušno savjetovali da se obratim jednome od terenskih inspektora i kažem mu o čemu je riječ.

Kada sam stigao u Vicam, svi moji pokušaji da stupim u vezu s terenskim inspektorima državne banke pretvorili su se u potpuni neuspjeh. Razgovarao sam s trojicom i kad bih im rekao što želim, pogledali bi me pogledom punim nevjerice. Odmah su posumnjali da sam špijun i da me šalju Yankeeji kako bih izazvao probleme. Nisu baš bili sigurni o čemu je riječ, ali je u njihovu nagađanju sve bilo moguće, od političke agitacije do privredne špijunaže. Naime, u tom se mjestu raširilo vjerovanje da se u zemlji koja je pripadala Indijancima nalaze naslage bakra i da ih se Yankeeji pokušavaju dočepati.

Pošto su se zaredali neuspjesi, otišao sam u grad Guaymas i odsjeo u hotelu koji se nalazio u blizini jedne odlične restauracije. Od-lazio sam u restauraciju tri puta dnevno. Hrana je bila izvrsna. Toliko mi se svidjela da sam u Guaymasu ostao više od tjedan dana. Praktički sam se preselio u restauraciju i tako se upoznao s vlasnikom, gospodinom Reyesom.

Jednog dana, dok sam objedovao, gospodin Reyes je prišao mom stolu u društvu čovjeka kojeg je predstavio kao Jorgea Camposa, čistokrvnoga indijanskog poduzetnika iz plemena Yaqui, koji je u mladosti živio u Arizoni, odlično govorio engleski i bio veći Amerikanac od pravog Amerikanca. Gospodin Reyes ga je hvalio rekavši da je on pravi primjer koji pokazuje kako rad i upornost čovjeka mogu pretvoriti u iznimnu osobu.

Gospodin Reyes je otišao, a Jorge Campos je sjeo pokraj mene i odmah počeo govoriti. Hinio je skromnost i pretvarao se da nema razloga za hvalu, no bilo je očito da cvate zbog onoga što je gospodin Reyes o njemu rekao. Na prvi pogled, bilo mi je jasno da je Jorge Campos ona vrsta poduzetnika koji se mogu vidjeti po barovima ili na prenatrpanim uglovima glavnih ulica gdje naprosto pokušavaju namamiti ljude da potroše svoju ušteđevinu.

Gospodin Campos je bio vrlo ugodna izgleda, visok otprilike sto osamdeset centimetara, tanak, ali s trbušinom kakvu imaju oni koji redovito piju žestoki alkohol. Put mu je bila vrlo tamna, pomalo zelenkasta, a na sebi je imao skupe traperice i sjajne kaubojske čizme sa šiljatim vrhovima i četvrtastim petama koje kao da su mu služile da se ukopa u zemlju kako ga ne bi odvuкао junac na lasu.

Bio je odjeven u besprijeckorno izglačanu, sivkastu kariranu košulju; u desnom je džepu imao džepni štitnik na koji je nataknuo niz nalivpera. Vidio sam takav štitnik kod uredskih službenika koji su ga nosili da ne bi uprljali džep tintom. Na sebi je još imao skupu crvenosmeđu jaknu obrubljenu resama, izrađenu od antilop kože i visoki

kaubojski šešir kakvi se nose u Teksasu. Njegovo okruglo lice bilo je bezizražajno. Nije imao bora, ali je ostavljao dojam kao da je prešao četrdesetu. Zbog nekoga nepoznatog razloga, činilo mi se da je opasan.

»Veoma mi je drago, gospodine Campos«, rekoh na španjolskome pruživši mu ruku.

»Pustimo formalnosti«, odgovori on također na španjolskome snažno mi tresući ruku. »Prema mladima se ponašam kao prema sebi ravnima, bez obzira na razliku u godinama. Zovite me Jorge.«

Na trenutak je zašutio, očito promatrajući kako ću reagirati. Nisam znao što reći. Dakako, nije mi padalo na pamet da mu se podsmijehujem, no nisam ga želio shvatiti ni previše ozbiljno.

»Pitam se što radite u Guaymasu«, dometnu on ležerno. »Ne izgledate kao turist, a niti kao da vas zanima podvodni ribolov.«

»Studiram antropologiju«, rekoh, »i pokušavam steći povjerenje mjesnih Indijanaca da bi mi pomogli u terenskom istraživanju.«

»A ja sam poslovni čovjek«, reče. »Moj je posao pribavljanje informacija, ja sam nešto poput posrednika. Vi imate potrebu, a ja robu. Svoje usluge naplaćujem, ali jamčim za njihovu kvalitetu. Ako niste zadovoljni, ne morate mi platiti.«

»Ako se vi bavite pribavljanjem informacija«, rekoh, »rado ću vam platiti, ma koliko tražili.«

»Ah!« uskliknuo je. »Vi zasigurno trebate vodiča koji bi vam pokazao okolicu, zacijelo vam treba netko tko je malo školovaniji od ovdašnjega prosječnog Indijanca. Imate li stipendiju od američke vlade ili neke druge ustanove?«

»Da«, lagao sam. »Dobio sam stipendiju od Ezoteričke zaklade iz Los Angelesa.«

Kada sam to izgovorio, jasno sam vidio kako su mu se oči zacklile od pohlepe.

»Ah!« uskliknu opet. »Kako je velika ta ustanova?«

»Prilično velika«, rekoh.

»Zaboga! Znači tako je to«, reče kao da su moje riječi bile odgovor na ono što je htio čuti. »Dobro, nadam se da nećete zamjeriti ako vas upitam kolika vam je stipendija? Koliko su vam dali?«

»Nekoliko tisuća dolara za pripremne radnje oko terenskog istraživanja«, opet sam lagao da vidim što će reći.

»Oh! Volim otvorene ljude«, reče uživajući u svojim riječima. »Siguran sam da ćemo se nas dvojica dogovoriti. Nudim vam svoje usluge kao vodič i jamčim da ću vam pomoći otvoriti mnoga tajna

vrata koja će vas uvesti u svijet Yaqui Indijanaca. Kao što vidite i po mojem izgledu, čovjek sam od ukusa, a mogu si i priuštiti ono što mi se sviđa.«

»O da, svakako imate ukusa«, potvrdio sam.

»Hoću reći,« kaza on, »za malu naknadu, koja će za vas biti sasvim prihvatljiva, uputit ću vas na prave ljude, ljude koje možete pitati o svemu što vas zanima. I ako dodate još samo malo na tu cijenu, prevest ću vam što oni govore na vaš jezik, španjolski ili engleski. Znam također francuski i njemački, ali imam osjećaj da vas ti jezici ne zanimaju.«

»Imate pravo, potpuno ste u pravu«, rekoh. »Ti me jezici uopće ne zanimaju. Ali koliko bi iznosio vaš honorar?«

»Ah! Moj honorar!« reče i iz stražnjeg džepa hlača izvadi notes presvučen kožom te ga otvori tako da sam mogao vidjeti što piše; nešto je na brzinu upisao, opet ga zaklopio vrlo odmjerenim i brzim pokretima. Bio sam siguran da je želio ostaviti dojam dobro organizirane osobe i nekoga tko brzo računa.

»Naplatit ću vam pedeset dolara dnevno«, reče, »plus prijevoz i hrana. Hoću reći, kad vi jedete, jedem i ja. Što kažete?«

U tom se trenutku nagnuo prema meni i šapćući rekao da bismo trebali prijeći na engleski jer ne želi da ljudi čuju o čemu se dogovaramo. Tada mi se obratio na jeziku koji nije bio ni nalik engleskome. Bio sam izgubljen. Nisam znao kako odgovoriti. Počeo sam se nervozno vrpeljiti dok je čovjek nastavljao govoriti nerazumljivim jezikom kao da je sve u najboljem redu. Ni okom nije trepnuo. Živo je gestikulirao rukama i pokazivao oko sebe kao da mi daje neke upute. Imao sam dojam da govori nekim drugim, meni sasvim nepoznatim jezikom; možda je govorio jezikom Yaquija.

Kada su se ljudi skupili oko našeg stola i počeli nas gledati, kimnuo sam glavom i potvrdio: »Da, da, doista je tako.« U jednom sam trenutku rekao: »Možete li ponoviti što ste rekli?« i to mi je zazvučalo tako smiješno da sam prasnuo u smijeh, na što se i on od sveg srca nasmijao kao da sam rekao nešto najduhovitije na svijetu.

Zacijelo je primijetio da sam već bio na rubu živaca, i prije nego što sam uspio ustati i reći mu da nestane, počeo je ponovno govoriti španjolski.

»Ne bih vas želio zamarati svojim bezveznim zapažanjima«, rekao je. »Ali, ako budem vaš vodič, a nadam se da ću biti, čavrljat ćemo o koječemu. Htio sam vas malo iskušati da vidim kakav ste sugovornik. Budući da ćemo provesti dosta vremena u autu, važno mi je

znate li slušati i zapodjenuti razgovor. Drago mi je što vam mogu reći da ste dobri i u jednome i u drugome.«

Tada je ustao, rukovao se sa mnom i otišao. Kao po dogovoru, vlasnik restauracije je prišao mojem stolu smješkajući se i zamahujući glavom lijevo-desno kao kakav mali medo.

»Nije li momak sjajan?« upita me.

Nisam htio davati nikakve izjave, a gospodin Reyes je dragovoljno nastavio o tome kako Jorge Campos trenutno posreduje u nekomu iznimno osjetljivu, vrlo unosnu poslu. Rekao je da su neke rudarske tvrtke zainteresirane za željezo i naslage bakra koje se nalaze u zemlji što pripada Indijancima i da je Jorge Campos uključen u pregovore, te će vjerojatno zaraditi približno pet milijuna dolara. Znao sam da je Jorge Campos varalica. U zemlji koja je pripadala Yaqui Indijancima nije bilo ni željeza ni bakra. Da je sadržavala neke rude, privatna bi poduzeća već raselila Indijance s njihove zemlje i našla im neki drugi smještaj.

»Da, sjajan je to čovjek«, potvrdio sam. »Ne bih mogao ni zamisliti boljega. Ne znam kako bih došao do njega?«

»Ne brinite«, reče gospodin Reyes. »Jorge me je pitao za vas. On vas promatra otkad ste došli. Vjerojatno će vam pokucati na vrata danas ili sutra ujutro.«

Gospodin Reyes je imao pravo. Nekoliko sati poslije, netko me je probudio iz poslijepodnevnog sna. Bio je to Jorge Campos. Imao sam namjeru krenuti iz Guaymasa predvečer i voziti cijelu noć do Kalifornije. Objasnio sam mu da moram otići i da ću se vratiti za otprilike mjesec dana.

»Oh! Ali ne možete otići sada kad smo se dogovorili da ću vam biti vodič«, reče.

»Žao mi je, ali morat ćemo odgoditi naš plan jer sam sada u stisci s vremenom«, odgovorih.

Znao sam da je Jorge Campos prevarant, no ipak sam odlučio otkriti mu da već imam informanta kojeg sam upoznao u Arizoni i koji čeka da počnemo zajedno raditi. Opisao sam starog Indijanca i rekao da se zove Juan Matus. Kad sam se raspitivao o njemu, napomenuo sam, rekoše mi da je šaman. Na licu Jorgea Camposa pojavio se širok osmijeh. Pitao sam ga poznaje li starca.

»O, da, poznajem ga«, reče veselo. »Moglo bi se reći da smo dobri prijatelji.« Bez poziva je ušao u sobu, otišao ravno na balkon i sjeo za stol.

»Živi li on negdje u blizini?« pitao sam.

»Da«, potvrdio je.

»Biste li me odveli k njemu?«

»Zašto ne?« reče. »Treba mi nekoliko dana da se malo raspitam, samo da provjerim je li tu i onda možemo otići do njega.«

Znao sam da laže, a opet, želio sam mu vjerovati. Čak sam pomislio da je moje prvotno nepovjerenje bilo pretjerano. Tog je časa izgledao tako uvjerljivo.

»Ali za to ću tražiti svoj normalni honorar,« nastavi, »ako vas odvedeni do starca, to će vas koštati dvjesto dolara.«

To je bilo više nego što sam imao na raspolaganju. Pristojno sam se ispričao i rekao da nemam toliko novaca kod sebe.

»Ne bih želio ispasti lakom,« reče slavodobitno se smješkajući, ali, koliko vi zapravo imate novaca? Morate računati i na mito. Yaqui Indijanci su vrlo zatvoreni, no za sve ima lijeka; treba samo pro-naći vrata koja otvara magični ključ - novac.«

Unatoč svim mojim sumnjama, bio sam uvjeren da će me Jorge Campos odvesti ne samo u svijet Yaquija nego i do starog Indijanca koji je probudio takvu radoznalost u meni. Nisam htio sitničariti oko novca. Bilo mi je gotovo neugodno kad sam mu ponudio pedeset do-ara koje sam imao u džepu.

»Moj boravak ovdje bliži se kraju«, rekao sam kao da se ispričavam, »tako da sam ostao gotovo bez novaca. Imam još samo pedeset dolara.«

Jorge Campus navuče šešir na lice, ispruži svoje duge noge ispod stola i prekriži ruke iza glave.

»Uzet ću pedeset dolara i vaš sat«, reče besramno. »Ali za to vas mogu odvesti samo do nekoga manje važnog vrača. Ne budite nestrpljivi«, upozorio me je, kao da sam se htio pobuniti. »Moramo ići postupno. Krenut ćemo od najniže stube dok ne dođemo do čovjeka kojega tražite, a uvjeravam vas da je on na samom vrhu.«

»A kad bih se mogao sastati s manje važnim vračem?« pitao sam rružajući mu novac i sat.

»Odmah!« odgovori i uspravi se još sjedeći, te pohlepno zgrabi novac i sat.

»Ajmo! Nemamo vremena za gubljenje!«

Ušli smo u automobil i rekao mi je da vozim prema gradu Potamu što leži uz rijeku Yaqui, jednome od gradova u kojem tradicionalno žive Yaqui Indijanci. Dok smo se vozili, otkrio mi je da ćemo se sastati s Lucasom Coronadom, poznatome po njegovim umješnim vradžbinama, šamanskim transovima i prekrasnim maskama koje je izrađivao za karnevale što su ih Yaqui Indijanci održavali prije korizme.

Tada je skrenuo razgovor na starog Indijanca, a ono što je rekao o njemu bilo je u potpunoj suprotnosti s onime što sam čuo od drugih ljudi. Za razliku od drugih koji su ga opisali kao pustinjaka i šamana koji se više ne bavi vraćanjem, Jorge Campos ga je prikazao kao najpoznatijeg iscjelitelja i vrača tih krajeva, čovjeka koji je postao toliko slavan da je gotovo nepristupačan... Zastao je poput nekoga glumca, i potom ispalio - objavio je da će me redovni razgovori sa starim Indijancem, kakve antropolozi većinom vode, stajati barem dvije tisuće dolara.

Htio sam se pobuniti protiv tako drastičnog skoka cijene, ali me je on preduhitrio.

»Za dvjesto dolara mogao bih vas odvesti k njemu«, reče. »Od tih dvjesto dolara, meni bi ostalo otprilike trideset, a ostalo bi otišlo na mito. Ali duži razgovor s njime koštao bi više. Shvatit ćete i sami. Juan Matus ima prave tjelohranitelje, ljude koji ga štite. Moram ih udobrovoljiti s lovom.«

»Na kraju,« nastavi, »ispostaviti ću ukupni račun s potvrđama i svime što vam treba za porez. Tada ćete vidjeti da je moj postotak minimalan.«

Bio sam zadivljen. O svemu je vodio brigu, čak i o potvrđama za prijavu poreza. Neko je vrijeme šutio, kao da je računao kolika će mu biti minimalna zarada. Nisam imao što reći. I ja sam računao, pokušavajući smisliti kako ću doći do dvije tisuće dolara. Čak sam pomislio da doista zatražim stipendiju.

»Ali jeste li sigurni da bi stari sa mnom razgovarao?« upitah.

»Svakako«, uvjeravao me je. »Ne samo da će s vama razgovarati, izvest će za vas i čaroliju, manju ili veću, ovisno o tome koliko mu budete platili. Onda se možete s njime dogovoriti oko cijene za daljnje poduke.«

Jorge Campos je neko vrijeme šutio gledajući me ravno u oči.

»Mislite li da biste mi mogli platiti dvije tisuće dolara?« pitao je hineći ravnodušnost, tako da mi je odmah postalo jasno da je sve to najobičnija prijevara.

»Da, neće biti problema«, lagao sam uvjerljivo.

Nije mogao prikriti svoje veselje.

»Odlično, momče! Odlično, momče!« klicao je. »Bit će to prava fešta.«

Pokušao sam mu postaviti neka općenita pitanja o starom Indijancu; grubo me je prekinuo. »Čuvajte to za staroga. S njim ćete moći razgovarati do mile volje«, reče smijuljeći se.

Tada mi je počeo govoriti o svojem životu u Sjedinjenim Državama, o poslovnim težnjama, i na moje zaprepaštenje, budući da sam ga već smatrao prevarantom koji ne zna ni riječi engleskoga, počeo je govoriti engleski.

»Vi *zbilja* govorite engleski!« uzviknuo sam ne pokušavajući prikriti svoje iznenađenje.

»Dakako, mali moj«, reče oponašajući teksaški naglasak kojim je govorio do kraja našeg razgovora. »Rekao sam ti da sam te htio iskušati kako bih vidio koliko si snalažljiv. Dobar si. Zapravo, prilično si pametan, moram reći.«

Odlično je vladao engleskime i oduševio me šalama i pričama. Za tili čas stigli smo u Potam. Po njegovim smo uputama došli do kuće koja se nalazila na rubu grada. Išli smo iz auta. Išao je naprijed glasno dozivajući Lucasa Coronada.

Netko nam se odazvao rekavši: »Dodite ovamo.« Glas je dolazio od stražnje strane kuće.

Čovjek se nalazio iza male kućice, gdje je sjedio na zemlji prekrivenoj kozjom kožom. Bosim je nogama držao komad drveta koji je obrađivao dljetom i drvenim čekićem. Pritišćući drvo nogama tako da se nije moglo pomicati ni lijevo ni desno, dobio je, tako reći, pravo lončarsko kolo. Bilo je to nevjerojatno. Djelanje rukama bilo je potpuno usklađeno s pokretima nogu kojima je vrtio komad drveta. Takvo što nikad u životu nisam vidio. Izrađivao je masku dubeci drvo svinutim dljetom. Po načinu na koji je držao drvo i vrtio ga, vidjelo se da savršeno vlada nogama.

Čovjek je bio vrlo tanak; imao je mršavo, koščato lice s istaknutim jagodicama i tamnu, crvenkastu put. Činilo se da mu je koža na licu i vratu do kraja zategnuta. Pustio je tanke brčiće koji su se spuštali prema dolje, što je njegovu koščatu licu davalo zloban izgled. Imao je orlovski nos vrlo tankoga hrbata i prodorne crne oči. Garavo crne obrve izgledale su kao da ih je netko nacrtao olovkom, a tako je djelovala i kosa crna kao ugljen, začesljana od čela. Nikad nisam vidio lice koje bi djelovalo više neprijateljski. Dok sam ga gledao, u glavi mi se pojavila slika nekoga talijanskog zatvorenika iz doba Medicija. Kad sam se usredotočio na lice Lucasa Coronada, činilo mi se da bih ga najbolje mogao opisati riječima kao što su »surov« i »mrk«.

Gledajući ga kako sjedi na zemlji, držeći nogama komad drveta, primijetio sam da su mu noge tako duge da su mu koljena sežala do ramena. Kad smo mu se približili, prestao je raditi i ustao. Bio je viši od Jorgea Camposa i mršav kao štap. U znak gostoljubivosti, pretpostavljam, navukao je *guarachese*.

»Uđite, uđite«, reče bez osmijeha.

Imao sam neobičan osjećaj da se Lucas Coronado ne zna nasmiješiti.

»Čemu dugujem takvu čast?« pitao je Jorgea Camposa.

»Doveo sam ti ovoga mladog čovjeka jer bi te htio nešto pitati o tvojoj umjetnosti«, reče Jorge Campos pokroviteljski. »Jamčio sam mu da će od tebe dobiti prave odgovore.«

»O, nema problema, nema problema«, uvjeravao me je Lucas Coronado mjereći me svojim hladnim pogledom.

Tada je prešao na drugi jezik, pretpostavio sam Yaqui. On i Jorge Campos stali su živo razgovarati, i to je potrajalo. Obojica su se ponašala kao da me nema.

»Iskrsnula je jedna mala poteškoća«, reče Jorge Campos. »Lucas mi je upravo objasnio da je u ovo doba godine vrlo zauzet jer se približavaju svečanosti, pa ti ne može odgovoriti na sva pitanja, ali će to učiniti nekom drugom prigodom.«

»Da, da, svakako«, Lucas Coronado reče na španjolskome. »Drugi put, svakako, drugi put.«

»Ne možemo se dugo zadržati,« rekao je Jorge Campos, »ali ćemo doći drugom prigodom.«

Dok smo odlazili, htio sam Lucasu Coronadu izraziti koliko me je zadivio njegov način rada, vještina kojom se koristio rukama i nogama. Pogledao me je kao da sam poludio, razrogačio je oči od iznenađenja.

»Nikada nisi vidio kako se radi maska?« protisnu on kroza zube. »Otkud ti dolaziš, s Marsa?«

Osjećao sam se glupo. Pokušavao sam objasniti da je njegov način rada nešto novo za mene. Činilo se kao da će me udariti. Jorge Campos mi reče na engleskome da sam svojim primjedbama uvrijedio Lucasa Coronada. Moju je pohvalu razumio kao da se neizravno rugam njegovu siromaštvu; shvatio je to kao ironičnu primjebu na račun svojeg siromaštva i bespomoćnosti.

»Ali ja sam mislio upravo obrnuto«, rekoh. »Htio sam mu pokazati koliko mu se divim.«

»Nemoj mu nikad više reći takvo što«, odbrusio je Jorge Campos. »Ovi su ljudi naviknuli primati svakojake podle uvrede i uzvraćati istom mjerom. Lucas misli da je čudno što ga ponižavaš, a uopće ga ne poznaješ i ismijavaš ga zato što si ne može priuštiti da kupi škrip kojim bi pričvrstio skulpturu.«

Bio sam potpuno zbunjen. Nisam nikako želio pokvariti taj, jedini mogući kontakt. Činilo mi se da Jorge Campos potpuno razumije moju muku.

»Kupi jednu masku«, savjetovao mi je.

Rekoh mu da imam novaca samo za benzin i hranu i da namjeravam voziti do Los Angelesa bez zaustavljanja.

»Pa, daj mu onda svoju kožnu jaknu«, reče on suho, ali nekako povjerljivo, kao da mi doista želi pomoći. »Inače ćeš ga razljutiti i pamtit će samo tvoje uvrede. No, nemoj mu govoriti da su mu maske lijepe. Naprosto kupi jednu.«

Kada sam rekao Lucasu Camposu da bih mu dao jaknu za jednu njegovu masku, samo se zadovoljno osmijehnuo. Uzeo je jaknu i odjenuo je. Krenuo je prema kući, ali prije nego što je ušao, izveo je nekoliko čudnih kretnji. Kleknuo je ispred neke vrste oltara i ispružio ruke kao da se proteže, zatim je pogladio jaknu s obje strane.

Ušao je u kuću, donio jedan zavežljaj umotan u novinski papir i dao mi ga. Htio sam ga nešto pitati. Ispričao se rekavši da mora raditi, ali je dodao da ga, ako hoću, mogu posjetiti nekom drugom zgodom.

Dok smo išli prema Guaymasu, Jorge Campos me je zamolio da otvorim zavežljaj. Htio se uvjeriti da me Lucas Coronado nije prevario. Bilo mi je svejedno što je u zavežljaju; za mene je bilo važno samo to da mogu sam otići do Lucasa Coronada i razgovarati s njime. Bio sam ushićen.

»Moram vidjeti što je unutra«, navaljivao je Jorge Campos. »Zaustavi auto, molim te. Nikada ne bih doveo svoje klijente u opasnost, ni po koju cijenu. Platilo si me za određene usluge. Taj je čovjek pravi vrač i stoga je opasan. Zato što si ga uvrijedio, možda ti je dao neki začarani paket. Ako je tako, moramo ga brzo zakopati u zemlju.«

Osjetio sam kao da će mi pozliti i zaustavio sam auto. Krajnje oprezno izvadio sam zavežljaj. Jorge Campos ga je istrgnuo iz mojih ruku i otvorio. U njemu su bile tri prekrasne, rukom izrađene Yaqui maske. Jorge Campos nabaci, hineći nezainteresiranost, kako bi bilo lijepo da mu poklonim jednu. Budući da me još nije odveo do starog Indijanca, zaključio sam da ne bih trebao pokvariti dobre odnose. Rado sam mu poklonio jednu masku.

»Ako nemaš ništa protiv, radije bih uzeo ovu«, reče pokazujući na drugu masku.

Rekoh mu neka uzme koju hoće. Maske mi ništa nisu značile; dobio sam ono što sam tražio. Darovao bih mu i druge dvije, ali sam ih htio pokazati svojim prijateljima antropolozima.

»Ove maske nisu ništa osobito«, izjavio je Jorge Campos. »Možeš ih kupiti u svakoj prodavaonici u gradu. Prodaju ih turistima.«

Vidio sam Yaqui maske koje se prodaju u prodavaonicama. Bile su vrlo grubo izrađene u usporedbi s maskama koje sam dobio na dar, a Jorge Campos je doista izabrao najbolju.

Ostavio sam ga u gradu i krenuo prema Los Angelesu. Prije nego što sam pošao, podsjetio me je da mu praktički dugujem dvije tisuće dolara za podmićivanje i sav posao koji je morao obaviti kako bi me odveo do velikog čovjeka.

»Hoćeš li mi moći dati dvije tisuće dolara sljedećeg puta kada dođeš?« zapita odvažno.

Njegovo me je pitanje dovelo u užasan položaj. Bojao sam se da bi mogao odustati ako mu kažem istinu, naime, sumnjao sam u to. Unatoč tome što je bio pohlepan, bio sam tada uvjeren da mi može pomoći.

»Učinit ću sve da donesem novac«, rekao sam pomalo neodređeno.

»To nije dovoljno, mladiću«, odbrusio je glasno, gotovo ljutito. »Trošit ću svoj novac da bih ti omogućio taj susret i moram imati nekakvo jamstvo s tvoje strane. Znam da si ozbiljan mladić. Koliko vrijedi tvoj auto? Imaš li potvrdu da si vlasnik?«

Rekao sam mu koliko vrijedi automobil i da imam potvrdu, ali se smirio tek kad sam mu obećao da ću donijeti novac sljedećeg puta kada dođem.

Nakon pet mjeseci, vratio sam se u Guaymas i potražio Jorgea Camposa. Dvije tisuće dolara tada je bila pozamašna svota, osobito za studenta. Nadao sam se da će možda pristati na isplatu jednog dijela, a ja bih bio više nego spreman obvezati se da ću ostatak isplaćivati u obrocima.

Jorgea Camposa nisam mogao pronaći nigdje u Guaymasu. Pitao sam vlasnika restauracije. Bio je zbunjen njegovim nestankom kao i ja.

»Naprosto je nestao«, reče. »Zasigurno se vratio u Arizonu ili Teksas gdje ima svoje tvrtke.«

Odlučio sam okušati sreću i otići do Lucasa Coronada. Kad sam stigao do njegove kuće, bilo je podne. Ni njega nisam našao. Pitao

sam susjede znaju li gdje bi mogao biti. Pogledali su me ljutito i nisu se udostojili ni odgovoriti. Otišao sam, ali sam se vratio kasno poslijepodne. Ništa više nisam očekivao. Zapravo, bio sam spreman odmah krenuti natrag prema Los Angelesu. Na moje veliko iznenađenje, ne samo što je Lucas Coronado bio kod kuće, nego je bio i vrlo ljubazan. Otvoreno je rekao da mu je drago što sam došao bez Jorgea Camposa kojeg je nazvao užasnim gnjavatorom. Nazvao ga je izdajicom i žalio se da Jorge Campos uživa u iskorištavanju svojih sunarodnjaka, Yaqui Indijanaca.

Dao sam Lucasu Coronadu poklone koje sam za njega donio i kupio tri prekrasno izrezbarene maske i par zveckavih gležnjaka izrađenih od čahura pustinskih kukaca koje Yaqui Indijanci nose kad plešu tradicionalne plesove. Tada sam ga odveo u Guaymas na večeru.

Vidao sam ga svakog dana, pet dana uzastopce, koliko sam ostao u tom kraju, i on mi je rekao beskrajno mnogo podataka o Yaqui Indijancima - o njihovoj povijesti i društvenoj organizaciji te o tome kakvu ulogu u njihovu životu imaju priroda i svečanosti vezane uz nju. Toliko mi je bilo zanimljivo kao istraživaču da mi se gotovo i nije dalo pitati ga zna li nešto o starom vraču. No, konačno sam se ipak odlučio i pitao Lucasa Coronada poznaje li starog Indijanca koji je, kao što me uvjeravao Jorge Campos, bio ugledni vrač. Lucas Coronado je izgledao zbunjen. Uvjeravao me je da, koliko on zna, takav čovjek nikada nije ni postojao u tom kraju i da je Jorge Campos obični prevarant koji je samo htio izmamiti novce od mene.

Izjava Lucasa Coronada, kojom je poricao postojanje starog Indijanca, potpuno me je dotukla. Bio je to strašan, neočekivani udarac. U trenu mi je postalo jasno da uopće ne marim za terensko istraživanje. Bilo mi je samo stalo do toga da pronađem starog Indijanca. Znao sam da bi susret sa starim vračem bio vrhunac nečega što nije imalo nikakve veze s mojim željama, težnjama, pa čak ni mislima kao antropologa.

Pitao sam se više nego ikada tko je do vraga taj starac. Bez imalo susprezanja, počeo sam urlati i vrištati od jada. Lupao sam nogama o pod. Lucas Coronado bio je prilično zatečen mojom reakcijom. Pogledao me je zbunjeno, a potom se počeo smijati. Nisam imao pojma da se zna smijati. Ispričao sam mu se zbog iznenadne provale ljutnje i nezadovoljstva. Nisam mogao objasniti zašto sam bio toliko izvan sebe. Činilo se da Lucas Coronado razumije moje jade.

»Takvo što se događa u ovom kraju«, reče.

Nisam imao pojma o čemu govori, niti sam ga htio pitati. Strano sam se bojao da ga nehotice ne uvrijedim. Jedna od posebnosti Yaqui Indijanaca bilo je to što su se neobično lako vrijeđali. Činilo se kao da su neprestano na oprezu u očekivanju neke uvrede koja je toliko istančana da je nitko drugi ne bi ni primijetio.

»U okolnim planinama žive čarobna bića«, nastavio je, »i ona mogu djelovati na ljude. Ljudi od toga stvarno polude; deru se i bu-lazne dok su pod njihovim utjecajem, a kad se konačno iscrpljeni smire, nemaju pojma zašto su pukli.«

»Misliš li da se to i meni dogodilo?« upitah.

»Sigurno«, odgovori s dubokom uvjerenošću. »Ti si sklon tome da poludiš za najmanju sitnicu, ali si istodobno vrlo sabran. Danas nisi bio priseban, pošandrcao si bez razloga.«

»Nije to bilo bez razloga«, uvjeravao sam ga. »Nisam to dosad znao, ali taj stari Indijanac na mene djeluje strahovito poticajno i kao da me bodri kad god mi je teško.«

Lucas Coronado je šutio, kao da se duboko zamislio. Tada je počeo koračati gore-dolje.

»Poznajesh li nekoga starog čovjeka koji živi ovdje negdje, ali nije baš iz ovoga kraja?« pitao sam.

Nije razumio moje pitanje. Morao sam mu objasniti da je stari Indijanac kojeg sam upoznao, kao i Jorge Campos, Yaqui Indijanac koji živi negdje drugdje. Lucas Coronado mi je objasnio da je prezime »Matus« uobičajeno u tom kraju, ali da ne poznaje ni jednog Matusa čije je ime Juan. Izgledao je prilično obeshrabreno. Tada se dosjetio što bi to moglo biti; koliko je čovjek star, reče, možda ima drugo ime, a meni je dao svoje radno ime, a ne ono pravo.

»Jedini starac kojega poznajem«, nastavi, »otac je Ignacija Floresa, ali on mi se ne čini tako starim. S vremena na vrijeme posjeti sina, no on je iz Mexico Cityja. Da, baš je to neobično, on je Ignacijev otac, ali ne izgleda kao da ima toliko godina. No, mora biti star, pa i Ignacio je već star. Otac izgleda mlađe od njega.«

Od srca se nasmijao kad je shvatio što je rekao. Očito nikad nije razmišljao o tome da starac izgleda mlado. Mahao je glavom kao da ne može vjerovati. Ja sam pak bio potpuno ushićen.

»To je on!« viknuo sam, a da nisam ni sam znao zašto.

Lucas Coronado zapravo nije znao gdje živi Ignacio Flores, ali je bio vrlo susretljiv i predložio mi je da odemo do obližnjega grada u kojem su pretežno živjeli Yaqui Indijanci. Tamo je pronašao čovjeka kojeg sam tražio.

Ignacio Flores je bio velik, krupan čovjek, mogao je imati oko šezdeset pet godina. Lucas Coronado me je upozorio da je u mladosti bio profesionalni vojnik i da se još ponaša vojnički. Ignacio Flores je imao goleme brkove; s tim brkovima i oštrim pogledom izgledao mi je kao oličenje surova vojnika. Imao je tamnu put. Kosa mu je još bila crna kao ugljen, unatoč poodmakloj dobi. Njegov jak, opor glas kao da je bio izvježban samo za davanje naredaba. Imao sam dojam da je bio konjanik. Hodao je kao da još ima mamuze na čizmama i zbog nekoga neobjašnjiva razloga, čuo sam njihov zvuk dok se kretao.

Lucas Coronado me je s njime upoznao i objasnio da sam došao iz Arizone kako bih se susreo s njegovim ocem kojeg sam upoznao u Nogalesu. Činilo se da Ignacio Flores nije nimalo iznenađen.

»O, da,« reče, »moj otac mnogo putuje.« Bez ikakva uvoda, uputio nas je gdje možemo naći njegova oca. Mislim da iz čiste ljubaznosti nije pošao s nama. Ispričao se i otišao stupajući, kao da pokušava uhvatiti korak u paradi.

Mislio sam da će Lucas Coronado otići sa mnom do starog Indijanca. No, on je to pristojno odbio; htio je da ga odvezem kući.

»Mislim da si pronašao čovjeka kojeg si tražio i osjećam da biste trebali biti sami«, rekao je.

Divio sam se iznimnoj finoći Yaqui Indijanaca, a opet, i nekoj žestini. Čuo sam da su Yaqui Indijanci divljaci i da ne prezaju ni od ubojstva; koliko ja znam, međutim, njihove su najtipičnije crte ljubaznost i obzirnost.

Odvezao sam se do kuće Floresova oca i tamo sam pronašao čovjeka kojeg sam tražio.

»Pitam se zašto je Jorge Campos lagao i rekao mi da te poznaje«, rekao sam na kraju svoje priče.

»Nije ti lagao«, reče don Juan s uvjerenošću čovjeka koji odobrava ponašanje Jorgea Camposa. »Nije se čak niti lažno predstavio. Mislio je da si laka meta i da će te moći prevariti. Ali nije mogao ostvariti svoj plan jer ga je *beskonačnost* svladala. Znaš li da je nestao uskoro pošto te upoznao i da ga nikad nisu pronašli?«

»Lik Jorgea Camposa za tebe je vrlo važan«, nastavi. »U svemu što se među vama zbivalo, ma što to bilo, otkrit ćeš neku vrstu putokaza, jer je on slika tvojeg života.«

»Po čemu? Ja nisam varalica!« pobunio sam se.

Nasmijao se kao da je znao nešto što meni nije bilo poznato. Ne znam točno kako je do toga došlo, ali čuo sam sebe kako pokušavam

naširoko objasniti svoje djelovanje, ideale i očekivanja. Međutim, čudna me je misao tjerala da s istim žarom s kojim sam objašnjavao svoje postupke i samog sebe, razmišljam o tome bih li se u određenim okolnostima mogao ponašati poput Jorgea Camposa. Nikako nisam mogao odbaciti tu misao i uložio sam svu svoju raspoloživu energiju ne bih li je pokušao pobiti. Ali duboko u sebi nisam se imao namjeru ispričavati, čak i ako sam bio poput Jorgea Camposa.

Kada sam izložio tu svoju dvojbu, don Juan se stao tako jako smijati da se nekoliko puta gotovo zadavio od smijeha.

»Da sam ja na tvojemu mjestu,« reče, »poslušao bih svoj unutrašnji glas. Uostalom, što bi se promijenilo time da si varalica poput Jorgea Camposa? Prevarant! On je bio obični prevarant. U tebe je sve to složenije. Upravo u tome i jest moć prepričavanja, zato se vračevi služe njome. To te dovodi u vezu s nečime za što nisi ni pomišljao da postoji u tebi.«

Tog sam trena htio otići. Don Juan je točno znao kako se osjećam.

»Nemoj slušati površni glas od kojeg se razljutiš«, reče kao da naređuje. »Slušaj taj glas koji dolazi iz dubine i koji će te odsada voditi, glas koji se smije. Poslušaj ga! I smij se zajedno s njime! Smij se!«

Njegove su riječi djelovale na mene kao hipnotička naredba. Počeh se smijati protiv svoje volje. Nikad nisam bio sretniji. Osjećao sam se slobodnim, kao da sam skinuo masku.

»Prisjeti se svake pojedinosti iz priče o Jorgeu Camposu i ispričaj si je mnogo puta, uvijek iz početka«, reče don Juan. »Pronaći ćeš u njoj neizmjereno bogatstvo. Svaki je detalj dio plana. Takva je priroda *beskonačnosti*. Kad jednom prijeđemo prag, ona postavlja putokaz ispred sebe.«

Dugo me je gledao. Nije me samo pogledavao kao prije, nego se zagledao u mene. »Jedno Jorge Campos nije mogao izbjeći,« konačno reče, »a to je da te poveže s drugim čovjekom: s Lucasom Coronadom, koji ima isto toliku važnost za tebe kao i Jorge Campos, a možda i veću.«

Dok sam prepričavao događaje s tom dvojicom, shvatio sam da sam proveo više vremena s Lucasom Coronadom nego s Jorgeom Camposom; ali naš odnos nije bio tako intenzivan. Osim toga, bio je ispunjem dugim razdobljima tišine. Po prirodi Lucas Coronado nije bio razgovorljiv, i kad god bi zašutio, u meni se dogodio neki čudan preokret te bi me uspio povući za sobom u stanje tišine. »Lucas Coronado predstavlja drugi djelić tvojeg plana«, rekao je don Juan. »Zar te ne čudi što je i on kipar poput tebe, vrlo osjetljiv umjetnik

koji je nekoć također tražio pokrovitelja za svoju umjetnost? Tražio je pokrovitelja upravo kao što si ti tražio ženu, nekoga tko voli umjetnost, tko bi podupirao tvoju kreativnost.«

Počela me je razdirati nova sumnja. Ovog me je puta mučilo to što sam bio potpuno siguran da nikad pred don Juanom nisam spomenuo taj dio svojeg života, a sve što je rekao bila je istina. Nisam si mogao objasniti kako je saznao sve to o meni. Opet sam htio smjestiti otići. Ali želju da odem ponovno je nadjačao glas što je dolazio iz dubine. Bez ikakve najave, počeo sam se od srca smijati. Neki dio mene, negdje u dubini, nije uopće mario za to kako je don Juan došao do takvih informacija. Činjenica da je on to znao i iskazao na tako neizravan način, kao da je riječ o nekoj našoj tajni, bio je tako sjajan potez da sam doista uživao. To što sam se na površini ljutio i htio otići, uopće me nije spriječilo da se smijem.

»Vrlo dobro,« reče don Juan snažno me potapšavši po leđima, »jako dobro.«

Zamislilo se za trenutak i nekamo zagledao, kao da je vidio nešto što nije bilo vidljivo prosječnom čovjeku.

»Jorge Campos i Lucas Coronado dva su kraja jedne osi«, reče. »Ta os si ti, s jedne strane nemilosrdan, besraman, glup plaćenik - užasan, ali neuništiv. S druge strane, krajnje osjetljivi umjetnik kojega razdiru sumnje, slab i ranjiv. To je trebala biti slika tvojeg života da se nije pojavila još jedna mogućnost koja se otvorila kada si prešao prag *beskonačnosti*. Tražio si mene i našao si me; i tako si zaista prešao prag. Namjera *beskonačnosti* bijaše da tražim nekoga kao što si ti. Našao sam te i tako sam i ja sam prešao prag.«

Razgovor se tu prekinuo. Don Juan je zašutio, i zavladala je duga, potpuna tišina, što je za don Juana bilo uobičajeno. Tek pred smiraj dana, kad smo se vratili u njegovu kuću i sjedili pod ramadom hladeći se od duge šetnje, prekinuo je tišinu.

»Iz tvoje priče o onome što se dogodilo između tebe i Jorgea Camposa, te tebe i Lucasa Coronada«, nastavi don Juan, »otkrio sam, a nadam se i ti, nešto vrlo uznemirujuće. Za mene je to znamen koji upućuje na kraj jednog doba, što znači da se ništa od onoga što je bilo tada ne može održati. Sve ono što te je dovelo do mene vrlo je krhko. Ništa od toga ne može opstati samo po sebi. Eto, to sam zaključio iz tvoje priče.«

Sjetih se da mi je don Juan jednog dana otkrio da je Lucas Coronado neizlječivo bolestan. Imao je neku bolest koja ga je polako izjedala.

»Poručio sam mu preko mojeg sina Ignacija što bi trebao učiniti da bi se izliječio,« nastavi don Juan, »a on misli da je to glupo i ne želi ni čuti o tome. Nije Lucas kriv za to. Cijeli ljudski rod ne želi ništa čuti. Ljudi čuju samo ono što žele.«

Sjetih se kako sam nagovarao don Juana da mi kaže što bih mogao reći Lucasu Coronadu da mu ublažim tjelesnu bol i umanjim duševnu patnju. Ne samo da mi je don Juan kazao što mu trebam reći već me je uvjeravao da bi se Lucas Coronado mogao lako sam izliječiti samo kad bi to želio. No, kad sam Lucasu Coronadu uručio don Juanovu poruku, pogledao me je kao da sam poludio i odmah promijenio ponašanje zauzevši dostojanstveno držanje čovjeka kojemu na smrt dosađuje nečija pretjerana briga. Da sam bio Yaqui Indijanac, takvo bi me držanje duboko uvrijedilo, no pomislih da samo Yaqui Indijanci mogu biti toliko tankoćutni.

»To mi uopće ne pomaže«, konačno izjavi prkosno razljućen mojom neosjetljivošću. »Ali nije važno, ionako ćemo svi umrijeti. No, nemoj ni pomišljati da sam izgubio nadu. Dobit ću novac od državne banke, dat će mi predujam za godišnji urod i tada ću imati dovoljno novaca da si kupim lijek, *ipso facto*. Zove se Vi-ta-mi-nol.«

»Što je to Vitaminol?« upitah.

»To je nešto što se reklamira na radiju«, reče s nevinošću malog djeteta. Preporučuje se ljudima koji ne jedu svakog dana meso, perad ili ribu. Pomaže ljudima kao što sam ja, koji se jedva drže na nogama.«

U želji da pomognem Lucasu Coronadu, napravio sam najveću pogrešku koja se uopće može zamisliti u društvu iznimno osjetljivih bića kao što su Yaqui Indijanci: ponudio sam mu novac da kupi Vitaminol. Po njegovu hladnu pogledu znao sam da sam ga duboko povrijedio. Moja je glupost bila neoprostiva. Lucas Coronado odgovori vrlo tihim glasom da si i sam može priuštiti Vitaminol.

Vratio sam se u don Juanovu kuću. Plakalo mi se. Sve sam upropastio zbog svoje naglosti.

»Nemoj trošiti energiju na takvo što«, reče don Juan hladno. »Lucas Coronado se vrti u zatvorenom krugu, a ti također, kao i svi mi uostalom. Vjeruje u Vitaminol i misli da će njime riješiti sve teškoće. U ovom času nema dovoljno novaca da ga kupi, ali ima veliku nadu da će ga na kraju nabaviti.«

Don Juan je zurio u mene svojim prodornim pogledom. »Već sam ti objasnio da su postupci Lucasa Coronada slika tvojeg života«, reče. »I kažem ti, to je tako. Lucas Coronado te je uputio na Vitaminol, a učinio je to tako snažno i bolno da te je povrijedio i rasplakao.«

Tada don Juan prestade govoriti. Bila je to duga i vrlo učinkovita stanka. »I nemoj mi reći da ne razumiješ što ti govorim«, doda. »Na ovaj ili onaj način, svi mi imamo svoj Vitaminol.«

Tko je zapravo bio Juan Matus?

DIO MOJE PRIČE o susretu s don Juanom, za koji on nije htio ni čuti, odnosio se na osjećaje i dojmove što sam ih imao toga sudbonosnog dana kad sam ušao u njegovu kuću, na moj sudar sa stvarnošću izazvan razlikom između mojih očekivanja i stvarne situacije te na dojam što ga je na mene ostavila bujica najneobičnijih zamisli koje sam ikada čuo.

»To više nalikuje ispovijedanju nego opisu događaja«, rekao mi je jednom kad sam mu pokušao pričati o tome.

»Uopće nije tako, don Juane«, počeo sam govoriti, ali sam se zaustavio. Bilo je nečega u načinu na koji me je gledao što me je uvjerilo da je u pravu. Štogod da sam rekao, bile bi to samo prazne riječi, zvučalo bi kao ulizivanje, laskanje. Međutim, ono što se dogodilo pri našem prvomu pravom susretu imalo je za mene značenje transcendentalnog, presudnog događaja.

Tijekom mogega prvog susreta s don Juanom na autobusnoj postaji u Nogalesu u Arizoni dogodilo mi se nešto neobično, no zao kupljen mislima o tome kako sam se pokazao pred njime, nisam toga bio svjestan. Želio sam ostaviti dobar dojam na don Juana i pokušavajući to učiniti, svu sam svoju pozornost usredotočio na vlastitu ponudu, da tako kažem. Tek nekoliko mjeseci poslije, počeo se ocrtavati neobičan dojam što su ga na mene ostavili već gotovo zaboravljeni događaji.

Jednog dana, bez ikakva prethodnog razmišljanja, odjednom sam se sjetio nečega neobičnoga što mi je sasvim promaknulo za susreta s don Juanom. Pokušao sam mu reći svoje ime, no on me je zaustavio zagledavši se u moje oči tako da sam se oduzeo od njegova pogleda. Bilo je beskrajno mnogo toga što sam mu mogao kazati o sebi. Govorio bih satima o tome što sam sve naučio i koliko je to vrijedno da nije bilo njegova pogleda od kojega sam potpuno zanijemio.

U svjetlu te nove spoznaje, razmišljao sam o svemu što se dogodilo tom prigodom. Došao sam do neizbježnog zaključka da se u meni prekinula neka tajanstvena nit koja me je držala na okupu, nit koja se nikada do tada nije prekinula, barem ne na način kako je to don Juan učinio. Kad sam prijateljima pokušavao opisati kako sam fizički doživio prvi susret s don Juanom, čudan bi znoj oblio cijelo moje tijelo i osjetio bih da se znojim isto onako kao što sam se znojio dok me je on gledao; ne samo što u tom trenutku nisam mogao izustiti ni jednu jedinu riječ nego nisam bio kadar ni o čemu misliti.

Još me je neko vrijeme zaokupljao tjelesni osjećaj što sam ga imao kad se to nešto u meni prekinulo, ali nisam za to nalazio nikakvo racionalno objašnjenje. Tvrdio sam da me je don Juan zasigurno hipnotizirao, ali sam se onda sjetio da mi nije davao nikakve hipnotičke naredbe niti je napravio bilo kakve pokrete kojima bi privukao moju pozornost. Zapravo, jedva me je i pogledao. Pogled mu je bio toliko intenzivan da se činilo kao da je trajao dugo. Opsjedao me je i jako uznemirio u tjelesnom smislu.

Kada sam se konačno opet našao pokraj don Juana, prvo što sam primijetio bilo je to da uopće nije izgledao onako kako sam ga zamišljao cijelo vrijeme dok sam ga pokušavao naći. Gradio sam sliku čovjeka kojeg sam susreo na autobusnoj postaji i usavršavao je svakog dana, navodno prisjećajući se sve više pojedinosti. U mojoj mašti, on je bio starac, još vrlo snažan i okretan, a ipak gotovo krhak. Čovjek koji se nalazio preda mnom bio je mišićav i odlučan. Pokreti su mu bili žustri, ali ne i hitri. Koraci su mu bili čvrsti i istodobno lagani. Što god je radio, odisalo je vitalnošću i svrhom. Moje sjećanje uopće nije bilo u skladu sa stvarnošću. Mislio sam da ima kratku, sijedu kosu i vrlo tamnu put. Kosa mu je bila duga i nije bila tako sijeda kao što sam je zamišljao. Ni put mu nije bila toliko tamna. Mogao bih se zakleti da je imao one ptičje crte koje poprma lice nekih starih ljudi. Ali ni to nije bila istina. Imao je puno lice, gotovo okruglo. Bacivši jedan pogled na njega, shvatio sam da se na tom starcu najviše ističu tamne oči, koje su imale neki poseban razigran sjaj.

Nešto što mi je potpuno promaknulo pri prvom susretu bila je njegova pojava, naime bio je izrazito sportski građen. Imao je široka ramena i uvučen trbuh; činilo se da čvrsto stoji na zemlji. Koljena mu nisu klecala, ruke mu se nisu tresle. Zamišljao sam da sam bio opazio lagano trzanje glavom i podrhtavanje ruku, od nervoze ili nesigurnih pokreta. Također sam zamišljao da je visok otprilike

metar i sedamdeset, što je bilo osam centimetara niže od njegove stvarne visine.

Činilo se kao da se don Juan nije iznenadio kad me je ugledao. Htio sam mu reći koliko sam se namučio dok sam ga pronašao. Želio sam da mi čestita na golemu trudu, ali on se samo nasmijao, kao da me zadirkuje.

»Tvoj trud nije važan«, reče. »Važno je da si me pronašao. Sjedni, sjedni«, dometnu gotovo umilno, pokazujući na jednu kutiju ispod ramade i tapšući me po leđima; ali to nije bilo prijateljsko tapšanje.

Osjećao sam se kao da me je udario po leđima iako me zapravo nije pravo ni dotaknuo. Taj lažni udarac stvorio je u meni kratkotrajan osjećaj koji se pojavio iznenada i nestao prije nego što sam stigao shvatiti o čemu je riječ. Ispunio me je neki čudesan mir. Opuštio sam se. Misli su mi bile kristalno jasne. Ništa nisam očekivao, ništa nisam želio. Moja uobičajena nervoza, znojne ruke, ono što mi je bilo svojstveno otkad znam za sebe, odjednom su nestali.

»Sada ćeš razumjeti sve što ti budem govorio«, reče don Juan gledajući me u oči onako kao što me je gledao na autobusnoj postaji.

U nekoj drugoj situaciji smatrao bih da je njegova izjava usputna, možda retorička, ali tada, kad je to izgovorio, stadoh ga iskreno uvjeravati da ću razumjeti sve što mi bude govorio. Opet me je gledao u oči snažnim, prodornim pogledom.

»Ja sam Juan Matus«, reče sjedajući na drugu kutiju udaljenu otprilike dva metra, okrenut sučelice meni. »To mi je ime i izgovaram ga jer time stvaram most koji ti možeš prijeći i doći ovamo gdje sam ja.«

Zagledao se u mene na trenutak prije nego je ponovno počeo govoriti.

»Ja sam vrač«, nastavi. »Pripadam lozi vračeva koja se održala dvadeset sedam naraštaja. Ja sam *nagual* svoje generacije.«

Objasnio mi je da se vođa vračeva, kao što je on, naziva »nagualom«, i da je to rodni pojam koji označava vrača svake generacije koji ima neku osobitu energetska konfiguraciju po kojoj se izdvaja od ostalih. Ta se osobitost ne odnosi na superiornost, inferiornost ili nešto slično, nego na sposobnost da se bude odgovoran.

»Samo nagual«, reče, »ima energetska sposobnost da bude odgovoran za sudbinu svojih sljedbenika. Svaki njegov sljedbenik to zna i pristaje na to. Nagual može biti muškarac ili žena. U doba vračeva koji su osnovali moju lozu, redovito su žene bile naguali. Njihov

urođeni pragmatizam - posljedica ženskosti - s vremenom je pripadnike moje loze pretvorio u puke praktičare, iz čega su se jedva izvukli. Tada su muški preuzeli vodstvo i zanosili se visokoparnim zamislima, što je završilo potpunom nebulozom, iz čega se moja loza tek sada s mukom izvlači.«

»Od vremena naguala Lujana, koji je živio prije dvjesto godina,« nastavi, »i muškarci i žene ulažu zajednički napor. Muškarac nagual donosi trezvenost, a žena nagual nešto novo.«

U tom sam ga času htio zapitati je li u njegovu životu postojala žena nagual, ali sam bio toliko usredotočen na ono što je govorio da nisam dospio uobličiti pitanje. Umjesto toga, on ga je sam postavio umjesto mene.

»Postoji li žena nagual u mojem životu?« zapita. »Ne, ne postoji. Ja sam vrač samotnjak. Ali imam svoje sljedbenike. U ovom trenutku oni nisu u blizini.«

Odjednom mi se učini da mi to zvuči nekako poznato. Tog trena sjetih se nekih ljudi iz Yume koji su mi rekli da su viđali don Juana sa skupinom Meksikanaca koji se bave vraćanjem i umiju izvoditi svakojake čarolije.

»Ako si vrač,« nastavi don Juan, »ne znači da moraš vraćati, bacati čini na nekoga ili biti opsjednut demonima. Biti vrač znači dostići razinu svijesti koja nezamislivo čini dostupnim. U pojmovnom smislu riječ 'vradžbina' nije primjeren izraz jer ne opisuje ono što vračevi rade, baš kao ni riječ 'šamanizam'. Djelovanje vračeva isključivo se zbiva u carstvu apstrakcije, bezličnoga. Vračevi se bore da ostvare cilj koji nema nikakve veze s nastojanjima prosječnog čovjeka. Vrač teži da dosegne *beskonačnost* i da je bude svjestan.«

Don Juan reče da je zadatak vračeva suočiti se s *beskonaćnošću* i uranjati u nju svakog dana, kao što ribar uranja u more. To je tako veliki zadatak da vračevi moraju navesti svoje ime prije nego što se u njega upuste. Podsjetio me je da mi je u Nogalesu rekao svoje ime prije nego što je došlo do bilo kakve interakcije između nas. Na taj je način potvrdio svoju osobnost pred beskonačnim.

Potpuno mi je bilo jasno ono što mi je objašnjavao. Nije mi bilo potrebno nikakvo objašnjenje. Bistrina moje misli trebala me je iznenaditi, ali se uopće nisam čudio. U tom sam trenutku znao da mi je sve to oduvijek bilo kristalno jasno i da sam izigravao budalu samo zbog drugih.

»Potaknuo sam te na klasičnu potragu, a da ništa nisi znao o tome«, nastavi. »Moja se potraga završila onog trena kad sam te našao, a tvoja sada, kad si ti mene pronašao.«

Don Juan mi objasni da je kao nagual svog naraštaja tražio osobu koja ima osobitu energetska konfiguraciju, takvu koja će osigurati nastavak njegove loze. Kazao je da u danom času nagual svake generacije, tijekom dvadeset sedam uzastopnih naraštaja, prolazi kroz najnapetije razdoblje u svojem životu upravo onda kada traga za osobom koja će ga naslijediti.

Gledajući me ravno u oči, reče da su vračevi oni ljudi koji imaju sposobnost opažati energiju neposredno dok struji svemirom te kada vračevi opažaju ljudsko biće na taj način, oni *vide* svijetleću kuglu ili svijetleći lik u obliku jajeta. Tvrdio je da ljudska bića nisu samo sposobna *vidjeti* energiju izravno dok struji svemirom nego da je uistinu *vide* iako nisu kadra vlastitom voljom osvijestiti to da je *vide*.

Tada mi je objasnio razliku između dvaju pojmova, koja je od presudne važnosti za vračeve, razliku između općeg stanja svijesti i posebnog stanja voljne svijesti. Rekao je da svi ljudi imaju svijest u općem smislu, koja im omogućuje *vidjeti* energiju neposredno, no jedino vračevi, od svih ljudskih bića, mogu vlastitom voljom postati svjesni da je neposredno *vide*. Tada je definirao »svijest« kao energiju, a energiju kao neprestano strujanje, blistavo titranje koje nikad ne miruje, već se uvijek kreće samo od sebe. Kada se *vidi* ljudsko biće, izjavio je, ono se opaža kao konglomerat energetskih polja koja se drže zajedno pod utjecajem najzagonetnije sile u svemiru - vezivne, zgrušavajuće, vibracijske sile koja drži energetska polja na okupu u kohezivnoj jedinici. Potom je objasnio da je nagual osobit vrač u svakoj generaciji, kojega drugi vračevi mogu *vidjeti*, ali ne kao pojedinačnu svijetleću kuglu, nego kao skup dviju svijetlećih kugla koje su spojene tako da jedna ide preko druge.

»To obilježje dvojnosti«, nastavi, »omogućuje nagualu da izvodi radnje koje su prilično teške za prosječnog vrača. Primjerice, nagual dobro poznaje silu koja nas drži na okupu kao kohezivnu jedinicu. Nagual može usmjeriti svoju cjelokupnu pozornost u djeliću sekunde na tu silu i umrtviti drugu osobu. To sam ja učinio tebi na autobusnoj postaji jer sam htio zaustaviti tvoju paljbu *ja, ja, ja, ja, ja, ja, pa ja*. Želio sam da me nađeš i da prestaneš bljezgariti.«

»Moji prethodnici vračevi vjerovali su«, don Juan je nastavljao, »da je prisutnost dvostrukog bića - naguala dovoljna da nam nešto razjasni. Neobično je, međutim, da nam u prisutnosti naguala to postaje jasno na neki neuhvatljiv način. To se meni dogodilo kad sam sreo naguala Juliana, mojeg učitelja. Njegova me je prisutnost godinama zbunjivala jer kad god sam bio s njim, mogao sam

jasno razmišljati, ali kad bi on otišao, pretvarao bih se u onoga istoga glupana kakav sam i prije bio.«

»Bio sam u povlaštenu položaju«, nastavi, »jer sam imao mogućnosti upoznati dva naguala i učiti od obojice. Na zahtjev naguala Eliasa, koji je bio učitelj naguala Juliana, proveo sam šest godina s njime. On je taj koji me je postavio na noge, da tako kažem. Bila je to rijetka povlastica. Imao sam počasno mjesto i mogao sam vidjeti izbliza što je zapravo nagual. Nagual Elias i nagual Julian bili su ljudi strahovito različitog temperamenta. Nagual Elias bio je mirniji i sklon izgubiti se u mraku tišine. Nagual Julian bio je bombastičan, nezaustavljiv govornik. Činilo se da mu je životni cilj zadiviti žene. U njegovu je životu bilo toliko žena da ih je nemoguće pobrojati. Ipak, obojica su bila zapanjujuće slična po tome što u njima nije bilo ničega. Bili su prazni. Nagual Elias bio je zbirka začudnih, nezaboravnih priča o nepoznatim predjelima. Nagual Julian bio je zbirka priča koje su svakoga mogle nasmijati do suza. Kad god bih pokušao otkriti čovjeka u njima, stvarnog čovjeka, onako kao što sam mogao osjetiti čovjeka u ocu, u svakome koga sam poznavao, ne bih nalazio ništa. Umjesto prave osobe, u njima se krila hrpa priča o nepoznatim osobama. Svaki je od njih bio nečime obdaren, ali je rezultat bio isti: praznina, praznina u kojoj se nije odražavao svijet, već *beskonačnost*.«

Don Juan je nastavio objašnjavati da od onog trenutka kad čovjek prijeđe posebni prag *beskonačnosti*, namjerno, ili kao u mojem primjeru nehotice, sve što mu se nakon toga događa ne pripada više isključivo njemu, nego ulazi u područje *beskonačnosti*.

»Kad smo se sreli u Arizoni, obojica smo prešla posebni prag«, reče. »I o tom pragu nismo odlučili ni ti ni ja, nego sama *beskonačnost*. *Beskonačnost* je sve što nas okružuje.« Rekao je to i rukama opisao veliki krug. »Vračevi moje loze nazivaju to *beskonačnošću, duhom, tamnim morem svijesti* i kažu da je to nešto što postoji tamo vani i upravlja našim životima.«

Doista sam shvaćao sve što je govorio, a opet nisam imao pojma o čemu on to do vraga govori. Pitao sam je li prelazak praga slučajan događaj, posljedica nepredvidljivih okolnosti. Odgovorio mi je da njegovim i mojim koracima upravlja *beskonačnost*, a da okolnosti koje su naizgled slučajne u biti određuje *aktivna strana beskonačnosti*. Nazvao je to *namjerom*.

»Ono što je spojilo tebe i mene«, nastavi, »bila je *namjera beskonačnosti*. Nemoguće je točno odrediti što je to *namjera beskonačnosti*,

a ipak ona postoji, opipljiva je baš kao ti i ja. Vračevi kažu da je to *drhtaj u zraku*. Prednost vračeva je u tome što znaju da *drhtaj u zraku* postoji i prihvaćaju ga bez mnogo vike. Vračevima nije potrebno razbijati glavu oko toga, čuditi se i umovati. Oni znaju da je jedina mogućnost stapanje s *namjerom beskonačnosti*, i oni naprosto to i rade.«

Ono što je govorio bilo mi je potpuno jasno. Istinitost njegovih tvrdnji bila mi je tako očita da se uopće nisam zapitao kako to da takve apsurdne tvrdnje mogu zvučati tako razumno. Znao sam da ono što don Juan govori nije samo opća istina jer sam potvrdio za to nalazio u vlastitom biću. Sve što je govorio bilo mi je poznato otprije. Imao sam osjećaj da sam proživio svaki djelić onoga što je opisivao.

Naš se razgovor tada prekinuo. Kao da se nešto u meni ispuhalo. U tom trenutku prošlo mi je glavom da sam izgubio kompas. Bio sam zaslijepljen potpuno otkvaćenim pričama i izgubio sam svaki osjećaj za objektivnost. Zato sam navrat-nanos izišao iz don Juanove kuće, osjećajući se kao da mi strahovito prijeti neki nevidljiv neprijatelj. Don Juan me je otpratio do auta i vidio sam da točno zna što se u meni zbiva.

»Ne brini«, reče on položivši ruku na moje rame. »Nećeš poludjeti. Ono što si osjetio bio je blagi dodir *beskonačnosti*.«

Kako je vrijeme odmicalo, sve mi se više potvrđivalo ono što je don Juan rekao o svojim učiteljima. Don Juan Matus bio je upravo poput njegovih dvaju učitelja. Mislim da ne bi bilo pretjerano reći da je bio neobičan spoj njih obojice: s jedne je strane bio iznimno šutljiv i sklon samopreispitivanju; s druge strane, iznimno otvoren i duhovit. Najtočniji opis naguala koji je izrekao onog dana kad sam ga pronašao bio je da su naguali prazni i da se u toj praznini ne odražava svijet nego *beskonačnost*.

Ništa ne bi moglo bolje opisati don Juana. U njegovoj praznini odražavala se *beskonačnost*. Nije tu bilo razmetljivosti i samopotvrđivanja. Nije bilo ni trunke potrebe za žaljenjem ili kajanjem. Njegova je praznina bila praznina *ratnika-putnika* koji ništa ne uzima zdravo za gotovo. *Ratnik-putnik* koji ništa ne podcjenjuje niti ne precjenjuje. Šutljiv, disciplinirani ratnik čija je uglađenost tako savršena da nitko, ma koliko se trudio, ne bi mogao ući u trag šavovima na kojima se različiti, zamršeni dijelovi spajaju u skladnu cjelinu.

Početak novog doba

Velike brige svakodnevnog života

OTIŠAO SAM u Sonoru kod don Juana. Morao sam s njim razgovarati o jednom događaju koji mi se tada činio najvažnijim u mojem životu. Trebao mi je njegov savjet. Kad sam ušao u njegovu kuću, jedva sam imao vremena pozdraviti ga koliko mi se žurilo. Sjeo sam i odmah krenuo s bujicom problema i nedoumica.

»Smiri se, smiri se«, reče don Juan. »Nije to tako bezizlazno!«

»Što se to sa mnom događa, don Juane?« zapitao sam. Bilo je to zapravo retoričko pitanje.

»To je djelovanje *beskonačnosti*«, odgovori on. »Nešto se promijenilo u tvom načinu opažanja onog dana kad si me sreo. Tvoj osjećaj uzrujanosti proizlazi iz toga što podsvjesno shvaćaš da ti istječe vrijeme. Na neki način ti to znaš, ali nisi potpuno svjestan toga. Osjećáš da nemaš vremena, i to te čini nestrpljivim. Dobro mi je poznato stanje u kojem se nalaziš jer se to dogodilo i meni i svim vječevima iz moje loze. U određenom trenutku završilo se jedno cijelo razdoblje mojeg, a i njihova života. Sada je na tebi red. Jednostavno, vrijeme ti je isteklo.«

Zatražio je tada da mu ispričam sve što mi se dogodilo. Reče da iz svoje priče ne smijem izostaviti niti jednu jedinu pojedinost. Nije ga zanimalo opis u kratkim crtama. Htio je da pretvorim u riječi sve ono što me je mučilo.

»Da čujemo kako ćeš pričati točno po propisima, kao što se to kaže u tvom svijetu«, reče. »Sad ulazimo u područje *formalnoga govora*.«

Don Juan mi objasni da su vječevi starog Meksika razvili ideju o *formalnom načinu govora* nasuprot onoga *neformalnoga*, i koristili se objema vrstama govora u podučavanju i vođenju svojih učenika. *Formalni govori* za njih bijahu neka vrsta sažetaka u kojima su s vremena na vrijeme prikazivali svojim učenicima sve ono o čemu su

ih do tada podučavali i što su im usput govorili. *Neformalni govori* bijahu svakodnevna razjašnjavanja bez upućivanja na nešto što bi bilo izvan pojava koje su se pritom razmatrale.

»Vračevi ništa ne zadržavaju za sebe«, nastavi. »Takvo je ispražnjavanje poseban manevar koji vječima pomaže da napuste tvrdavu svojeg ja.«

Započeo sam svoje pripovijedanje rekavši don Juanu da su uvijek u kojima sam živio oduvijek bili takvi da nisam imao prostora za promišljanje o samom sebi. Otkad znam za sebe, moj je svakodnevni život bio do kraja ispunjen pragmatičnim problemima koje sam morao odmah rješavati. Sjećam se kako se moj najdraži stric zgrozio kad je čuo da nikad nisam dobio dar ni za Božić ni za rođendan. Razgovarali smo o tome nedugo pošto sam se doselio u očevu rodnu kuću gdje je živjela njegova obitelj. Sažalio se zajedno sa mnom nad mojom situacijom. Čak mi se i ispričao iako nije imao nikakva udjela u tome.

»Užasno je to, mali moj«, rekao je glasom punim suosjećanja. »Znaj da sam na tvojoj strani sto posto kad je riječ o nepravdi.«

Uporno je ustrajao na tome da moram oprostiti onima koji su mi počinili nepravdu. Iz onoga što mi je govorio dobio sam dojam kao da želi da se suočim s ocem i optužim ga za nemar i nebrigu, a potom, dakako, da mu oprostim. Nije uviđao da se ja nisam osjećao zaknutim. Tražeći to od mene, podrazumijevao je da imam neku svijest o sebi te da ću reagirati pošto me je upozorio na duševnu bol koju sam pretrpio u djetinjstvu. Uvjerio sam strica da ću razmisliti o tome, ali tog časa nisam imao vremena jer mi je moja djevojka, koja me je čekala u dnevnoj sobi, upućivala očajničke znakove da požurim.

Nikad nisam imao mogućnosti razmisliti o tome, ali je sigurno da je moj stric razgovarao s ocem jer sam uskoro dobio dar. Bio je to lijepo zamotani paket s ukrasnom vrpcom i karticom na kojoj je pisalo »Žao mi je«. Sa znatiželjom i nestrpljenjem poderao sam ukrasni papir. Ugledao sam kartonsku kutiju. U njoj se nalazila prekrasna igračka, mali brodić s ključem za navijanje obješenim o dimnjak. S takvom se igračkom djeca najčešće igraju dok se kupaju u kadi. Moj je otac sasvim zaboravio da sam imao petnaest godina i da sam već zapravo bio muškarac.

Budući da sam i kao odrasla osoba bio nesposoban za ozbiljno promišljanje o sebi, veoma sam se iznenadio kad sam jednog dana osjetio neobičan emotivni nemir koji se, kako je vrijeme odmicalo,

sve više pojačavao. Pripisao sam to prirodnim procesima, bilo mi je svejedno jesu li duhovni ili tjelesni, koji se povremeno pojavljuju bez ikakva razloga ili su možda izazvani biokemijskim reakcijama u samom tijelu. Nisam uopće obraćao pozornost na to. Međutim, uznemirenost se povećavala, i to me je navelo na pomisao da sam došao do onog trenutka u životu kada je čovjeku potrebna drastična promjena. Osjećao sam iznutra da moram nešto promijeniti u svojem životu. Taj nagon za promjenom bio mi je poznat. Takav sam osjećaj imao i prije, ali kao da se na neko vrijeme pritajio.

Predano sam studirao antropologiju i osjećao sam da je to moj životni poziv, tako da ta odluka nikad nije postala upitnom, ma koliko da sam bio željan promjene. Nije mi padalo na pamet da prestanem studirati i počnem raditi nešto drugo. Prvo čega sam se sjetio bilo je da bih trebao promijeniti sredinu i otići na neki fakultet daleko od Los Angelesa.

Prije no što sam poduzeo tako drastičan korak, htio sam malo ispitati teren, da tako kažem. Upisao sam se u ljetnu školu u drugom gradu i natovario se gomilom predmeta. Od svih predmeta najviše me je zanimalo tečaj antropologije, koji je vodio jedan od najvećih stručnjaka za Indijance s Andskih visoravni. Vjerovao sam da će mi proučavanje područja koje mi je blisko pomoći u pravom terenskom istraživanju kad za to dođe vrijeme. Zamišljao sam da će mi poznavanje Južne Amerike otvoriti vrata u svaku tamošnju indijansku zajednicu.

U isto vrijeme kad sam se prijavio za ljetnu školu, dobio sam posao. Počeo sam raditi kao asistent na jednom projektu kod psihijatra koji je bio stariji brat mog prijatelja. On je želio analizirati sadržaj pojedinih dijelova razgovora vođenih s mladim ljudima o njihovim problemima koji proizlaze iz preopterećenosti školom, nepunjenih očekivanja, nerazumijevanja kod kuće, frustracija u ljubavnom životu itd. Ti su razgovori bili pohranjeni na magnetofonskim vrpčama, starijima od pet godina, koje su prije brisanja bile označene nekim brojem. Prema tim brojevima koji su bili upisani u tablicu, psihijatar i njegovi asistenti izabirali su vrpce i preslušavali ih radi analize.

Prvog dana u školi, profesor antropologije govorio je o svojim akademskim načelima i zadivio je studente širinom znanja i brojem publikacija. Bio je to visok, tanak muškarac, između četrdeset i pedeset godina, plavih očiju nemirna pogleda. Najviše su me se dojmi- le te njegove plave oči koje su izgledale ogromne iza debelih stakala

naočala, a svako oko kao da se okretalo u suprotnom smjeru od onoga drugoga dok je govoreći mahao glavom. Znao sam da to ne može biti istina, ali me je ta slika ipak prilično dekoncentrirala. Bio je iznimno dobro odjeven za antropologa, naime antropolozi su u to doba bili poznati po vrlo nemarnu načinu odijevanja. Arheologe su, na primjer, studenti često opisivali kao neka izgubljena stvorenja koja su se toliko predala terenskim istraživanjima da se ne stignu ni oprati.

Međutim, zbog meni potpuno neshvatljivih razloga, ono po čemu se taj profesor izdvajao od ostalih nije bio njegov fizički izgled ili učenost, nego način govora. Nikad još nisam čuo da netko tako jasno izgovara svaku riječ, a određene riječi naglašavao je time što bi ih produžio. Po intonaciji njegova govora moglo se zaključiti da je stranac, ali znao sam da je to samo prenemaganje. Neke je fraze izgovarao kao da je Englez, a druge opet poput kakva propovjednika duhovne obnove.

Opčarao me je od samog početka unatoč njegovu pompoznu držanju. Važnost koju si je pridavao bila je toliko očita da ju je čovjek nakon prvih pet minuta njegova predavanja naprosto prihvaćao kao činjenicu. Predavanja su uvijek započinjala bombastičnim razmetanjem znanjem, koje su donekle ublažavale neobuzdane primjedbe na vlastiti račun. Potpuno bi zaokupio pozornost slušateljstva. Nije dan od studenata s kojima sam razgovarao nije osjećao ništa drugo doli uzvišeno divljenje prema tomu iznimnom čovjeku. Iskreno sam vjerovao da sve teče dobro i da će moj prelazak na novi fakultet i u drugi grad proći glatko, bez nekih velikih događaja doduše, ali sasvim pozitivno. Svidjela mi se nova sredina.

Na poslu sam se potpuno predao preslušavanju magnetofonskih vrpce, toliko da bih pokatkad kradom ušao u ured i slušao ne samo označene isječke razgovora nego cijele vrpce. Ono što me je u početku osobito privlačilo i uzbuđivalo bilo je to što sam na svakoj vrpci čuo sebe. Kako su tjedni prolazili i kako se povećavao broj vrpce koje sam preslušao, moja se opčinjenost pretvarala u čisti užas. Svaka izgovorena rečenica, uključujući i pitanja psihijatra, bila je moja. Ti su ljudi govorili iz dubine mogega vlastitog bića. Odbojnost koju sam osjećao bila je nešto potpuno novo za mene. Nisam ni sanjao da bih se mogao beskrajno ponavljati u svakomu muškarcu i svakoj ženi koje sam slušao na vrpce. Osjećaj vlastite osobnosti, koji mi je bio usađen rođenjem, beznadno se raspao pod utjecajem toga veličanstvenog otkrića.

Počeo sam tada raditi na tome da vratim svoju osobnost, i to je bilo užasno mučno. Nesvjesno sam krenuo u samopreispitivanje na najluđi mogući način; pokušao sam se izvući iz škripca tako što sam bez prestanka govorio sam sa sobom. Na sve moguće načine pokušavao sam u glavi racionalizirati ono što se događalo sa mnom ne bih li sačuvao osjećaj vlastite posebnosti, a potom bih sve to izgovarao na glas. Čak sam doživio i nešto sasvim revolucionarno za mene: mnogo sam puta sam sebe probudio glasno govoreći u snu i raspredajući o svojoj vrijednosti i posebnosti.

Tada sam jednoga užasnog dana doživio drugi težak udarac. Usred noći probudilo me je uporno lupanje na vratima. Nije to bilo lagano, bojažljivo kucanje, nego, kao što bi rekli moji prijatelji, pravo »gestapovsko lupanje«. Vrata samo što nisu ispala iz šarki. Skočio sam iz kreveta i provirio kroz rupicu na vratima. Ispred vrata je stajao moj šef, psihijatar. Time što sam bio prijatelj njegova mlađeg brata kao da sam odmah zadobio njegovo povjerenje. Sprijateljio se sa mnom bez ikakva oklijevanja i sada se, eto, nalazio tu na mojem kućnom pragu. Upalio sam svjetlo i otvorio vrata.

»Uđite«, rekoh. »Što se dogodilo?«

Bila su tri sata ujutro, a po izrazu njegova lica i upalim očima znao sam da je duboko uznemiren. Ušao je i sjeo. Njegova gusta, crna, duga kosa kojom se tako ponosio sada je bila razbarušena i padala mu je na lice. Nije se potrudio ni začešljati je kao inače. Veoma sam ga volio jer je bio starija verzija mog prijatelja iz Los Angelesa, s crnim, gustim obrvama, prodornim smeđim očima, četvrtastom čeljusti i debelim usnicama. Činilo se da njegova gornja usna ima još jedan pregib iznutra, pa je pokatkad, kad bi se osmjehnuo, izgledalo kao da ima dvostruku gornju usnu. Uvijek je govorio o obliku svojeg nosa, koji je nazivao upadljivim, nezajažljivim nosom. Mislim da je bio iznimno siguran u sebe i nevjerojatno uvjeren u ispravnost svojih nazora koje nikad nije dovodio u sumnju. Tvrdio je da u njegovoj profesiji te osobine jamče uspjeh.

»Što se dogodilo!« ponovio je podrugljivim glasom, a dvostruka mu se gornja usna nekontrolirano tresla. »Mislim da je očito da mi se noćas dogodilo sve najgore što se čovjeku može dogoditi.«

Sjeo je na stolac. Izgledao je smućeno, izgubljeno, kao da traži riječi. Ustao je, otišao do kauča i nemoćno se srušio.

»Ne samo što sam odgovoran za pacijente«, nastavi, »nego imam i stipendiju za istraživanje, ženu, djecu, a sad sam si nakopao na glavu još jedan jebeni teret. A najviše me ždere to što sam si sam

kriv za sve, što me je upropastila vlastita glupost jer sam povjerovao glupoj pički!»

»Reći ću ti nešto, Carlose,« nastavi, »nema ničega užasnijega, odvratnijega, mučnijega od bezobzirnosti žena. Nisam ja ženomrzac, kao što znaš! Ali mi se ovog časa čini da je svaka pička samo pička! Prijetvorna i podla!«

Nisam znao što reći. O čemu god da je govorio, očito se od mene nije očekivala ni potvrda ni osporavanje. Ionako mu se ne bih usudio usprotiviti. Nisam imao snage za to. Bio sam vrlo umoran. Samo sam želio nastaviti spavati, ali je on i dalje govorio kao da mu život o tome ovisi.

»Znaš Theresu Manning?« pitao je glasno, optužujućim tonom.

U jednom trenutku pomislih kako me optužuje da sam se spetljao s njegovom mladom, prekrasnom studenticom koja je radila kod njega kao tajnica. Nije mi ostavio vremena za odgovor, nego je nastavio govoriti.

»Theresa Manning je smeće. Ništarija! Glupa, bezobzirna žena koja ništa drugo ne zna u životu nego zavoditi svakoga tko je imalo poznat i ugledan. Mislio sam da je inteligentna i osjećajna. Mislio sam da ima nešto u sebi, da može razumjeti drugoga, suosjećati, da ima nešto što bi čovjek poželio podijeliti ili sačuvati samo za sebe jer je toliko dragocjeno. Ne znam zašto, ali takvom sam je zamišljao, a ona je zapravo nemoralna i nastrana, a još k tome i nepopravljivo vulgarna.«

Dok je on i dalje tako govorio, počela se ocrtavati neobična slika. Očito se psihijatar spetljao sa svojom tajnicom, i to je ispalo vrlo loše.

»Od onog dana kad je počela raditi za mene,« nastavi, »znao sam da je seksualno privlačim, ali nikad ništa nije rekla. Sve se to svodilo samo na aluzije i poglede. Jebi ga! Danas popodne bilo mi je već dosta tog okolišanja i izravno sam joj se obratio. Otišao sam do njezina radnog stola i rekao: 'Ja znam što ti hoćeš, a ti znaš što ja hoću'.«

Počeo je nadugačko i naširoko opisivati kako joj je odlučno rekao da je očekuje u svojem stanu, koji se nalazio preko puta škole, u 23.30, i da on neće ni zbog koga mijenjati svoje navike. Njegov je običaj da do jedan sat čita, radi i pije vino, a potom se povlači u spavaću sobu. U gradu je imao stan, a u predgrađu kuću u kojoj je živio sa ženom i djecom.

»Bio sam tako uvjeren da će naš ljubavni odnos uspjeti i pretvoriti se u nešto vrijedno pamćenja«, rekao je s uzdahom. Glas mu je

postao mek i prisan kao kad netko u povjerenju opisuje nešto sasvim intimno. »Čak sam joj dao i ključ od stana«, reče, a glas mu pukne.

»Vrlo poslušno, došla je točno u jedanaest i trideset«, nastavi. »Sama si je otvorila vrata i odlepršala u spavaću sobu poput sjene. To me je veoma uzbudilo. Znao sam da s njom neću imati teškoća. Zнала je dobro svoju ulogu. Možda je i zaspala na krevetu, ili možda gleda televiziju. Potom sam se zadubio u čitanje i fućkalo mi se što ona radi. Znao sam da je sad moja.«

»Ali onog časa kad sam ušao u spavaću sobu,« nastavio je govoriti, a u glasu mu se osjećala napetost, nešto ga je stisnulo u grlu kao da mu je nanesena neka moralna nepravda, »Theresa je skočila na mene poput životinje i počela tražiti moj pimpek. Nije mi dala vremena niti da spustim bocu i dvije čaše koje sam držao u rukama. Bio sam još toliko sabran da sam uspio spustiti čaše *Baccarat* na pod a da ih ne razbijem. Boca je odletjela preko cijele sobe kad me je zgrabila za jaja kao da su od kamena. Htio sam je udariti. Zapravo sam zaurlao od bola, ali to je nije omelo. Hihotala se luđački jer je njoj to bilo zgodno i seksi. Barem je tako rekla, kao da me je željela odobrovoljiti.«

Mahao je glavom obuzdavajući bijes i govorio kako je ta žena jezivo pohotna i krajnje sebična i kako nema pojma da je muškarcu potreban trenutak predaha, osjećaj ugone, opuštenosti, prijateljskog okruženja. Umjesto da pokaže obzirnost i razumijevanje, kao što je nalogala njezina uloga, Theresa Manning je izvadila njegov seksualni organ iz hlača takvom spretnošću kao da je to učinila već bezbroj puta.

»Rezultat svega tog sranja«, reče, »bio je da se moja čulnost povukla od užasa. Bio sam emocionalno uništen. Istog časa pojavilo mi se tjelesno gađenje prema toj jebenoj ženi. Ipak, moja me je pohota spriječila da je izbacim na ulicu.«

Reče da se tada odlučio za oralni seks umjesto da se kao neki bijednik osramoti zbog impotencije, što bi mu se zasigurno i dogodilo. Dovest će je do orgazma, mislio je, bit će u njegovoj milosti, ali je tjelesna odbojnost što ju je osjećao prema toj ženi bila tako velika, tako nesavladiva da to nije mogao učiniti.

»Ta žena nije čak ni lijepa,« reče, »sasvim je obična. Odjećom skriva višak na bokovima. Odjevena zapravo dobro izgleda. Ali kad je gola, to je hrpa debeloga bijelog mesa! Vitkost koju uspijeva poslići kad je odjevena samo je varka. Ona ne postoji.«

Iz psihijatra je kuljao otrov. Nikad to ne bih od njega očekivao. Tresao se od bijesa. Iz petnih se žila trudio da ispadne hladnokrvan, a palio je cigaretu za cigaretom.

Rekao je da ga je oralni seks još više izludio i samo što nije povraćao kad ga je luda žena doslovce pogodila nogom u trbuh, izgurala s kreveta na pod i nazvala impotentnim pederom.

Kad je to izgovorio, oči su mu sijevale mržnjom. Usnice su mu drhtale. Probljedio je.

»Moram ići u kupaonicu,« reče, »htio bih se okupati. Zaudaram. Vjerovao ili ne, osjećam zadah pičke.«

Rasplakao se; dao bih sve na svijetu da nisam morao biti tamo. Možda zbog umora, ili hipnotičkog djelovanja njegova glasa, ili pak ispraznosti situacije, učinilo mi se kao da ne slušam psihijatra, nego glas nekoga muškog ispitanika s jedne od njegovih magnetofonskih vrpci, koji se žali da su neki mali problemi poprimili divovske razmjere stoga što o njima neprestano govori. Moja je muka završila otprilike u devet ujutro. Tada sam morao ići na predavanje, a psihijatar je otišao svojem psihiću.

Otišao sam na predavanje ispunjen strahovitom tjeskobom i užasnim osjećajem nelagode i uzaludnosti. Tamo sam primio konačni udarac zbog kojeg je sasvim propao moj pokušaj drastične promjene. Propast se zbila mimo moje volje. Dogodilo se to kao da mi je naprosto bilo suđeno, a završetak moje pustolovine kao da je ubrzala neka nevidljiva ruka.

Profesor antropologije započeo je svoje predavanje opisujući skupinu Indijanaca koji žive na visoravnima Bolivije i Perua, a zovu se *Aymara*. Tu je riječ izgovarao »ej-meh-ra«, naglašavajući svaki glas kao da on jedini na svijetu zna pravilno izgovoriti njihovo ime. Rekao je da je *chicha*, što se izgovara »či-ča«, a on je to izgovarao »čahi-ča«, alkoholni napitak od fermentiranoga kukuruza koji pripremaju svećenice iz jedne sekte, a *Aymard* Indijanci ih smatraju polubožicama. Nastavio je, kao da otkriva veliku tajnu rekavši da te žene pretvaraju kuhani kukuruz u kašu tako što ga prožvaču i ispljunu, te na taj način dodaju encim koji se nalazi u ljudskoj slini i pospješuje vrenje. Razredom se pronio vrisak od prigušena užasa na spomen ljudske sline.

Činilo se da je profesoru to godilo. Smijuljio se. Bilo je to cerekanje zločestog djeteta. Nastavio je rekavši da su te žene pravi stručnjaci u žvakanju i nazvao ih je »žvakačicama čahiće«. Pogledao je u prvi red klupa, gdje je sjedila većina mladih žena, i izrekao nešto što je bila poanta svega.

»Imao sam tu č-č-čast«, rekao je naglašavajući riječi tobože kao neki stranac, »da su me zamolili da spavam s jednom od žvakačica *čahiće*«. Od umijeća žvakanja kaše *čahiće*, toliko im se razviju vratni mišići i obrazi da mogu njima činiti čuda.«

Zagledao se u zbunjenu publiku i napravio dugu stanku, prekidajući je hihotanjem. »Siguran sam da shvaćate što hoću reći«, dodao je i počeo se histerično smijati.

Nakon te profesorove aluzije, studenti su se potpuno razularili. Predavanje je prekinuo grohotan smijeh, koji je trajao najmanje pet minuta, te bujica pitanja na koja profesor nije odgovarao, nego se samo glupavo cerekao.

Pritiskale su me magnetofonske vrpce, psihijatrove priče i sada još profesorove »žvakačice *čahiće*«. Osjetio sam da više ne mogu izdržati pa sam jednim potezom riješio sve - napustio sam posao, školu i odvezao se natrag u L. A.

»Kakogod da su na mene djelovali psihijatar i profesor antropologije,« rekoh don Juanu, »emocionalno stanje u kojem sam se našao bilo mi je nepoznato. Ne mogu ga nikako drukčije nazvati nego samo-preispitivanjem. Otada neprestano razgovaram sam sa sobom.«

»Tvoja je bolest vrlo jednostavna«, reče don Juan tresući se od smijeha.

Moja ga je situacija očito zabavljala. Nisam mogao u tome sudjelovati jer nisam vidio ništa smiješno u onome što mi se događalo.

»Tvoj se svijet raspada«, reče. »To je kraj jednog razdoblja u tvom životu. Misliš li da će te svijet u kojem si proveo cijeli život ostaviti na miru samo tako? Ne, nipošto! Batrgat će se i odozdo te udarati repom.«

Svjetonazor koji nisam mogao podnijeti

LOS ANGELES je oduvijek za mene bio dom. Odlazak u Los Angeles nije bio moj izbor. Za mene je boravak u tom gradu uvijek bio povezan s time što sam se tamo rodio ili mi je možda čak značo i više od toga. Moja emocionalna privrženost tom gradu oduvijek je bila potpuna. Moja je ljubav prema Los Angelesu uvijek bila tako jaka, toliko dio mene, da nikad nisam imao potrebu o njoj govoriti. Nikad nisam imao potrebu preispitivati je ili na bilo koji način potvrđivati svoju pripadnost tom gradu.

U Los Angelesu su živjeli moji prijatelji, moja jedina obitelj. Oni su bili dio mogega najbližeg okruženja, što je značilo da sam ih prihvatio potpuno, na isti način na koji sam prihvatio i grad. Jedan je moj prijatelj jednom izjavio, napola u šali, da se mi svi »srdačno« mrzimo. Dakako, oni su si mogli priuštiti takve osjećaje jer su imali i druge odnose, jer su bili emocionalno vezani za roditelje, žene ili muževe. Ja sam u Los Angelesu imao samo prijatelje.

Ne znam zbog kojeg razloga, ali meni su se svi povjeravali. Svatko je od njih izlio dušu preda mnom. Govorili su mi o svojim teškoćama i promjenljivosti sreće. Moji su mi prijatelji bili toliko bliski da sam njihove poteškoće i muke uvijek smatrao normalnima. Satima sam mogao razgovarati s njima o onim istim temama koje su me užasavale kad sam ih čuo od psihijatra ili s njegovih magnetofonskih vrpci.

Štoviše, nikad nisam ni pomislio da je svaki od mojih prijatelja zapanjujuće sličan psihijatru ili profesoru antropologije. Nikad prije nisam primijetio koliko su moji prijatelji napeti. Svi su oni palili cigaretu za cigaretom, kao i psihijatar, ali nikad to nisam primjećivao jer sam i sam isto toliko pušio i bio isto toliko napet. Njihovo prenemaganje u govoru bilo je još nešto što mi je promaknulo, iako je ono

bilo očito. Govorili su kroz nos kao što se govori u zapadnom dijelu Sjedinjenih Država, ali su oni to radili namjerno, bilo je to svjesno prenemaganje. Nikad nisam primjećivao njihove prostačke aluzije o tome kako nisu sposobni osjetiti čulno uzbuđenje osim na intelektualnom planu.

Moj pravi unutrašnji sukob počeo je kad sam se suočio s dvoj-
bom mojeg prijatelja Petea. Došao je k meni sav pretučen. Usne su
mu bila otečene, a crvena oteklina na lijevom oku, očito od udarca,
već se pretvarala u modricu. Nisam ga još stigao ni pitati što mu se
dogodilo, a on je već počeo brbljati kako je njegova žena Patricia
preko vikenda bila na konferenciji za mešetare nekretninama i tamo
joj se dogodilo nešto užasno. Po onome kako je Pete izgledao, pomi-
slilih da je Patricia ozlijeđena ili da je možda čak poginula u promet-
noj nesreći.

»Je li ona dobro?« pitao sam iskreno zabrinut.

»Dakako, ona je dobro«, zarežao je. »Ona je obična kučka i kur-
va, a kučkama i kurvama ništa se ne može dogoditi osim da ih netko
pojebe, a one to vole!«

Pete je bio izvan sebe. Tresao se i grčio kao da ima napadaj. Nje-
gova gusta, kovrčava kosa stršala je na sve strane. Uvijek bi je briž-
ljivo začesljao i namjestio svaki uvojak na svoje mjesto. Sada je iz-
gledao divlje poput kakva vraga iz Tasmanije.

»Sve je bilo normalno do danas«, nastavi moj prijatelj. »Jutros,
kad sam izašao iz tuš kabine, bacila je ručnik na moju голу guzicu i
u tom sam času znao da je napravila sranje! Odmah sam znao da se
s nekim poševala.«

Zbunio me je njegov način zaključivanja. Postavio sam mu još
nekoliko pitanja. Pitao sam ga kako bi itko po bacanju ručnika mo-
gao takvo što otkriti.

»Budali to ništa ne bi značilo!« rekao je otrovnim glasom. »Ali
ja poznam Patriciju i znam da u četvrtak, prije konferencije, nikad
ne bi tako bacila ručnik! Zapravo, otkako smo u braku, ona *nikad*
nije tako bacila ručnik! Netko ju je morao podučiti dok su bili goli.
I tako sam je zgrabio za vrat i stiskao dok mi nije rekla istinu! Da!
Jebe se sa svojim šefom!«

Pete mi je onda ispričao kako je otišao u Patricijin ured da raš-
čisti s njezinim šefom, ali tipa čuvaju tjelohranitelji. Izbacili su ga na
parkiralište. Htio je porazbijati prozore, gađati ih kamenjem, ali su
tjelohranitelji rekli da će ga strpati u zatvor ako to napravi ili, još
gore, da će dobiti metak u glavu.

»Jesu li te oni pretukli, Pete?« upitao sam.

»Ne«, reče pokunjeno. »Ušao sam u prodavaonicu rabljenih automobila i udario prvog prodavača koji mi je prišao. Čovjek se šokirao, ali se nije razljutio. Rekao je: 'Smirite se, gospodine, smirite se! Možemo se dogovoriti.' Kad sam ga opet udario po zubima, bilo mu je dosta. Bio je to krupan čovjek i opalio me je po ustima i oku i ja sam pao. Kad sam došao k sebi,« nastavio je Pete, »ležao sam na kauču u njihovu uredu. Čuo sam sirenu hitne pomoći. Znao sam da dolaze po mene, pa sam ustao i pobjegao. I evo, došao sam k tebi.«

Počeo je neutježno plakati. Pozlilo mu je. Bio je hrpa jada. Pozvao sam njegovu ženu i za manje od deset minuta bila je u mojem stanu. Kleknula je pred Petea i zaklela se da voli samo njega, da je sve drugo radila iz čiste gluposti i da je njihova ljubav pitanje života i smrti. Drugi joj ništa nisu značili. Čak ih se ne može ni sjetiti. Zajedno su se isplakali i, dakako, oprostili jedno drugome. Patricia je imala sunčane naočale da bi prikrila modricu ispod desnog oka gdje ju je Pete udario - Pete je ljevak. Oboje su zaboravili na mene i kad su odlazili nisu ni bili svjesni da sam i ja tamo. Jednostavno su izišli zagrljeni i ostavili otvorena vrata.

Moj se život nastavio po starome. Moji su se prijatelji ponašali prema meni kao i uvijek. Išli smo, kao i inače, na zabave, u kino ili smo naprosto preživakavali stare priče, ili smo tražili restauraciju u kojoj je pisalo da možeš jesti koliko hoćeš po cijeni jednog obroka. Međutim, unatoč tome što je sve izgledalo kao da je normalno, u mojem se životu pojavilo nešto novo i neobično. Kao subjekt koji je sve to proživljavao, činilo mi se da sam odjednom postao vrlo netolerantan. Počeo sam osuđivati svoje prijatelje na isti način kao što sam osuđivao psihijatra i profesora antropologije. A tko sam ja da sudim drugima?

Osjećao sam se strahovito krivim. Zbog toga što sam počeo osuđivati svoje prijatelje, zapao sam u raspoloženje koje mi je bilo potpuno nepoznato. Ali najgore mi se činilo to što ih nisam samo osuđivao nego sam počeo misliti da su njihovi problemi i muke nevjerovatno banalni. Ja sam isti čovjek; a oni su moji prijatelji, mislio sam. Već sam stotinu puta slušao njihove žalopojke i uvijek sam se poistovjećivao s njihovim poteškoćama. Kad sam otkrio to novo raspoloženje u sebi, bio sam užasnut i potpuno skrhan.

Izreka da jedno zlo nikad ne dolazi samo, odlično opisuje taj trenutak u mojem životu. Moj dotadašnji način života potpuno se raspao kad me je moj prijatelj Rodrigo Cummings zamolio da ga odvezem na aerodrom Burbank, odakle je trebao letjeti za New York.

Bio je to vrlo dramatičan i očajnički potez u njegovu životu. Smatrao je prokletstvom to što se ne može maknuti iz Los Angelesa. Za njegove ostale prijatelje bila je to samo velika šala. Nekoliko je puta pokušao voziti do New Yorka i svaki put kad bi krenuo, auto bi mu se pokvario. Jedanput je došao sve do Salt Lake Cityja, gdje ga je izdao auto; trebalo je promijeniti motor. Morao ga je ostaviti tamo. Goto-vo svaki put auto bi mu se pokvario već u predgrađu Los Angelesa.

»Što se to događa s tvojim autima, Rodrigo?« pitao sam ga jedanom iz čiste znatiželje.

»Ne znam«, odgovorio je kao da je kriv. Potom, nimalo ne zao- stajući za profesorom antropologije u ulozi propovjednika duhovne obnove, reče: »Možda je to stoga što se na otvorenoj cesti osjećam slobodnim pa vozim velikom brzinom. Običavam otvoriti sve prozo- re kako bi mi vjetar puhao u lice. Tada se osjećam kao dijete u potrazi za nečim novim.«

Bilo mi je jasno da njegovi automobili, uvijek stare olupine, nisu mogli potegnuti, te bi im jednostavno pregorio motor.

Rodrigo se iz Salt Lake Cityja vratio u Los Angeles autostopom. Dakako, mogao je stopirati do New Yorka, ali mu to nije palo na pamet. Činilo se da je Rodrigo imao istu slabost kao i ja: nesvjesnu strast prema Los Angelesu, koju je pokušavao poreći na sve moguće načine.

Jedan drugi put, auto mu je bio u odličnu stanju. Mogao je bez teškoća prijeći cijeli put do New Yorka, ali Rodrigo nije bio spreman otići. Odvezao se do San Bernardina i tamo je otišao u kino. Gledao je film *Deset zapovijedi Božjih*. Od tog filma, zbog razloga samo njemu znanih, osjetio je neodoljivu nostalgiju za Los Angelesom. Vratio se i rasplakao dok mi je objašnjavao kako ga je taj prokleti Los Angeles zarobio i ne pušta ga da se otisne u svijet. Njegova je žena bila oduševljena što nije otišao, a još više njegova djevojka Melissa, iako se bunila što mu je morala vratiti rječnike koje joj je darovao.

Njegov posljednji, očajnički pokušaj da do New Yorka stigne zrakoplovom bio je još dramatičniji jer je novac za avionsku kartu pozajmio od prijatelja. Novac koji nije imao namjeru vratiti, mislio je, dovoljno je jamstvo da će ovog puta doista stići do New Yorka.

Stavio sam njegove kovčege u prtljažnik svojeg automobila i krenuli smo prema Burbanku. Rodrigo je tada rekao da zrakoplov polijeće tek u sedam. Bilo je rano poslijepodne i imali smo dovoljno vremena za odlazak u kino. Osim toga, htio je još zadnji put vidjeti Bulevar Hollywood, središte naših života i svih događanja.

Izabrali smo neki povijesni film u boji. Bio je to dug, mučan film i činilo se da je sasvim zaokupio Rodrigovu pozornost. Kad smo izašli iz kina, već se počelo smračivati. Vozio sam prema Burbanku usred najveće gužve. Rodrigo je inzistirao da, umjesto autocestom koja je u to vrijeme zakrčena, idemo okolnim putem. Kad smo stigli u zračnu luku, zrakoplov je upravo odlazio. Bila je to zadnja kap. Pokunjeno i slomljeno, Rodrigo je otišao na blagajnu i tražio da mu vrate novac za kartu. Napisali su njegovo ime i dali mu potvrdu rekavši da će mu poslati novac u roku od šest do dvanaest tjedana iz Tennesseeja, gdje se nalazilo računovodstvo te avionske kompanije.

Vratili smo se do zgrade u kojoj smo obojica stanovala. Budući da se tog puta ni s kim nije oprostio da se ne bi opet osramotio, nitko nije ni znao da je još jednom pokušao otputovati. Jedina šteta bila je to što je prodao auto. Rekao je da ga odvezem do roditelja jer će mu tata dati novac koji je potrošio za kartu. Otac ga je uvijek, koliko se sjećam, izvlačio iz svake nevolje u koju bi upao. Očeva je izreka bila: »Ne boj se, sine, Rodrigo senior se brine!« Kad ga je Rodrigo zamolio da mu pozajmi novac kako bi vratio dug za kartu, otac ga je pogledao najtužnijim pogledom što sam ga ikada vidio. I sam je imao ozbiljnih financijskih teškoća.

Zagrlivši sina, rekao je: »Ovog ti puta ne mogu pomoći, dječčače moj. Sad imaš razloga za strah, Rodrigo senior je doživio krah.«

Očajnički sam se pokušavao poistovjetiti s mojim prijateljem, osjetiti težinu situacije, onako kako sam to uvijek činio, no nisam mogao. Samo sam se usredotočio na ono što je rekao njegov otac. To mi je zvučalo tako konačno da sam se sledio.

Žudio sam za društvom don Juana. Ostavio sam sve u Los Angelesu i krenuo u Sonoru. Ispričao sam mu kako me prožima neko novo, čudno raspoloženje prema prijateljima. Jecajući od osjećaja krivnje, rekao sam mu da sam ih počeo osuđivati.

»Nemoj se toliko uzbuđivati ni zbog čega«, reče don Juan mirno. »Sad već znaš da jedno cijelo razdoblje tvojeg života završava, ali pravi kraj nekog razdoblja ne može nastupiti sve dok kralj ne umre.«

»Što hoćeš time reći, don Juane?«

»Ti si kralj, ali si isti kao i tvoji prijatelji. To je istina od koje si se prestrašio. Jedna mogućnost je da to prihvatiš, što, dakako, ne možeš. Drugo što možeš učiniti jest da kažeš: 'Ja nisam takav, ja nisam takav', i stalno si to ponavljati. Ali kažem ti, doći će trenutak kad ćeš shvatiti da si i ti takav.«

Neizbježan sastanak

NEŠTO ME JE STALNO mučilo i nije mi dalo mira: trebao sam odgovoriti na pismo koje mi je bilo strahovito važno i znao sam da to moram učiniti, ma koliko mi teško padalo. Neka mješavina lijenosti i velike želje da se svidim sprječavala me je da to učinim. Naime, moj prijatelj antropolog, koji je bio zaslužan za to što sam upoznao don Juana Matusa, pisao mi je prije nekoliko mjeseci. Htio je znati kako napreduje moj studij antropologije i predlagao je da ga posjetim. Sastavio sam tri duga pisma, ali kad sam ih poslije čitao, svako mi je od njih zvučalo tako banalno i udvorno da sam ih poderao. Nisam nikako mogao izraziti sve ono što sam osjećao za svojeg prijatelja i koliko sam mu bio zahvalan. Odgađanje da mu odgovorim na pismo opravdavao sam time što sam čvrsto odlučio posjetiti ga i osobno mu ispričati što radim s don Juanom Matusom, ali sam otezao s posjetom jer nisam bio siguran što ja to zapravo radim s don Juanom. Želio sam jednog dana pokazati svojem prijatelju prave rezultate. Za sada sam imao samo maglovitu predodžbu o mogućnostima koje njegovu kritičkom oku vjerojatno ne bi izgledale kao terenski posao za jednog antropologa.

Jednog sam dana, preko treće osobe, doznao da je umro. Kad sam čuo za njegovu smrt, pao sam u tešku depresiju, prestao sam govoriti. Nije bilo načina da izrazim ono što sam osjećao jer to ni meni samome nije bilo jasno. To je zapravo bila samo mješavina potištenosti, malodušnosti i odvratnosti prema samom sebi jer nisam odgovorio na njegovo pismo, a nisam ga ni posjetio.

Uskoro nakon toga, otišao sam don Juanu. Kad sam stigao, sjeo sam na jedan sanduk pod ramadom i pokušao naći riječi kojima bih izrazio potištenost zbog smrti svojeg prijatelja, a da to ne zvuči banalno. Na meni neshvatljiv način, don Juan je znao zbog čega sam uznemiren i koji je razlog mogega naglog dolaska.

»Da«, reče don Juan suho. »Znam da je tvoj prijatelj antropolog koji te je doveo k meni umro. Ne znam kako, ali znao sam točno kad je umirao. *Vidio* sam njegovu smrt.«

Njegova me je izjava veoma potresla.

»Vidio sam da će se to dogoditi već mnogo prije. Čak sam ti i govorio o tome, ali me nisi slušao. Siguran sam da se toga i ne sjećaš.«

Sjećao sam se svake riječi koju je izgovorio, ali mi to tada nije ništa značilo. Don Juan je izjavio da je činjenica što je mojeg prijatelja antropologa *vidio* kao čovjeka koji umire, događaj koji je tijesno povezan s našim susretom, ali nije dio njega.

»*Vidio* sam smrt kao vanjsku silu koja već otvara tvojeg prijatelja«, rekao mi je. »Svatko od nas ima energetske naprslinu, jednu energetske pukotine ispod pupka. Ta pukotina, koju vračevi nazivaju *otvorom*, zatvorena je kada je čovjek u punoj snazi.«

Reče da vračevo oko, u normalnim okolnostima, razaznaje jedva vidljiv gubitak boje u inače bjeličastom sjaju svijetleće kugle. Ali kada je čovjek blizu smrti, *otvor* postaje sasvim vidljiv. Uvjeravao me je da je *otvor* mojeg prijatelja bio širom otvoren.

»Što sve to znači, don Juane«, zapitah zabrinuto.

»To znači smrt«, odgovori mi. »Duh mi je dao znak da se neću bliži kraj. Pomislio sam da se moj život bliži kraju i prihvatio sam to dostojanstveno, koliko sam mogao. Sinulo mi je, mnogo, mnogo poslije da se ne bliži kraju moj život, nego život moje čitave loze.«

Nisam znao o čemu govori. Ali kako sam tada uopće i mogao sve to shvaćati ozbiljno? Tada su to za mene bile samo riječi, kao i sve ostalo u mojem životu.

»I tvoj ti je prijatelj rekao, iako ne baš tim riječima, da umire«, nastavi don Juan. »Slušao si ono što ti je govorio na isti način na koji si slušao i mene, ali si odlučio to zanemariti.«

Na to nisam imao što reći. Dotuklo me je to što sam čuo. Želio sam propasti u sanduk na kojem sam sjedio, nestati, htio sam da se otvori zemlja poda mnom i da me proguta.

»Nisi ti kriv što previđaš takvo što«, nastavi. »To je mladost. Ima toliko toga što želiš napraviti, toliko ljudi oko tebe. Ti nisi dovoljno budan. Nikad nisi ni naučio biti budan.«

Pokušavajući obraniti zadnje uporište svoje osobnosti, sliku o sebi kao o onome tko je budan, istaknuo sam da sam se nalazio u situacijama opasnim za život, koje su zahtijevale bistrinu duha i krajnji oprez. Nije mi nedostajalo opreza, nego mi je manjkao osjećaj za to koliko je što važno; stoga je za mene sve bilo ili važno ili nevažno.

»Biti budan ne znači biti oprezan«, reče don Juan. »Za vračeve, biti budan znači biti svjestan stvari od koje je sazdan svakodnevni svijet, koja se čini izvanjskom za trenutnu interakciju. Kad si putovao sa svojim prijateljem, prije nego što si mene upoznao, primjećivao si samo pojedinosti koje su bile očite. Nisi primijetio kako ga preuzima smrt, pa ipak, nešto u tebi je znalo da je tako.«

Pobunio sam se rekavši da ono što govori nije istina.

»Nemoj se skrivati iza banalnosti«, reče prijekornim glasom. »Postavi se. Makar samo na trenutak, dok si sa mnom, preuzmi odgovornost za ono što znaš. Nemoj se gubiti u izvanjskosti svijeta što te okružuje, koja je nebitna za ono što se zbiva. Da nisi bio toliko zaokupljen sobom i svojim problemima, znao bi da je to bilo njegovo posljednje putovanje. Primijetio bi da on želi izravnati svoje račune, da obilazi ljude koji su mu pomogli i da se s njima oprašta.«

»Jedanput sam razgovarao s tvojim prijateljem antropologom«, nastavi don Juan. »Tako sam ga se dobro sjećao da se uopće nisam iznenadio kada te je doveo do mene na autobusnoj postaji. Nisam mu mogao pomoći kad mi se obratio. Nije on bio čovjek kojeg sam tražio, ali sam mu zaželio dobro, onoliko koliko to može vrač u svojoj praznini i tišini. Zato znam da je na svojem posljednjem putovanju zahvalio svima koji su mu nešto značili u životu.«

Priznao sam don Juanu da je potpuno u pravu, da je bilo toliko sitnica kojih sam bio svjestan, ali mi one tada nisu ništa značile, kao na primjer opijenost mog prijatelja krajolikom kroz koji smo prolazili. Zaustavio bi auto i satima promatrao planine u daljini, korito rijeke ili pustinju. Ja sam to shvaćao kao idiotsku sentimentalnost sredovječne osobe. Čak sam nekoliko puta nabacio da možda previše pije. Odgovorio mi je da u nekim teškim trenucima čovjek pomoću pića može postići trenutak mira i odvojenosti, trenutak dovoljno dugačak da se uhvati nešto neponovljivo.

»To je putovanje zasigurno bilo putovanje samo za njegove oči«, reče don Juan. »Vračevi idu na takvo putovanje, i tada ništa nije važno osim onoga što mogu upiti očima. Tvoj se prijatelj rasterećivao od svega što je površno.«

Priznao sam don Juanu da nisam obratio pozornost na to što je rekao da moj prijatelj umire, jer sam na nekoj meni nepoznatoj razini znao da je to istina.

»Vračevi nikada ne govore olako«, dometnu. »Veoma pazim što govorim tebi ili bilo kome drugome. Razlika između tebe i mene je u tome što ja uopće nemam vremena i djelujem u skladu s time. Ti,

pak, vjeruješ da imaš neizmjereno mnogo vremena i djeluješ u skladu s tim. Krajnji rezultat mogeg i tvojeg ponašanja je da ja odmjera-
vam sve što kažem i činim, a ti ne.«

Priznao sam da je u pravu, ali sam ga uvjeravao da ništa od onoga što je govorio nije ublažilo moj nemir niti moju tugu. Potom sam potpuno izgubio nadzor, iz mene su izvirale riječi, opisivao sam do namanjih potankosti svoje smetene osjećaje. Rekoh mu da ne tražim savjet. Želio sam da mi pomogne kao vječnik da prekratim muke. Doista sam vjerovao da mi može dati neki prirodni lijek za opuštanje, neki organski valijum, kao što sam mu rekao. Don Juan je vrtio glavom u nedoumici.

»Sad si pretjerao«, reče. »Uskoro ćeš tražiti čudotvorni napitak kojim bi uklonio sve što ne valja u tebe. Da, ti bi se želio promijeniti, ali samo da to bude bez muke - uz onoliko napora koliko je potrebno da se proguta već pripravljeni napitak, ma što on bio. Sto gor-
i okus, to bolji rezultat. To je moto pravog zapadnjaka. Hoćete rezultate - jedan napitak i izliječen si.«

»Vračevi se drukčije suočavaju s poteškoćama«, nastavi don Juan. »Budući da im je svaki trenutak dragocjen, oni se potpuno predaju onome što je pred njima. Tvoj je nemir posljedica lakomislenosti. Da si ozbiljno shvatio situaciju, zahvalio bi svojem prijatelju na doličan način. Svima se to događa. Nikad ne izražavamo ono što osjećamo, a kad to želimo izraziti, onda je već prekasno jer nemamo više vremena. Nije samo tvojem prijatelju isteklo vrijeme nego i tebi. Trebao si mu još u Arizoni od srca zahvaliti na svemu što je učinio za tebe. Potrudio se da te odvede svojim prijateljima, i ne znam razumiješ li, ali ono što je učinio na autobusnoj postaji bilo je najviše što je mogao učiniti za tebe. No, onog časa kad si mu trebao zahvaliti, bio si ljut na njega - osuđivao si ga, bio je drzak prema tebi ili tako nešto. A potom si odgađao odlazak k njemu. Zapravo, odgađao si da mu zahvališ. Sad te to progoni. Nikada mu nećeš moći vratiti ono što mu duguješ.«

Razumio sam dubinu onoga što mi je govorio. Nikada nisam tako jasno sagledao svoje postupke. Zapravo nikad nikome nisam zahvalio. Don Juan se nije tu zaustavio. Njegove su me riječi probadale poput žalca.

»Tvoj je prijatelj znao da umire«, reče. »Poslao ti je posljednje pismo da bi doznao što radiš. Možda ni sam nije bio svjestan, a nisi ni ti znao, no, ti si mu bio posljednja misao.«

Don Juanove su riječi bile pretežak teret za mene. Srušio sam se. Osjećao sam da moram leći. Vrtjelo mi se u glavi. Možda je to

bilo zbog zalaza sunca. Užasno sam pogriješio što sam došao u don Juanovu kuću kasno poslijepodne. Sunce na zalazu bilo je zapanjujuće zlatno, a njegov odsjaj na golim brdima što su se uzdizala istočno od don Juanove kuće bio je zlatno-ljubičast. Na nebu nije bilo ni jednog oblaka. Izgledalo je kao da sve miruje. Bilo je kao da se cijeli svijet sakrio, ali se njegova prisutnost snažno osjećala. Tišina Sonorske pustinje bila je oštra poput bodeža. Probadala me je sve do kostiju. Želio sam otići, sjesti u auto i odvesti se. Želio sam biti u gradu i izgubiti se u njegovoj buci.

»To što osjećaš okus je *beskonačnosti*«, zaključio don Juan ozbiljno. »Znam, jer sam to prošao. Želio bi pobjeći, uroniti u nešto ljudsko, toplo, puno suprotnosti, glupo, nije važno kakvo? Želio bi zabraviti na smrt svojeg prijatelja, ali ti *beskonačnost* to ne dopušta.« Glas mu je omekšao. »Ona te je zgrabila svojim nemilosrdnim pandžama.«

»Što mogu učiniti, don Juane?« pitao sam.

»Jedino što možeš učiniti jest sačuvati živo sjećanje na svojeg prijatelja do kraja života, a možda i duže«, reče don Juan. »Tako vračevi izražavaju svoju zahvalnost onda kada je više ne mogu izreći. Možda misliš da je to glupavo, ali to je najviše što vječnik može učiniti.«

Nesumnjivo me je moja vlastita tuga natjerala da povjerujem kako je don Juan, pun razumijevanja, jednako tužan kao i ja. Odmah sam odbacio tu misao. To je nemoguće.

»Tuga za vječnikom nije osobni osjećaj«, reče don Juan, opet ulazeći u moje misli. »Nije to samo tuga nego val energije koji dolazi iz dubine kozmosa i ulazi u vječnike kada mogu primati, kada su poput radija sposobni uhvatiti radiovalove.«

»Stari vječnici koji su potpuno ovladali carstvom vječnika i ostavili nam svoje cjelokupno znanje, vjerovali su da u svemiru postoji tuga, kao sila, kao stanje, poput svjetla, poput *namjere*, i da ta vječna sila osobito djeluje na vječnike jer oni više nemaju obrambene štitove. Oni se ne mogu skrivati iza prijatelja ili svojih studija. Ne mogu se sakriti iza ljubavi, mržnje, sreće ili jada. Ne mogu se sakriti ni iza čega.«

»Stanje vječnika jest takvo da je tuga za njima apstraktna«, nastavi don Juan. »Ona nije posljedica žudnje za nečim, pomanjkanja ili samovažnosti. Ona ne dolazi odja. Ona dolazi iz *beskonačnosti*. Tuga koju osjećaš zato što nisi zahvalio svojem prijatelju već teži tome.«

»Moj učitelj, nagual Julian,« nastavi, »bio je sjajan glumac. On je zapravo profesionalno radio u kazalištu. Imao je omiljenu priču koju je običavao pričati kad je nastupao. Svojom je pričom izazivao jezivu tjeskobu u meni. Govorio je da je to priča za ratnike koji imaju sve, ali ih ipak probada bol svemirske tuge. Uvijek sam vjerovao da misli na mene osobno dok je to govorio.«

Don Juan mi tada počeo pričati priču koju je čuo od svojeg učitelja i reče da je to priča o čovjeku koji je patio od duboke melankolije. Išao je najboljim liječnicima i nijedan mu nije uspio pomoći. Konačno je došao vodećem liječniku, iscjelitelju duše. Liječnik mu je rekao da bi možda mogao naći utjehu u ljubavi i tako se konačno izliječiti od melankolije. Čovjek mu odgovori da ljubav nije za njega problem jer je voljen kao možda nitko drugi na svijetu. Liječnik mu na to predloži da krene na dugo putovanje i obiđe druge krajeve svijeta. Čovjek odgovori da ne bi htio pretjerivati, ali je doista već posjetio svaki kutak zemlje. Liječnik mu tada preporuči da se bavi nekim hobijem kao što je umjetnost, sport i slično. Čovjek je na svaki liječnikov prijedlog odgovarao na isti način: on je to već pokušao i nije mu bilo ništa lakše. Liječnik je posumnjao da je čovjek možda neizlječivi lažljivac. Nije mogao iskušati sve to što je tvrdio. No, kako je bio dobar iscjelitelj, liječnik nije odustajao.

»Ah!« uskliknu. »Sjetio sam se što bi bilo pravo rješenje za vas, gospodine. Morate otići na predstavu našega najvećega živućega komičara. On će vas tako oduševiti da ćete potpuno zaboraviti na melankoliju. Morate otići na predstavu Velikoga Garricka!«

Don Juan reče da je čovjek pogledao liječnika najtužnijim pogledom koji se može zamisliti i rekao: »Doktore, ako je to vaša preporuka, za mene nema spasa. Nema lijeka. Ja sam Veliki Garrick.«

Točka loma

Don Juan je definirao *unutrašnju tišinu* kao posebno stanje postojanja u kojem se misli poništavaju, a čovjek djeluje na razini koja je drukčija od svakodnevne svijesti. Naglasio je da *unutrašnja tišina* znači prestanak *unutrašnjeg dijaloga* - stalnog pratioca misli - i stoga je stanje duboke smirenosti.

»Stari su vračevi«, reče don Juan, »to nazivali *unutrašnjom tišinom jer je* to stanje u kojemu opažanje ne ovisi o osjetilima. Dok traje *unutrašnja tišina*, pokreće se druga sposobnost koju čovjek posjeduje, sposobnost koja ga čini čudotvornim bićem, upravo ona sposobnost koja je inače umanjena ne zato što to čovjek hoće, nego zbog nekih vanjskih utjecaja.«

»Koji to vanjski utjecaji umanjuju čudotvornu čovjekovu sposobnost?« zapitah.

»O tome ćemo razgovarati u budućnosti,« odgovori don Juan, »to nije tema našega današnjeg razgovora, iako je doista bila od presudne važnosti za vraćanje šamana drevnog Meksika.«

»*Unutrašnja tišina*«, nastavi, »korijen je svega što postoji u vraćanju. Drugim riječima, sve što činimo vodi nas do toga korijena, koji se poput svega ostaloga u svijetu vraćeva, ne otkriva dok nas ne potrese nešto golemo.«

Don Juan reče da su vračevi starog Meksika otkrili nebrojeno mnogo načina kojima su mogli iz temelja uzdrmati sebe i druge vračeve da bi postigli to toliko željeno stanje *unutrašnje tišine*. Smatrali su da su najnevjerojatnije radnje, koje naizgled nemaju nikakve veze s postizanjem *unutrašnje tišine*, kao na primjer skakanje u slapove ili provođenje noći viseći naglavačke s vrha grane nekog drveta, od ključne važnosti za postizanje takva stanja.

Sljedeći način razmišljanja starih vračeva, don Juan je odlučno tvrdio da se *unutrašnja tišina* nakuplja i povećava, da se akumulira.

U mojem se primjeru silno trudio kako bi me naveo da stvorim u sebi začetak *unutrašnje tišine*, koji bi se tijekom mogej vježbanja, iz sekunde u sekundu povećavao i nakupljao. Objasnio mi je da su vračevi drevnog Meksika otkrili da svaki pojedinac ima drukčiji prag *unutrašnje tišine* u smislu vremenskog trajanja, što znači da svatko od nas mora zadržati stanje *unutrašnje tišine* onoliko dugo koliko traje naš specifični prag, prije no što ona može početi djelovati.

»Po čemu možemo prepoznati, prema mišljenju starih vračeva, da je *unutrašnja tišina* počela djelovati, don Juane?«

»*Unutrašnja tišina* počinje djelovati onog trenutka kad je počneš nakupljati«, odgovori on. »Ono za čim su težili stari vračevi bio je konačan, dramatičan, krajnji rezultat što nastaje kad se dosegne taj osobni prag tišine. Nekim nadarenim praktičarima dovoljno je samo nekoliko minuta tišine za postizanje toga toliko željenog cilja. Drugima su, pak, manje nadarenima, potrebna duga razdoblja tišine, možda više od jednog sata potpunog mira, prije nego postignu željeni cilj. Željeni je rezultat ono što su stari vračevi nazivali *zaustavljanjem svijeta*, trenutak kada sve oko nas prestaje biti ono što je oduvijek bilo.«

»Taj je trenutak za vrača povratak istinskoj prirodi čovjeka«, nastavi don Juan. »Stari su vračevi to također nazivali *potpunom slobodom*. To je trenutak kada čovjek rob postaje čovjek slobodno biće, sposobno za pothvate opažanja koji nadilaze našu linearnu maštu.«

Don Juan me je uvjeravao da je *unutrašnja tišina* prostran put koji vodi do istinskog ukidanja prosuđivanja - do trenutka kada se osjetilni podaci koji slobodno struje iz svemira prestaju tumačiti pomoću osjetila; to je trenutak u kojemu spoznaja prestaje biti sila koja, uobičajenom primjenom i ponavljanjem, određuje prirodu svijeta.

»Vračevi moraju dostići *točku loma* da bi se uspostavila unutrašnja tišina«, reče don Juan. »Kad se dostigne *točka loma*, dogodi se nešto slično kao kad zidar stavlja žbuku između cigli. Tek kada se žbuka stvrdne, cigle, koje su bile samo labavo složene jedna na drugu, postaju dio građevine.«

Od početka našeg druženja, don Juan mi je usađivao vrijednost, nužnost *unutrašnje tišine*. Dao sam sve od sebe kako bih slijedio njegov savjet o akumuliranju *unutrašnje tišine* iz sekunde u sekundu. Nisam imao nikakva mjerila po kojem bih odredio učinak tog nakupljanja, niti sam znao po čemu bih mogao prosuditi jesam li dosegnuo prag. Naprosto sam svesrdno nastojao nakupiti što više *unutrašnje*

tišine, ne samo zato da bih zadovoljio don Juana nego i zato što je akumuliranje *unutrašnje tišine* postao izazov za mene.

Jednog smo dana don Juan i ja opušteno šetali glavnim trgom gradića Hermosilla. Bilo je rano poslijepodne jednoga oblačnog dana. Bilo je vruće ali suho vrijeme, zapravo vrlo ugodno. Mnoštvo ljudi šetalo je trgom. Na trgu je bilo mnogo prodavaonica. Bio sam u Hermosilli mnogo puta, ali ih nikad nisam primijetio. Znao sam da su tamo, ali nisam imao pojma kakve su to prodavaonice i gdje se koja nalazi. Ne bih bio mogao nacrtati taj trg pa da mi je i život ovisio o tome. Tog dana dok sam šetao s don Juanom pokušavao sam utvrditi kakvih sve prodavaonica ima i kako su smještene. Tražio sam nešto po čemu bih mogao zapamtiti kako su raspoređene na trgu, nešto po čemu bih se poslije mogao prisjetiti.

»Kao što sam ti već rekao mnogo puta,« reče don Juan prenuvši me iz razmišljanja, »svaki vrač kojega poznajem, bez obzira na to je li muško ili žensko, prije ili poslije dođe do *točke loma* u svojem životu.«

»Hoćeš reći da oni dožive neku vrstu duševnog sloma ili nešto slično?« upitah.

»Ne, ne«, reče nasmijavši se. »Živčani slom doživljavaju osobe koje uživaju u sebi. Vračevi nisu osobe. Ono što hoću reći jest da se u danom trenutku kontinuitet njihova života mora slomiti da bi se mogla uspostaviti *unutrašnja tišina* i postati aktivni dio njihove strukture.«

»Iznimno je važno da sam namjerno dostigneš *točku loma*, ili da je umjetno izazoveš na inteligentan način«, nastavi don Juan.

»Što misliš pod time, don Juane?« pitao sam ne mogavši pratiti njegovu zamršenu misao.

»Kada budeš dostigao *točku loma*,« reče, »prekinut će se kontinuitet tvojeg života i tvoj život više neće biti onakav kakva ga poznaješ. Učinio si sve što sam ti rekao poslušno i točno. Ako si nadaren, ti to nikad ne pokazuješ. Čini se da je to tvoj stil. Nisi spor, ali se ponašaš kao da jesi. Vrlo si siguran u sebe, ali se ponašaš kao da si nesiguran. Nisi plašljiv, ali se ponašaš kao da se bojiš ljudi. Sve što činiš upućuje samo na jedno: moraš sve to slomiti, nemilosrdno.«

»Ali kako, don Juane? Na što smjeraš?« pitao sam istinski prestravljen.

»Mislim da se sve svodi na jedno«, reče. »Moraš napustiti svoje prijatelje. Moraš im reći *do viđenja* zauvijek. Ne možeš nastaviti putem ratnika i nositi svoju osobnu povijest sobom. Ako ne prekineš sa svojim načinom života, neću te više moći voditi.«

»Čekaj malo, stani malo, don Juane,« rekoah, »dosta je bilo toga! Tražiš previše. Da budem iskren, mislim da to ne mogu učiniti. Moji su prijatelji moja obtelj, moje čvrste točke.«

»Točno, točno«, primijeti on. »Oni su tvoje čvrste točke. Stoga ih se moraš riješiti. Vračevi se odnose samo prema jednome: *beskonačnosti*.«

»Ali kako onda mogu nastaviti, don Juane?« pitao sam molećivim glasom. Svojim me je zahtjevom stjerao uza zid.

»Jednostavno moraš sve to napustiti«, reče kao da se to samo po sebi razumije. »Izvedi to na bilo koji način, kako najbolje znaš i umiješ.«

»Ali kamo ću otići?« upitah.

»Preporučujem ti da unajmiš sobu u jednome od onih jeftinih hotela koje poznaješ«, reče. »Što ružniji, to bolje. Ako u sobi bude otrcani zeleni sag, trošne zelene zavjese i izbljedadjeni zeleni zidovi, još bolje – jednom sam ti u Los Angelesu pokazao hotel koji otprilike tako izgleda.«

Uzrujano sam se nasmijao sjetivši se kako sam se vozio s don Juanom kroz industrijski dio Los Angelesa gdje su se nalazila samo skladišta i trošni hoteli za putnike u prolazu. Jedan je hotel posebno privukao don Juanovu pozornost zbog svojega bombastičnog imena: *Edward sedmi*. Zaustavili smo se na trenutak preko puta toga hotela da ga pogledamo.

»Ovaj je hotel,« reče don Juan upirući prstom u njega, »smatram, prava slika zemaljskog života neke prosječne osobe. Ako budeš imao sreće, ili dovoljno drskosti, dobit ćeš sobu s pogledom na ulicu, iz koje ćeš moći gledati beskrajnu smotru ljudske bijede. Ako ne budeš imao sreće ni dovoljno drskosti, dobit ćeš sobu koja gleda na unutrašnju stranu, s prozorima okrenutima prema zidu susjedne kuće. Pomisli kako bi bilo provesti život u stalnom razdoru između ta dva pogleda. Kad imaš prozore na stražnjoj strani zgrade, želiš pogled na ulicu, a kad imaš prozore na strani ulice, čezneš za pogledom na zid kuće jer si umoran od uličnog prizora.«

Don Juanova me je metafora beskrajno uznemirila jer sam sve to i predobro razumio.

No, sada kad sam se suočio s mogućnošću da unajmim sobu u nekom hotelu poput *Edwarda sedmoga*, nisam znao što bih rekao ni tuda bih sa sobom.

»Što bih trebao tamo raditi, don Juane?« upitao sam.

»Vraču treba takvo mjesto da bi mogao umrijeti«, reče gledajući me netremice. »Nikad u životu nisi bio sam. Sad je vrijeme da to učiniš. Ostat ćeš u toj sobi dok ne umreš.«

Njegov me je zahtjev preplašio, ali istodobno i nasmijao.

»Ne pitam te ovo zato što imam namjeru to napraviti«, rekoh, »ali po čemu bi se znalo da sam umro osim ako ne želiš da doista umrem tjelesno.«

»Ne«, reče, »ne želim da tvoje tijelo fizički umre. Želim da umre tvoja osoba. To dvoje je vrlo različito. U biti, tvoja osoba ima vrlo malo veze s tvojim tijelom. Tvoja je osoba tvoj um, a vjeruj mi, tvoj um nije tvoj.«

»Kakva je to sad glupost, don Juane, da moj um nije moj?« čuo sam se kako govorim s nervozom u glasu.

»Jednog ću ti dana to objasniti«, reče, »ali ne dok se skrivaš iza svojih prijatelja.«

»Može se zaključiti da je vrač mrtav onda kada mu je svejedno ima li društvo ili je sam«, nastavi. »Onog dana kad ne budeš žudio za društvom svojih prijatelja kao za štitom iza kojeg se skrivaš, toga će dana tvoja osoba umrijeti. Što kažeš? Prihvaćaš li igru?«

»Ne mogu to učiniti, don Juane«, rekoh. »Nema smisla da ti lažem. Ne mogu napustiti svoje prijatelje.«

»U redu«, reče on sasvim mirno. Činilo se kao da moja izjava na njega uopće nije djelovala.

»Neću moći više s tobom razgovarati, ali recimo da si za vrijeme našeg druženja dosta toga naučio. Naučio si ono što će te učiniti vrlo snažnim bez obzira na to hoćeš li se vratiti ili ćeš izabrati drugi put.«

Potapšao me je po leđima i oprostio se sa mnom. Okrenuo se i jednostavno nestao među ljudima na trgu kao da se s njima stopio. Na trenutak sam imao neobičan osjećaj kao da su ljudi na trgu neki zastor koji je on razgrnuo i nestao. Kraj je nastupio kao i sve drugo u don Juanovu svijetu: brzo i nepredvidljivo. Odjednom je sve ovisilo o meni, bio sam na mukama, a nisam ni znao što je bilo uzrok tome.

Trebao sam biti potpuno skrhan, a ipak nisam bio. Ne znam zašto sam bio ushićen. Bio sam zadivljen lakoćom kojom se sve okončalo. Don Juan je doista imao stila. Nije bilo nikakva predbacivanja, ljutnje ili nečega sličnoga. Sjeo sam u auto i odvezao se lagan kao ptica. Bio sam oduševljen. Kako je to neobično što je sve završilo tako blago, pomislih, tako bezbolno.

Moj put do kuće protekao je bez ikakvih događaja. Kad sam se našao u Los Angelesu, u poznatoj sredini, primijetih da sam od mogega posljednjeg susreta s don Juanom prepun energije. Bio sam zapravo vrlo sretan, vrlo smiren i prihvatio sam se s novim žarom onoga što sam smatrao svojim normalnim životom. Sve muke kroz koje sam prolazio s prijateljima, spoznaje o njima, sve što sam ispričao don Juanu u vezi s time, potpuno je nestalo. Kao da je nešto izbrisalo sve to iz mogeg sjećanja. S takvom bih lakoćom i tako potpuno zaboravio ono što mi je prije bile vrlo važno, da me je to nekolicom puta doista zadivilo.

Sve je ispalo kao što sam i očekivao. Postojala je samo jedna nedosljednost u inače savršenom obrascu mogega staroga novog života: jasno sam se sjećao don Juanovih riječi da je moj odlazak iz svijeta vračeva čisto akademske prirode, i da ću se vratiti. Pamtio sam svaku riječ koju smo razmijenili pri našem posljednjem susretu, a i zapisao sve. Prema mojem normalnomu linearnom načinu razmišljanja i pamćenja, don Juan to nikad nije rekao. Kako sam se mogao sjećati onoga što se nikada nije dogodilo? Uzaludno sam razbijao glavu. Moje pseudosjećanje bilo je toliko čudno da je i samo za sebe predstavljalo slučaj, no, tada odlučih da to više nema smisla. Što se mene tiče, izašao sam iz don Juanova života.

Slijedeći don Juanove upute o mojem ponašanju prema onima koji su mi činili dobro, donio sam, za mene, nevjerojatnu odluku: odlučio sam iskazati poštovanje i zahvaliti prijateljima dok još nije prekasno. Jedan takav primjer bio je moj prijatelj Rodrigo Cummings. Međutim, uredno posložene kockice u novomu modelu mogeg života prevrnule su se od udarca što mi ga je zadao jedan događaj u koji je bio upleten Rodrigo Cummings, i sve se srušilo.

Moj se odnos prema njemu korjenito promijenio kad sam prevladao osjećaj suparništva. Shvatio sam da se mogu sto posto uživjeti u sve što Rodrigo radi, i da mi je to nešto najlakše na svijetu. Zapravo, bio sam isti kao on, ali to nisam znao dok se nisam prestao natjecati s njime. Tada mi se pokazala istina u svome svojem sjaju. Jedna od najjačih Rodrigovih želja bila je završiti studij. Svakog se semestra ponovno prijavljivao na koledž i upisivao sve predmete koje bi mu odobrili. Potom, kako bi semestar odmicao, otpadao bi jedan po jedan predmet. Katkad bi Rodrigo potpuno prestao odlaziti na koledž. Nekad bi, pak, pohađao jedno predavanje sve do samoga kraja.

Tijekom posljednjeg semestra išao je na predavanja iz sociologije jer su mu se sviđala. Ispitni se rok približavao. Rekao mi je da ima tri tjedna za učenje, što je značilo da mora pročitati tri knjige koje su bile propisane za ispit. Mislio je da ima vremena napretek; uostalom trebao je pročitati samo šesto stranica. Smatrao se nekom vrstom brzog čitača koji pamti gotovo sve što pročita; prema njegovu mišljenju, imao je, tako reći, sto posto fotografsko pamćenje.

Budući da je mislio da ima mnogo vremena do ispita, zamolio me je da mu pomognem preurediti auto kako bi bio pogodniji za raznošenje novina. Htio je da skinemo desna vrata da bi mogao bacati novine desnom rukom kroz otvor, umjesto da ih baca lijevom preko krova automobila. Podsjetio sam ga da je ljevak, na što mi je ljutito odbrusio da ima mnoge sposobnosti koje njegovi prijatelji ne primjećuju, a jedna je od njih i to što je jednako spretan lijevom i desnom rukom. Imao je pravo; nikad to nisam primijetio. Pošto sam mu pomogao skinuti vrata, odlučio je iščupati krovnu podstavu koja je bila dobrano poderana. Rekao je da je motor u dobru stanju te da će odvesti auto u Tijuano u Meksiko, upotrijebivši kraticu »TJ« kao pravi 'kuler' iz Los Angelesa, gdje će mu promijeniti podstavu za par dolara.

»Dobro bi nam došao mali izletić«, reče cerekajući se. Čak je odabrao i prijatelje koje je želio povesti sa sobom. »Ti ćeš u TJ-u, kao pravi štreber, kopati po starim knjigama u antikvarijatu, a mi ćemo ostali skoknuti do bordela. Znam par zgodnih mjesta.«

Trebalo nam je tjedan dana da strgnemo podstavu s krova i ostružemo metalnu površinu kako bi bila spremna za ponovno tapetiranje. Rodrigo je tada imao dva tjedna za učenje i još je smatrao da mu je to previše vremena. Tada me je ponovno zaposlio. Zamolio me je da mu pomognem oličiti stan i popraviti podove. Na ličenje stana i struganje parketa otišlo je više od tjedan dana. U jednoj sobi nije htio da nanesimo boju na zidne tapete, pa smo morali unajmiti stroj na paru za skidanje tapeta. Dakako, budući da ni Rodrigo ni ja nismo točno znali rukovati tim strojem, upropastili smo zid, pa smo na kraju morali upotrijebiti posebnu smjesu, finu mješavinu gipsa i još nekih sastojaka, za ravnanje zidnih površina.

Nakon svih tih pothvata, Rodrigu su ostala samo dva dana da nabuba šesto stranica za ispit. Izbezumljeno se bacio na maratonsko čitanje, dan i noć bez prestanka, uz pomoć amfetamina. Na dan ispita Rodrigo je doista otišao na koledž, doista je sjeo u ispitnu dvoranu i doista je dobio pismeni test s pitanjima na zaokruživanje.

Promašio je samo jedno - nije ostao budan. Tijelo mu je popustilo, skljojao se na klupu i tako jako tresnuo glavom da je sve odzvonilo. Ispit se morao prekinuti. Profesora iz sociologije uhvatila je histerija kao i ostale studente. Rodrigovo je tijelo bilo ukočeno i ledeno. Cijeli se razred pribojavao sa zebnjom da se nije dogodilo ono najgore; mislili su da je umro od srčanog udara. Pozvali su medicinsko osoblje. Nakon letimičnog pregleda, objavljeno je da se Rodrigo nalazi u stanju dubokog sna, te je prevezen u bolnicu da bi se ispuvao dok ne prestane djelovanje amfetamina.

Toliko sam se uživio u sve što se događalo Rodrigu da me je to prepalilo. Bio sam isti kao on. Ta mi je sličnost postala nepodnošljiva. Unajmio sam sobu u trošnom hotelu u Hollywoodu, što sam smatrao izrazom krajnjeg, samoubilačkog nihilizma.

Sagovi su bili zeleni s odvratnim mrljama od opušaka cigareta koje je očito netko ugasio u posljednji trenutak i time spriječio izbijanje požara. Na prozorima su visjeli zeleni izbljedadjeni zastori, a zidovi su bili zelenosivi. Kroz prozor je dopiralo svjetlo neonskog znaka hotela, pa je njegov odsjaj treperio u sobi čitavu noć.

Na kraju sam učinio točno ono što je don Juan tražio od mene, ali sam došao do toga obrnutim putem. Nisam to napravio zato da bih ispunio don Juanove zahtjeve ili izgadio nesporazume među nama. Ostao sam u toj hotelskoj sobi mjesecima, sve dok moja osobnost nije umrla, kao što je rekao don Juan, dok mi doista nije postalo svejedno imam li neko društvo ili ne.

Pošto sam napustio hotel, odlučio sam živjeti sam, bliže koldžu. Nastavio sam studij antropologije, koji zapravo nikada nisam ni prekinuo, i počeo se baviti vrlo unosnim poslom zajedno s jednom poslovnom partnericom. Sve je izgledalo savršeno u redu do jednog dana kad sam odjednom spoznao, kao da me je udario grom iz vedra neba, da ću ostatak života provesti brinući se o poslu, o mami i smicalicama svoje partnerice, ili o lažnoj dvojbi oko toga želim li ostvariti akademsku karijeru ili se baviti biznisom. Obuzeo me je istinski očaj i prožeo svaki djelić mogeg bića. Prvi put u životu, unatoč svemu što sam vidio i doživio, nisam imao izlaza. Osjećao sam se potpuno izgubljenim. Ozbiljno mi se počela vrzmati po glavi misao o tome kako bih na najučinkovitiji i najbezbolniji način mogao skončati svoj život.

Jednog me je jutro probudilo glasno i uporno kucanje. Mislio sam da to lupa kućevlasnica i bio sam siguran da će, ako se ne javim,

otvoriti vrata rezervnim ključem. Otvorio sam vrata i ugledao don Juana! Toliko sam se iznenadio da sam se ukipio od zaprepaštenosti. Posrtao sam i zamuckivao, nisam mogao izustiti ni jednu suvislu riječ. Htio sam mu poljubiti ruku, kleknuti pred njega. Don Juan je ušao i neusiljeno sjeo na rub mojega kreveta.

»Došao sam u Los Angeles samo da bih te vidio«, reče.

Htio sam ga povesti na doručak, ali je rekao da mora još nešto obaviti i da ima vrlo malo vremena za razgovor sa mnom. Na brzinu sam mu ispričao o hotelu u kojem sam stanovao. Njegov je dolazak izazvao takvu bujicu osjećaja u meni da se uopće nisam sjetio pitati ga kako je otkrio gdje živim. Rekao sam mu da strašno žalim zbog onoga što sam mu rekao u Hermosillu.

»Ne moraš se ispričavati«, uvjeravao me je. »Svi mi jednako postupamo. I ja sam jedanput pobjegao iz svijeta vračeva i morao sam se dovesti do ruba smrti da bih shvatio kakvu sam glupost napravio. Važno je da čovjek dosegne *točku loma*, na bilo koji način, a to je upravo ono što si ti učinio. *Unutrašnja tišina* postaje za tebe stvarnost. I zato sam tu, pred tobom, zato s tobom razgovaram. Razumiješ li što ti hoću reći?«

Mislio sam da razumijem što mi govori. Mislio sam da je intuitivno osjetio ili pročitao, kao što je inače čitao u zraku, da sam pri kraju snage i da je došao izbaviti me.

»Nemaš vremena za gubljenje«, reče. »Moraš srediti sve poslove oko svoje tvrtke u roku od jednog sata jer te ne mogu duže čekati, ne zato što ne bih htio, nego zato što me *beskonačnost* pritišće nemilosrdno. Recimo da ti *beskonačnost* daje jedan sat da poravnaš sve račune jer za *beskonačnost*, jedini posao koji dolikuje ratniku jest sloboda. Svaki drugi posao je laž. Možeš li sve to riješiti za jedan sat?«

Nisam ga morao uvjeravati da mogu. Znao sam da to moram učiniti. Don Juan mi tada reče da kad sve to završim, dođem na gradsku tržnicu jednoga grada u Meksiku gdje će me čekati. Toliko sam se trudio da smislim kako ću za jedan sat riješiti poslove da nisam razmišljao o tome što mi govori. On je to ponovio, a ja sam dakako mislio da se šali.

»Kako mogu stići do toga grada, don Juane? Hoćeš li da putujem autom ili zrakoplovom?« upitao sam.

»Prvo riješi probleme oko posla«, naredi mi, »pa će se i sve ostalo riješiti. Ali nemoj zaboraviti, čekat ću te samo jedan sat.«

Otišao je iz stana, a ja sam panično nastojao riješiti sve što sam morao. Svakako, trajalo je to više od jednog sata, no nisam o tome

razmišljao jer kad su me zaokupili problemi oko zatvaranja tvrtke, nisam više imao vremena ni za što drugo. Tek kad sam obavio posao, pojavila se prava nedoumica. Postalo mi je jasno da za mene više nema nade. Ostao sam bez posla i bez mogućnosti da dođem do don Juana.

Otišao sam do kreveta i potražio utjehu u onome čega sam se jedino mogao sjetiti: u smirenosti i tišini. Da bih što lakše ušao u stanje *unutrašnje tišine*, don Juan me je podučio kako da sjednem na krevet; rekao mi je da savijem koljena i odmaknem ih što više da bih mogao spojiti stopala te da ih držim spojena rukama pritišćući gležnjeve. Dao mi je debeli štap koji sam uvijek nosio sobom, ma gdje išao. Bio je otprilike trideset pet centimetara dugačak i mogao sam na njega nasloniti glavu kad bih se nagnuo prema naprijed i postavio štap u okomitom položaju između nogu, a na drugi kraj, koji je imao glavicu obloženu kao jastuk prslonio bih sredinu čela. Kad god bih to učinio, zaspao bih za nekoliko sekundi.

Zacijelo sam odmah zaspao kao i uvijek jer sam sanjao da se nalazim u meksičkom gradu gdje je don Juan rekao da će me čekati. Taj je grad od početka pobuđivao moju znatiželju. Tržnica je radila jedan dan u tjednu i seljaci iz obližnjih sela donosili su svoje proizvode na prodaju. Najviše me je očarala popločena cesta koja je vodila u grad. Na samom ulazu u grad cesta se uspinjala strmim brdom. Mnogo sam puta sjedio na klupi kraj tezge na kojoj se prodavao sir i gledao u to brdo. Promatrao bih ljude koji su dolazili u grad vozeći svoju robu na magarcima, no, prvo bih ugledao njihove glave; kako su se približavali, postupno bi se pojavljivala tijela sve do trenutka dok se ne bi našli na vrhu brda kada bih ugledao cijeli lik. Uvijek mi se činilo kao da izlaze iz zemlje, polako ili vrlo brzo, ovisno o brzini kojom su se kretali. U mojem snu, don Juan me je čekao pokraj tezge sa sirom. Prišao sam mu.

»Uspio si doći iz *unutrašnje tišine*«, reče tapšući me po ramenu. »Doista si dosegnuo svoju *točku loma*. U jednom sam trenutku počeo gubiti nadu, ali nisam otišao jer sam znao da ćeš uspjeti.«

U tom smo snu išli u šetnju. Bio je to najsretniji trenutak u mom životu. San je bio tako živ, tako zastrašujuće stvaran da nisam nimalo sumnjao da sam uspio riješiti problem, čak iako je moje rješenje bilo samo snoviđenje.

Don Juan se nasmijao, vrteći glavom. Zacijelo mi je čitao misli. »Nije to samo san,« reče, »ali tko sam ja da ti to govorim? Jednog ćeš dana i sam shvatiti da u *unutrašnjoj tišini* nema snova - zato što ćeš izabrati da to znaš.«

Mjere spoznaje

»KRAJ JEDNOG razdoblja« za don Juana bio je točan opis procesa kroz koji prolaze šamani kada se oslobađaju strukture poznatog im svijeta da bi je zamijenili drugim načinom razumijevanja svijeta oko sebe. Od časa kad smo se prvi put sreli, kao učitelj, don Juan Matus me je nastojao uvesti u *svijet spoznaje* šamana drevnog Meksika. Pojam »*spoznaje*« bio je za mene u to doba golemi kamen smutnje. Razumio sam je kao proces pomoću kojega spoznajemo svijet što nas okružuje. Određene stvari pripadaju području tog procesa i lako ih prepoznamo. Druge, pak, ne pripadaju tu, i stoga nam djeluju kao nešto čudno, jer ih ne razumijemo na primjereni način.

Don Juan me je od početka upozoravao da se svijet vračeva starog Meksika razlikovao od našega, ne u vanjskom smislu, nego po tome kako je spoznajni proces bio ustrojen. Tvrdio je da se u našem svijetu dolazi do spoznaje tumačenjem osjetilnih podataka. Rekao je da se svemir sastoji od beskonačnog broja energetskih polja koja slobodno postoje u svemiru u obliku svijetlećih vlakana. Ta svijetleća vlakna djeluju na čovjeka kao na organizam. Organizam reagira tako što svijetleća polja pretvara u osjetilne podatke. Osjetilni se podaci tada tumače i to tumačenje postaje naš *spoznajni sustav*. Moje razumijevanje spoznaje navelo me je da povjerujem kako je to, kao i jezik, opći proces. Svaki jezik ima različitu sintaksu, pa se tako i svaki sustav tumačenja svijeta, po svojem ustroju, mora barem znatno razlikovati od drugih.

Don Juanova izjava, međutim, da su šamani starog Meksika imali različit *spoznajni sustav* od našega, za mene je značila da su oni komunicirali na različit način, što uopće nisam povezivao s jezikom. Silno sam želio da kaže da je to što su imali *različiti spoznajni sustav* slično kao da su imali različiti jezik, ali ipak jezik. »Kraj jednog razdoblja« za don Juana je značilo da su se počeli pojavljivati

elementi strane spoznaje. Sastavni dijelovi moje normalne spoznaje, ma koliko bili ugodni ili vrijedni za mene, počeli su blijedjeti. Težak trenutak u čovjekovu životu!

Vjerojatno je moj studij predstavljao sastavni dio moje spoznaje koji mi je najviše prirastao srcu. Sve što je ugrožavalo taj dio mojeg života, prijetilo je samoj biti mojeg bića, osobito ako je taj napad bio prikriven. To mi se dogodilo s profesorom u kojeg sam imao najviše povjerenja, s profesorom Lorcom.

Upisao sam teoriju spoznaje kod profesora Lorce jer su mi ga preporučili kao jednoga od najvećih i najsajnijih živućih akademika. Profesor Lorca bio je prilično zgodan. Imao je plavu kosu, uredno začešljanu na stranu. Čelo mu je bilo glatko, bez bora, pa je ostavljao dojam osobe koja nema nikakvih briga u životu. Bio je vrhunski odjeven. Nije nosio kravatu, što mu je davalo dječjački izgled. Stavljao ju je samo kad se morao sastati s važnim ličnostima.

Kad sam prvi put došao na njegovo predavanje, bio sam zbunjnjen, od njegova ponašanja u razredu hvatala me je nervoza. Koraćao je gore-dolje po nekoliko minuta koje su mi izgledale kao vječnost. Tanke, stisnute usnice profesora Lorce micale su se gore-dolje i kao da se od toga još više povećavala napetost što ju je stvarao u zatvorenoj, zagušljivoj sobi. Odjednom je prestao koraćati. Zastao je usred razreda, otprilike metar-dva udaljen od mjesta na kojem sam sjedio, držeći smotane novine u ruci, udarajući njima po podiju, te je počeo govoriti.

»Nikada nećemo znati... « započeo je svoju rečenicu.

Svi su počeli brzo zapisivati svaku njegovu riječ.

»Nikada nećemo znati«, ponovio je, »što žaba osjeća dok sjedi na dnu bare i tumači žablji svijet oko sebe.« Njegov je glas odavao veliku snagu i odlučnost. »I što mislite što je to?« Podigao je ruku u kojoj je držao novine i počeo njima mahati.

Pročitao je članak iz novina koji je izvješćivao o radu jednog biologa. Autor članka je citirao znanstvenika koji je opisao što žabe osjećaju kada kukci plivaju iznad njihovih glava.

»U ovom se članku vidi da je autor nemarno napisao izvješće i očito pogrešno citirao znanstvenika«, izjavio je profesor Lorca sa sigurnošću redovnog profesora. »Znanstvenik si nikada ne bi dopustio, ma koliko njegov rad bio dovršen, da rezultatima istraživanja pridaje antropomorfne osobine, osim, dakako, ako nije budala.«

Bio je to uvod u sjajno predavanje o posebnosti našega *spoznajnog sustava*, to jest, *spoznajnog sustava* svakog organizma. U tomu

uvodnom predavanju iznio je hrpu novih ideja koje je prikazao na krajnje jednostavan i primjenjiv način. Najveća je novost bila misao da svaka jedinka bilo koje vrste na Zemlji tumači svijet što je okružuje koristeći se podacima koje dobiva od svojih specijaliziranih osjetila. Izjavio je da čovjek, na primjer, ne može zamisliti kako izgleda živjeti u svijetu u kojem se orijentira pomoću zvučnih valova, kao u primjeru šišmiša, jer u čovjekovu svijetu nema ničega s čime bi to mogao usporediti, pa ljudski um takvo što ne može čak ni pojmiti. Iz toga je jasno proizišlo da ako se promatra iz toga kuta, ne postoje dva *spoznajna sustava* među različitim vrstama koja bi mogla biti jednaka.

Dok sam napuštao predavaonicu, poslije predavanja koje je trajalo sat i pol, osjećao sam da me je profesor Lorca oborio s nogu svojim sjajnim razmišljanjem. Od tada sam postao njegov predani obožavatelj. Njegova su me predavanja doista nadahnjivala i poticala na razmišljanje. To su bila jedina predavanja kojima sam se istinski radovao. Sve su mi njegove sitne ekscentričnosti bile potpuno nevažne u odnosu prema odličnim predavanjima i novini koju je unosio u područje psihologije.

Kad sam prvi put došao na predavanje profesora Lorce, već sam dvije godine bio radio s don Juanom Matusom. Imao sam naviku, kako sam već bio sklon rutini, don Juanu ispričati sve što mi se zbivalo u svakodnevnom životu. Prvom prigodom ispričao sam mu što se događalo kod profesora Lorce. Kovao sam profesora Lorc u zvezde i otvoreno sam izjavio da mi je on uzor. Činilo se kao da se don Juana veoma dojmilo moje iskreno oduševljenje, ali ipak me je upozorio na nešto što mi se činilo vrlo neobičnim.

»Nemoj se diviti ljudima izdaleka«, reče. »Na taj se način najlakše stvaraju mitska bića. Približi se svojem profesoru, razgovaraj s njime, vidi kakav je čovjek. Iskušaj ga. Ako je ponašanje tvojeg profesora rezultat njegova vjerovanja da je on biće koje će umrijeti, onda je sve što radi, ma koliko se to činilo čudnim, zasigurno promišljeno i utemeljeno. Ako se pokaže da su njegove izjave samo prazne riječi, onda ne vrijedi ni pišljiva boba.«

Bio sam strahovito povrijeđen don Juanovom bešćutnošću. Pomislih da je možda malčice ljubomoran na moje osjećaje prema profesoru Lorci. Kad mi se ta misao učvrstila, laknulo mi je; sve sam razumio.

»Reci mi, don Juane,« rekoh da bismo završili razgovor drukčijim tonom, »što je zapravo biće koje će umrijeti? Spominjao si to mnogo puta, ali mi nisi stvarno objasnio što pod time misliš.«

»Ljudi su bića koja će umrijeti«, reče. »Vračevi smatraju da je jedini način kako možemo ovladati svijetom oko sebe i onime što činimo u njemu, da potpuno prihvatimo da smo bića na putu prema smrti. Bez toga osnovnog prihvaćanja, naši životi, naše djelovanje i svijet u kojem živimo potpuno nam izmiču.«

»Ali, ima li samo prihvaćanje tako dalekosežne posljedice?« pitao sam tobože prosvjedujući.

»I te kako!« reče don Juan osmijehujući se. »No, nije tu riječ o pukom prihvaćanju. To prihvaćanje mora postati dio nas i moramo ga živjeti do kraja. Vračevi stoljećima ponavljaju da je pogled na smrt najzdravije shvaćanje koje postoji. U nas je ljudi pogrešno to što od pamtivjeka vjerujemo, iako to otvoreno ne izražavamo, da ulazimo u carstvo vječnosti. Ponašamo se kao da nikada nećemo umrijeti - djetinjasta tvrdoglavost. Ali je od tog osjećaja besmrtnosti još štetnije ono što ga prati, a to je osjećaj da nezamislivi svemir možemo obuhvatiti našim umom.«

Bio sam nemilosrdo izložen ubojitom spoju dviju različitih ideja: don Juanovoj mudrosti i znanju profesora Lorce. Obojica su bila teška, mračna, sveobuhvatna i strahovito privlačna. Nije mi preostalo ništa drugo nego da slijedim tijek događaja i idem s njima, ma kako me odveli.

Poslušao sam, koliko god sam mogao, don Juanov savjet o tome da se približim profesoru Lorci. Cijeli sam mu se semestar pokušavao približiti, razgovarati s njime. Pobožno sam odlazio u njegovu sobu kad je primao studente, ali se činilo da nikad nema vremena za mene. No, iako nisam uspio s njim razgovarati, beskrajno sam mu se divio. Čak sam se i pomirio s time da nikad neće sa mnom razgovarati. Nije mi to bilo važno; bile su mi važne ideje do kojih sam dolazio zahvaljujući njegovim sjajnim predavanjima.

Izvjeshćivao sam don Juana o svim svojim intelektualnim otkrićima. Mnogo sam čitao o spoznaji. Don Juan Matus me je poticao, više nego ikad, da uspostavim izravnu vezu s izvorom mojega intelektualnog preokreta.

»Moraš s njim razgovarati«, rekao je, a u glasu mu se osjećalo nestrpljenje. »Vračevi se ne dive ljudima u zrakopraznom prostoru. Oni s njima razgovaraju; upoznaju ih. Uspostavljaju točke prema kojima se mogu odnositi. Uspoređuju. Ono što ti radiš, pomalo je djetinjasto. Diviš se izdaleka. To je kao kad se muškarac boji žene. Kad konačno njegov seksualni nagon bude toliko jak da nadvlada svaki strah, on se preko ušiju zaljubi u prvu ženu koja mu se obrati s 'dobar dan'.«

Udvostručio sam napore da bih se približio profesoru Lorci, ali on ostade neosvojiv kao tvrđava. Kad sam kazao don Juanu na kakve sve teškoće nailazim, on mi reče da vračevi svaki odnos s ljudima, ma koliko on bio nevažan ili beznačajan, vide kao bojno polje. Na tomu bojnopolju vračevi izvode svoje najumješnije čarolije i ulažu najveći napor. Uvjerio me je da se u takvoj situaciji možeš osjećati opušteno, što nikad nije bila moja jača strana, jedino ako se otvoreno suočiš sa svojim protivnikom. Izrazio je gnušanje prema plašljivim dušicama, koje su toliko povučene da se njihov odnos s drugima svodi na promatranje vlastitoga duševnog stanja na temelju kojega onda donose zaključke o tome što se događa, a da zapravo uopće ne opažaju što se zbiva. Oni su u odnosu, ali ne sudjeluju u njemu.

»Uvijek pomno promatraj čovjeka koji se natječe s tobom u navlacenju užeta«, nastavi. »Nemoj samo povlačiti užu; podigni glavu i pogledaj ga ravno u oči. Tada ćeš shvatiti da je i on čovjek, baš kao i ti. Nije važno što govori, nije važno što radi, i on se trese od straha, baš kao i ti. Od takva pogleda protivnik postaje bespomoćan, makar i na trenutak; tada mu zadaj udarac.«

Jednog sam dana imao sreće: pričekao sam profesora Lorcu u hodniku ispred njegove sobe i nije imao kud.

»Profesore Lorca,« rekoh, »imate li malo slobodnog vremena, htio bih s vama razgovarati.«

»Do vraga, tko si sad ti?« reče tako prirodnim glasom kao da sam njegov najbolji prijatelj i da me naprosto pita kako sam.

Profesor Lorca je bio vrlo drzak, ali me njegove riječi nisu pogadale. Osmjehnuo se, držeći čvrsto stisnute usnice, kao da mi govori da mogu otići ako nemam ništa pametno reći.

»Studiram antropologiju, profesore,« rekoh. »Radim na terenu i imam mogućnosti učiti o *spoznajnom sustavu* vračeva.«

Profesor Lorca me je sumnjičavo pogledao, a iz pogleda se vidjelo da mu dosađujem. Oči su mu izgledale kao dvije plave točke ispunjene prezirom. Rukom je zagladio kosu kao da mu je padala na čelo.

»Surađujem s pravim vračem u Meksiku«, nastavih pokušavajući izazvati neku reakciju. »On je pravi vrač, trebalo mi je godinu dana samo da ga privolim da pristane sa mnom razgovarati.«

Lice profesora Lorce se opustilo; otvorio je usta i zamahnuvši pred mojim očima otmjenom rukom, kao da prevrće tijesto za *pizzu*, progovori. Nisam mogao ne primijetiti sjajne, zlatne gumbe na

rukavima košulje, koji su savršeno odgovarali njegovu zelenkastom sakou.

»I što želite od mene?« upita.

»Želio bih da me nakratko poslušate,« rekoh, »možda bi vas zanimalo to čime se bavim.«

Kao da mu nema druge, pomirljivo je slegnuo ramenima, otvorio vrata svoje sobe i pozvao me da uđem. Znao sam da imam vrlo malo vremena i odmah sam počeo opisivati svoj rad na terenu. Rekoh mu da me je moj učitelj podučio postupcima na koje nigdje nisam naišao kad sam čitao antropološku literaturu o šamanizmu.

Na trenutak su mu se pomaknule usnice, ali nije izustio ni riječi. Progovorio je naglasivši da antropolozi, općenito, najčešće griješe u tome što ne posvete dovoljno vremena upoznavanju svih nijansi određenoga *spoznajnog sustava* što ga koriste ljudi koje proučavaju. »Spoznaju« je definirao kao sustav tumačenja, koji putem uporabe pojedincima omogućuje da suvereno ovladaju svim nijansama značenja koje su svojstvene za određenu društvenu sredinu.

Riječi profesora Lorce rasvijetlile su i dale smisao mojemu cjelokupnom bavljenju terenskim radom. Bez ovladavanja svim nijansama *spoznajnog sustava* šamana drevnog Meksika, bilo bi potpuno suvišno da pokušavam uobličiti bilo kakvu misao o tom svijetu. I da mi profesor Lorca ništa više nije rekao, to bi mi bilo i više nego dovoljno. No, uslijedio je čudnovat diskurs o spoznaji.

»Tvoj je problem«, reče profesor Lorca, »što *spoznajni sustav* našega svakodnevnog svijeta koji nam je svima dobro poznat, doslovce od rođenja, nije isti kao *spoznajni sustav* svijeta u kojem žive vračevi.«

Ta je izjava u meni izazvala euforiju. Zahvalio sam profesoru Lorci od srca i uvjeravao ga da za mene postoji samo jedan put: slijediti njegove ideje, ma koliko se pritom namučio.

»Ono što sam ti rekao, dakako, opće je znanje«, reče dok me ispraćao do vrata sobe. »Svatko tko čita knjige svjestan je toga.«

Rastali smo se gotovo kao prijatelji. Kad sam se don Juanu pohvalio svojim uspjehom, i ispričao mu kako sam se približio profesoru Lorci, reagirao je vrlo neobično. Činilo se kao da je, s jedne strane, ushićen, a s druge pak, zabrinut.

»Imam osjećaj da tvoj profesor nije baš onakav kakvim se predstavlja«, reče. »To govorim, dakako, sa stajališta vrača. Možda bi bilo mudro da sve to prekineš prije negoli se previše upleteš i prije negoli ti postane prenaporno. Jedno od velikih umijeća vračeva jest da

znaju kad treba stati. Čini mi se da si od svojeg profesora dobio sve što ti on može dati.«

Odmah sam stao braniti profesora na sve moguće načine. Don Juan me je pokušavao smiriti. Reče mi da njegova namjera nije kritizirati ili osuđivati, ali koliko je njemu poznato, vrlo mali broj ljudi zna kada treba odustati, a još je manje onih koji znaju upotrijebiti svoje znanje.

Unatoč don Juanovim upozorenjima nisam odustao; naprotiv, postao sam predani student profesora Lorce, njegov sljedbenik i obožavatelj. Činilo se da ga iskreno zanima moj rad iako ga je beskrajno živcirala moja nevoljkost i nesposobnost da jasno oblikujem, u pojmovnom smislu, *spoznajni sustav* svijeta vračeva.

Jednog je dana profesor Lorca uobličio za mene koncept o djelovanju *znanstvenika istraživača drukčijega spoznajnog sustava*. Priznao je da je voljan otvoreno pristupiti i poigrati se, kao sociolog, s mogućnošću postojanja drukčijega *spoznajnog sustava*. Zamislio je pravo istraživanje tijekom kojeg bi se skupljali i analizirali podaci. Smišljali bi se zadaci sa spoznajnim problemima i davali vračevima koje poznajem da se izmjeri, primjerice, njihova sposobnost usmjerenja spoznaje na dva različita oblika ponašanja.

Rekao je da bi ispitivanje započelo jednostavnom paradigmom po kojoj bi vračevi trebali shvatiti i zapamtiti neki tekst čitajući ga dok igraju poker. Ispitivanje bi se razvijalo tako da se na kraju pokuša izmjeriti, na primjer, sposobnost vračeva da usredotoče spoznaju na nešto složenije što bi im se priopćilo dok budu spavali, i slično. Profesor Lorca je želio provesti lingvističku analizu izričaja šamana. Htio je da se obavi pravo mjerenje njihovih reakcija, da se mjeri njihova brzina, točnost i druge promjenljive vrijednosti koje će se pojaviti kao bitne tijekom istraživanja.

Don Juan se doslovce smijao do suza kad sam mu govorio o mjerenjima spoznajne moći šamana koja je profesor Lorca predlagao.

»Baš mi se sviđa taj tvoj profesor«, reče. »Ali ne misliš valjda ozbiljno da bi trebalo mjeriti našu spoznaju. Što bi tvoj profesor imao od toga da mjeri naše reakcije? Došao bi do zaključka da smo mi hrpa idiota jer i nismo drugo. Nismo mi ni inteligentniji ni brži od prosječnih ljudi. No, nije on kriv što vjeruje da može mjerenjem uspoređivati spoznaju između različitih svjetova. Ti si kriv za to. Nisi mu uspio objasniti da kad vračevi govore o *spoznajnom svijetu* šamana starog Meksika, oni zapravo govore o onome za što ne postoji ekvivalent u svakodnevnom svijetu.«

»Primjerice, opažati neposredno energiju koja struju svemirom jest jedinica spoznaje po kojoj šamani žive. Oni *vide* kako energija struji i slijede njezin tok. Ako se u njezinu toku pojave smetnje, oni odlaze drugdje i čine nešto potpuno drukčije. Šamani *vide* crte u svemiru. Njihovo umijeće ili posao jest izabrati crtu koja će ih odvesti, u smislu opažaja, u predjele koji nemaju imena. Može se reći da šamani reagiraju neposredno na crte svemira. Oni *vide* ljudska bića kao svijetleće kugle i u njima traže njihove tokove energije. Prirodno, oni trenutno reagiraju na taj prizor. To je dio njihove spoznaje.«

Rekoh don Juanu da o svemu tome ne mogu razgovarati s profesorom Lorcom jer nisam iskušao ništa od onoga o čemu je govorio. Moja je spoznaja ostala ista.

»Ah!« reče. »Ti još naprosto nisi stigao usvojiti jedinice spoznaje svijeta šamana.«

Otišao sam iz don Juanove kuće zbunjeniji nego ikada. Čuo sam glas u sebi koji je jednostavno zahtijevao da potpuno prekinem s profesorom Lorcom. Sada sam shvaćao koliko je don Juan bio u pravu kad mi je govorio da ono praktično što zanima znanstvenike vodi izgradnji sve složenijih strojeva, ali ne mijenjaju životni tijek pojedinca iznutra. Ono ne teži tome da se dosegne beskrajna veličina svemira putem osobnog iskustva. Veličanstveni strojevi koji postoje i oni koji su tek u nastajanju, pripadaju kulturnim događajima u plodovima kojih čak ni njihovi izumitelji ne mogu uživati neposredno, nego samo preko drugih. Jedini dobitak za njih je novčana nagrada.

Pokušavajući mi sve to objasniti, don Juan je uspio probuditi moju radoznalost. Doista sam se počeo pitati o idejama profesora Lorce, što nikada prije nisam činio. U međuvremenu je profesor Lorca sipao zapanjujuće istine o spoznaji. Svaka sljedeća tvrdnja bila je smjelija od one prethodne, i stoga sveobuhvatnija.

Potkraj drugog semestra kod profesora Lorce, našao sam se u bezizlaznu položaju. Nikako nisam mogao premostiti razlike između tih dvaju načina razmišljanja: don Juanova i profesorova. Njihove su se misli kretale po usporednim pravcima. Mogao sam shvatiti nagon profesora Lorce da kvalificira i kvantificira testiranje načina spoznaje. Kibernetika samo što nije izbila u prvi plan, a praktično istraživanje načina spoznaje bilo je stvarnost. Ali je isto tako stvaran bio i don Juanov svijet koji se nije mogao mjeriti standardnim mjerilima teorije spoznaje. Imao sam tu povlasticu da ga doživim kroz

odnos s don Juanom i ono što je on radio, ali nisam imao osobnog iskustva. Osjećao sam da zbog toga nikako ne mogu povezati ta dva svijeta.

Sve sam to ispričao don Juanu pri jednom posjetu. Rekao mi je da je moja procjena vlastitog nedostatka i nemogućnosti povezivanja tih dvaju svjetova netočna. Prema njegovu je mišljenju pogreška nešto mnogo složenije i sveobuhvatnije od okolnosti u kojima se nalazi pojedinac.

»Možda se sjećaš što sam ti rekao o jednoj od najvećih pogrešaka prosječnog čovjeka«, reče.

Nisam se mogao sjetiti ničega posebnoga. Upozorio me je na toliko pogrešaka koje muče nas prosječne ljude da mi se vrtjelo u glavi.

»Ti misliš na nešto određeno«, rekoh, »ne mogu se ničega sjetiti.«

»Velika pogreška na koju mislim nešto je što bi uvijek, u svakoj sekundi, morao imati na umu. Za mene je to presudno pitanje i ponavljat ću ga sve dok ti ne izađe na uši.«

Nakon bezuspješnih nastojanja da se nečega sjetim, odustao sam od daljnjih pokušaja.

»Mi smo bića koja se kreću prema smrti«, reče. »Nismo besmrtni, a ponašamo se kao da jesmo. To je pogreška koja nas uništava kao pojedince, a jednog će dana uništiti čitavu ljudsku vrstu.«

Don Juan je tada izjavio da vračevi imaju prednost pred prosječnim čovjekom jer znaju da su bića na putu prema smrti, i nikad to ne zaboravljaju. Da bi se to spoznalo i da bi se ta spoznaja očuvala kao neopoziva istina, naglasio je, potrebno je uložiti golem napor.

»Zašto nam je teško priznati nešto što je tako istinito?« zapitah zbunjen snagom proturječnosti koju nosimo u sebi.

»Nije to zapravo ljudska pogreška«, reče on pomirljivim tonom. Jednog ću ti dana reći nešto više o silama koje čovjeka tjeraju da se ponaša kao budala.«

Nije se više imalo što reći. Spustila se zlokobna tišina. Nisam čak ni želio znati koje su to sile što ih je don Juan spominjao.

»Nije za mene nikakav problem tvojeg profesora procijeniti iz daljine«, nastavi don Juan. »On je besmrtni znanstvenik. On nikada neće umrijeti. No, kad smo već pri umiranju, siguran sam da se za to na vrijeme pobrinuo. Ima komad zemlje na kojem će ga pokopati i pozamašnu policu životnog osiguranja koja će biti dovoljna za njegovu obitelj. Ispunivši te dvije dužnosti, više i ne misli na smrt. Razmišlja samo o svojem radu.«

»Ono što profesor Lorca govori ima smisla«, nastavi don Juan, »jer je naučio precizno upotrebljavati riječi. Ali nije naučio prihvaćati sebe ozbiljno kao čovjeka koji će umrijeti. No s obzirom na to da je besmrtn, on to ne bi ni znao učiniti. Nije važno kakve sve složene strojeve znanstvenici mogu konstruirati. Strojevi ne mogu nikome pomoći da se suoči s neizbježnim susretom - susretom s *beskonačnošću*.«

»Nagual Julian mi je običavao pričati«, nastavi, »o velikim osvajačima, vojskovođama iz starog Rima. Kad su se vraćali u Rim, građani su ih dočekivali velikim pobjedničkim svečanostima priređenima u njihovu čast. Pokazujući blago koje su zaplijenili i ljude koje su pretvorili u robove, slavljenici su se vozili stojeći na svojim bojnim kolima. Uz njih je jahao i rob čija je dužnost bila šaptati im na uho da su slava i sjaj samo prolazni.«

»Ako pobjeđujemo u bilo čemu,« nastavi don Juan, »mi nemamo nikoga tko bi nam šaptao na uho da su naše pobjede prolazne. Vračevi, međutim, doista imaju tu prednost; budući da su oni bića na putu prema smrti, oni imaju šaptača koji im govori da je sve prolazno. Taj šaptač je smrt, nepogrešivi savjetnik, jedini koji te nikada neće prevariti.«

Kako reći hvala

»*RATNIK-PUTNIK* ne ostavlja nepodmirene dugove za sobom«, reče don Juan.

»O čemu ti to govoriš, don Juane?« upitah.

»Vrijeme je da vratiš neke dugove koji su se nagomilali tijekom tvojeg života«, reče. »To ne znači da ćeš ih ikada do kraja vratiti, ali moraš to napraviti kao gestu dobre volje. Moraš ih simbolički vratiti da bi umirio, odobrovoljio *beskonačnost*. Pričao si mi o svojim dvjema prijateljicama Patriciji Turner i Sandri Flanagan koje su ti mnogo značile. Vrijeme je da ih potražiš i svakoj od njih kupiš dar na koji ćeš potrošiti sav novac koji imaš. Kada kupiš ta dva dara, ostat ćeš bez prebijenog novčića. To se zove gesta.«

»Ne znam gdje su, don Juane«, rekoh gotovo spreman da se pobunim.

»To je izazov za tebe. Pretražit ćeš svaki kutak zemlje dok ih ne nađeš. Ono što namjeravaš učiniti vrlo je jednostavno, a opet gotovo nemoguće. Moraš prijeći prag osobnih dugova i jednim se zamahom osloboditi da bi mogao ići dalje. Ako ne budeš mogao prijeći taj prag, onda nema smisla da uopće nastaviš raditi sa mnom.«

»Ali kako si se sjetio dati mi taj zadatak?« upitah.

»Jesi li to sam smislio zato što misliš da je to dobro za mene?«

»Ja ništa ne izmišljam«, odgovori on kao da se to samo po sebi razumije. »Taj sam zadatak dobio od same *beskonačnosti*. Nije mi lako objasniti sve to. Ako misliš da uživam u tvojim mukama, varaš se. Uspjeh tvojeg poslanja mnogo je važniji za mene nego za tebe. Ako ne uspiješ, ti ćeš vrlo malo izgubiti. Što ti gubiš? Susrete i razgovore sa mnom. Velika stvar! Ali ja gubim tebe, a za mene to znači da će se prekinuti kontinuitet moje loze i nestati mogućnost da je ti slavno nastaviš.«

Don Juan prestade govoriti. U glavi su mi se rojile misli, a don Juan je to znao.

»Koliko sam ti puta već rekao da su *ratnici-putnici* pragmatičari«, nastavi on. »Oni nisu sentimentalni, nostalgični ili bolećivi. Za *ratnike-putnike* postoji samo jedna borba, i ona nema kraja. Ako misliš da si ovdje došao kako bi našao mir ili utočište, grdno se varaš. Ovaj zadatak vraćanja dugova nije povezan ni s nikakvim osjećajima koje ti poznaješ. On proistječe iz čistog osjećaja *ratnika-putnika* koji se sprema uroniti u *beskonačnost*, a prije no što će to učiniti, osvrće se oko sebe i zahvaljuje onima koji su mu pomogli.«

»Ovom zadatku moraš pristupiti ozbiljno, onako kako on to zašlужuje«, nastavi. »To je tvoja zadnja postaja prije no što te *beskonačnost* proguta. Zapravo, sve dok *ratnik-putnik* nije u uzvišenu stanju, *beskonačnost* ga neće dotaknuti ni štapom. I stoga se nemoj štedjeti, ne šteti svoje snage. Navali bez milosti, ali očuvaj dostojanstvo u svemu što činiš.«

Djevojke o kojima je don Juan govorio kao o mojim prijateljicama koje su mi mnogo značile, upoznao sam na početku studija. Tada sam živio u suterenskom stanu koji je pripadao roditeljima Patricije Turner. U zamjenu za sobu i hranu, čistio sam bazen, lišće iz dvorišta, bacao smeće i pripremao doručak za Patriciju i sebe. Također sam bio kućni majstor i obiteljski vozač, vozio sam gospođu Turner kad je išla u kupnju, kupovao sam piće za gospodina Turnera, koje sam morao potajno unijeti u kuću i neopazice ostaviti u njegovoj radnoj sobi.

Bio je jedan od šefova u osiguravajućem društvu i volio je piti sam. Obećao je svojoj obitelji da neće više ni taknuti alkohol nakon nekih žestokih okršaja do kojih je došlo zbog njegova opijanja. Rekao mi je u povjerenju da je gotovo potpuno prestao piti, ali da mu s vremena na vrijeme treba koji gutljaj. U njegovu radnu sobu, dakako, nitko nije imao pristupa osim mene. Ja sam navodno ulazio da bih je očistio, ali sam zapravo skrivao boce u gredu koja je izgledala kao potporanj jednoga stropnog luka, a bila je šuplja. Bio sam zadužen da neopazice unesem boce i iznesem prazne koje sam potom bacao u smeće na tržnici.

Patricija je studirala dramsku umjetnost i glazbu i prekrasno je pjevala. Njezin je cilj bio pjevati u mjuziklima na Broadwayu. Razumije se samo po sebi da sam bio preko ušiju zaljubljen u Patriciju Turner. Bila je tanka i sportski građena, brineta koščata lica i viša od mene za glavu, što me je oduvijek neodoljivo privlačilo u žena.

Kao da je imala veliku potrebu da se brine za nekoga, koju sam ja zadovoljavao, osobito kad je vidjela da uživam veliko povjerenje njezina oca. Patricija postade moja mlada mamica. Nisam mogao ni usta otvoriti bez njezina dopuštenja. Neprestance je bdjela nada mnom. Čak mi je pisala i referate, čitala je moje udžbenike i ukratko mi prepričavala sadržaj. A meni se to sviđalo; ne zato što sam htio da se netko brine o meni; mislim da nikad nisam imao takvu potrebu, barem je nisam bio svjestan. Uživao sam u tome zato što je to *ona* radila. Uživao sam u njezinu društvu.

Vodila me je svakog dana u kino. Imala je ulaznice za sva veća kina u Los Angelesu, koje je njezin tata dobivao kao znak zahvalnosti od nekih moćnika iz filmske industrije. Gospodin Turner nikada nije koristio te ulaznice; bilo mu je ispod časti ulaziti u kino s besplatnim ulaznicama. Ako si imao besplatnu ulaznicu, prije ulaska u kino uvijek si se morao potpisati na jednu potvrdu. Patriciju nije mučilo grizodušje, mogla se potpisati na bilo što. No, katkad bi neki dosadan službenik zahtijevao da gospodin Turner potpiše potvrdu, a kad bih ja to htio učiniti, onda mu nije bio dovoljan samo potpis gospodina Turnera nego bi tražio i vozačku dozvolu. Jedan drzak mlad tip rekao je nešto što mu se činilo vrlo duhovitim, a i meni, moram priznati, no Patricija je pobjesnila.

»Mislim da ste vi gospodin Govner,« reče odvratno se cerekajući, »a ne gospodin Turner.«

Mogao sam progutati tu primjedbku, no tada nas je do kraja pozizio ne pustivši nas da uđemo pogledati *Herkulesa* u kojem je glavnu ulogu igrao Steve Reeves.

Najčešće smo svagdje išli s Patricijinom najboljom prijateljicom Sandrom Flanagan koja je s roditeljima stanovala u susjedstvu. Sandra je bila prava suprotnost Patriciji. Bila je visoka kao i Patricija, ali je imala okruglo lice, rumene obraze i senzualne usne; pucala je od zdravlja. Nije ju zanimalo pjevanje. Zanimali su je samo tjelesni, osjetilni užici. Mogla je jesti i piti koliko god je htjela i probaviti sve bez teškoća, i - ono što me je ubijalo - pošto bi počistila sve sa svojeg tanjura, učinila bi isto i s mojime, što ja nikad u životu ne bih napravio budući da sam prilično gadljiv. I ona je bila iznimno snažna, ali na neki sirov, zdrav način. Mogla je udariti kao muškarac i povući kao konj.

Da bih se umilio Patriciji, običavao sam za njezinu obitelj obavljati iste poslove kao i za Sandrinu: čistio sam bazen, skupljao suho lišće s travnjaka, bacao smeće i palio papire i ostali zapaljivi otpad.

U to se doba u Los Angelesu povećalo zagađenje od paljenja smeća u stražnjim dvorištima.

Možda zbog toga što smo živjeli tako blizu ili zbog otvorenosti tih mladih žena, na kraju sam se ludo zaljubio u obje.

Potražio sam savjet od vrlo neobičnog mladića, Nicholasa van Hootena, koji mi je bio prijatelj. On je imao dvije djevojke i živio je s objema, očito u stanju blaženstva. Počeo je, kako reče, s najjednostavnijim savjetom: kako se ponašati u kinu ako imaš dvije djevojke. Rekao je da kad god ide u kino s obje djevojke, svu svoju pozornost posveti onoj koja sjedi s njegove lijeve strane. Nakon nekog vremena, djevojke bi otišle na zahod i kad bi se vratile, on bi im rekao da zamijene mjesta. Anna bi sjela tamo gdje je prije bila Betty, i nitko ništa ne bi primijetio. Uvjerio me je da je to prvi korak u dugotrajnom procesu koji će pripremiti djevojke da prihvate odnos u troje kao činjenicu. Nicholas je bio prilično sklon otrcanim frazama pa je upotrijebio onaj banalni francuski izraz: *menage a trois*.

Poslušao sam njegov savjet i otišao s Patricijom i Sandy u kino gdje su se prikazivali nijemi filmovi u Aveniju Fairfax u Los Angelesu. Rekao sam Patriciji da sjedne s moje lijeve strane i svu sam pozornost usmjerio na nju. Otišle su u zahod i kad su se vratile, rekao sam im da zamijene mjesta. Počeo sam se tada ponašati kako mi je savjetovao Nicholas van Hooten, ali Patricija nije pristajala na takve gluposti. Ustala je i otišla iz kina, uvrijeđena, ponižena i strahovito ljuta. Htio sam potrčati za njom i ispričati se, ali me je Sandra zastavila.

»Pusti je«, rekla je s otrovnim smješkom. »Odrasla je. Ima dovoljno novaca, uzet će si taksi.«

Nasjeo sam i ostao u kinu ljubeći se sa Sandrom, iako sam bio prilično uzrujan i osjećao se krivim. Bili smo usred strastvenog poljupca kad sam osjetio da me netko vuče za kosu prema otraga. Bila je to Patricija. Sjedala su bila dosta labava i nagnuta unatrag. Snažna je Patricija odskočila u stranu prije nego što su se sjedala na kojima smo sjedili Sandra i ja svalila na ljude iza nas. Začuo sam užasnite krikove dvoje ljudi koji su sjedili na kraju reda, kod prolaza.

Nicholas van Hooten mi je dao loš savjet. Patricija, Sandra i ja vratili smo se kući u potpunoj tišini. Nekako smo se pomirili nakon burne prepirke pune čudnih obećanja, suza i teških riječi. Naš odnos u troje gotovo nas je uništio. Nismo bili spremni za takve pothvate. Nismo znali kako razriješiti pitanja sklonosti, morala, dužnosti i

društvenih normi. Nisam mogao ostaviti jednu od njih zbog one druge, a ni one nisu mogle ostaviti mene. Jednog dana, na vrhuncu strašnog potresa, iz čistog očajja, svi troje otišli smo svatko svojim putem i više se nismo vidjeli.

Osjećao sam se potpuno uništenim. Što god da sam činio, nisam ih mogao izbrisati iz sjećanja. Otišao sam iz Los Angelesa i bavio se svime i svačime samo da bih nekako prestao čeznuti za njima. Bez pretjerivanja, iskreno mogu reći da sam se našao na dnu pakla i mislio sam da se nikad neću izvući. Da nije don Juan tako utjecao na moj život i moju osobnost, ne bih se izvukao iz pandži svojih osobnih demona. Priznao sam don Juanu da sam u svemu pogriješio i da nisam smio uvlačiti te prekrasne žene u takvu prljavu, glupu igru za koju ni sam nisam bio spreman.

»Pogreška je bila u tome što ste vas troje bili tako opsjednuti sobom«, reče don Juan. »Tvoja te je samovažnost gotovo uništila. Ako nemaš samovažnosti, ostaju ti samo osjećaji.«

»Razveseli me«, nastavi, »i napravi sljedeću jednostavnu i izravnu vježbu koja će ti mnogo značiti: iz svojeg sjećanja na te dvije djevojke ukloni svaku optužbu kojom se opravdavaš, kao 'ona mi je rekla ovo ili ono, i vikala je, a vikala je i ona druga, na MENE!' i ostani na razini svojih osjećaja. Da nisi bio toliko važan samom sebi, što bi ti ostalo kao trajno osjećanje prema njima?«

»Nepristrana ljubav za obje«, rekoh gotovo se gušeći.

»I je li ona manja danas nego što je bila tada?« upita don Juan.

»Ne, nije, don Juane«, rekoh iskreno i osjetih onu istu bol koja me je godinama progonila.

»Ovog puta, zagrli ih iz svoje tišine«, reče on. »Ne budi bijednik. Toplo ih zagrli zadnji put. Ali s namjerom da je to zadnji put u ovom životu. Neka namjera dođe iz tvoje tame, i ako imaš išta u sebi,« nastavi, »kada im budeš dao poklon, tvoj će se cijeli život sažeti dva puta. Takvi potezi daju ratnicima izvanrednu lakoću.«

Slušajući don Juanove upute, taj sam zadatak doista uzeo k srcu. Postalo mi je jasno da neće samo don Juan biti na gubitku ako ne uspijem. I ja bih bio na gubitku, i što god izgubio, jednako bi mi teško palo kao i don Juanu njegov gubitak. Izgubio bih mogućnost suočiti se s *beskonačnošću* i postati je svjestan.

Sjećanje na Patriciju Turner i Sandru Flanagan dovelo me je u teško stanje. Pogubni osjećaj nenadoknativa gubitka, koji me je progonio sve ove godine, opet je oživio. Kad je don Juan probudio u meni takvo osjećanje, pouzdano sam znao da ima nešto što nosimo

u sebi cijelog života, a možda i duže, kao što bi on to rekao. Morao sam pronaći Patriciju Turner i Sandru Flanagan. Don Juan me je upozorio da ako ih i nađem, to ne znači da mogu ostati s njima. Imao sam vremena samo da se iskupim, da ih obaspem ljubavlju bez ikakve ljutnje, optužaba, samosažaljenja i pridavanja pretjerane važnosti sebi.

Preda mnom bijaše golem zadatak. Trebao sam otkriti što se s njima dogodilo i gdje sada žive. Počeo sam se raspitivati u ljudi koji su poznavali njihove roditelje. Roditelji su se odselili iz Los Angelesa, no nije bilo nikakvih naznaka o tome kamo su mogli otići. Nisam mogao pronaći nikoga tko bi znao nešto više o njima. Pomišljao sam da dam oglas u novine. Ali onda pomislih da možda više ne žive u Kaliforniji. Konačno sam morao unajmiti privatnog detektiva. Preko svojih veza s ljudima koji rade u službenom arhivu, i tko zna kojim sve putevima, za nekoliko sam tjedana uspio pronaći njihovu adresu.

Obje su živjele u New Yorku, blizu jedna drugoj, a njihovo je prijateljstvo bilo jednako jako kao i nekada. Otišao sam u New York i prvo se javio Patriciji Turner. Nije postala zvijezda Broadwaya kao što je željela, ali je radila u kazalištu. Nisam se raspitivao je li glumica, pjevačica ili menadžer. Otišao sam u njezin ured. Nije mi rekla čime se bavi. Bila je šokirana kada me je ugledala. Sjedili smo jedno do drugoga, držali se za ruke i plakali. Ni ja njoj nisam rekao što radim. Rekoh da sam je došao vidjeti jer bih joj želio nešto darovati i na taj način izraziti zahvalnost, i da se spremam na put te da se ne namjeravam više vraćati.

»Čemu takve teške riječi?« pitala me je očito iskreno uznemirena. »Što namjeravaš učiniti? Jesi li bolestan? Ne izgledaš bolesno.«

»Ne, to je samo metafora«, uvjeravao sam je. »Vraćam se u Južnu Ameriku gdje se namjeravam skrasiti. Ovdje je prejaka konkurencija, teško je naći posao, to je sve. Ako želim uspjeti, morat ću se potpuno posvetiti radu.«

Zagrlila me je s očitim olakšanjem. Izgledala je isto kao i prije, samo što je bila mnogo veća, mnogo snažnija, zrelija i vrlo elegantna. Ljubio sam joj ruke i preplavio me je osjećaj velike nježnosti. Don Juan je imao pravo. Kad sam se oslobodio raznih optužaba, ostali su samo osjećaji.

»Želim ti nešto darovati, Patricija Turner«, rekoh. »Zatraži od mene što god hoćeš i ako je u mojoj moći, ja ću ti to nabaviti.«

»Jesi li se obogatio?« rekla je smijući se. »Sviđalo mi se kod tebe to što nikad nisi imao ništa, a mislim da će tako i ostati. Sandra i ja

razgovaramo o tebi gotovo svakog dana. Zamišljamo da parkiraš automobile, živiš na račun žena i tome slično. Oprosti, ne možemo si pomoći, mi te još volimo.«

Uporno sam tražio da mi kaže što bi željela. Počela se smijati i istodobno su joj tekle suze.

»Hoćeš li mi kupiti krznenu kaput?« pitala me je između jecaja.

Raskuštrao sam joj kosu i rekao da hoću.

»Ako ti se ne bude sviđao, vrati ga u prodavaonicu i uzmi novac«, rekoh.

Smijala se i udarala me kao što je to nekad činila. Morala je nastaviti raditi. Rastali smo se pošto sam joj obećao da ću je opet posjetiti, ali ako ne budem mogao, rekoh, bit će to zato što me je život odveo na neku drugu stranu, no, uvijek će ostati u mojim mislima, dok sam živ, a možda i poslije.

Doista sam se vratio, ali samo bih izdaleka gledao kako joj uručuju nerc. Čuo sam kako je vrisnula od oduševljenja. Taj sam dio zadatka obavio. Otišao sam, ali nisam lebdio, kako je to don Juan opisao. Otvorila mi se stara rana i počela je krvariti.

Vani nije padala kiša no grad je bio obavijen finom izmaglicom koja kao da mi se uvukla u kosti.

Zatim sam otišao posjetiti Sandru Flanagan. Živjela je u jednoj od newyorških predgrađa gdje se moglo doći vlakom. Pokucao sam na njezina vrata. Sandra je otvorila i zagledala se u mene kao da vidi duha. Probljedjela je. Bila je ljepša no ikada, možda zato što se popunila te je izgledala velika kao kuća.

»Pa, pa ti, ti si to!« mucala je ne mogavši izgovoriti moje ime.

Jecala je i na trenutak je izgledalo kao da se ljuti, kao da mi nešto predbacuje. Nisam joj dao mogućnost da nastavi. Nisam rekao ni riječi, samo sam šutio. Na posljetku je to djelovalo na nju. Uvela me je unutra i sjeli smo u dnevnu sobu.

»Otkuda ti ovdje?« upitala je malo smirenijim glasom. »Ne možeš ostati. Udana sam! Imam troje djece! I vrlo sam sretna u braku.«

Riječi su joj same navirale. Bila je to prava paljba, bez daha mi je govorila o svomu mužu, da je ovisan o njoj, da nije previše maštovit, ali je dobar čovjek, da nije baš senzualan, da mora vrlo brižljivo s njim postupati jer se lako zamara kad vode ljubav, boležljiv je pa često ne ide na posao, ali je uspio napraviti troje prekrasne djece, no poslije trećeg djeteta njezin muž koji se zove, čini mi se, Herbert, naprosto je odustao. Nije više mogao, ali njoj to nije bilo važno.

Pokušavao sam je smiriti, ponavljajući stalno da sam je došao samo nakratko vidjeti i da nemam nikakvu namjeru mijenjati njezin život ili joj dosađivati na bilo koji način. Objasnio sam joj kako sam je teško našao.

»Došao sam se oprostiti«, rekoh, »i reći ti da si ti moja velika ljubav. Želim ti darovati neki simbolični dar kao znak zahvalnosti i znak moje vječne ljubavi za tebe.«

Kao da je bila duboko potresena mojim riječima. Nasmijala se otvoreno kao što je to i nekad činila. Zbog toga što su joj zubi bili razmaknuti, izgledala je poput djeteta. Rekao sam joj da je ljepša no ikada, što sam i mislio.

Nasmijala se i rekla da ide na strogu dijetu, a da je znala da ću je posjetiti, već bi je odavno započela. Kada dođem sljedeći put, rekla je, bit će tanka kao nekad. Neprestano se prisjećala užasa kroz koje smo zajedno prošli i govorila je o tome kako ju je to strašno pogodilo. Čak je pomišljala i na samoubojstvo, premda je bila predana katolkinja, ali je u djeci našla utjehu koja joj je bila potrebna; sve su to bile mladenačke ludosti i one će uvijek ostati dio nas, no ipak ih moramo pokušati zaboraviti.

Kad sam je pitao bi li željela nešto što bih joj mogao darovati kao znak zahvalnosti i ljubavi, nasmijala se i rekla isto što i Patricija Turner: da ja nikad ništa nisam imao i da će to uvijek tako biti, jer mi je tako suđeno. Uporno sam je nagovarao da kaže neku svoju želju.

»Možeš li mi kupiti karavan u koji će stati sva moja djeca?« rekla je smijući se. »Željela bih 'Pontiac' ili 'Oldsmobile' sa svim dodacima.«

Rekla je to sigurna da joj nikada ne bih mogao tako nešto darovati. Ali jesam.

Sljedećeg je dana trgovac automobilima odvezao karavan do Sandrine kuće, a ja sam ga slijedio vozeći njegov auto. Iz parkiranoг automobila u kojem sam se skrivao čuo sam kako se iznenadila; ali u skladu s njezinom senzualnom prirodom, njezino iznenađenje nije bilo izraz oduševljenja. Bila je to više tjelesna reakcija, jecaj boli, zbuđenosti. Plakala je, no, znao sam da ne plače zato što je dobila dar. Izražavala je čežnju koju sam i ja tada osjetio. Svalio sam se na sjedalo. Kad sam se vraćao vlakom u New York, i poslije zrakoplovom u Los Angeles, stalno sam imao osjećaj da se moj život bliži kraju; kao da me je napuštao brzinom pješćanog sata. Nisam se osjećao nimalo slobodnije ili drukčije zato što sam zahvalio i oprostio. Naprotiv,

osjećao sam teret te čudne ljubavi više nego ikada. Plakalo mi se. Kroz glavu su mi neprestano prolazili naslovi koje je moj prijatelj Rodrigo Cummings izmislio za knjige koje nikada neće biti napisane. On se specijalizirao za pisanje naslova. Njegov najdraži naslov bio je »Svi ćemo mi umrijeti u Hollywoodu«, drugi je glasio »Nikada se nećemo promijeniti«, a meni je bio najdraži »O životu i grijesima Rodriga Cummingsa«, koji sam kupio za 10 dolara. Svi su mi se ti naslovi motali po glavi. Ja sam bio Rodrigo Cummings, i bio sam zarobljen u vremenu i prostoru, i volio sam dvije žene više od samog života, i to se nikada neće promijeniti. Kao i ostali moji prijatelji, i ja ću umrijeti u Hollywoodu.

Sve sam to kazao don Juanu kad sam ga izvješćivao o svojem tobožnjem uspjehu. On je to bez kolebanja odbacio. Rekao je da je to što osjećam samo posljedica prepuštanja samosažaljenju i da se vraćevi moraju promijeniti ako hoće nekome zahvaliti i s njim se oprostiti i ako to doista i misle.

»Odmah svladaj osjećaj samosažaljenja«, naredio je. »Izbaci iz glave misao da patiš, i što ti ostaje kao trajni osjećaj?«

Ostao mi je trajni osjećaj da sam objema ženama dao svoj posljednji dar. Ne radi obnavljanja odnosa, ili nanošenja bola bilo kome, uključujući i mene, nego u istinskom duhu na koji me je don Juan pokušavao uputiti - u duhu *ratnika-putnika* čija je jedina vrlina, reče on, održati sjećanje na sve ono što je na njega ostavilo dubokog traga, čiji je jedini način da zahvali i oprost i čin čarolije - pohranjivanje u tišinu svega onoga što voli i što je volio.

S onu stranu sintakse

Razvodnik

Bio sam u don Juanovoj kući u Sonori, čvrsto sam spavao kad me je don Juan probudio. Gotovo sam cijelu prethodnu noć probdio razmišljajući o idejama koje mi je objašnjavao.

»Dosta si se odmarao«, reče odlučno, gotovo ljutito, dok me je tresao držeći me za ramena. »Nemoj se predavati umoru. Tvoj umor nije samo umor. To je želja da te se ostavi na miru. Nešto se u tebi opire bilo kakvu uznemiravanju. No, najvažnije je da napregneš taj dio u sebi, sve dok se ne slomije. Idemo pješačiti.«

Don Juan je bio u pravu. Jedan dio mene nikako nije podnosio da ga se uznemiruje. Želio sam spavati danima i ne misliti na don Juanove ideje o vraćanju. Potpuno protiv svoje volje, ustao sam i slijedio ga. Don Juan je pripremio doručak koji sam pohlepno pojeo kao da nisam danima jeo, potom smo izašli iz kuće i krenuli prema istoku, u smjeru planina. Bio sam toliko bunovan da nisam ni primijetio da je rano jutro, sve dok nisam ugledao sunce koje se nadvilo točno nad istočnim planinskim lancem. Htio sam reći don Juanu da sam cijelu noć spavao ne pomaknuvši se, ali me je on ušutkao. Reče da idemo u planine na izviđanje, tražiti neke osobite biljke.

»Što ćeš učiniti s biljkama koje skupiš?« pitao sam ga čim smo krenuli.

»One nisu za mene«, reče sa smiješkom. »Biljke su za mojeg prijatelja, botaničara i ljekarnika. On ih koristi za spravljanje napitaka.«

»Je li on Yaqui, don Juane? Živi li ovdje u Sonori?« upitah.

»Ne, nije Yaqui i ne živi u Sonori. Upoznat ćeš ga jednog dana.«

»Je li vrač, don Juane?«

»Da, jest«, odgovorio je suho.

Upitao sam ga tada mogu li neke biljke odnijeti u Botanički vrt Kalifornijskog sveučilišta da ih identificiraju.

»Svakako, svakako!« reče.

Otkrio sam da kad god kaže »svakako«, ne misli ozbiljno. Bilo je očito da mi uopće nije namjeravao dati bilo kakve primjerke za identifikaciju. Veoma sam se zainteresirao za njegova prijatelja vrača i htio sam da mi kaže više o njemu, možda da ga opiše, ispriča mi gdje živi i kako ga je upoznao.

»Eeee, eeee!« reče don Juan kao da sam ja neki konj.

»Stani malo, stani malo! Tko si ti? Profesor Lorca? Želiš li proučavati njegov spoznajni sustav?«

Zašli smo duboko pod suhe obronke planine. Don Juan je hodao satima ravnomjernim korakom. Mislio sam da je zadatak za taj dan bio samo hodanje. Konačno se zaustavio i sjeo na sjeno vitu stranu planinskog obronka.

»Vrijeme je da se upustiš u jedan od najvećih pothvata za vrača«, reče don Juan.

»O kakvu to pothvatu govoriš, don Juane?« pitao sam.

»Zove se *rekapitulacija*«, reče. »Stari su vračevi to nazivali *prepričavanjem događaja iz života*, i za njih je to bila jednostavna tehnika, sredstvo da se prisjete što su radili sa svojim učenicima i što su im govorili. Za njihove je učenike ta tehnika imala istu vrijednost: ona im je omogućavala da se sjete što su njihovi učitelji radili s njima i što su im govorili. Trebalo se dogoditi nekoliko drastičnih prevrata u društvu, kao što su osvajanja i uništenja naroda, prije no što su stari vračevi shvatili da ta tehnika ima dalekosežne posljedice.«

»Misliš li na španjolska osvajanja?« upitao sam.

»Ne«, reče. »To je bio samo šlag na torti. Bilo je drugih prevrata prije toga, mnogo pogubnijih. Kad su ovdje stigli Španjolci, starih vračeva više nije bilo. Njihovi učenici koji su preživjeli bili su tada već vrlo lukavi. Znali su kako se trebaju pobrinuti za sebe. To je taj novi naraštaj vračeva koji je tehniku starih vračeva preimenovao u *rekapitulaciju*.«

»Vrijeme je snažan poticaj«, nastavi. »Za vračeve općenito, vrijeme je vrlo bitno. Za mene je osobit izazov to što u vrlo ograničenom, zbijenom vremenskom razdoblju moram natrpati u tebe sve što treba znati o vraćanju u apstraktnom smilu, a da bih to mogao učiniti, moram u tebi osloboditi prostor koji je za to nužan.«

»Kakav prostor? O čemu ti govoriš, don Juane?«

»Vračevi kreću od pretpostavke - da bi nešto mogao unijeti, mora postojati prostor za to«, reče. »Ako si do ruba ispunjen svakodnevnim problemima, onda nema prostora za nešto novo. Prostor se

mora stvoriti. Razumiješ li što ti hoću reći? Vračevi starog doba su vjerovali da *rekapitulacija* nečijeg života stvara taj prostor. Ona to doista i čini, a i mnogo više od toga.«

»Način na koji vračevi rade *rekapitulaciju* vrlo je formalan«, nastavi on. »Sastoji se od popisivanja svih ljudi koje je vrač ikada upoznao, s time da popis obuhvaća sadašnji trenutak i seže sve do samog početka vračeva života. Kada je popis gotov, vrač kreće od prve osobe na popisu i pokušava se prisjetiti svega što o njoj zna, doslovce svake pojedinosti. Bolje je krenuti od sadašnjosti prema prošlosti jer su sjećanja iz sadašnjosti svježija, te se na taj način izoštrava sposobnost sjećanja. Proces sjećanja popraćen je određenim načinom disanja. Praktičari udišu zrak polako i kontrolirano, jedva primjetnim pokretom okreću glavu zdesna nalijevo, i na isti način izdišu.«

Rekao je da bi udisanje i izdisanje trebalo teći u prirodnom ritmu; ako se diše prebrzo, udasi i izdasi mogu prijeći u nešto što je nazvao *zamarajućim disanjem* - disanjem koje se poslije mora usporiti da bi se opustili mišići.

»I što da ja radim sa svime time, don Juane?« pitao sam.

»Počni još danas sastavljati svoj popis«, reče. »Podijeli ga po godinama, zanimanjima, organiziraj ga na koji god hoćeš način, ali neka bude složen prema vremenskom slijedu, tako da počne s osobom koju si posljednju upoznao, a završi s mamom i tatom. Potom se sjeti svega o njima. Nije to nikakva velika mudrost. Dok budeš vježbao, shvatit ćeš što radiš.«

Pri sljedećem posjetu don Juanu rekao sam mu da sam vrlo pomno razmišljao o događajima iz svojeg života, ali da mi je vrlo teško strogo se pridržavati zadana oblika i popisivati osobe, jednu po jednu. Pri *rekapitulaciji* događaja uglavnom su mi misli vrludale u svim smjerovima. Dopuštao sam događajima da me nose i određuju put kojim će se kretati moje sjećanje. Svojom bih voljom otprilike odredio neko vremensko razdoblje. Primjerice, krenuo bih od ljudi koji su povezani s mojim studijem antropologije, ali bih sjećanju dopustio da me nosi bilo kamo u granicama toga vremenskog razdoblja, od posljednjih događaja do dana kad sam krenuo na Kalifornijsko sveučilište.

Rekoh don Juanu da sam se sjetio nečega vrlo neobičnoga, nečega što sam bio potpuno zaboravio. Naime, nisam imao pojma da Kalifornijsko sveučilište postoji dok jedne večeri nije u Los Angeles doputovala buduća »cimerica« moje djevojke. Otišli smo po nju u

zračnu luku. Ona se spremala studirati muzikologiju na Kalifornijskom sveučilištu. Njezin je zrakoplov stigao rano uvečer, pa me je zamolila da je odvezem do sveučilišnoga kampusa da pogleda kako izgleda mjesto na kojem će provesti sljedeće četiri godine svojeg života. Znao sam gdje se kampus nalazi jer sam onuda prošao bezbroj puta vozeći Sunset Bulevarom prema plaži. Ali nikada nisam ušao u kampus.

Semestar je bio završio i naišli smo na samo nekoliko ljudi koji su nas uputili prema odsjeku za glazbu. Kampus je bio pust, no meni se osobno činilo da se preda mnom prostire najdivniji prizor na svijetu. Bio je to užitak za moje oči. Činilo se kao da zgrade žive nekom vlastitom energijom. Ono što je trebao biti kratak obilazak glazbenog odsjeka pretvorilo se u podrobno razgledanje čitava kampusa. Zaljubio sam se u Kalifornijsko sveučilište. Moj zanos kvarila je samo nestrpljivost moje djevojke, koju je živcirala moja upornost da pregledamo taj cijeli, golemi kampus, spomenuo sam don Juanu.

»Do vraga, što tu imaš gledati?« derala se na mene pobunivši se. »Kao da nikad u životu nisi vidio kampus! Kad vidiš jedan, vidio si sve. Mislim da samo pokušavaš svojom umjetničkom dušom zadiviti moju prijateljicu!«

Nije bilo tako. Strasno sam im pokušavao objasniti da me se najiskrenije dojmila ljepota svega oko mene. Osjećao sam da te zgrade odišu silnom nadom, obećanjima, a opet, nisam mogao izraziti svoje subjektivno stanje.

»Gotovo sam cijeli život provela u školi«, protisnula je moja djevojka kroza zube, »i zlo mi je od toga, gadi mi se! Sve je to sranje! Sve je to mlaćenje prazne slame, a nitko te ne priprema za pravi život, za preuzimanje odgovornosti.«

Kad sam spomenuo da bih želio tu studirati, još se više razbjesnula.

»Nađi posao!« zaderala se. »Suoči se sa životom od osam do pet, i prestani srati! To je život: posao od osam do pet, četrdeset sati tjedno! Vidjet ćeš koliko ćeš naučiti! Pogledaj mene - ja sam odlično školovana, a nisam sposobna ni za jedan posao.«

Znao sam samo da nikad nisam vidio tako prekrasno mjesto. Tada sam odlučio da ću studirati na Kalifornijskom sveučilištu, bez obzira na sve, kakve me god muke čekale. Moja je želja dolazila iz dubine mogeg bića, pa ipak to nije bila potreba za trenutnim zadovoljenjem. Ispunjavalo me je nešto poput strahopoštovanja.

Ispričao sam don Juanu kako me je nervozna reakcija moje djevojke tako neugodno iznenadila da sam je odjednom vidio u sasvim novom svjetlu, i, koliko se sjećam, bilo je to prvi put u mojem životu da su nečije primjedbe ostavile na mene tako snažan dojam. Pokazala mi se jedna strana njezina karaktera koju nikad prije nisam opazio i koja me je strašno preplašila.

»Mislim da sam je grozno osuđivao«, rekoh don Juanu. »Nakon našeg posjeta sveučilištu, razišli smo se. Kao da se Kalifornijsko sveučilište ispriječilo između nas. Znam da je glupo razmišljati na takav način.«

»Nije glupo«, reče don Juan. »Bilo je to sasvim opravdano. Dok si hodao kampusom, siguran sam da si imao snažan doživljaj *namjere*. *Namjeravao* si biti tamo i sve što se tome usprotivilo morao si odbaciti.«

»Ali nemoj pretjerati«, nastavi. »Dodir *ratnika-putnika* vrlo je lagan, iako je to rezultat vježbe. Ruka *ratnika-putnika* u početku je teška, čvrsta, željezna, ali ona postaje poput ruke duha koja je načinjena od koprenaste paučine. *Ratnik-putnik* ne ostavlja nikakve znakove, nikakve tragove. To je pravi izazov za *ratnika-putnika*.«

Don Juanova su objašnjenja izazvala u meni duboko neraspoloženje i utonuo sam u stanje gorkog samooptuživanja jer sam shvatio kroz to malo prepričavanja svojih doživljaja da imam iznimno tešku ruku, da sam opsjednut, sklon vladanju. Ispričao sam to don Juanu.

»Snaga *rekapitulacije* i jest u tome«, reče don Juan, »da skuplja sve smeće iz našeg života i izbacuje ga na površinu.«

Tada je don Juan u glavnim crtama opisao složene aspekte svijesti i opažanja, na kojima se temelji *rekapitulacija*. Rekao je da će mi izložiti niz ideja koje nikako ne smijem shvatiti kao teoriju vračeva, jer su te ideje, koje su uobličili šamani starog Meksika, proizišle iz njihova iskustva, iz toga što su izravno *vidjeli* energiju kako struji svemirom. Upozorio me je da će mi prikazati jedinice tog uređenja, ali da ih pritom neće pokušati klasificirati ili rangirati po nikakvim unaprijed određenim mjerilima.

»Mene ne zanimaju klasifikacije«, nastavi. »Ti si cijelog života nešto klasificirao. Odsad ćeš morati izbjegavati klasificiranje. Kad sam te neki dan pitao znaš li nešto o oblacima, nabrojao si mi imena svih oblaka i postotak vlage koji bi svaki od njih trebao sadržavati. Bio si pravi meteorolog. Ali kad sam te pitao znaš li što bi ti osobno mogao učiniti s oblacima, nisi imao pojma o čemu govorim.«

»Klasifikacije su svijet za sebe«, nastavi. »Kad počneš nešto klasificirati, klasifikacija te preuzme i počinje vladati tobom. Ali budući da klasifikacije nikad ne polaze od događaja koji stvaraju energiju, one uvijek ostaju suhe klade. One nisu drveće; one su samo klade.«

Objasnio mi je da su vračevi starog Meksika *vidjeli* da se svemir sastoji od energetskih polja u obliku svijetlećih vlakana koja se slobodno kreću svemirom. Gdje god su pogledali, *vidjeli* su bezbroj milijardi vlakana. Također su *vidjeli* da se ta energetska polja organiziraju u struje svijetlećih vlakana, struje koje su stalne, vječne sile svemira, a taj su tok ili struju vlakana povezanu s *rekapitulacijom* stari vračevi nazvali *tamnim morem svijesti* ili *Orlom*.

Rekao je da su ti vračevi također otkrili da je svako stvorenje u svemiru povezano s *tamnim morem svijesti* u središnjoj svijetlećoj točki koja je vidljiva kada se stvorenja opažaju kao energija. Objasnio je da se u toj svijetlećoj točki, koju su stari vračevi nazvali *spojnom točkom*, skuplja opažanje zahvaljujući tajanstvenom aspektu *tamnog mora svijesti*.

Don Juan je tvrdio da milijarde energetskih polja iz cijelog svemira, u obliku svijetlećih vlakana uviru u *spojnu točku* ljudskih bića i prolaze kroz nju. Ta se energetska polja pretvaraju u osjetilne podatke, a osjetilni se podaci potom tumače i opažaju kao svijet koji poznajemo. Don Juan je nastavio objašnjavati da je ono što svijetleća vlakna pretvara u osjetilne podatke *tamno more svijesti*. Vračevi *vide* tu preobrazbu i nazivaju je *sjajem svijesti*, svjetlom koje se širi kao sjajni krug oko *spojne točke*. Tada me je upozorio da će mi reći nešto što je prema mišljenju vračeva od presudne važnosti za razumijevanje dosega *rekapitulacije*.

Naglasivši važnost svojih riječi, objasnio mi je da ono što mi nazivamo *osjetilima* u organizmu nisu ništa drugo doli stupnjevi svijesti. Iz toga je izveo da ako prihvatimo da su osjetila *tamno more svijesti*, tada moramo priznati da je i tumačenje koje nastaje na temelju osjetilnih podataka što ih primaju osjetila, također *tamno more svijesti*. Potom mi stade naširoko i nadugačko objašnjavati da je način na koji se suočavamo sa svijetom oko nas rezultat općeljudskog sustava tumačenja kojime je opremljen svaki čovjek. Također reče da svaki živi organizam mora imati sustav tumačenja koji mu omogućuje da djeluje u svojoj okolini.

»Vračevi koji su došli nakon apokaliptičkih prevrata o kojima sam ti govorio«, nastavi, »*vidjeli* su da u trenutku smrti *tamno more svijesti* usiše, da tako kažem, kroz *spojnu točku*, svijest živih bića. Oni su također *vidjeli* da se *tamno more svijesti* na trenutak koleba

kad se suoči s vječevima koji su sagledali i prepričali cijeli svoj život. Neki su to učinili tako temeljito, a da toga i nisu bili svjesni, da je *tamno more svijesti* preuzelo njihovu svijest u obliku životnog iskustva, ali nije dotaknulo njihovu životnu snagu. Vječevi su otkrili ogromnu istinu o silama svemira: *tamno more svijesti* želi samo naše životno iskustvo, a ne našu životnu snagu.«

Pretpostavke don Juanova objašnjenja bile su mi nerazumljive. Ili, možda bi bilo točnije reći da sam na neki neodređeni način, duboko u sebi shvaćao da su pretpostavke njegova objašnjenja vrlo funkcionalne.

»Vječevi vjeruju«, nastavi don Juan, »da dok *rekapituliramo* svoj život, sve krhotine, kao što ti rekoh, isplivaju na površinu. Shvaćamo koje su naše nedosljednosti, u čemu se ponavljamo, ali se nešto u nama jako protivi *rekapitulaciji*. Vječevi kažu da je put slobodan tek nakon divovskih preokreta, kada se na platnu našeg sjećanja pojavi događaj koji nas iz temelja uzdrma svojom zastrašujućom jasnoćom svake pojedinosti. Taj nas događaj prenese u stvarni trenutak u kojem smo to živjeli. Vječevi takav događaj nazivaju *razvodnikom* jer nakon njega svaki događaj koji dotaknemo ponovno proživljavamo umjesto da ga se samo sjećamo.«

»Hodanje uvijek potiče sjećanja«, nastavi don Juan. »Vječevi drevnog Meksika vjerovali su da sve što doživimo pohranjujemo kao osjet u stražnji dio nogu. Oni su smatrali da je stražnji dio noge spremište čovjekove osobne povijesti. A sada pođimo prošetati po planinama.«

Hodali smo dok se nije gotovo smračilo.

»Mislim da si dosta hodao«, reče don Juan kad smo se vratili u kuću, »i da si sada spreman za zahvat pomoću kojega vječevi nalažu razvodnika - događaj iz tvog života koji će se s takvom jasnoćom ocrtati u tvom sjećanju da će ti osvijetliti, poput reflektora, sve druge događaje u tvjim *rekapitulacijama*, istom ili sličnom jasnoćom. Složi ono što vječevi nazivaju *komadićima slagalice za rekapitulaciju*. Nešto će te navesti na to da se sjetiš događaja koji će ti poslužiti kao *razvodnik*.«

Ostavio me je samoga uputivši mi posljednje upozorenje.

»Učini to što bolje možeš,« reče, »daj sve od sebe.«

Ukipio sam se na trenutak, možda zbog tišine koja je vladala oko mene. Potom osjetih podrhtavanje, neku vrstu trzaja i stezanja u prsima. Teško sam disao, no prsa su mi se odjednom pročistila, duboko sam udahnuo i navrla su mi sjećanja na davno zaboravljen

događaj iz djetinjstva, koji mi se naglo pokazao pošto je godinama bio zatočen u meni.

Bio sam u radnoj sobi svojeg djeda, gdje je držao stol za bilijar, i s njim sam igrao bilijar. Imao sam gotovo 9 godina. Moj je djed bio vrlo vješt u bilijaru i podučavao me je svemu što je znao, sve dok nisam postao dovoljno dobar da mu budem ozbiljni protivnik. Provodili smo sate i sate igrajući bilijar. Postao sam tako vješt da sam ga jednog dana porazio. Od tada me nikako nije mogao pobijediti. Mnogo sam mu puta popuštao da bih mu ugodio, ali je on to znao i to ga je strahovito ljutilo. Jednom se tako razbjesnio da me je lupio štapom po glavi.

Kad sam imao 9 godina, na djedovu žalost i oduševljenje, mogao sam izvesti karambol za karambolom bez zaustavljanja. Jednom je bio toliko jadan i iznerviran dok smo igrali da je bacio štap i rekao mi neka sam igram. Kako sam bio uporan po prirodi, mogao sam se natjecati sam sa sobom i bezbroj puta igrati istu igru sve dok njome nisam savršeno ovladao.

Jednog je dana djeda posjetio čovjek poznat po svojim vezama u svijetu kocke, i sam vlasnik salona za bilijar. Razgovarali su i igrali bilijar kad sam ja slučajno ušao u sobu. Htio sam se odmah povući, ali me je djed zgrabio i uvukao u sobu.

»To je moj unuk«, reče tom čovjeku.

»Drago mi je«, odgovori čovjek. Dobacio mi je strog pogled i potom ispružio ruku, a šaka mu je bila velika kao glava neke normalne osobe.

Prestrašio sam se. Po grohotnom smijehu shvatio sam da zna koliko mi je neugodno. Rekao je da se zove Falelo Quiroga, a ja sam promrmljao svoje ime.

Bio je vrlo visok i vrlo dobro odjeven. Imao je prugasto plavo odijelo s dvostrukim kopčanjem, a hlače su mu bile zvonaste, odličnoga kroja. Vjerojatno je već prešao pedesetu, no bio je dotjeran i u dobroj formi, osim što mu se malo nazirao trbuh. Nije bio debeo; čini se da je htio ostaviti dojam čovjeka koji je dobro uhranjen i kojemu ništa ne nedostaje. Većina ljudi u momemu rodnom gradu bila je mršava. Bili su to ljudi koji su mnogo radili da zarade za život i nisu imali vremena misliti na lijepe stvari. Činilo se da je Falelo Quiroga posve drukčiji. Njegova je cijela pojava odavala čovjeka koji ima vremena samo za ono lijepo u životu.

Bio je ugodna izgleda. Imao je čisto i dobro izbrijano lice i blage plave oči. Držao se samouvjereno poput kakva liječnika. Ljudi u

mojem gradu su govorili da je svakoga mogao odobrovoljiti i da je trebao biti svećenik, odvjetnik ili liječnik, a ne kockar. Također se govorilo da kockanjem zarađuje više novaca nego svi liječnici i odvjetnici zajedno.

Kosa mu je bila crna i pomno počesljana ali prilično prorijeđena. Pokušavao je prikriti koliko je očelavio češljajući kosu prema naprijed, preko čela. Imao je četvrtastu čeljust i zavodljiv osmijeh. Zubi su mu bili veliki, bijeli i dobro održavani, što je bilo neobično u kraju gdje je broj pokvarenih zuba dostizao ogromne razmjere. Dvije druge važne značajke Falela Quiroga, za mene, bila su njegova ogromna stopala i ručno izrađene, crne lakirane kožne cipele. Bio sam očaran time što njegove cipele nisu uopće škripale dok je hodao gore-dolje po sobi. Bio sam naviknut čuti kako mi se djed približava po škripi njegovih cipela.

»Moj unuk odlično igra bilijar«, reče moj djed, kao usput, Falelu Quirogi. »Kako bi bilo da mu dam svoj štap i da on igra s tobom, a ja ću gledati?«

»Ovo dijete zna igrati bilijar?« upitao je veliki čovjek djeda, smijući se.

»Da, da, zna on igrati«, uvjeravao ga je djed. »Dakako, ne tako dobro kao ti, Falelo. Zašto ga ne iskušaj? A da ti bude zanimljivije, da ne misliš kako moraš popuštati mojem unuku, možemo se i okladiti za nešto sitno. Što kažeš na ovaj ulog?«

Stavio je debeo snop zgužvanih novčanica na stol i osmjehnuo se Falelu Quirogi mašući glavom kao da izaziva velikog čovjeka da prihvati okladu.

»Isuse, tako mnogo novaca?« reče Falelo Quiroga upitno se zagledavši u mene. Otvorio je novčanik i izvadio nekoliko uredno složenih novčanica. To je za mene bio još jedan iznenađujući detalj. Moj je djed imao običaj držati novac po džepovima, i to sav zgužvan. Kad je nešto plaćao, morao je izravnati novčanice da bi ih mogao izbrojati.

Falelo Quiroga nije ništa rekao, ali sam znao da se osjeća kao razbojnik. Osmjehnuo se mojem djedu i iz poštovanja prema njemu, stavio novac na stol. Moj je djed pružio ulogu suca i odredio broj karambola za igru te bacio novčić da vidi tko će biti prvi. Falelo Quiroga je pobijedio.

»Daj sve od sebe, nemoj štedjeti maloga«, poticao ga je djed. »Ne moraš imati nikakvih obzira prema ovomu malom dripcu, niti prema mojem novcu!«

Poslušavši djedov savjet, Falelo Quiroga se trudio koliko je mogao, ali je u jednom času promašio karambol za dlaku. Uzeo sam štap. Mislio sam da ću se onesvijestiti, ali vidjevši žar s kojim je djed skakao oko mene, smirio sam se, a osim toga, živciralo me je to što je Falelo Quiroga pucao od smijeha kad je vidio kako držim štap. Bio sam prenizak da bih se naslonio na stol, kao što je uobičajeno, pri igranju bilijara. Ali je djed bio ustrajan i neizmjereno strpljiv učitelj, te me je podučio igrati na dukčiji način. Ispruživši ruku otraga, držao bih štap sa strane, iznad ramena.

»Što radi kad treba dosegnuti sredinu stola?« pitao je Falelo Quiroga smijući se.

»Drži se za rub stola«, reče moj djed suho. »To se smije, znaš.«

Djed mi je prišao i protisnuo kroza zube da će mi sve štapove slomiti na glavi ako pokušam biti pristojan i izgubiti. Znao sam da ne misli tako; na taj je način samo izražavao povjerenje koje je imao u mene.

Pobijedio sam s lakoćom. Djed je bio tako oduševljen da se to riječima ne da opisati, ali začudo, i Falelo Quiroga. Smijao se dok je obilazio oko stola i udarao po rubovima. Djed me je kovao u zvijezde. Otkrio je Quirogi moj najbolji rezultat i šalio se da sam tako izvrstan zato što me na vježbanje namamio kavom i danskim kolačima.

»Ma nemoj, ma nemoj!« Quiroga je stalno ponavljao. Potom je otišao; djed je pokupio novac od oklade i cijela je zgoda ubrzo zaboravljena.

Djed mi je obećao da će me voditi u restauraciju i častiti najboljim objedom u gradu, ali nikada to nije učinio. Bio je vrlo škrt; bilo je poznato da se razmeće samo sa ženama.

Dva dana poslije, prišla su mi dvojica golemih muškaraca koja su radila za Falela Quirogu, kad sam izlazio iz škole.

»Falelo Quiroga te želi vidjeti«, jedan od njih reče dubokim glasom. »Poziva te da dođeš k njemu na kavu i danske kolače.«

Da nije rekao kava i danski kolači, vjerojatno bih pobjegao. Ta da se sjetih da je djed rekao Falelu Quirogi da bih se prodao za kavu i danske kolače. Rado sam otišao s njima. Međutim, nisam mogao hodati brzo kao oni, pa me je jedan od njih dvojice, onaj čije je ime bilo Guillermo Falcon, podigao i nosio obgrlivši me svojim ogromnim rukama. Smijao se pokazujući krive zube.

»Uživaj što te nosim, mali«, reče. Dah mu je grozno zaudarao. »Jel' te ikad itko nosio? Po tome kako se migoljiš, rekao bih da nije!« Groteskno se hihotao.

Srećom, Falelo Quiroga nije stanovao daleko od škole. Gospodin Falcon me je spustio na kauč u jednom uredu. Tamo je Falelo Quiroga sjedio za velikim radnim stolom. Ustao je i rukovao se sa mnom. Odmah je naručio kavu i ukusne danske kolačiće i nas dvojica smo počeli prijateljski čavrljati o djedovoj farmi pilića. Pitao me je bih li htio još kolača, a ja sam rekao da bih. Nasmijao se i sam mi je donio cijeli pladanj nevjerojatno finih kolača iz pokrajnje sobe.

Pošto sam se doslovce prežderao, pristojno me je upitao bih li pristao pokatkad doći u njegov salon za bilijar u sitne sate po noći i odigrati nekoliko prijateljskih igara s nekim ljudima koje on odabere. Spomenuo je kao usput da je riječ o velikoj svoti novca. Otvoreno je rekao koliko ima povjerenja u mene i dodao da će mi platiti postotak od zarađenog novca za utrošeno vrijeme i trud. Još je rekao da poznaje mentalitet moje obitelji; oni bi zasigurno smatrali da nije u redu što mi daje novac, iako je to zapravo plaća. Tako je obećao da će mi novac stavljati u banku na poseban račun, ili bi možda bilo još praktičnije da plaća sve račune koje napravim u prodavaonicama u gradu ili u restauracijama.

Nisam povjerovao niti u jednu riječ koju je izgovorio. Znao sam da je Falelo Quiroga varalica, reketar. Međutim, svidjela mi se zamisao da igram bilijar s nepoznatim ljudima i tako sam se s njim pogodio.

»Hoćeš li mi davati kavu i kolače kao danas?« pitao sam.

»Svakako, mali«, odgovorio je. »Ako budeš igrao za mene, kupit ću ti pekarnu! Imat ćeš i pekara samo za sebe. Dajem ti riječ.«

Upozorio sam Falela Quirogu da je jedini problem to što neću moći izaći iz kuće; imao sam previše tetaka koje su bdjele nada mnom kao jastrebovi, a osim toga, moja je spavaća soba bila na drugom katu.

»Nema problema«, uvjeravao me je Falelo Quiroga. »Ti si prilično lagan. Gospodin Falcon će te uloviti u ruke ako skočiš s prozora. On je velik kao kuća! Preporučujem ti da večeras rano legneš. Gospodin Falcon će te probuditi zviždanjem i bacanjem kamenčića u prozor. Ipak moraš paziti jer je on nestrpljiv.«

Otišao sam kući osjećajući veliko uzbuđenje. Nisam mogao zaspati. Bio sam sasvim budan kad sam čuo zviždukanje gospodina Falcona i udaranje kamenčića u prozorsko okno. Otvorio sam prozor. Točno ispod mene, na ulici, stajao je gospodin Falcon.

»Skoči mi u ruke, mali«, reče prigušenim glasom pokušavajući ga pretvoriti u glasni šapat. »Ako ne pogodiš moje ruke, neću te

uhvatiti, past ćeš i poginuti. Zapamti. Nemoj da moram trčati. Samo naciljaj ruke i skoči. Skoči!»

Skočio sam i on me je uhvatio s lakoćom kao da sam od vate. Spustio me je i zapovjedio mi da trčim. Budući da sam se tek probudio iz duboka sna, rekao je da me mora natjerati da trčim kako bih se potpuno razbudio dok dođemo do salona za bilijar.

Te sam noći igrao s dvojicom muškaraca i oba sam puta pobijedio. Popio sam najbolju kavu i pojeo najbolje kolače koji se uopće mogu zamisliti. Bio sam u oblacima. Bilo je otprilike sedam ujutro kad sam se vratio kući. Nitko nije primijetio da me nema. Bilo je vrijeme za školu. Sve je proteklo u najboljem redu, osim što sam bio tako umoran da su mi se oči sklapale cijelog dana.

Otada je Falelo Quiroga slao gospodina Falcona po mene dva do tri puta tjedno, a ja sam pobijedio u svakoj igri koju mi je namijenio. Održavši obećanje, platio je sve što bih kupio, uključujući jela u mojoj omiljenoj kineskoj restauraciji, kamo sam odlazio svakog dana. Katkad bih čak pozvao i prijatelje koji bi se na smrt preplašili kad bih ja vrišteći istrčao iz restauracije, čim bi mi konobar donio račun. Čudili su se što nas policija nikada nije privela zato što smo jeli u restauraciji, a nismo plaćali račune.

Najveća mi je muka bila to što nikad nisam zamišljao da ću se morati nositi s nadama i očekivanjima svih onih koji su se kladili na mene. No, najgore od najgorega dogodilo se kad je jedan odličan igrač iz susjednog mjesta izazvao Falela Quirogu i uložio ogromnu svotu novca u okladu. Bilo je to jedne kobne noći. Moj se djed razbolio i nije mogao spavati. Cijela je obitelj bila na nogama. Nitko nije išao spavati. Činilo mi se da se ne mogu iskrasti iz kuće, ali mi nepopustljivo zviždanje gospodina Falcona i kamenčići što su udarali u prozor nisu dali mira, pa sam se odvažio i skočio s prozora ravno u njegove ruke.

Činilo se kao da su se svi muškarci iz grada skupili u salonu za bilijar. Napeta su me lica bez riječi preklinjala da ne izgubim. Neki od muškaraca otvoreno su mi govorili da su uložili svoju kuću i čitavo imanje. Jedan je muškarac, napola se šaleći, rekao da je uložio i svoju ženu; ako ne pobijedim, postat će rogonja ili ubojica. Nije točno objasnio hoće li ubiti ženu da ne bi postao rogonja ili mene zato što sam izgubio.

Falelo Quiroga je koračao gore-dolje po sobi. Unajmio je masera za mene. Htio je da se opustim. Maser mi je stavio vruće ručnike na ručne zglobove, a hladne ručnike na čelo. Na noge mi je navukao vrlo udobne, mekane cipele kakve još nikada nisam nosio. Imale su

tvrdje vojničke pete i anatomske uloške. Falelo Quiroga mi je čak nabavio i francusku kapu da mi kosa ne bi padala na čelo i udobne, široke hlače s remenom.

Polovica od ljudi koji su stajali oko stola za bilijar bili su stranci iz drugoga grada. Zurili su u mene. Imao sam osjećaj da su željeli da umrem.

Falelo Quiroga je bacio novčić da odluči tko će početi igru. Moj je protivnik bio Brazilac kineskog podrijetla, mlad, okrugla lica, vrlo elegantan i siguran u sebe. On je prvi počeo i izveo je zastrašujući broj karambola. Po boji lica Falela Quiroge znao sam da je blizu srčanog udara, a tako su izgledali i drugi koji su sve uložili u moju pobjedu.

Te sam noći igrao izvrsno i napravio sam gotovo isti broj karambola kao i moj protivnik. Kako sam se po rezultatu približavao svojem protivniku, nervoza onih koji su se kladili na mene dostigla je vrhunac. Falelo Quiroga je bio histeričniji od svih. Derao se na svakoga i tražio je da se otvore prozori kako mi ne bi smetao dim od cigareta. Htio je da mi maser izmasira ruke i ramena. Konačno, morao sam sve to privesti kraju, te sam na brzinu izveo osam karambola, koliko mi je bilo potrebno da pobijedim. Oduševljenje onih koji su se kladili na mene bilo je neopisivo. No, to mi nije bilo važno jer je već bilo jutro, pa su me morali što prije odvesti kući.

Tog sam dana bio beskrajno iscrpljen. Iz uvidavnosti, Falelo Quiroga nije poslao nikoga po mene cijeli tjedan. Međutim, jednog je poslijepodneva gospodin Falcon došao po mene u školu i odveo me u salon za bilijar. Falelo Quiroga je bio iznimno ozbiljan. Čak mi nije ponudio kavu i danske kolače. Poslao je sve van iz ureda i prešao ravno na stvar. Primaknuo je svoj stolac blizu mojem stolcu.

»Stavio sam mnogo novaca na tvoj račun u banku«, reče svečanim tonom. »Ispunio sam svoje obećanje i dajem ti riječ da ću se uvijek brinuti za tebe. Znaš da je to istina! Ako učiniš ono što ću ti sada reći, zaradit ćeš toliko novaca da više nećeš morati raditi niti jedan jedini dan u životu. Hoću da sljedeću igru izgubiš za jedan karambol. Znam da ti to možeš. Ali moraš promašiti samo za dlaku. Što dramatičnije, to bolje.«

Zanijemio sam. Ništa nisam razumio. Falelo Quiroga je ponovio što traži od mene i objasnio da će se anonimno kladiti na moj poraz i uložiti sve što ima, i da će to biti naš novi dogovor.

»Gospodin Falcon pazi na tebe već mjesecima«, dodao. »Mogu ti samo reći da gospodin Falcon troši svu svoju snagu da bi te zaštitio, ali bi on svoju snagu mogao i drukčije upotrijebiti.«

Prijetnja Falela Quiroge nije mogla biti očitija. Mora da mi je na licu vidio užas, pa se malo opustio i nasmijao.

»Ali se ne moraš brinuti zbog toga«, reče ohrabrujući me, »jer mi smo braća.«

To mi je bilo prvi put u životu da sam se našao u bezizlaznom položaju. Htio sam pobjeći od Falela Quiroge koliko me noge nose jer je u meni probudio užasan strah. Ali istodobno, žarko sam želio ostati; želio sam da mogu u svakoj prodavaonici kupiti što god mi se prohtije, a ponajviše, da mogu jesti u bilo kojoj restauraciji bez plaćanja. No, nikad se do tada nisam morao odlučiti za jedno od toga.

Neočekivano, barem za mene, moj se djed preselio u drugi kraj, prilično udaljen od našega grada. Bilo je to kao da je znao što se zbiva i mene je poslao tamo prije drugih. Sumnjam da je zapravo znao o čemu je bila riječ. Čini se da je djedova odluka o mojem preseljenju opet bila posljedica njegove intuicije.

Don Juanov me je povratak prenuo iz sjećanja. Izgubio sam osjećaj za vrijeme. Začudo, uopće nisam osjećao glad. Bio sam uznemiren. Don Juan je upalio petrolejku i objesio je o čavao na zidu. Njezino prigušeno svjetlo bacalo je neobične sjene koje su plesale po sobi. Trebao mi je jedan trenutak da mi se oči priviknu na polumrak. Obuzela me je neka duboka tuga. Bio je to neobičan osjećaj koji kao da nije bio moj, neka sveobuhvatna čežnja koja je dolazila iz polumraka, ili možda osjećaj da sam uhvaćen u stupicu. Bio sam toliko umoran da sam htio otići, a istodobno, žarko sam želio ostati.

Sabrao sam se od don Juanova glasa. Kao da je znao zašto sam tako duboko uznemiren i tome je prilagodio svoj glas. Strogost njegova glasa pomogla mi je da vratim nadzor nad nečime što se lako moglo pretvoriti u histeričnu reakciju koja dolazi od umora i velikoga psihičkog uzbuđenja.

»Prepričavanje događaja za vrača je čarolija«, reče. »To nije samo pričanje priča. To je viđenje onoga što leži u osnovi događaja. Zato je pričanje tako strahovito važno.«

Na zahtjev don Juana, ispričao sam mu svoje doživljaje s Falelom Quirogom.

»To je to«, reče zadovoljno i stade se smijuljiti. »Jedini komentar koji imam jest da se *ratnici-putnici* umiju nositi s udarcima. Oni slijeđe početni poticaj u kretanju, ma kamo ih to odvelo. Moć *ratnika-putnika* proistječe iz toga što su uvijek budni da bi proizveli maksimalan

učinak od minimalnog poticaja. A njihova se snaga, ponajviše, ogleda u tome što se ne upleću u tijek događaja. Događaji imaju vlastitu silu, vlastitu gravitaciju, a *putnici* su samo *putnici*. Sve oko njih samo je za njihove oči. Na taj način putnici konstruiraju značenje svake situacije a da nikada ne postavljaju pitanje zašto se nešto dogodilo ovako ili onako.«

»Danas si se sjetio događaja u kojem je sažet cijeli tvoj život«, nastavio je. »Uvijek se ponovno nalaziš u situaciji koja je jednaka onoj koju nikada nisi razriješio. Ti zapravo nisi morao izabrati hoćeš li prihvatiti ili odbiti sudjelovanje u mutnim poslovima Falela Quiroge.«

»*Beskonačnost* nas uvijek dovodi u taj užasan položaj u kojemu moramo izabrati«, nastavi. »Težimo *beskonačnosti* no istodobno želimo pobjeći od nje. Ti bi mi želio reći da odem, da se utopim u jezeru, da nestanem, ali istodobno, nešto te tjera da ostaneš. Bilo bi ti neizmjereno lakše kad bi naprosto morao ostati ovdje.«

Međuigra energije na obzoru

JASNOĆA RAZVODNIKA predstavljala je nov poticaj za moju *rekapitulaciju*. Novo raspoloženje zamijenilo je staro. Od tog sam se časa počeo prisjećati događaja iz svojeg života s luđačkom jasnoćom. Bilo je to baš kao da sam u sebi imao ugrađenu pregradu koja me je spustavala, propuštajući samo oskudne i nejasne tragove sjećanja, a sada ju je *razvodnik* probio. Moja sposobnost sjećanja za mene je prije ovog događaja bila neko nejasno pozivanje na ono što se dogodilo, ali što sam uglavnom nastojao zaboraviti. Zapravo, prošli me događaji iz mojeg života nisu uopće zanimali. Stoga, iskreno rečeno, nisam uopće vidio nikakva smisla u toj uzaludnoj vježbi *rekapitulacije* koju mi je don Juan praktički nametnuo. Od tog bi me zadatka odmah svladao strahovit umor, a jedina je korist bila ta što bih ubrzo uvidio da mi nedostaje koncentracije.

Ipak sam poslušno sastavio popise ljudi i naprezao se ne bih li tobože prizvao u sjećanje u kakvim sam odnosima s njima bio. Nemogućnost da se usredotočim na te ljude nije me obeshrabrila. Ispunjavao sam ono što sam smatrao svojom dužnošću, neovisno o tome kako sam se stvarno osjećao. Zahvaljujući vježbanju, jasnije sam se mogao prisjetiti prošlih događaja, pa sam mislio da dobro napredujem. Mogao sam prilično jasno osvijetliti, da tako kažem, događaje koje bih odabrao, što me je istodobno i veselilo i plašilo. Pošto mi je don Juan, međutim, izložio ideju o *razvodniku*, moć mojeg sjećanja postala je takva da uopće ne nalazim riječi kojima bih to mogao opisati.

Držeći se popisa ljudi koji sam napravio, izveo sam vrlo formalnu *rekapitulaciju*, strogo se pridržavajući pravila, onako kako je to don Juan tražio od mene. Ali s vremena na vrijeme, nešto bi u meni popustilo, nešto bi me prisililo da se usredotočim na događaje koji nisu imali veze s mojim popisom. Ti bi me događaji, koji su se s

luđačkom jasnoćom ocrtavali u mojem sjećanju, tako potpuno zao-kupili da bih utonuo u njih, možda dublje nego onda kada sam ih proživljavao. Svakog puta kad bih na taj način *rekapitulirao* prošlost, imao bih neki odmak koji mi je omogućavao da vidim ono što sam previdio kada sam s mukom kroz to prolazio.

Prvi put me je sjećanje na jedan događaj iz prošlosti potreslo do temelja kada sam držao predavanje na fakultetu u Oregonu. Studenti zaduženi za organizaciju vozili su mene i još jednoga kolegu antropologa u kuću u kojoj smo trebali prespavati. Namjeravao sam prenoćiti u motelu, ali su oni inzistirali da nas odvezu do te kuće u kojoj će nam biti udobnije. Rekli su da je u prirodi i da nema nikakve buke: najmirnije mjesto na svijetu, bez telefona i bilo kakva uznemiravanja izvana. Budala kakva sam već bio, pristao sam ići s njima. Ne samo da me je don Juan upozorio da budem sam, kad god je to moguće, nego je i zahtijevao da se pridržavam njegovih uputa, što sam ja većinom i činio, ali je bilo prigoda u kojima bi prevladala društvena strana mojeg bića.

Organizatori su nas odvezli u kuću, prilično udaljenu od Portlanda, koja je pripadala profesoru koji je imao slobodnu godinu. Zčas su upalili sva svjetla u kući i ispred nje. Nalazila se na brdu, a oko nje su bili postavljeni reflektori. Bila je tako osvijetljena da se zasigurno vidjela s udaljenosti od desetak kilometara.

Nakon toga su se studenti na brzinu pokupili, što me je iznenadilo jer sam mislio da će ostati i da ćemo razgovarati. Kuća je bila drvena s kosim krovom, mala, ali vrlo čvrsto građena. Imala je ogromnu dnevnu sobu i na polukatu spavaću sobu. Točno iznad spavaće sobe, u točki u kojoj su se sastajale krovne grede položene u obliku slova A, visjelo je raspelo prirodne veličine na neobičnoj kuki koja se vrtjela, a bila je zabodena u glavu Isusova lika. Svjetlost koja je dolazila od reflektora sa zida obasjavala je raspelo. Bio je to vrlo dojmljiv prizor, tim više što se kuka okretala škripeći kao da je nepodmazana.

Kupaonica je pružala vrlo neobičan prizor. Pločice na stropu, zidovima i podu bile su od zrcala, a cijela je kupaonica bila osvijetljena crvenkastim svjetlom. Nisi mogao ući u kupaonicu a da se ne vidiš iz svakoga mogućega kuta. Uživao sam u svim tim neobičnostima kuće koje su mi izgledale veličanstveno.

Kad je, međutim, došlo vrijeme za spavanje, našao sam se u nebranom grožđu. Naime, u kući je bio samo jedan uzak, tvrd, gotovo asketski krevet, a moj prijatelj antropolog tako je kašljao da sam

mislio da će uskoro dobiti upalu pluća. Teško je disao i svaki put kad se zakašljao ispljunuo bi sluz. Otišao je ravno u krevet i zaspao. Tražio sam neko mjesto gdje bih mogao prileći. Ništa nisam mogao naći. Kuća je bila krajnje neudobna. Osim toga, bilo je hladno. Studenti su upalili svjetla, ali ne i grijanje. Bezuspješno sam pokušavao otkriti gdje se uključuje grijanje, ili gdje se nalaze prekidači za reflektore, ili bilo koje svjetlo u kući. Prekidači su bili na zidu, ali čini se da su se sva svjetla palila i gasila preko glavnog prekidača. Sva su svjetla gorjela, a ja nisam znao kako ih ugasiti.

Jedino mjesto gdje sam mogao spavati bio je tanak, mali prostorač, a jedino čime sam se mogao pokriti bila je štavljena koža ogromne francuske pudlice. Očito je to bila ljubimica kuće pa su je htjeli očuvati; imala je sjajne oči, poput crnih pikula, i otvorena usta iz kojih je virio jezik. Glavu sam okrenuo dolje prema koljenima. Ipak sam se morao pokriti zadnjim dijelom kože koja mi je bila na vratu. Njezinu sam glavu osjećao kao neki težak predmet među koljenima. Bilo je to vrlo neugodno! Daje bilo mračno, ne bi mi toliko smetalo. Skupio sam nešto prljavog rublja i smotao ga u jastuk. Ostatak sam upotrijebio što sam bolje mogao da prekrijem kožu pudlice. Nisam mogao zaspati cijelu noć.

Dok sam tako ležao, u sebi sam se proklinjao zato što sam bio tako glup i nisam poslušao don Juanov savjet. Tada mi je s luđačkom jasnoćom pred očima prošao cijeli moj život. Sjetio sam se događaja koji je don Juan nazvao *razvodnikom*, jednako jasno kao i prije, ali uvijek sam nekako napola zanemarivao ono što mi se događalo kad sam bio s don Juanom, misleći da je u njegovoj prisutnosti sve moguće. Ovog puta, međutim, bio sam sam.

Mnogo godina prije nego što sam upoznao don Juana, crtao sam reklame na zgradama. Moj se gazda zvao Luigi Palma. Jednog je dana Luigi dobio posao da izradi reklamu za unajmljivanje i prodaju vjenčanica i smokinga. Reklamu je trebalo naslikati na stražnjem zidu jedne stare zgrade. Vlasnik prodavaonice, koja je bila smještena u toj zgradi, htio je da reklama bude velika da bi je vidjeli mogući kupci. Luigi je trebao nacrtati mladenku i mladoženju, a ja sam trebao ispisati slova. Popeli smo se na ravan krov zgrade i postavili skele.

Bio sam prilično zabrinut iako nisam imao nikakva razloga za to. Ispisao sam desetke reklama na visokim zgradama. Luigi je mislio da sam se počeo bojati visine, ali da će me to proći. Kad smo trebali početi s radovima, spustio je skele nekoliko metara ispod krova

i skočio na ravne daske. On je otišao na jednu stranu, a ja sam ostao na drugoj da mu ne bih smetao. Luigi je bio umjetnik.

Počeo se praviti važan. Radio je tako nagle i krivudave poteze kistom da se skela stala ljuljati na sve strane. Zavrtjelo mi se u glavi. Htio sam se vratiti na ravni krov pod isprikom da trebam još boje i drugi slikarski pribor. Uhvatio sam se za rub krova i pokušao se podignuti rukama, ali su mi nožni prsti zapeli među daskama na kojima sam stajao. Pokušao sam povući nogama skelu prema zidu; što sam više nastojao privući skelu, to sam je više odmicao od zida. Umjesto da mi pomogne izvući noge, Luigi je sjeo i počeo se omotavati užetom kojim je skela bila pričvršćena za krov. Prekrižio se i gledao me je prestrašeno. Potom je kleknuo, tiho zaplakao i počeo se moliti.

Ja sam se i dalje držao za rub krova boreći se za život; snagu mi je davao osjećaj da ću ako ostanem priseban, moći spriječiti udaljšavanje skele od zida. Nisam se smio pustiti. Bio sam na trinaestom katu i čekala me je sigurna smrt. Iako nam je život visio o koncu, ponašajući se kao pravi gazda, Luigi mi je doviknuo, sav u suzama, da bih se trebao pomoliti. Kleo se da ćemo obojica poginuti i da nam ne preostaje ništa drugo nego moliti se za spas naših duša. Na trenutak sam se zapitao bi li molitva mogla pomoći. Odlučih se ipak za dozivanje u pomoć. Zacijelo su stanari čuli kako vičem i pozvali vatrogasce. Doista mi se činilo da su prošle samo dvije-tri sekunde između mog dozivanja u pomoć i trenutka kad su stigli vatrogasci na krov i zgrabili Luigija i mene, te učvrstili skelu.

Zapravo, visio sam s ruba zgrade najmanje dvadesetak minuta. Kad su me vatrogasci konačno povukli na krov, potpuno sam prestao vladati sobom. Povraćao sam po tvrdom krovu, bilo mi je zlo od straha i odvratnog smrada vruće smole. Dan je bio vruć; na raspuklim dijelovima krovnog pokrivača smola se topila od vrućine. Muke kroz koje sam prošao bile su toliko strašne da ih se nisam želio sjećati, pa sam na kraju počeo halucinirati da su me vatrogasci podigli u toplu, žutu sobu; položili su me u izvanredno udoban krevet i ja sam mirno zaspao, u svojoj pidžami, siguran, izvan svake opasnosti.

Drugi se događaj silovitom snagom pojavio u mojem sjećanju. Ugodno sam razgovarao sa skupinom prijatelja kad sam, bez ikakva vidljiva razloga, ostao bez daha pod pritiskom misli, sjećanja koje je u prvom trenutku bilo nejasno, a potom se pretvorilo u doživljaj koji me je potpuno zaokupio. Njegova je snaga bila tolika da sam se

morao ispričati prijateljima i na trenutak povući u stranu. Moji su se prijatelji, kao da su razumjeli moju reakciju, razišli bez ikakva komentara. U sjećanju mi se pojavio događaj koji se odigrao kad sam išao u završni razred srednje škole.

Moj najbolji prijatelj i ja smo običavali na putu do škole prolaziti pokraj velike vile s ogradom od kovana željeza, visokom barem dva metra, koja je završavala oštrim šiljcima. Iza ograde se prostirao velik, dobro održavan, zelen travnjak po kojem se šetao golem, oštar pas, njemački ovčar. Svakog dana, prolazeći onuda, dražili bismo psa i čekali da izlije svoj bijes na nas. Pas bi se fizički zaustavio na željeznoj ogradi, ali njegov bijes kao da je sezao do nas, preko ograde. Moj je prijatelj uživao u tome da svakog dana razjari psa, nadmećući se s njime kao da je to borba razuma i sirove snage. Stao bi samo nekoliko centimetara od pseće njuške koja je virila kroz željezne rešetke, najmanje petnaestak centimetara. Iskesio bi zube baš kao i pas.

»Predaj se, predaj se!« vikao bi moj prijatelj svakog puta. »Pokori se! Pokori se! Jači sam od tebe!«

Njegovo svakodnevno iskazivanje umne nadmoći, koje je trajalo barem pet minuta, nije imalo nikakva utjecaja na psa, osim što bi se svakog puta sve više razbjesnio. Kao da je to bio dio svakodnevnog obreda, moj me je prijatelj uvjeravao da će mu se pas na kraju ili pokoriti ili će se toliko razbjesniti da će tu, pred našim očima odapeti od srčanog udara. Bio je toliko uvjeren u to da sam i ja počeo očekivati trenutak kad će se pas srušiti mrtav.

Jednog jutra kad smo onuda prolazili, psa nije bilo. Malo smo pričekali, ali se nije pojavio, no tada smo ga ugledali na kraju velikog travnjaka. Činilo se da nas ne vidi i mi smo polako krenuli dalje. Krajičkom oka spazio sam psa kako svom snagom juri prema nama. Kad je bio otprilike dva, dva i pol metra udaljen od ograde, odbio se od zemlje i divovskim je skokom preskočio. Bio sam siguran da će mu šiljci razderati trbuh, ali jedva ih dotaknuvši, tresnuo je na zemlju kao vreća krumpira.

Na tren pomislih da je mrtav, no, bio je samo zatečen. Odjednom je ustao i umjesto da se baci na onoga koji ga je uvijek izazivao, stade trčati za mnom. Skočio sam na krov automobila, ali automobil nije bio ništa za psa. Odbio se od zemlje i skočio tako visoko da me je gotovo ščepao. Skotrljao sam se nekako s krova i popeo na prvo drvo, malo kržljivo drvce koje je jedva moglo izdržati moju težinu. Bio sam siguran da će se drvo raspuknuti po sredini i da ću pasti ravno uralje psa koji će me rastrgati na komade.

Na drvetu sam bio gotovo izvan njegova dohvata. Ali je pas i dalje skakao, kesio zube i uhvatio mi hlače, te ih stao derati zubima. Osjetio sam njegove zube na stražnjici. No, onog časa kad sam se popeo na vrh drveta, koji nije mogao dosegnuti, bio sam spašen, i pas je otišao. Naprosto je otrčao niz ulicu, možda u potrazi za mojim prijateljem.

U školskoj mi je ambulanti medicinska sestra rekla da od vlasnika psa moram tražiti potvrdu da je pas cijepljen protiv bjesnila.

»Moraš to napraviti«, rekla je strogo. »Možda si već zaražen bjesnilom. Ako ti vlasnik odbije pokazati potvrdu o cijepljenju, imaš pravo pozvati policiju.«

Razgovarao sam s pazikućom vile u kojoj je živio pas. Optužio me je da sam na prijevaru namamio najboljega vlasnikova psa, životinju s pedigreom, na ulicu.

»Pazi što radiš«, reče ljutitim glasom. »Pas se izgubio. Vlasnik će te strpati u zatvor ako nas i dalje budeš gnjavio.«

»Ali možda sam zaražen bjesnilom«, rekao sam iskreno užasnut.

»Fućka mi se, možeš imati i kugu, što se mene tiče«, odbrusio je čovjek. »Gubi se!«

»Pozvat ću policiju«, pripremio sam.

»Zovi koga god hoćeš«, odbrusi. »Ako pozoveš policiju, okrenut ćemo je protiv tebe. Moj je gospodar utjecajan i on to može učiniti!«

Povjerovao sam mu, a medicinskoj sam sestri lagao da je pas pobjegao i da nema vlasnika.

»Bože moj!« uskliknula je žena. »Onda se pripremi na najgore. Možda ću te morati poslati liječniku.« Navela je niz simptoma na koje sam trebao obratiti pozornost i čekati da vidim hoće li se pojaviti. Rekla je da su injekcije protiv bjesnila strašno bolne i da se daju potkožno u trbuh.

»Ne bih to poželjela ni najgorem neprijatelju«, dodala je, a njezine su me riječi bacile u očaj.

Nakon toga uslijedila je moja prva prava depresija. Samo sam ležao u krevetu prepoznavajući sve simptome koje mi je medicinska sestra nabrojila. Na kraju sam otišao u školsku ambulantu i preklinjao ženu da mi da uputnicu za injekciju protiv bjesnila, ma koliko me to boljelo. Izazvao sam skandal. Uхватила me je prava histerija. Nisam bio zaražen bjesnilom, ali sam bio sasvim izvan sebe.

Ispričao sam don Juanu sve potankosti o ta dva događaja kojih sam se jasno sjećao. Ništa mu nisam prešutio. Nije imao nikakvih primjedaba. Nekoliko je puta kimnuo glavom.

»Pri prisjećanju na ta dva događaja, don Juane,« rekoh, osjećajući da zvučim vrlo uzbuđeno, »bio sam potpuno histeričan. Tijelo mi se treslo. Bilo mi je mučno u želucu. Ne želim reći da je to bilo kao kad sam doživio te događaje, jer to nije istina. *Doista* sam ih ponovno proživio, oba puta. I kad to više nisam mogao izdržati, pobjegao sam u sadašnjost. Za mene je to bio skok u budućnost. Imao sam moć da preskočim vrijeme. Moj skok u prošlost nije bio nagao; događaj je tekao polagano, kao što to i jest u sjećanjima. Na kraju sam skočio naglo u budućnost: u svoj sadašnji život.«

»Nešto se u tebi počelo lomiti, to je sigurno«, konačno je progovorio. »To se već dugo događa, ali svakog puta do sada, kad bi to nešto bilo krajnje ugroženo, ono se uspijevalo oporaviti. Imam osjećaj da je sada potpuno puknulo.«

Nakon još jedne duge stanke, don Juan mi je objasnio da su vračevi drevnog Meksika vjerovali, kao što mi je već rekao, da imamo dva uma i da je samo jedan od njih stvarno naš. Uvijek sam mislio da don Juan govori kako se naš um sastoji od dva dijela i da jedan od njih stalno miruje jer mu drugi dio uskraćuje mogućnost izražavanja. Sve što mi je o tome govorio, shvaćao sam u prenesenom smislu, kao objašnjenje očite nadmoći lijeve moždane polutke nad onom desnom, ili nešto slično.

»Za *rekapitulaciju* postoji još jedna tajna mogućnost«, nastavi don Juan.

»Baš kao što sam ti rekao da postoji i tajna alternativa smrti, mogućnost dostupna samo vračevima. Što se tiče umiranja, tajna mogućnost leži u tome da bi ljudi mogli zadržati životnu snagu i odreći se samo svoje svijesti, proizvoda njihova života. Kad je riječ o *rekapitulaciji*, samo vračevi mogu izabrati tajnu mogućnost da povećaju moć svojega pravog uma.«

»Sjećanje koje te progoni«, nastavi on, »može dolaziti samo iz tvojega pravog uma. Drugi um, koji svi imamo i koji nam je zajednički, nazvao bih jeftinim modelom: ekonomična snaga, jedna veličina koja pristaje svima. No, o tome ćemo poslije. Sada nas zanima nastupanje razarajuće sile. Ali pritom ne mislim na silu koja tebe razara, nego na silu koja razara ono što vračevi nazivaju *stranom ugradnjom*, koju nosiš u sebi kao i svako drugo ljudsko biće. Učinak sile koja se obara na tebe i razara *stranu ugradnju* jest da ona izbacuje vračeve iz njihove sintakse.«

Pozorno sam slušao don Juana, ali ne bih mogao reći da sam razumio što mi govori. Zbog nekoga neobičnog razloga, koji mi je bio

nepoznat baš kao i uzrok mojih živih sjećanja, nisam mu mogao postaviti nikakvo pitanje.

»Znam kako ti je teško«, reče odjednom don Juan, »izaći na kraj s tom stranom tvog života. Svaki vrač kojega poznajem prošao je to. Muškarci koji kroz to prolaze pate neizmjereno više od žena. Pretpostavljam da su žene tako građene da mogu više podnijeti. Vračevi starog Meksika, djelujući kao skupina, pokušali su učiniti sve da bi ublažili utjecaj razarajuće sile. Danas nam je nemoguće djelovati zajednički, stoga moramo skupiti snagu da se u samoći suočimo sa silom koja će nam oduzeti moć govora, jer se ne može na prikladan način opisati ono što se zbiva.«

Don Juan je bio u pravu. Nisam mogao objasniti niti opisati djelovanje koje su na mene imala ta sjećanja. Don Juan mi reče da se vračevi suočavaju s nepoznatime u najobičnijim zgodbama. Kada se suoče s time i ne mogu rastumačiti ono što opažaju, moraju se osloniti na neki vanjski izvor koji će ih usmjeriti. Taj je izvor don Juan nazvao *beskonačnošću* ili *glasom duha* i rekao da ako vračevi ne pokušavaju biti racionalni u vezi s onime što se ne može racionalizirati, *duh* im nepogrešivo kaže što je što.

Don Juan me je podučavao da prihvatim ideju o *beskonačnosti* kao o sili koja ima glas i koja je svjesna same sebe. U skladu s time, pripremio me je da budem spreman čuti taj glas i uvijek djelovati učinkovito, a da se pri tome, što je manje moguće, oslanjam na primjere iz prošlosti i apriorne tvrdnje. Nestrpljivo sam čekao da mi glas *duha* kaže što je smisao mojih sjećanja, ali se ništa nije dogodilo.

Jednog dana, kad sam bio u knjižari, jedna me je djevojka prepoznala i prišla mi. Bila je visoka i tanka i imala je nesiguran glas poput djevojčice. Pokušavao sam se ponašati prijateljski da joj ne ni bilo neugodno, kad odjednom osjetih energetske promjene. Bilo je to kao da se u meni oglasilo neko zvono i kao da je njegov zvuk dolazio iz prošlosti, i bez utjecaja moje volje, sjetio sam se još jednog događaja koji sam bio potpuno zaboravio. Preplavilo me je sjećanje na kuću moje bake i mog djeda. Bila je to prava bujica, tako silovita, razorna, i opet sam se morao povući u kut. Tresao sam se kao da sam dobio groznicu.

Tada mi je vjerojatno bilo osam godina. Djed mi je nešto govorio. Rekao mi je da je njegova najvažnija dužnost uputiti me na pravi put. Imao sam dva bratića moje dobi: Alfreda i Luisa. Moj je djed nemilosrdno zahtijevao da priznam kako je Alfredo doista prekrasan. U mojoj sam viziji čuo djedov hrapav, prigušen glas.

»Alfredu nije potrebna nikakva preporuka«, rekao mi je tom prigodom. »Dovoljno je samo da se negdje pojavi i sva su mu vrata otvorena jer svi njeguju kult ljepote. Svi vole lijepe ljude. Ljudi im zavide, ali žele biti s njima u društvu. Pogledaj mene. Ja sam zgodan, zar ne?«

Iskreno sam se složio s djedom. Bez sumnje, bio je vrlo naočit muškarac. Imao je sitne kosti, vedre plave oči, fine crte lica i istaknute jagodice. Sve je na njegovu licu bilo savršeno skladno - nos, usta, oči, brada. Svijetla mu je kosa padala preko ušiju, zbog čega je izgledao poput vilenjaka. Bio je svjestan sebe i koristio je svoje prednosti koliko god je mogao. Žene su ga obožavale; prvo, kao što je govorio, zbog njegove ljepote, i drugo, zato što ih nije ugrožavao. On je to, dakako, obilno iskorištavao.

»Tvoj bratić Alfredo je rođeni dobitnik«, nastavio je moj djed. »On nikad neće morati dolaziti nepozvan na zabavu jer će uvijek biti prvi na popisu gostiju. Jesi li ikada primijetio kako se ljudi na ulici zaustavljaju da bi ga pogledali i kako ga žele dotaknuti? Tako je lijep da se bojim da bi mogao postati obična budala, ali to je druga priča. Recimo da će se pretvoriti u neodoljivu protuhu.«

Djed je usporedio bratića Louisa s Alfredom. Rekao je da je Louis priprost i malo bedast, ali da ima zlatno srce. A onda je prešao na mene.

»Želimo li nastaviti s našim usporedbama,« reče, »moraš iskreno priznati da je Alfredo lijep, a Luis dobar. A sad pogledajmo tebe; ti nisi ni lijep ni dobar. Ti si pravi kujin sin. Nitko te neće pozvati na zabavu. Moraš se pomiriti s time da ćeš se morati sam pozvati ako budeš htio ići na neku zabavu. Tebi se nikad neće otvarati vrata kao Alfredu zato što je lijep, ili kao Luisu zato što je dobar, i tako ćeš ti morati ulaziti kroz prozor.«

Njegova analiza trojice unuka bila je tako točna da sam se rasplakao. Sve što je rekao bilo konačno. Što sam više plakao, on je bio sve zadovoljniji. Svoje je izlaganje završio najpogubnijim upozorenjem.

»Nema potrebe da se osjećaš loše«, reče »jer nema ničega uzbudljivijega nego ulaziti kroz prozor. Da bi to mogao učiniti, moraš biti pametan i oprezan. Moraš paziti na sve i biti spreman na beskrajna poniženja.«

»Kad si prisiljen ulaziti kroz prozor,« nastavi, »znači da zasigurno nisi na popisu gostiju; stoga tvoja prisutnost nije poželjna, moraš se dobro preznojiti da bi ostao. Jedini je način sve ih opčiniti. Vrišti!

Zahtijevaj! Savjetuj! Stvori dojam da si glavni! Kako bi te mogli izbaciti kad si ti glavni?»

Sjećanje na taj prizor snažno me je uznemirilo. Tu sam zgodu potisnuo tako duboko da sam je potpuno zaboravio. Međutim, ono čega sam se uvijek sjećao bilo je njegovo upozorenje da moram biti glavni, što mi je zacijelo ponavljao godinama.

Nisam imao mogućnosti pozabaviti se tim događajem ili zadubiti se u njega jer je drugi zaboravljeni događaj izronio iz prošlosti jednakom silinom. Tu sam bio s djevojkom za koju sam bio zaručen. U to smo vrijeme oboje štedjeli za vjenčanje i za kuću u kojoj ćemo živjeti. Čuo sam sebe kako zahtijevam da imamo zajednički bankovni račun; nisam htio pristati ni na što drugo. Osjećao sam da je moram podučiti glede štedljivosti. Čuo sam sebe kako joj govorim gdje treba kupovati odjeću i koliko najviše smije potrošiti.

Onda sam se vidio kako podučavam njezinu mlađu sestru voziti auto i kako sam doslovce poludio kad mi je rekla da se namjera-va odseliti iz roditeljske kuće. Zaprijetio sam joj da joj više neću davati satove vožnje. Rasplakala se i priznala mi je da hoda sa svojim šefom. Izletio sam iz auta i počeo udarati nogama po vratima.

Ni to nije bilo sve. Čuo sam sebe kako govorim ocu svoje zaručnice da se ne odseli u Oregon kao što je planirao. Derao sam se iz sve snage, urlajući da bi to bilo glupo. Doista sam vjerovao da su moji argumenti protiv selidbe neupitni. Točno sam izračunao koliko bi izgubio tim potezom i predočio sam mu brojke. Vidjevši da uopće ne obraća pozornost na ono što sam mu pokušavao objasniti, zalupio sam vratima i izišao, kipeći od bjesa. Moja je zaručnica svirala gitaru u dnevnoj sobi. Istrgnuo sam joj gitaru iz ruku i derao se da ju je obgrlila umjesto da svira, kao da je posrijedi neko biće, a ne tek običan glazbeni instrument.

Moja želja da nametnem svoju volju prelazila je sve granice. Nisam pravio nikakve razlike; tko god mi je bio blizak pretvarao se u predmet koji sam želio posjedovati i oblikovati slijedeći svoje hirove.

Nisam se više morao udubljavati da bih otkrio smisao svojih živopisnih vizija. Nametnula mi se misao, kao da je došla izvana, snagom argumenta koji ne trpi pogovora. Upozorila me je na moju slabost: uvijek sam želio svima upravljati. Ne samo da sam morao biti glavni nego sam morao vladati svakom situacijom; ta je misao bila usađena u mene. Način na koji su me odgajali samo je pojačao taj nagon, i ono što je u početku bila sklonost, poslije, u odrasloj dobi, pretvorilo se u nužnost.

Bio sam svjestan da je nesumnjivo riječ o *beskonačnosti*. Don Juan ju je opisao kao svjesnu silu koja se promišljeno upleće u život vraća. A sada se upleće u moj. Znao sam da me *beskonačnost* upozorava na nešto, putem živih sjećanja na zaboravljene doživljaje, na moj dubok snažan nagon za vladanjem, i da me tako priprema za nešto što prelazi granice mogeg iskustva. Znao sam sa zastrašujućom sigurnošću da će se nešto prepriječiti, da će mi oduzeti mogućnost da budem glavni. Znao sam da mi je potrebna, više no ikad, trezvenost, lakoća i prepuštanje da bih se mogao suočiti s onime za što sam osjećao da dolazi.

Dakako, sve sam to ispričao don Juanu i dao sam si oduška opširno opisujući svoja razmišljanja, nadahnuto iznoseći zaključke do kojih sam došao, o mogućem značenju uspomena koje mi naviru u sjećanja.

Don Juan se dobrohotno nasmijao. »Sve je to psihološko pretjerivanje, slika onoga što bi ti želio«, reče. »Kao i uvijek, tražiš objašnjenja u kojima bi uzrok i posljedica slijedili linearno jedno iz drugoga. Svaki događaj kojeg se sjetiš sve se živilje ocrtava u tvom sjećanju i sve te više izluđuje jer si, kao što sam ti rekao, ušao u jedan nepovratni proces. Tvoj pravi um izranja, budi se iz mrtvila u kojem se nalazio cijelog života.«

»*Beskonačnost* je došla po tebe«, nastavi. »Ma kojim sredstvima se služila kako bi te upozorila na to, ona ne mogu imati nikakav drugi smisao, razlog ili vrijednost, osim onoga koji imaju. Ti bi se, međutim, trebao pripremati za silovite nasrtaje *beskonačnosti*. Morao bi stalno biti pripravan da primiš snažan udarac koji će ti ona zadati. To znači imati zdrav, trezven pristup, na taj se način vraćevi suočavaju s *beskonačnošću*.«

Od don Juanovih mi je riječi ostao gorak okus u ustima. Zapravo sam osjećao da se sprema napad na mene i toga sam se bojao. Budući da sam cijeli život proveo skrivajući se iza neke površne aktivnosti, predao sam se poslu. Držao sam predavanja u raznim školama po južnoj Kaliforniji, gdje su moji prijatelji radili. Pisao sam neumorno. Mogu slobodno reći da sam hrpu rukopisa bacio u smeće jer nisu ispunjavali uvjete koje je, prema don Juanu, neki tekst morao zadovoljavati da bi bio prihvatljiv za *beskonačnost*.

Rekao je da sve što radim mora biti čin vraćanja - čin slobodan od tuđih očekivanja, od straha od neuspjeha, od nade u uspjeh. Moram se osloboditi kulta; sve što radim mora biti *impromptu*, djelovanje čarolije, slobodno prepuštanje poticajima *beskonačnoga*.

Jedne sam večeri sjedio za radnim stolom pripremajući se za svoju svakodnevnu aktivnost pisanja. U glavi mi je bilo mutno. Mislio sam da mi se zavrtilo zato što sam prenatlo ustao s prostirača na kojem sam vježbao. Zamaglilo mi se pred očima. Vidio sam žute mrlje. Mislio sam da ću se onesvijestiti. Sve me je više hvatala nesvjestica. Preda mnom se pojavila ogromna crvena mrlja. Počeo sam duboko disati pokušavajući se smiriti da bi mi se razbistrila slika. Potpuno sam se umirio, tako da sam primijetio kako me je počela obavijati neprobojna tama. Glavom mi je prošla misao da sam u nesvijesti. Međutim, mogao sam napipati stolac, radni stol; sve sam oko sebe osjećao kroz tamu koja me je okruživala.

Don Juan reče da su vračevi iz njegove loze jednime od najpoželjnijih rezultata *unutrašnje tišine* smatrali specifičnu međuigru energije, kojoj uvijek prethodi jaka emocija. Osjećao je da su moja sjećanja sredstva koja me trebaju uznemiriti do krajnjih granica i uvesti u stanje u kojem ću osjetiti tu međuigru. Takvo uzajamno djelovanje očituje se u različitim bojama koje se projiciraju na bilo koji vidokrug u svakodnevnom svijetu, a to može biti planina, pa nebo, zid ili naprosto dlanovi ruke. Objasnio mi je da ta igra raznih boja počinje blijedoljubičastom bojom koja se pojavljuje na obzoru poput finog poteza kistom. S vremenom se taj blijedoljubičasti potez kistom širi, sve dok ne prekrije čitav obzor, poput olujnih oblaka koji prekrivaju nebo.

Uvjeravao me je da se tada pojavljuje mrlja posebne, žarko crvene boje, poput boje šipka, koja kao da izbija iz blijedoljubičastih oblaka. Kako vračevi postaju discipliniraniji i iskusniji, rekao je, crvena se točka širi i konačno eksplodira u misli ili vizije, ili pak, kod školovanih ljudi u pisane riječi; vračevi, ili imaju viđenja što ih stvara energija, pri čemu čuju misli pretočene u riječi, ili čitaju ispisane riječi.

Te noći, sjedeći za radnim stolom, nisam vidio obrise svijetloljubičaste boje, niti sam vidio putujuće oblake. Bio sam siguran da nemam disciplinu koja je vračevima potrebna za takvu međuigru energije, ali je ispred mene bila ogromna mrlja crvene boje, poput boje šipka. Ta je golema mrlja, bez ikakva prijelaza eksplodirala u nepovezane riječi koje sam čitao kao da su bile ispisane na listu papira koji je izlazio iz pisaćeg stroja. Riječi su se preda mnom kretale tako strahovitom brzinom da ih je bilo nemoguće pročitati. Tada začuh glas koji mi je nešto opisivao. I opet, brzina govora nije odgovarala mojim ušima. Riječi su bile izmiješane tako da nisam nikako mogao razabrati njihov smisao.

No, kao da ni to nije bilo dovoljno, ugledao sam neugodne prizore kao u snovima poslije teškog jela. Bili su barokni, mračni, zloslutni. Počelo mi se vrtjeti u glavi sve dok mi nije pozlilo. Tada je sve stalo. Kao posljedica tog događaja, ma što on bio, boljeli su me svi mišići. Bio sam iscrpljen. To me je silovito miješanje u moj život razljutilo i isfrustriralo.

Odjurio sam do don Juanove kuće da mu ispričam što se dogodilo. Osjećao sam da mi je njegova pomoć potrebija no ikada.

»Vračevi i vračanje nisu nježni«, reče don Juan pošto je čuo moju priču. »*Beskonačnost* se prvi put oborila na tebe na takav način. Bilo je to poput blica. Potpuno preuzimanje tvojih sposobnosti. Što se tiče brzine kojom se izmjenjuju slike, morat ćeš sam naučiti kako je prilagoditi. Neki vračevi to uče cijelog života. Ali će ti se odsad energija pojavljivati kao da je projicirana na filmsko platno.«

»Drugo je razumiješ li ti tu projekciju ili ne«, nastavi. »Da bi je mogao točno protumačiti, potrebno ti je iskustvo. Preporučujem ti da ne oklijevaš, već da počneš odmah. Čitaj energiju na zidu! Tvoj se pravi um pojavljuje i on nema nikakve veze sa *stranom ugradnjom*. Neka tvoj pravi um prilagodi svoju brzinu. Budi miran i nemoj se ljutiti, što god se dogodilo.«

»Ali, don Juane, je li sve to uopće moguće? Može li čovjek čitati energiju kao da je to neki tekst?« upitah shrvan tom pomisli.

»Svakako da može!« odbrusi. »U tvom primjeru, ne samo da je to moguće nego ti se i događa.«

»Ali zašto se čita kao da je tekst?« nisam odustajao iako je to bilo samo retoričko pitanje.

»E sad glumataš«, reče. »Ono što se pročita može se ponoviti, riječ po riječ. Međutim, ako bi *beskonačnost* pokušao gledati umjesto da je čitaš, shvatio bi da ne možeš opisati ništa od onoga što si vidio, i na kraju bi bulazio, nesposoban da svoj doživljaj pretvoriš u riječi. Isto se događa ako je pokušaš čuti. No, to je individualno. Kako bilo, *beskonačnost* odlučuje. *Ratnik-putnik* jednostavno prihvaća ono što mu je namijenjeno.«

»Ali iznad svega, nemoj dopustiti da te svlada događaj zato što ga ne možeš opisati«, dometnu nakon namjerne stanke. »To je događaj koji prelazi sintaksu našeg jezika.«

Putovanja tamnim morem svijesti

»SADA MOŽEMO razgovarati o *unutrašnjoj tišini*«, reče don Juan.

Njegova me je izjava prenula jer se uopće nije uklapala u ono o čemu je do tada govorio. Cijelo mi je popodne govorio o nedaćama koje su pogodile Yaqui Indijance nakon velikih ratova Yaquijske dvadesetih godina, kad ih je Meksička vlada iselila iz njihova zavičaja u državi Sonori na sjeveru Meksika i natjerala ih da rade na plantažama šećerne repe u središnjemu i južnomu Meksiku. Meksička je vlada imala teškoća s Yaqui Indijancima jer su međusobno ratovali godinama. Don Juan mi je ispričao neke zapanjujuće, žalosne priče Yaqui Indijanaca o političkim intrigama i izdaji, o obespravljenosti i ljudskoj patnji.

Imao sam osjećaj da me don Juan priprema za nešto jer je znao da su to prave priče za mene. U to sam doba imao pretjerano naglašen osjećaj za društvenu pravdu *i fair play*.

»Okolnosti u kojima si se razvijao omogućile su ti da imaš više energije«, nastavi. »Započeo si *rekapitulaciju* svojeg života; prvi put si gledao svoje prijatelje s odmakom, kao da su u izlogu; stigao si do točke loma, sve si to učinio sam tjeran vlastitim potrebama; napustio si posao; a što je najvažnije, skupio si dovoljno *unutrašnje tišine*. Sve će ti to omogućiti da kreneš na putovanje *tamnim morem svijesti*.«

»Sastanak sa mnom u onom gradu bio je takvo putovanje«, nastavi. »Znam da te je mučilo bitno pitanje i da si se u jednom času pitao jesam li ja stvarno došao u tvoju kuću. Moj dolazak tebi nije bio san. Bio sam stvaran, zar ne?«

»Da, bio si sasvim stvaran«, rekoh.

Gotovo sam zaboravio na te događaje, ali sam se sjetio da mi je bilo čudno kako je pronašao moj stan. No, nisam se previše bavio time pretpostavivši da je nekoga pitao za moju novu adresu, iako bi

mi, da sam bolje razmislio, bilo jasno da nitko nije znao gdje stanujem.

»Ajmo to razjasniti«, nastavi. »Prema mojim mjerilima, kao i mjerilima vračeva starog Meksika, doista sam bio stvaran i kao takav došao sam k tebi iz moje *unutrašnje tišine* da ti kažem koje uvjete postavlja *beskonačnost* i da te upozorim da ti vrijeme istječe. A ti si, iz svoje *unutrašnje tišine*, istinski otišao do grada koji smo izabrali da mi kažeš kako si uspio obaviti zadatak koji ti je postavila *beskonačnost*.

Govoreći tvojim jezikom, jezikom prosječnog čovjeka, i jedno i drugo bilo je snoviđenje. Sanjao si da sam došao k tebi iako nisam znao adresu, a potom si sanjao da smo se sastali u onom gradu. Ja pak, kao vječnik, znam da je ono što ti smatraš snoviđenjem istinito baš kao i činjenica da nas dvojica sad ovdje razgovaramo.«

Priznadoh don Juanu da te događaje ne mogu objasniti sa stajališta zapadnjačkog načina razmišljanja. Rekoh da razmišljati o njima kao o snoviđenjima znači stvarati neku izmišljenu kategoriju koja je neodrživa i da je jedino moguće kvazi objašnjenje, koje bi se nekako moglo prihvatiti, drugi aspekt njegova znanja: *sanjanje*.

»Ne, to nije sanjanje«, reče odrješito. »To je nešto mnogo neposrednije i zagonetnije. Usput, danas ću ti dati novu definiciju sanjanja, više u skladu s tvojim stanjem. *Sanjanje* je čin mijenjanja točke u kojoj smo povezani s *tamnim morem svijesti*. Ako to gledaš na taj način, onda je to vrlo jednostavan pojam, vrlo jednostavan zahvat. Valja se maksimalno napregnuti da bi to čovjek shvatio, ali nije nemoguće niti je obavijeno nekim velom tajne.«

»Riječ *sanjanje* me izluđuje«, nastavi, »jer umanjuje snagu tako moćnog čina. Zvuči kao da je riječ o nečemu proizvoljnome; kao da je riječ o utvari, a *sanjanje* je sve prije nego to. Pokušavao sam pronaći neki drugi izraz, ali je ta riječ već toliko uvriježena da nisam uspio. Možda ćeš je ti jednog dana promijeniti, iako, kao što se to najčešće događa u vraćanju, kad dođe do toga da bi stvarno i mogao nešto učiniti, nije ti više stalo jer ti postane svejedno zove li se nešto ovako ili onako.«

Otkad sam upoznao don Juana, uvijek je nadugačko i naširoko objašnjavao da je *sanjanje* umijeće, koje su otkrili vračevi starog Meksika, kojim se obični snovi pretvaraju u *bona fide* ulaženje u druge svjetove *opažanja*. Zagovarao je na sve moguće načine nešto što je nazvao *pozornošću sanjanja*, a to je sposobnost da se obrati posebna vrsta pozornosti ili da se usmjeri posebna vrsta svijesti na elemente običnog sna.

Brižljivo sam se pridržavao svih njegovih uputa i uspio sam upravljati svojom sviješću tako da sam se mogao usredotočiti na elemente sna. Don Juanova je ideja bila da sanjač ne pokušava namjerno sanjati određeni san, nego da pozornost usmjeri na sastavne dijelove, elemente bilo kojeg sna koji mu se pojavi.

Tada mi je don Juan s energetskog stajališta objasnio što su vračevi drevnog Meksika smatrali izvorom sanjanja: premještanje *spojne točke*. Rekao je da se *spojna točka* na vrlo prirodan način premješta u snu, ali *vidjeti* to premještanje, dodao je, nije baš lako jer je za to potrebno agresivno raspoloženje kojemu su vračevi starog Meksika bili skloni. Ti su vračevi, prema don Juanu, otkrili sve pretpostavke svojeg vraćanja pomoću takva raspoloženja.

»To je vrlo grabežljivo, nasilno raspoloženje«, nastavi don Juan. »Nije teško doći u takvo raspoloženje jer je čovjek grabežljiv po prirodi. Na taj agresivni način možeš *vidjeti* svakoga dok spava, u ovom selu, ili daleko oдавде; svatko bi mogao poslužiti toj svrsi. Važno je postići osjećaj potpune ravnodušnosti. Ideš u potragu za nečime i toga ćeš se dokopati. Poći ćeš u potragu za nekom osobom, tragat ćeš poput divlje mačke, poput grabežljive zvijeri, za nekime na koga ćeš nasrnuti.«

Nasmijavši se mojem negodovanju, don Juan reče da je jedini problem kod ovakva postupka postizanje potrebnog raspoloženja jer u činu *viđenja* ne možeš biti pasivan. To nije promatranje, nego djelovanje. Možda pod utjecajem njegove sugestije, tog dana kad mi je sve to ispričao, osjećao sam neku neobičnu nasilnost u sebi. Svaki mišić mogeg tijela bio je do kraja nabijen energijom, a u vježbi sanjanja doista sam nekoga slijedio. Nije me zanimalo tko je taj netko. Trebao mi je netko tko spava, a neka sila koju sam prepoznao, a da je nisam bio potpuno svjestan, vodila me je da pronađem toga nekoga.

Nikad nisam saznao tko je bila ta osoba, ali kad sam je *vidio*, osjetio sam don Juanovu prisutnost. Obuzeo me je čudan osjećaj od toga što sam znao, po nekome neodređenom uzbuđenju izazvanome blizinom drugoga, da je netko sa mnom. Sve se to zbivalo na razini svijesti koja nije bila dio mogega dotadašnjeg iskustva. Mogao sam usmjeriti svoju pozornost samo na osobu koja je spavala. Znao sam da je to muška osoba, ali ne znam po čemu sam to znao. Znao sam da spava jer je kugla energije, koja uglavnom predstavlja ljude, bila malo spljoštena, rastegnuta postrance.

I tada *vidjeh* da se *spojna točka* nalazi na različitom položaju od uobičajenoga, bila je točno iza lopatica. U tom se času pomaknula

udesno i malo niže od mjesta na kojem se inače nalazila. Procijenio sam da se pomaknula prema rebrima. Primijetio sam još nešto; toč-ka se nije zaustavila u nekom položaju. Krivudala je gore-dolje i on-da se naglo vratila u svoj normalan položaj. Imao sam jak osjećaj da je moja prisutnost, i prisutnost don Juana, probudila tu osobu. Od-mah nakon toga pred mojim su očima letjele zamagljene slike, jedna za drugom, i potom sam se probudio na istomu mjestu gdje sam i bio na početku.

Don Juan mi je također uvijek govorio da se vračevi dijele u dvi-je skupine: *sanjače* i *tragače*. *Sanjači* imaju veliku sposobnost premješ-tanja *spojne točke*. *Tragači* imaju veliku sposobnost održavanja *spoj-e točke* u novom položaju. *Sanjači* i *tragači* se nadopunjuju i rade u paru te tako utječu jedni na druge zahvaljujući sposobnostima koje su im dane.

Don Juan me je uvjeravao da vrač može premjestiti *spojnu točku* svojom voljom i zadržati je u novom položaju ako razvije željeznu samodisciplinu. Rekao je da su vračevi njegove loze vjerovali da u svijetlećoj kugli ima najmanje šesto točaka, što smo mi, i ako se vo-ljom postigne da se *spojna točka* premjesti na neku od njih, svaka nam ta točka može dati potpuno cjelovitu sliku svijeta; što znači da, ako naša *spojna točka* dođe na bilo koju od tih šesto točaka i ostane na njoj, opažamo svijet kao zaokruženu cjelinu, poput našega sva-kodnevnog svijeta, no ipak je to različit svijet.

Don Juan je nadalje objašnjavao da se umijeće vraćanja sastoji u manipuliranju *spojnom točkom* i svojevoljnom mijenjanju njezina položaja u svijetlećim kuglama koje su zapravo ljudska bića. Rezul-tat takve manipulacije je premještanje točke dodira s *tamnim morem svijesti*, što uzrokuje nastajanje različitog svežnja milijardi energet-skih polja, u obliku svijetlećih vlakana, koja uviru u *spojnu točku*. Posljedica novih energetskih polja što uviru u *spojnu točku* jest to da svijest, različita od one koja je potrebna za opažanje svakodnevnog svijeta, počinje djelovati pretvarajući nova energetska polja u osje-tilne podatke, koji se tumače i opažaju kao drukčiji svijet, jer su ener-getska polja koja stvaraju taj svijet različita od uobičajenih.

Tvrdio je da bi točna definicija vraćanja kao praktične djelatno-sti glasila: vraćanje je manipuliranje *spojnom točkom* sa svrhom mi-jenjanja njezine žarišne točke dodira s *tamnim morem svijesti*, što omogućuje opažanje drugih svjetova.

Don Juan reče da umijeće *tragača* dolazi na red pošto je *spoj-na točka* premještena. Održavanje *spojne točke* u novom položaju

omogućuje vječima cjelovito opažanje svakoga novog svijeta u koji ulaze, upravo onako kao što to činimo u svakodnevnom svijetu. Za vječice don Juanove loze, svijet svakodnevice je tek jedan sloj cjelokupnog svijeta koji se sastoji od barem šestu slojeva.

Don Juan se ponovno vratio glavnoj temi našeg razgovora: mojim putovanjima kroz *tamno more svijesti*, i rekao da je ono što sam ja učinio iz svoje *unutrašnje tišine* vrlo slično onome što se događa pri *sanjanju* dok čovjek spava. Međutim, kad se putuje *tamnim morem svijesti*, nema prekida jer nije potrebno vrijeme da bi se utonulo u san, niti pokušaja da se čovjekova pozornost usmjeruje dok sanja. Putovanje *tamnim morem svijesti* izaziva izravnu reakciju. Pojavi se snažan osjećaj za ono što je ovdje i sada. Don Juan je žalio što su neki glupavi vječice tom činu uranjanja u *tamno more svijesti* dali naziv *sanjanje otvorenih očiju* i time su riječ *sanjanje* učinili još smješnijom.

»Onda kada si mislio da si u snoviđenju otišao u onaj grad što smo ga izabrali,« nastavi, »zapravo si svoju *spojnu točku* postavio u poseban položaj na *tamnomu moru svijesti*, koji omogućuje putovanje. Tada te je *tamno more svijesti* opremilo svime što ti je bilo potrebno za putovanje. Ne postoji način da se to mjesto odabere svojom voljom. Vječice kažu da ga nepogrešivo izabire *unutrašnja tišina*. Jednostavno, zar ne?«

Tada mi je objasnio koliko je biranje zamršeno. Reče da izbor za *ratnika-putnika* nije zapravo čin odabiranja, već prije čin skladnog prepuštanja izazovima *beskonačnosti*.

»*Beskonačnost* izabire«, reče. »Umijeće *ratnika-putnika* ogleda se u tome što on ima sposobnost pokrenuti se na najmanji znak koji me ga *beskonačnost* mami. To je umijeće prepuštanja svakoj zapovijedi *beskonačnosti*. Za to je *ratniku-putniku* potrebna hrabrost, snaga i iznad svega trezvenost. Sve te tri osobine zajedno čine skladnost!«

Nakon kratke stanke vratio sam se na ono što me je najviše mučilo.

»Ali nevjerojatno je to što sam stvarno bio u onom gradu, don Juane, dušom i tijelom«, rekoh.

»To jest nevjerojatno, ali nije neizvedivo«, reče. »Svemir nema granica i mogućnosti igre u beskrajnom svemiru doista su neizmjerne. Pa zato nemoj nasjesti izreci 'Vjerujem samo u ono što vidim' jer je to najgluplje stajalište koje čovjek može imati.«

Don Juanovo je objašnjenje bilo kristalno jasno. Imalo je smisla, ali nisam znao gdje naći taj smisao; zasigurno ne u momu svakodnevnom

svijetu običnih stvari. Potom me don Juan stade uvjeravati, što je u meni izazvalo velik nemir, da postoji samo jedan način na koji bi vrač mogao izići na kraj s tolikim informacijama - a to je osjetiti ih kroz iskustvo jer um nije kadar primiti sve te podražaje.

»Što hoćeš da napravim, don Juane?« upitah ga.

»Moraš htjeti krenuti na putovanje *tamnim morem svijesti*,« odgovori, »ali nikada nećeš znati kako se to radi. Recimo da to radi *unutrašnja tišina* slijedeći neobjašnjive puteve, puteve koji se ne mogu razumjeti, već se samo može njima putovati.«

Don Juan me je prisilio da sjednem na svoj krevet i zauzmem položaj koji pogoduje *unutrašnjoj tišini*. Najčešće bih zaspao istog časa kad bih se našao u takvu položaju. Međutim, u don Juanovoj mi je prisutnosti bilo nemoguće zaspiti; umjesto u san, utonuo sam u stanje potpunog spokoja. Ovog puta, nakon kratke šutnje, osjetih da hodam. Don Juan me je vodio držeći me za ruku.

Nismo više bili u njegovoj kući; šetali smo gradom Yaqui Indijanaca u kojemu nikad prije nisam bio. Znao sam da taj grad postoji; bio sam u njegovoj blizini mnogo puta, ali otvoreno neprijateljstvo njegovih stanovnika natjeralo me je da se okrenem i odem. Bio je to grad u koji je strancu bilo gotovo nemoguće ući. Jedinu stranci koji su imali slobodan pristup bili su nadzornici savezne banke zato što je banka otkupljivala žito od seljaka. Beskrajni pregovori Yaqui seljaka vrtjeli su se oko dobivanja preduma od banke na osnovi približnog špekuliranja o budućim urodima.

Grad sam odmah prepoznao po pričama ljudi koji su ga već prije posjetili. Kao da je htio pojačati moju zbunjenost, don Juan mi prišapnu da smo baš u tom gradu Yaqui Indijanaca. Htio sam ga pitati kako smo tamo dospjeli, no nisam mogao izgovoriti riječi. Mnogi su Indijanci razgovarali kao da se svađaju; činilo se da se strasti rasplamsavaju. Nisam razumio ni riječi od onoga što su govorili, ali onog časa kad bih zamislio o čemu govore iako ih nisam razumio, nešto bi se razbistrilo. Bilo je to kao da je palo više svjetla na određeni prizor. Stvari su postale vrlo određene i jasne i razumio sam što ljudi govore, iako nisam znao kako; nisam poznavao njihov jezik. Riječi su mi postale sasvim razumljive, ne pojedinačno, nego u skupinama, kao da je moj um razabirao misaone obrasce.

Mogu iskreno reći da sam se zaprepastio, ne zato što sam razumio što govore, nego zbog onoga što su govorili. Ti su ljudi doista bili ratoborno raspoređeni. Ni po čemu nisu nalikovali zapadnjacima. Govorili su samo o borbi, ratovanju, strategiji. Odmjeravali su svoju

snagu, predmete koji bi im mogli poslužiti za borbu i žalili što nisu dovoljno jaki da zadaju udarac neprijatelju. Osjetih tjelesnu bol zbog njihove nemoći. Za borbu protiv najmodernijeg oružja imali su samo štapove i kamenje. Tugovali su što nemaju pravih vođa. Čeznuli su iznad svega za karizmatiskim vođom koji bi potaknuo njihov borbeni duh.

Tada prepoznah cinizam u nečijem glasu; jedan je od njih izrazio poražavajuću misao koja je pogubno djelovala na sve, uključujući i mene jer sam, kako mi se činilo, postao nerazdruživ dio njihove zajednice. Rekao je da su potpuno poraženi i da za njih više nema spasa jer kada bi se u određenom trenutku među njima čak i našao karizmatiski vođa, njega bi izdali zbog zavisti, ljubomore i jada.

Htio sam razgovarati s don Juanom o onome što mi se događalo, ali nisam mogao izustiti ni jednu jedinu riječ. Samo je don Juan mogao govoriti.

»Nisu samo Yaqui Indijanci nejedinstveni zbog svoje uskogrudnosti«, šapnu mi na uho. »To je nešto što izjeda ljude, zamka u kojoj su uhvaćeni, nešto što čak i nije ljudska osobina, već je nametnuto izvana.«

Osjetio sam da mi se usta otvaraju i zatvaraju sama od sebe dok sam očajnički pokušavao postaviti pitanje koje nisam mogao uobličiti čak ni u svojoj glavi. Moj je um bio prazan, bez ijedne misli. Oko don Juana i mene stajali su ljudi u krugu. Mi smo bili u sredini, ali se činilo da nas nitko ne primjećuje. Nisam zamijetio niti jedan pokret rukom, bilo kakvu reakciju, ili barem kriomice upućen pogled koji bi upućivao na to da su svjesni naše prisutnosti.

Sljedećeg sam se trenutka našao sam se u jednomu meksičkom gradu, koji je bio izgrađen uz željezničku prugu, otprilike dva i pol kilometra istočno od mjesta gdje je živio don Juan. Don Juan i ja hodali smo posred ulice, prolazeći pokraj državne banke. Odmah poslije toga ugledao sam prizor koji je bio nešto najčudnije što sam ikad vidio u don Juanovu svijetu. *Vidio* sam energiju kako struji sve-mirom, ali ljudska bića nisam vidio kao kuglaste ili pravokutne oblike energije. U jednom času, ljudi oko mene bili su normalni ljudi kakve srećemo svakog dana, a već u sljedećemu, pretvarali bi se u vrlo neobična stvorenja. Kao da je energetska kugla koja čini čovjeka bila prozirna; izgledala je kao krug svjetla oko jezgre nalik nekom kukcu. Ta jezgra nije imala oblik razvijenog sisavca. Nije bilo dijelova kostura, pa nisam *vidio* ljude kao na rendgenskoj slici koja prodire do koštane srži. Jezgra tih ljudi više je sličila na geometrijske

oblike sastavljene od čvrste tvari koja je jako titrala. Jezgra je izgledala poput slova abecede - veliko T kao da je predstavljalo glavnu okosnicu. Obrnuto L visjelo je ispred slova T; grčko slovo delta, koje se spuštalo gotovo do poda, nalazilo se na dnu okomite crte slova T i činilo se da podupire cijelu strukturu. Na vrhu slova T vidio sam nešto poput komadića upletenih vlakana, širine približno dva i pol centimetra u promjeru, koja su prolazila kroz vrh svijetleće kugle, i kao da je to što sam *vidio* bila divovska perla koja je visjela s vrha poput privjeska.

Jednom je don Juan upotrijebio metaforu da bi opisao energetski spoj vlakana ljudskih bića. Rekao je da su ih vračevi starog Meksika opisivali kao zavjesu od perlica nanizanih na tanko uže. Taj sam opis shvatio doslovce i mislio sam da to uže prolazi cijelom dužinom kroz masu energetskih polja od kojih smo sazdani, od glave do pete. Zbog užeta koje sam *vidio*, kuglasti oblik energetskih polja ljudskog bića izgledao je poput privjeska. Ali nisam vidio da je kroz ijedno drugo stvorenje prolazilo takvo uže. Svako stvorenje koje sam *vidio* imalo je neki geometrijski oblik, a na vrhu, na gornjem dijelu svijetlećega kruga, bio je mali komadić užeta. To me je uže strahovito podsjećalo na sitne crvolike oblike koje neki od nas kad napola zažmire, vide zbog prejake Sunčeve svjetlosti.

Don Juan i ja smo prošli gradom uzduž i poprijeko i vidio sam doslovce gomilu stvorenja različitih geometrijskih oblika. Moja sposobnost *viđenja* bila je krajnje nestabilna. Vidio bih ih na trenutak, a onda bi se izgubili i ugledao bih samo obične ljude.

Uskoro sam bio potpuno iscrpljen i *vidio* sam samo obične ljude. Don Juan reče da je vrijeme da se vratimo kući i opet sam izgubio osjećaj vremenskog slijeda. Našao sam se u don Juanovoj kući a da nisam imao pojma kako sam prešao udaljenost od grada do kuće. Ležao sam u krevetu i očajnički se pokušavao sjetiti, vratiti pamćenje, prodrijeti u dubinu vlastitog bića ne bih li otkrio nešto o tome kako sam dospio u grad Yaqui Indijanaca i u grad uz željezničku prugu. Nisam vjerovao da su to bila snoviđenja. Ono što sam *vidio* zacijelo su bili stvarni prizori jer su sadržavali mnoštvo pojedinosti, a opet to nije moglo biti stvarno.

»Samo gubiš vrijeme«, reče don Juan kroza smijeh. »Jamčim ti da nikada nećeš saznati kako smo došli od kuće do grada Yaqui Indijanaca, od grada do željezničke postaje i od željezničke postaje do kuće. Pojavio se prekid u vremenskom slijedu. To je ono što čini *unutrašnja tišina*.«

Strpljivo mi je objasnio da je vraćanje upravo taj prekid vremen-
skog slijeda koji nam inače omogućuje da razumijemo svijet. Napo-
menuo je da sam tog dana putovao *tamnim morem svijesti* i da sam
vidio ljude onakve kakvi jesu, zaokupljene ljudskim problemima. A
potom sam *vidio* energetske nit koja spaja specifične crte ljudskih
bića.

Don Juan je neprestano ponavljao da sam doživio nešto osobi-
to i neobjašnjivo. Razumio sam što ljudi govore a da nisam pozna-
vao njihov jezik, *vidio* sam energetske nit koja povezuje ljudska bića
s drugim bićima, a ono što sam *vidio* izabrao sam jer mi je to bila
namjera. Naglasio je da moje ostvarenje *namjere* nije bio svjesni ili
voljni čin; *namjera* je ostvarena na dubljoj razini svijesti, a njome
upravlja nužnost. Imao sam potrebu spoznati neke mogućnosti pu-
tovanja *tamnim morem svijesti*, a moja *unutrašnja tišina* vodila je *na-
mjeru* - vječnu silu u svemiru - da bi ispunila tu potrebu.

Anorganska svijest

U ODREĐENOM ČASU mojeg naukovanja, don Juan mi je izložio složenu životnu situaciju u kojoj se nalazio. Tvrdio je, s čime sam se teško mogao složiti, da živi u kolibi u Sonori samo zato što koliba odgovara stanju moje svijesti. Nisam mogao vjerovati da je doista mislio da je moje stanje tako jadno, niti sam vjerovao da ima i drugih mjesta na kojima živi, kao što je tvrdio.

Pokazalo se, međutim, da su obje tvrdnje bile istinite. Moje stanje svijesti bilo je jadno, a on je mogao živjeti i na drugim mjestima, koja su bila neizmjerljivo udobnija od kolibe u kojoj sam ga prvi put zatekao. Nije on bio vječito osamljenik kao što sam zamišljao, nego vođa skupine od petnaest *ratnika-putnika*: deset žena i pet muškaraca. Strahovito sam se iznenadio kad me je odveo u svoju kuću u središnjemu Meksiku gdje je živio sa svojim prijateljima vječnicima.

»Jesi li živio u Sonori samo zbog mene, don Juane?« pitao sam ga jer mi je bilo teško podnijeti odgovornost koja me je ispunila osjećajem krivnje i kajanja i osjećajem bezvrijednosti.

»Pa, zapravo nisam tamo živio«, reče kroza smijeh. »Tamo sam se samo sastajao s tobom.«

»A-a-ali nikad nisi znao kad ću ja doći, don Juane«, rekoh. »Nisam ti to mogao javiti!«

»Ne znam, sjećaš li se,« odgovori, »ali mnogo me puta nisi našao. Morao si sjesti i strpljivo me čekati, pokatkad i danima.«

»Jesi li putovao zrakoplovom odavde do Guayamasa, don Juane?« ozbiljno sam ga pitao. Mislio sam da bi najbrže mogao stići zrakoplovom.

»Ne, nisam letio do Guayamasa«, reče široko se osmjehnuvši. »Letio sam izravno do kolibe u kojoj si me ti čekao.«

Znao sam da mi namjerno govori nešto što ja sa svojim linearnim načinom razmišljanja nisam mogao razumjeti niti prihvatiti, nešto

što me je sasvim zbunilo. Tih sam dana bio na razini svijesti na kojoj sam si stalno postavljao sudbonosno pitanje: što ako je istina sve to što govori don Juan?

Nisam više htio postavljati pitanja jer sam se osjećao beznadno izgubljenim, pokušavajući povezati naše različite načine razmišljanja i djelovanja.

U novoj me okolini don Juan stade neumorno i precizno upućivati u složeniju stranu svojeg znanja, stranu koja je zahtijevala svu moju pozornost, stranu u kojoj nije bilo dovoljno samo odbaciti neki sud. Bilo je vrijeme da uronim u dubine njegova znanja. Morao sam prestati biti objektivan i istodobno se boriti sa subjektivnošću.

Jednog sam dana pomogao don Juanu očistiti neke bambusove štapove iza kuće. Rekao mi je da navučem rukavice jer je iverje s bambusovih mladica vrlo oštro i lako se razvije infekcija. Pokazao mi je kako upotrebljavati nož i kako čistiti bambus. Zadubio sam se u posao. Kad mi je don Juan počeo govoriti, morao sam prestati raditi da bih ga mogao pratiti. Rekao je da sam dosta radio i da bismo trebali ući u kuću.

Zamolio me je da sjednem u jedan vrlo udoban naslonjač u prostranoj, gotovo praznoj dnevnoj sobi. Dao mi je orahe, sušene marelice i kriške sira. Sve je to bilo lijepo složeno na tanjuru. Pobunio sam se jer sam htio do kraja očistiti bambus. Nisam želio jesti. Ali nije obraćao pozornost na mene. Rekao mi je da polako i pažljivo grickam jer mi treba ravnomjerni dotok hrane da bih mogao pomno i pozorno pratiti što mi bude govorio.

»Već znaš«, počeo je, »da u svemiru postoji vječna sila koju su vračevi drevnog Meksika nazivali *tamnim morem svijesti*. Kad su bili na vrhuncu svoje opažajne moći, *vidjeli* su nešto od čega su im se počele tresti gaće, ako su ih uopće nosili. *Vidjeli* su da *tamno more svijesti* nije odgovorno samo za svijest organizama nego i za svijest entiteta koji nemaju organizam.«

»Što su to, don Juane, bića bez organizma koja imaju svijest?« pitao sam zaprepašteno jer još nikad takvo što nije spomenuo.

»Stari su šamani otkrili da je cijeli svemir sazdan od paralelnih sila,« nastavi, »sila koje su istodobno suprotne i komplementarne. N dvojbeno je da je naš svijet paralelni svijet. Njegov je suprotni i komplementarni svijet nastanjen bićima koja imaju svijest, ali nemaju organizam. Zato su ta bića stari šamani nazivali *neorganskim bićima*.«

»A gdje je taj svijet, don Juane?« pitao sam žvačući nesvjesno komadić suhe marelice.

»Ovdje, gdje ti i ja sjedimo«, odgovorio je kao da se to samo po sebi razumije, ali je prasnuo u smijeh kad je vidio kako sam se uzne-mirio. »Rekao sam ti da je to naš paralelni svijet, što znači da je tije-sno povezan s nama. Vračevi starog Meksika nisu razmišljali u kate-gorijama prostora i vremena kao ti. Oni su razmišljali isključivo u kategoriji svijesti. Dvije vrste svijesti postoje usporedo a da se nikad ne preklapaju, jer je svaka od njih potpuno različita od one druge. Stari su šamani pristupili problemu usporednog postojanja ne bave-ći se vremenom i prostorom. Oni su smatrali da je stupanj svijesti *or-ganskih bića* i stupanj svijesti *neorganskih bića* toliko različit da obje vrste mogu postojati usporedo uz najmanje moguće preklapanje.«

»Možemo li opažati ta *neorganska bića*, don Juane?« pitao sam.

»Dakako da možemo«, odgovori. »Vračevi to čine svjesno. Obič-ni ljudi to isto čine, ali ne znaju da to čine jer nisu svjesni da postoji paralelni svijet. Ako pak razmišljaju o paralelnom svijetu, onda se to pretvara u različite oblike duhovne masturbacije, ali se nikad ne do-sjete da njihove fantazije izviru iz nesvjesnog znanja koje svi imamo - svi mi znamo da nismo sami.«

Od don Juanovih sam riječi ostao kao prikovan. Odjednom sam osjetio silnu glad. Neka praznina ispuni moju trbušnu šupljinu. Kao da sam imao rupu u želucu. Mogao sam jedino slušati s potpunom pozornošću i jesti.

»Ako se ono što postoji gleda kroz prizmu vremena i prostora, problem je u tome da možeš zamijetiti samo ono što se odigrava u granicama vremena i prostora u kojima se sam nalaziš, što je vrlo ograničeno«, nastavi. »Vračevi, s druge strane, imaju ogromno polje vidokruga u kojemu mogu primijetiti i ako se pojavi nešto strano. Mnogo entiteta iz beskrajnog svemira, koji imaju svijest, ali nemaju organizam, dolazi u polje svijesti našeg svijeta, ili u polje svijesti nje-gova paralelnog svijeta, a da ih prosječan čovjek nikada ne primije-ti. Entiteti koji ulaze u naše polje svijesti ili u polje svijesti našega paralelnog svijeta, pripadaju drugim svjetovima koji postoje izvan našeg svijeta i njegova dvojnika. Beskrajni je svemir prepun svjeto-va svijesti, *organskih* i *neorganskih*.«

Don Juan je nastavio da su stari vračevi znali kada bi *neorgan-ska svijest* iz drugih svjetova, koji su izvan našega paralelnog svijeta, ušla u njihovo polje svijesti. Kao što bi svatko na ovom svijetu učinio, tako su i šamani napravili beskrajne klasifikacije različitih vrsta te energije koja ima svijest, rekao je. Za njih su koristili opći po-jam *neorganska bića*.

»Imaju li ta *neorganska bića* život kao što ga i mi imamo?« upitah.

»Ako život za tebe znači biti svjestan, onda imaju život«, reče. »Pretpostavljam da bi točan odgovor glasio: ako se život može mjeriti po intenzitetu, oštini i trajanju svijesti, mogu slobodno reći da su oni više živi nego ti i ja.«

»Umiru li ta *neorganska bića*, don Juane?« upitao sam.

Don Juan se smijuljio prije nego što je odgovorio. »Ako prestanak svijesti nazivaš smrću, da, onda oni umiru. Njihova svijest prestaje. Njihova je smrt u mnogome nalik smrti ljudskog bića, a istodobno i nije, jer za smrt ljudskih bića postoji druga skrivena mogućnost. To je kao dodatni članak u zakonu, članak ispisan tako sitnim slovima da se jedva vidi. Moraš uzeti povećalo da bi ga pročitao, a ipak to je najvažniji članak zakona.«

»Što je to skrivena mogućnost, don Juane?«

»Skrivena alternativa smrti isključivo je za vračeve. Koliko ja znam, jedino su oni pročitali sitna slova. Za njih je ta druga mogućnost prikladna i funkcionalna. Za prosječnog čovjeka smrt znači prestanak svijesti, kraj njegova organizma. Za *neorganska bića* smrt ima isto značenje: kraj njihove svijesti. Za obje je vrste djelovanje smrti čin kojime *tamno more svijesti* usiše biće u sebe. Pojedinačna svijest, ispunjena životnim iskustvom, probija vlastite granice i svijest se kao energija izlijeva u *tamno more svijesti*.«

»Ali kakva je to skrivena alternativa smrti koju samo vračevi odabiru, don Juane?« pitao sam.

»Za vrača je smrt činitelj ujedinjenja. Umjesto da mu razori organizam, kao što se to inače događa, smrt ga ujedinjuje.«

»Kako smrt može bilo što ujediniti?« pobunio sam se.

»Za vrača je smrt«, reče, »kraj vladavine pojedinačnih stanja u tijelu. Stari su vračevi vjerovali da općim stanjem i metabolizmom tijela upravljaju pojedinačni dijelovi; dijelovi koji prestaju obavljati svoju funkciju, vuku za sobom preostali dio tijela u kaos, kao na primjer kad te zaboli želudac od loše hrane. Tada stanje tvojeg želuca utječe na sve ostalo. Smrt ukida dominaciju tih pojedinačnih dijelova. Ona ujedinjuje njihovu svijest u jednu jedinstvenu jedinicu.«

»Za vračeve je smrt čin ujedinjenja koji pokreće svaki djelić njihove energije. Ti smrt vidiš kao neki leš pred sobom, kao tijelo koje se raspada. Kad nastupi čin ujedinjenja, za vračeve nema leša. Nema raspadanja. Njihova se tijela potpuno pretvaraju u energiju, energiju koja ima svijest, koja nije rascjepkana. Granice koje postavlja

organizam, granice koje ukida smrt, kod vračeva se i dalje održavaju iako više nisu vidljive golim okom.«

»Znam da umireš od želje da me pitaš«, nastavi sa smiješkom na licu, »je li ono što sam opisao duša koja odlazi u pakao ili raj. Ne, to nije duša. Kad vračevi izaberu skrivenu alternativu smrti, oni se pretvaraju u *neorganska bića*, vrlo posebna *neorganska bića* velike brzine, bića sposobna za veličanstvene zahvate u opažanju. Vračevi tada kreću na ono što su šamani drevnog Meksika zvali *konačnim putovanjem*. *Beskonačnost* postaje njihovo carstvo djelovanja.«

»Hoćeš reći, don Juane, da oni postaju vječni?«

»Kao vrač, razmišljam trezveno i pretpostavljam«, reče, »da će se njihova svijest ugasiti kao što se gasi svijest *neorganskih bića*, ali još nisam vidio da se to dogodilo. Nemam pouzdanog znanja o tome. Stari su vračevi vjerovali da će svijest takve vrste *neorganskih bića* trajati sve dok traje Zemlja. Zemlja je izvor njihova postojanja i dok ona postoji, njihova se svijest nastavlja. Meni se takvo razmišljanje čini vrlo razumnim.«

Način na koji je don Juan objasnio kontinuitet i red činio mi se savršenim. Nisam imao što dodati. Ostavio mi je osjećaj tajanstvenosti i neizgovorenih očekivanja koja su se tek trebala ostvariti.

Pri sljedećem susretu s don Juanom, jedva sam čekao da mu postavim pitanje koje mi je stalno bilo na pameti.

»Je li moguće, don Juane, da duhovi i utvare doista postoje?«

»Ma što bilo to što ti nazivaš duhom ili utvarom«, reče, »pod ispitivačkim okom vrača sve se to svodi na jedno - vrlo je vjerojatno da su sve te utvare što nalikuju duhovima konglomerat energetskih polja koja imaju svijest, a mi u njima vidimo pojave koje su nam poznate. Ako je to tako, onda utvare imaju energiju. Vračevi ih nazivaju *energetskim konfiguracijama*, što znači da proizvode energiju. Ili, ako one ne zrače energiju, onda su to čudesne opsjene što ih stvaraju vrlo jake osobe - jake u smislu svijesti.«

»Osobito mi je bila zanimljiva priča«, nastavi don Juan, »koju si mi jedanput ispričao o svojoj teti. Sjećaš se?«

Ispričao sam don Juanu kako sam kad sam imao četrnaest godina otišao živjeti kod tatine sestre. Živjela je u golemoj kući koja je imala tri zatvorena dvorišta, a uza svako se protezao stambeni prostor sa spavaćim sobama, dnevnom sobom i slično. Prvo je dvorište bilo sasvim obično, popločano makadamom. Čuo sam daje to nekoć bila kolonijalna kuća i u prvo su dvorište stizale kočije s konjskom zapregom. Drugo je dvorište bilo prekrasni voćnjak, prepun voćaka,

išaran krivudavim stazama koje su bile popločane ciglama s maur-skim motivima. Treće je dvorište bilo prepuno lonaca s cvijećem ob-ješenih o strehe na krovu, ptica u kavezima, a u sredini se nalazila fontana izgrađena u kolonijalnom stilu u kojoj je žuborila voda. Ve-liko komad dvorišta bio je ograđen žicom iza koje su pobjednički še-tali tetini pijetlovi za borbu, njezina životna strast.

Teta mi je prepustila cijeli stan, i to onaj ispred kojeg je bio voć-njak. Mislio sam da ću se tu sjajno provesti. Mogao sam jesti voća koliko sam god htio. Nikad nisam otkrio zašto, ali nitko od ukućana nije ni taknuo voće iz voćnjaka. U kući je živjela moja teta, debeljuš-kasta, visoka dama u poodmaklima pedesetima, okrugla lica, vesele naravi, umješna u pripovijedanju, koja je svoju ekscentričnost vješto skrivala iza izgleda predane katolkinje. Bio je tu i glavni sluga, vi-sok, naočit muškarac, četrdesetak godina star, koji je bio narednik u vojsci, no privučen boljom plaćom napustio je službu i prihvatio po-sao glavnog sluge, tjelohranitelja i uopće majstora za sve u kući mo-je tete. Njegova supruga, lijepa mlada žena, bila je tetina pratilja, kuharica i povjerenica. Bračni par je imao i kćer, bucmastu, malu djevojčicu koja je bila ista moja teta. Sličnost je bila tako velika da ju je teta službeno posvojila.

Njih su četvero bili najmirniji ljudi koje sam ikad upoznao. Živ-jeli su staloženim životom koji je pokatkad remetila teta svojim eks-centričnostima, kada bi iznenada odlučila oputovati, ili kupiti još pi-jetlova, vježbati ih, i priređivati prave borbe s pijetlovima u kojima su se vrtjele velike svote novca. Brinula se o pijetlovima s velikom lju-bavlju, te je s njima pokatkad provodila i cijeli dan. Nosila je debele kožne rukavice i krute kožne gležnjake da je pijetlovi ne bi kljucali.

Proveo sam dva nezaboravna mjeseca u kući moje tete. Poslije-podne bi me većinom podučavala glazbi i pričala mi beskrajne do-godovštine iz života mojih predaka. Za mene je bilo idealno stano-vati kod nje jer sam mogao izlaziti sa svojim prijateljima i nisam mo-rao nikome polagati račune o tome kad ću se vratiti kući. Pokatkad bih satima ležao budan u krevetu. Držao sam otvoren prozor jer je iz vrta u moju sobu dopirao miris naranača u cvatu.

Kad god sam tako ležao budan, čuo sam kako netko hoda du-gačkim hodnikom koji se protezao cijelom dužinom sjeverne strane imanja i povezivao sva tri dvorišta. Taj je hodnik imao prekrasne lu-kove i pod pokriven pločicama. U njemu su bile četiri žarulje vrlo male snage koje su slabo osvjetljavale hodnik, a palile su se svakog dana u šest sati poslije podne i gasile u šest u jutro.

Pitao sam tetu hoda li tko noću hodnikom i zaustavlja li se kraj mog prozora, jer tko god da je to bio, uvijek se zaustavljao kraj mog prozora, okrenuo se i otišao natrag prema glavnom ulazu u kuću.

»Nemoj se opterećivati glupostima, dragi«, rekla je teta osmjehnuvši se. »Vjerojatno glavni sluga obilazi kuću. Vrlo važno! Jesi li se prepao?«

»Ne, nisam se prepao,« reko, »samo mi je bilo čudno. Znaš, glavni sluga dolazi do moje sobe svake večeri. Nekad me njegovi koraci probude.«

Prekinula me je kao da je riječ o nečemu sasvim običnome rekavši da je batler bio vojnik i da je naviknut obilaziti kuću kao što se to radi na straži. Zadovoljio sam se njezinim objašnjenjem.

Jednog sam dana spomenuo slugi da pokatkad pravi preveliku buku dok obilazi kuću i zamolio sam ga da malo tiše hoda kada dođe do mog prozora tako da me ne probudi.

»Nemam pojma o čemu govoriš!« odbrusi on.

»Teta mi je rekla da noću obilaziš kuću«, rekao sam.

»Nikad ne radim takvo što!« reče s gnušanjem.

»Ali tko onda hoda pokraj mog prozora?«

»Nitko ne hoda pokraj tvog prozora. Priviđa ti se. Vрати se u krevet i mirno spavaj. Nemoj praviti probleme. Govorim ti to za tvoje dobro.«

U to mi doba ništa nije bilo gore nego kad bi mi tko rekao da nešto čini za moje dobro. Te sam noći, čim sam čuo korake, ustao iz kreveta i stao uza zidu pokraj prozora. Kad sam proračunao da je taj netko, tko god bio, došao do druge žarulje, naprosto sam provirio kroz prozor i pogledao niz hodnik. Koraci su se naglo zaustavili, ali nisam vidio nikoga. Slabo osvijetljeni hodnik bio je prazan. Da je netko hodao njime, ne bi se mogao tako brzo sakriti, a i nije se imao gdje sakriti. U hodniku su bili samo goli zidovi.

Tako sam se jako prepao da sam vrištao kao izvan sebe i probudio cijelu kuću. Teta i sluga su me pokušavali smiriti govoreći mi da se sve to meni samo pričinjava, ali sam bio toliko uznemiren da su oboje na kraju zbunjeno priznali da nešto nepoznato hoda po kući svake noći.

Na to je don Juan rekao da je gotovo sigurno da to moja teta šeće po kući svake noći; to jest, neki oblik njezine svijesti nad kojime ona nema nikakvu vlast. Vjerovao je da je nastanku te pojave pogodio osjećaj razigranosti i tajanstvenosti koji je moja teta njegovala u

sebi. Don Juan je bio uvjeren da ne bi bilo pretjerano pretpostaviti da teta nije nesvjesno utjecala samo na nastanak sve te buke već da je bila kadra manipulirati sviješću i na mnogo složeniji način. No, istini za volju, dodao je don Juan, postoji mogućnost da je korake proizvela *neorganska svijest*.

Potom reče da su vračevi iz njegove loze *neorganska bića* što obitavaju u paralelnom svijetu smatrali našim rođacima. Ti su šamani vjerovali da je uzaludno pokušavati uspostaviti prijateljske odnose s članovima obitelji jer su njihovi zahtjevi uvijek preveliki. Ona *neorganska bića*, koja su naši *prvi rođaci*, neprestano komuniciraju s nama, ali se ta komunikacija ne zbiva na svjesnoj razini. Drugim riječima, na nesvjesnoj razini mi znamo sve o njima, a njihovo je znanje o nama pitanje njihove volje, ono je svjesno.

»Energija naših *prvih rođaka* je gnjavaža!« nastavi don Juan. »Oni su isto toliko zaribani kao i mi. Moglo bi se reći da su *organska* i *neorganska* bića naših paralelnih svjetova djeca dviju sestara koje žive vrata do vrata. Ta su bića potpuno ista kao mi iako drukčije izgledaju. Oni nam ne mogu pomoći, a niti mi možemo pomoći njima. Možda bismo se mogli udružiti i osnovati uspješno obiteljsko poduzeće, no takvo se što još nije dogodilo. Obje grane obitelji krajnje su osjetljive i vrijeđaju se ni za što, tipično za najbliže rođake. Vračevi starog Meksika su vjerovali da je glavni problem u tome što su i ljudska i *neorganska bića* iz paralelnih svjetova potpuno zaokupljena sobom.«

Prema daljnjoj klasifikaciji, koju su izradili vračevi drevnog Meksika, *neorganska* se *bića* dijele još na *izviđače* ili *istraživače*. Ta *neorganska bića* potječu iz dubina svemira, a njihova je svijest neizmjereno oštija i brža od svijesti ljudskih bića. Don Juan je tvrdio da su se stari vračevi vjekovima, iz naraštaja u naraštaj, bavili dotjerivanjem klasifikacijskog sustava i na kraju su zaključili da je jedan tip *neorganskih bića* iz kategorije *izviđača* i *istraživača*, po svojoj živahnosti srodan čovjeku. Prema njima, oni se mogu povezati s čovjekom i uspostaviti s njime simbiotski odnos. Stari su vračevi tu vrstu *neorganskih bića* nazvali *saveznicima*.

Osnovna pogreška šamana u vezi s tim *neorganskim bićima*, objasnio je don Juan, bila je u tome što su toj bezličnoj energiji pripisivali ljudske osobine i vjerovali da je mogu obuzdati. Oni su na te blokove energije gledali kao na svoje pomoćnike i oslanjali se na njih, ne shvaćajući da, kao čista energija, blokovi nemaju dovoljno snage da izdrže bilo kakav napor.

»Sad sam ti ispričao sve što treba znati o *neorganskim bićima*«, reče don Juan iznenada. »Jedini način da to provjeriš jest neposredno iskustvo.«

Nisam ga pitao što od mene očekuje. Od jakog straha osjetih grčeve u želucu koji su izbijali poput erupcije vulkana i širili se prema nožnim prstima, a potom natrag, sve do prsa.

»Danas idemo potražiti *neorganska bića*«, najavi don Juan.

Naredio mi je da sjednem na krevet i ponovno zauzmem položaj koji je pogodio *unutrašnjoj tišini*. S neobičnom sam lakoćom učinio što je tražio. Najčešće bih ga poslušao preko volje. Nije to bilo pravo protivljenje, već neka nevoljkost. Čim sam sjeo na krevet, imao sam nejasan osjećaj da sam već u stanju *unutrašnje tišine*. Nisam mogao jasno misliti. Okruživala me je neprobojna tama, od čega sam se osjećao kao da ću zaspati. Tijelo mi je bilo potpuno nepomično, ili zato što nisam namjeravao izdati naredbe da se pokrene ili zato što ih nisam mogao uobličiti.

Trenutak poslije, šetao sam s don Juanom po Sonorskoj pustinji. Prepoznao sam okolinu; bio sam tu s njim već toliko puta da sam poznavao svaki njezin djelić. Bio je smiraj dana, a svjetlo zalazećeg sunca budilo je u meni osjećaj očaja. Hodao sam automatski, svjestan da u tijelu osjećam uzbuđenja koja nisu popraćena mislima. Nisam si pokušavao opisati stanje u kojem sam se nalazio. Htio sam sve ispričati don Juanu, no želja da mu opišem svoja tjelesna uzbuđenja u trenu je iščeznula.

Don Juan reče vrlo polako, dubokim, ozbiljnim glasom da je suho korito rijeke po kojem smo hodali najpogodnije mjesto za ono što smo naumili učiniti, da bih ja trebao sjesti na jedan mali kamen, a on je sjeo na drugi veliki kamen, udaljen od mene približno metar i pol. Nisam pitao don Juana, kao što bih to inače učinio, što trebam raditi. Znao sam što moram učiniti. Potom začuh šuškanje i korake ljudi koji su izlazili iz okolnoga grmlja. U tom području nije bilo dovoljno vlage da bi moglo izrasti gusto raslinje. Neki su se otporni grmovi održali, a udaljenost između njih bila je otprilike tri do četiri i pol metra.

Tada spazih kako mi se približavaju dva čovjeka. Izgledali su kao mještani, vjerojatno Yaqui Indijanci iz jednoga od obližnjih gradova. Prišli su i stali pokraj mene. Jedan me je od njih nehajno pitao kako sam. Htio sam mu se osmjehnuti, nasmijati se, ali nisam mogao. Lice mi je bilo sasvim ukočeno. Ipak, bio sam ushićen. Želio sam skakati od sreće, ali nisam mogao. Odgovorih mu da sam dobro. Onda sam ih pitao tko su oni. Rekao sam im da ih ne poznajem, ali

da su mi vrlo bliski. Jedan od njih reče, kao da se to samo po sebi razumije, da su oni moji *saveznici*.

Zurio sam u njih pokušavajući zapamtiti crte njihovih lica, ali su se one mijenjale. Kao da su se oblikovali prema snazi mojeg pogleda. Nije bilo nikakvih misli. Sve je bila čista tvar koja se povodila za nagonskim osjećajima. Zurio sam u njih toliko dugo da su mi se potpuno izbrisale crte njihovih lica i konačno sam promatrao dvije sjajne, svijetleće točkice koje su titrale. Te točkice svjetla nisu imale rubove. Izgledalo je kao da se održavaju pomoću kohezijske sile koja djeluje iznutra. Povremeno su postajale plosnate, široke. Potom bi se opet izdužile u okomitom smjeru, lebdeći u visini čovjekovih očiju.

Odjednom sam na desnoj ruci osjetio stisak don Juanove ruke koja me odvlačila od kamena. Rekao je da je vrijeme da krenemo. Sljedećeg trenutka, opet sam bio u njegovoj kući u središnjemu Meksiku, zbunjen više no ikada.

»Danas si pronašao *neorgansku svijest* i *vidio* je onakvu kakva zapravo jest«, reče. »Energija je neizbrisivi ostatak svega. Izravno *vidjeti* energiju najviše je što ljudsko biće može postići. Možda postoji nešto veće od toga, ali nama to nije dostupno.«

Don Juan je to uvijek ponavljao i svaki put kad bi to izgovorio, kao da sam od njegovih riječi postajao sve čvršći i brže se vraćao u normalno stanje.

Ispričao sam don Juanu sve što sam doživio, sve što sam čuo. Don Juan mi je objasnio da sam tog dana uspio preobraziti antropomorfni oblik *neorganskih bića* u njihovu bit — u bezličnu energiju svjesnu same sebe.

»Moraš shvatiti«, reče, »da je naša spoznaja u biti jedan sustav tumačenja i kao takva ona smanjuje naše izvorne sposobnosti. Naš nam sustav tumačenja kazuje koji su parametri naših mogućnosti, i budući da se tim sustavom služimo cijelog života, ne usuđujemo se djelovati protiv njegovih logičkih pravila.«

»Energija *neorganskih bića* tjera nas dalje«, nastavi don Juan, »a taj poticaj tumačimo kako znamo i umijemo, ovisno o našem raspoloženju. Najtrezvenije što vrač može učiniti jest prebaciti te entitete na apstraktnu razinu. Što manje tumačenja, to bolje za vrača.«

»Odsada, kad god se budeš suočio s neobičnim prizorom neke utvare, ne uzmiči, odlučno se zagledaj u nju. Ako je posrijedi *neorgansko biće*, svaki pokušaj tumačenja otpast će kao suho lišće s grane. Ako se ništa ne dogodi, znači da je to tek obično zastranjenje tvog uma, koji ionako nije tvoj.«

Jasan pogled

PRVI PUT u životu dvoumio sam se kako se ponašati u svijetu u kojemu živim. Izjedala me je sumnja. Svijet oko mene nije se promijenio. Pogreška je zasigurno bila u meni. Don Juan je imao velikog utjecaja na mene, predano sam obavljao sve što je od mene tražio jer je to bio dio naukovanja, i za to sam platio cijenu; imao sam ozbiljnih poteškoća u komunikaciji s bližnjima. Razmišljao sam o tom problemu i zaključio da je moja najveća pogreška bila u tome što sam svakoga uspoređivao s don Juanom.

Don Juan je prema mojemu mišljenju bio čovjek koji se prema svemu što je činio u životu odnosio profesionalno, u svakom smislu te riječi, što znači da je sve što je radio, ma koliko to bilo beznačajno, za njega bilo važno. Bio sam okružen ljudima koji su mislili da su besmrtni, koji su neprestano bili u suprotnosti sami sa sobom; njihovi postupci nisu imali nikakve važnosti. Bila je to nepravedna igra; karte su se posložile protiv ljudi s kojima sam se družio. Navikao sam se na don Juanovo postojano ponašanje, na potpunu odsutnost samovažnosti i na njegovu neizmjernu inteligenciju. Bilo je vrlo malo onih, među ljudima koje sam poznao, koji su uopće bili svjesni da postoji drukčiji način ponašanja u kojem se njeguju takve kvalitete. Većina njih je znala samo za obrazac ponašanja koji se temelji na samopreispitivanju, koji iskrivljuje čovjekovu prirodu i čini ga slabim.

Studiranje je za mene postalo velik teret. Nisam više vidio smisla u onome što sam radio. Očajnički sam pokušavao pronaći racionalno opravdanje za napor koji sam ulagao u studiranje. Jedino što je davalo neki smisao mojem studiju, i ulijevalo mi makar i tračak nade, bila je don Juanova misao da bi se *ratnici-putnici* trebali s ljubavlju odnositi prema znanju, neovisno o tome u kojem ga obliku primali.

Definirao je pojam *ratnika-putnika* rekavši da se on odnosi na vračeve, jer budući da su vračevi ratnici, oni putuju *tamnim morem svijesti*. Dodao je da su ljudska bića nekoć putovala *tamnim morem svijesti* i da je Zemlja bila samo jedna od postaja na njihovu putovanje; zbog nekih vanjskih okolnosti, u objašnjenje kojih se tada nije želio upuštati, putnici su prekinuli svoje putovanje. Reče da su ljudska bića bila uhvaćena u nekoj vrsti vrtloga, struje koja se kretala u krugovima i davala im dojam da se i sami kreću, a oni su se zapravo nalazili u stanju mirovanja. Tvrdio je dalje da su se jedino vračevi suprotstavili sili koja je zarobila ljude, i da su se zahvaljujući svojoj disciplini, izvukli iz pandi te nepoznate sile i nastavili putovanje *mračnim morem svijesti*.

Ono što je prouzročilo konačan kaotični prevrat u mojem akademskom životu, bila je moja nemogućnost da se usredotočim na antropološke teme. Nisam uopće mario za njih, i to ne zato što bi bile nezanimljive same po sebi, već zato što je pristup nametao baratanje riječima i pojmovima, kao da je riječ o nekomu pravnom dokumentu - trebalo je postići određene rezultate da bi se uspostavili presedani. Smatralo se da je ljudsko znanje poput građevine i da svaki pojedinac, vlastitim naporima, dodajući jedan blok, gradi sustav znanja. Najbolji primjer za to, rekli su mi, pruža zakonodavni sustav koji je ugrađen u temelje našeg načina života, pa je kao takav od neprocjenjive vrijednosti za nas. Međutim, to se toliko kosilo s mojim romantičnim stajalištima iz tog vremena. Nikako se nisam mogao zamisliti kao antropolog-odvjetnik. Bio sam vatreni zagovornik ideje da bi antropologija trebala biti model za sva ljudska nastojanja, to jest mjera čovjeka.

Don Juan, savršen pragmatičar, istinski *ratnik-putnik* neznanih predjela, reče da je moj govor pun ispraznih fraza. Poteškoća nije bila u tome što se bavljenje antropološkim temama na fakultetu svodilo na vješto baratanje riječima i idejama, već u mojem nedostatnom vježbanju discipline, smatrao je on.

»Uopće nije važno«, reče jednom, »znaš li čitati knjige i koliko si prekrasnih knjiga pročitao. Važno je da si dovoljno discipliniran da pročitaš i ono što ne želiš čitati. Tijekom svojeg školovanja vrač najviše uči iz onoga što odbija, a ne iz onoga što prihvaća. Smisao vračeva školovanja upravo je u tome da uči ono što odbija, a ne ono što prihvaća.«

Prekinuo sam studij na neko vrijeme i počeo raditi u dizajnerskom odjelu tvrtke koja je izrađivala naljepnice za preslikavanje.

Posao me je i tjelesno i duševno potpuno zaokupio. Bio mi je izazov savršeno i maksimalno brzo obaviti zadatak koji sam dobio. Prenosjenje uzoraka na prozirne folije, koji bi se poslije sitotiskom preslikavali na predmete ili tkaninu, bio je rutinski postupak. Taj postupak nije trpio uvođenje bilo kakvih novina, a učinkovitost u radu mjerila se točnošću i brzinom. Postao sam radoholičar i u tome sam neizmjereno uživao.

Brzo sam se prijateljiio s direktorom dizajnerskog odjela. Ime mu je bilo Ernest Lipton. Neizmjereno sam mu se divio i poštovao ga. Bio je veliki umjetnik i majstor svojeg zanata. Jedina mu je mana bila pretjerana popustljivost i nevjerojatna obzirnost prema drugima, koja je dosezala takve razmjere da je graničila s pasivnošću.

Na primjer, jednog dana baš kad smo se spremali izaći iz parkirališta restoracije u kojoj smo ručali, Ernest je pristojno zaustavio auto i čekao da se vozač ispred nas parkira. Vozač nas očito nije vidio i krenuo je unatrag prilično velikom brzinom. Ernest Lipton je mogao naprosto zatrubiti i tako upozoriti vozača da pripazi kamo vozi. Umjesto toga, on je nepomično sjedio cerekajući se kao idiot i gledao kako se frajer zaletava u njegov auto. Potom se okrenuo i ispričao.

»K vragu, mogao sam zatrubiti,« rekao je, »ali je truba tako prokleta glasna da mi je bilo neugodno.«

Tip koji se zaletio u Ernestov auto bio je bijesan i morali smo ga smirivati.

»Smirite se«, rekao je Ernest. »Vaš auto nije oštećen. Oštećena su samo prednja svjetla na mojem autu, a ionako sam ih namjeravao zamijeniti.«

Jednoga drugog dana, bili smo u istoj restoraciji na ručku s nekim Japancima, klijentima Ernestove tvrtke. Japanci su s nama živahno razgovarali postavljajući pitanja. Došao je konobar, noseći hranu, i pokupio tanjure od salate kako bi na uskom stolu napravio što više mjesta za velike tanjure s vrućim predjelom. Jedan od klijenata nije imao dovoljno mjesta pa je odgurnuo svoj tanjur, od čega se Ernestov tanjur pokrenuo i počeo kliziti prema rubu stola. I opet, Ernest je mogao upozoriti čovjeka, ali nije. Sjedio je tamo cerekajući se dok mu tanjur nije pao u krilo.

Drugom prigodom išao sam mu pomoći da u dvorištu podigne brajdu radi sjene, a i grožđa. Prvo smo napravili veliki drveni okvir, a potom smo podigli jednu stranu i pričvrstili je za grede. Ernest je bio visok i jak muškarac pa je podigao drugi dio okvira koristeći se

sustavom poluge, a ja sam trebao umetnuti klinove u rupe koje su već bile izbušene na nosivoj gredi. No, prije nego što sam uspio namjestiti klinove u rupe, začulo se jako kucanje na vratima i Ernest me je zamolio da pogledam tko kuca jer je on morao držati okvir.

Pred vratima je stajala njegova žena držeći u rukama vrećice s namirnicama. Upustila se sa mnom u razgovor i ja sam zaboravio na Ernesta. Čak sam joj i pomogao izvaditi namirnice. Slažući svežnjice celera, odjednom sam se sjetio da moj prijatelj još drži okvir u zraku, a znajući kakav je, mogao sam pretpostaviti da ga nije spustio jer je uvijek očekivao od drugih da budu obzirni kao i on. Odjurio sam izbezumljeno u dvorište i spazio Ernesta kako leži na zemlji. Od iscrpljenosti se srušio pod težinom drvenog okvira. Izgledao je kao da je krpena lutka. Morali smo pozvati njegove prijatelje da nam pomognu podići okvir - on to više nije mogao. Morao je leći u krevet. Bio je uvjeren da je dobio kilu.

Još jedna priča tipična za Ernesta bila je zgoda što se odigrala kad je jednog dana išao planinariti s prijateljima u planine San Bernardino. Uvečer su se ulogorili u planini. Dok su ostali spavali, Ernest Lipton je ustao jer je morao obaviti nuždu, no uviđavan kakav je bio, udaljio se od logora da ne bi nikome smetao. Okliznuo se u mraku i skotrljao niza strminu. Poslije je rekao svojim prijateljima da je tada bio siguran kako ga na dnu padine čeka sigurna smrt. Imao je sreće što se rukama uspio uhvatiti za jednu liticu; satima je tako visio pipajući nogama ne bi li našao čvrsto uporište jer ruke samo što mu nisu popustile - mislio je da će tako posjetiti dok ne umre. Raširivši i istegnuvši noge koliko god je mogao, napipao je majušni istureni komadić stijene o koji se djelomično mogao osloniti da ne padne. Stajao je tako poluviseći, priljubljen uza stijenu poput uzoraka što ih je izrađivao, sve dok danje svjetlo nije postalo dovoljno jako da je mogao vidjeti kako se nalazi samo tridesetak centimetara iznad zemlje.

»Erneste, pa trebao si zvati u pomoć«, rekli su njegovi prijatelji.

»Ah, joj, mislio sam da mi to ne bi pomoglo«, odgovorio je. »Tko bi me čuo? Bio sam uvjeren da sam se kotrljao barem dva kilometra niz padinu. Osim toga, svi su spavali.«

Kap je prelila čašu kad je Ernest Lipton, provodeći svakog dana dva sata u autu, vozeći na posao i natrag, odlučio kupiti ekonomičan auto, Volkswagen »bubu«, i počeo mjeriti prijeđenu kilometražu da bi utvrdio koliko kilometara može prijeći s galonom benzina. Strašno me je iznenadilo kad je jednog jutra izjavio da je s galonom

(4,54 l) benzina prešao 200 kilometara. Budući da je bio vrlo precizan, objasnio je da je većinom vozio izvan grada, autocestom, iako je u samoj špici često morao usporavati i ubrzavati. Sljedećeg je tjedna izjavio da je s galonom benzina prešao 400 kilometara.

Ti su čudnovati događaji dostignuli vrhunac kad je postigao nevjerovatnu brojku od 1032 kilometra s jednim galonom benzina. Prijatelji su mu rekli da bi ta brojka trebala ući u službena izvješća kompanije Volkswagen. Ernest Lipton se topio od miline i likujući izjavio da ne zna što će napraviti ako s galonom benzina prijeđe 1600 kilometara. Prijatelji su mu rekli da bi se to trebalo proglasiti čudom.

Ta je neobična situacija potrajala sve dok jednog jutra Ernest nije uhvatio jednoga od svojih prijatelja kako u spremnik njegova automobila ulijeva benzin, što je ovaj radio mjesecima služeći se tim starim, otrcanim trikom. Svakog bi jutra ulijevao tri do četiri šalice benzina, tako da Ernestov mjerač nikad nije bio na ničtici.

Ernest Lipton se gotovo razljutio. Njegova najoštrija primjedba glasila je: »Do vraga! I to mi je neka šala!«

Znao sam tjednima da ga prijatelji zafrkavaju, ali se naprosto nisam mogao umiješati. Osjećao sam da se to mene ne tiče. Ljudi koji su zbijali šalu na Ernestov račun bili su njegovi dugogodišnji prijatelji. Ja sam ga tek nedavno bio upoznao. Kad sam u njegovu pogledu vidio razočaranje, povrijeđenost i nesposobnost da se razljuti, obuzeo me je osjećaj krivnje i tjeskobe. Opet sam se našao oči u oči sa svojim starim neprijateljem. Prezirao sam Ernesta Liptona, no istodobno mi je bio veoma drag.

Prava je istina bila da je Ernest Lipton sličio na mog oca. Debela stakla na njegovim naočalama, znatno prorijeđena kosa iznad čela kao i tragovi tvrde prosijede brade koja se nije dala do kraja izbrijati, sve je to budilo sjećanje na mog oca. I on je imao isti takav ravan, špicast nos i šiljatu bradu, no, ono što me je najviše podsjetilo na oca bila je Ernestova nesposobnost da se razljuti i opali šaljivčine po nosu. Ta je sličnost bila toliko jaka da sam se osjetio ugroženim.

Sjetio sam se kako je moj otac bio ludo zaljubljen u sestru svojega najboljeg prijatelja. Vidio sam je jednog dana u ljetovalištu kako se drži za ruku s jednim mladićem. S njom je u pratnji bila njezina majka. Djevojka se doimala sretnom. Dvoje mladih ljudi gledalo je jedno u drugo kao očarano. Meni je to izgledalo kao prava mladenačka ljubav. Kad sam vidio oca, ispričao sam mu da njegova djevojka ima dečka, zlurado se naslađujući u svakom trenutku svoje priče, kako to samo mogu desetogodišnjaci. Bio je zatečen. Nije mi vjerovao.

»A jesi li ti ikad rekao nešto toj djevojci?« pitao sam smiono.
»Zna li ona da si zaljubljen u nju?«

»Ne budi glup, ti malo čudovište!« otresao se na mene. »Ne moram ja govoriti takve bedastoće ni jednoj ženi.« Poput razmažena djeteta, pogledao me prkosno, a usnice su mu drhtale od bijesa.

»Ona je moja! Trebala bi znati da je moja žena, a da joj ja to ne moram reći!«

Sve je to izgovorio sa sigurnošću djeteta koje ima sve u životu, a da se nije moralo za to izboriti.

Na vrhuncu nadahnuća, zadao sam svoj posljednji udarac. »Pa,« rekao sam, »mislim da je očekivala da joj netko to kaže i taj netko te je preduhitrio.«

Bio sam spreman pobjeći izvan njegova dohvata jer sam očekivao da će na meni iskaliti sav svoj bijes, ali umjesto toga, on se svalio na stolac i počeo plakati. Molio me je jecajući, budući da sam bio spreman na sve, da je uhodim i obavijestim ga što se zbiva.

Neopisivo sam prezirao oca i istodobno ga volio osjećajući neizrecivu tugu. Proklinjao sam samog sebe zato što sam ga doveo u takvo ponižavajući položaj.

Ernest Lipton me je toliko posjećao na oca da sam dao otkaz, izgovarajući se da se moram vratiti na fakultet. Nisam mogao podnijeti veći teret od onoga što sam ga već nosio. Nikad si nisam oprostio što sam ocu nanio takvu bol, a njemu nikad nisam oprostio što je bio takva kukavica.

Vratio sam se na fakultet i počeo se ponovno uključivati u studij antropologije, što je za mene bio divovski zadatak. Ono što je otežavalo moj položaj na studiju bila je činjenica da je postojala samo jedna osoba s kojom sam mogao lako i s užitkom surađivati, osoba dostojna divljenja, puna odvažne znatiželje i volje za stjecanjem znanja, koja se nije dala smesti, a niti je po svaku cijenu branila ono što je bilo neodrživo. Bio je to arheolog koji nije radio na mojem odjelu. Pod njegovim sam se utjecajem zainteresirao za terenski rad. Možda zato što je on na teren odlazio doslovce da bi iskopao informacije, njegova je praktičnost za mene bila oaza trezvenosti. On me je jedini ohrabrivao da se nastavim baviti terenskim radom, govoreći da nemam što izgubiti.

»Ako sve izgubiš, bit ćeš na dobitku«, rekao mi je jednom. Bio je to najzdraviji savjet koji sam ikada dobio za vrijeme cijelog studija. Budem li slušao don Juana i radio na tome da se riješim svoje

opsjednutosti samopreispitivanjem, mislio sam, doista nemam što izgubiti, a mogu dobiti sve. No, tada mi to nije bilo suđeno.

Kad sam rekao don Juanu kako mi je teško pronaći profesora s kojim bih mogao surađivati, iznenadio me je svojom zlobnom reakcijom. Nazvao me je sitničavim prdonjom i drugim pogrđnim imenima. Rekao mi je ono što sam već znao: da nisam tako napet, mogao bih uspješno surađivati sa svakime na fakultetu ili na poslu.

»*Ratnici-putnici* se ne žale«, nastavi don Juan. »Oni prihvaćaju sve što im *beskonačnost* pruža kao izazov. Izazov je izazov. On nije osoban. On se ne može shvatiti kao prokletstvo ili blagoslov. *Ratnik-putnik* ili pobjeđuje kad je izazvan, ili ga izazov uništi. Uzbudljivije je pobijediti, zato pobjeđuj!«

Odgovorih mu da je to lako reći, no provesti to sasvim je nešto drugo, i dodah da su moje muke nerješive jer proistječu iz nedosljednosti mojih kolega i prijatelja.

»Nisu krivi ljudi oko tebe«, reče. »Oni si ne mogu pomoći. Pogreška je u tebi jer bi si ti mogao pomoći, ali umjesto toga, duboko u sebi osuđuješ druge. Svaki idiot može osuđivati druge. Ako ih budeš osuđivao, oni će ti uvijek pokazivati svoje najgore lice. Svi smo mi zatočenici i upravo nas to robovanje sili da se ponašamo tako jadno. Za tebe je izazov da prihvatiš ljude onakve kakvi jesu! Pusti ih na miru!«

»Ovog si puta sasvim u krivu, don Juane«, rekoh. »Vjeruj mi, mene uopće ne zanima osuđivanje drugih, ni bilo kakvo upletanje u njihov život.«

»Nadam se da razumiješ što ti govorim«, nastavi tvrdoglavo. »Ako nisi svjestan svoje želje da ih osuđuješ,« doda, »onda si u još gorem stanju nego što sam mislio. Ta se pogreška pojavljuje u *ratnika-putnika* kad iznova kreću na svoje putovanje. Postaju drski, neobuzdani.«

Priznao sam don Juanu da pretjerujem sa svojim prigovorima. To sam i sam znao. Rekoh mu da sam opterećen svakodnevnim problemima, problemima koji opako djeluju na mene i čine me nesigurnim, i da mi je neugodno što ga zamaram onime što me muči.

»Hajde«, poticao me je. »Izbaci to iz sebe! Ne moraš imati nikakve tajne preda mnom. Ja sam samo jedna prazna cijev. Što god mi kažeš, sve će se projicirati u *beskonačnost*.«

»Stalno se nešto jadam«, priznao sam. »Isti sam kao i svi ljudi koje poznajem. Ne možeš razgovarati ni s kim a da se ne počne otvoreno ili prikriveno žaliti.«

Ispričao sam don Juana kako moji prijatelji čak i u najobičniji razgovor uspiju ubaciti bezbroj pritužaba. Primjerice u ovakvu dijalogu:

»Kako ide, Jime?«

»Ah, dobro, sve je u redu, Cal.« Tada slijedi duga stanka.

Od mene se očekuje da pitam: »Je li stvarno sve u redu, Jime?«

»Je. Sve je odlično. Imam, doduše malo problema s Melom, ali znaš kakav je Mel - sebičan i mušičav. No, što možeš, prijatelje treba prihvatiti onakve kakvi jesu, zar ne? Ipak, mogao bi biti malo uviđavniji. Ali do vraga. Takav je, kakav je. Uvijek ti prepušta odluku - prihvati me ili ostavi. To radi otkako smo imali dvanaest godina, prema tome, sam sam si kriv. Ne znam zašto se uopće družim s njime?«

»Da, Jime, imaš pravo, Mel je teška osoba, da. E, tako ti je to!«

»Kad smo već kod teških osoba, nisi ni ti mnogo bolji od Mela, Cal. Nikad se ne mogu u tebe pouzdati«, itd.

Drugi tipični dijalog glasio bi:

»Kako si, Alex? Kako bračni život?«

»Odlično. Prvi put u životu jedem na vrijeme, domaća hrana i sve to, ali debljam se. Ne radim ništa, samo gledam televiziju. Naviknuo sam izlaziti s dečkima, a sad to ne mogu. Theresa mi ne da. Dakako, mogao bih je poslati k vragu, no ne želim je povrijediti. Osjećam se zadovoljno, ali sam jadan.«

Alex je bio najjadniji čovjek prije nego što se oženio. Uvijek je dečkima prodavao isti štos. Kad bi sreo nekoga od prijatelja, rekao bi: »Hej, dođi sa mnom do auta da te upoznam s mojom kujom.«

Ludo se zabavljao vidjevši iznenađenje na našem licu kad bismo smo u autu ugledali psa - kuju. Svoju je »kiju« predstavio svim svojim prijateljima. Bili smo šokirani kad se stvarno vjenčao s Theresom, trkačicom na duge staze. Upoznali su se na maratonu, kad se Alex onesvijestio. Budući da su bili na nekoj planini, Theresa ga je na bilo koji način morala oživjeti, pa mu se popišala na lice. Nakon toga je Alex postao njezin zatočenik. Označila je svoje područje. Prijatelji su ga nazivali »njezinim popišanim zatočenikom«. Njegovi su prijatelji mislili da je Theresa prava kuja i da je otkvačenog Alexa pretvorila u debelo pseto.

Don Juan i ja smo se tome smijali. Tada me je pogledao s ozbiljnim izrazom na licu.

»To su radosti i problemi svakodnevnog života«, rekao je don Juan. »Čovjek pobjeđuje i gubi, a i ne zna kada pobjeđuje, a kada

gubi. To je cijena koju plaćaš jer živiš po pravilima samopreispitivanja. Nemam ti što reći kao ni ti samom sebi. Mogu ti jedino savjetovati da se ne osjećaš krivim zato što si budala, već da pokušaš ukinuti vladavinu samopreispitivanja. Vрати se na fakultet. Nemoj odustati.«

Moje zanimanje za studij znatno je oslabilo. Počeo sam živjeti kao da ne upravljam vlastitim životom. Sve mi je bilo teško, bio sam potpuno klonuo duhom. Ipak, primijetio sam da moj um nije u sve to uključen. Ništa nisam planirao, nisam si postavljao nikakve ciljeve, niti sam što očekivao. Nisam bio obuzet nikakvom mišlju, ali sam bio obuzet osjećajima. Pokušao sam razmišljati o toj dvojnosti između pasivnog uma i uzburanih osjećaja. U takvu stanju, prazne glave i prepun osjećaja, jednog sam dana išao od Haines Halla, gdje je bio odjel za antropologiju, prema restauraciji gdje sam objedovao.

Odjednom me je spopala čudna drhtavica. Mislio sam da ću se onesvijestiti i sjeo sam na neke popločane stube. Pred očima sam vidio žute mrlje. Imao sam osjećaj da se vrtim. Bio sam siguran da će mi pozliti. Pred očima mi se zamaglilo i na kraju ništa nisam vidio. Moja je tjelesna neugoda bila tako potpuna i tako jaka da mi nije preostalo mjesta ni za jednu misao. Osjećao sam samo tjelesno uzbuđenje od straha i tjeskobe, no istodobno me je obuzelo neko ushićenje, neki čudan predosjećaj da će mi se dogoditi nešto veliko. Bila su to uzbuđenja koja nije pratila nikakva misao. U jednom trenutku nisam više znao sjedim li ili stojim. Bio sam okružen tako neprobojnim mrakom kakav se može samo zamisliti, i tada, *vidjeh* energiju kako struji svemirom.

Vidjeh niz svijetlećih kugli kako idu prema meni ili od mene. *Vidio* sam ih jednu po jednu upravo onako kako je to don Juan jedanput opisao. Znao sam da su to različite osobe po njihovim različitim veličinama. Ispitivao sam svaku pojedinost njihove strukture. Njihova svjetlost i okruglost bile su načinjene od vlakana koja kao da su bila slijepljena. Bilo je tankih i debelih vlakana. Svaka od tih svijetlećih figura imala je debeo, čupav pokrivač. Izgledale su kao neke čudne, svijetleće, dlakave životinje, ili divovski okrugli kukci prekriveni svijetlećom kosom.

Najviše me je šokiralo to što sam shvatio da sam te dlakave kukce *viđao* cijelog života. Sve one prigode u kojima me je don Juan tjerao da ih namjerno *vidim* sada su mi se činile kao neki zaobilazan put koji sam prošao s njime. Sjetio sam se svih zgoda u kojima mi je

don Juan pomagao *vidjeti* ljude kao svijetleće kugle, ali je sve to bilo neusporedivo slabije od toga kako sam ih sad *vidio*. Znao sam tada, bez ikakve sumnje, da sam cijelog života potpuno sam, bez ičije pomoći, opažao strujanje energije kroz svemir.

Ta me je spoznaja potpuno svladala. Osjećao sam se beskrajno ranjivim, krhkim. Trebao mi je neki zaklon, morao sam se negdje sakriti, kao u snu koji svatko od nas pokatkad sanja, u kojem smo goli i ne znamo kamo bismo. Osjećao sam se više nego nag; osjećao sam se nezaštićenim, slabim i užasavao sam se povratka u normalno stanje. Imao sam neki nejasan osjećaj da ležim. Pokušavao sam iz sve snage vratiti se u normalno stanje. Zamišljao sam kako ležim na popločanoj stazi, grčeći se od bolova, okružen ljudima koji me gledaju.

Osjećaj da ležim postajao je sve stvarniji. Osjetio sam da mogu micati očima. Vidio sam svjetlo kroza zatvorene kapke, ali ih se nisam usudio otvoriti. Bilo je čudno što nisam čuo ljude za koje sam zamišljao da me okružuju. Nisam čuo nikakvu buku. Konačno sam se ohrabrio i otvorio oči. Ležao sam na krevetu u svojem stanu na uglu bulevara Wilshire i Westwooda.

Kad sam vidio da se nalazim u krevetu, uhvatila me je histerija. Ali zbog nekoga neobjašnjiva razloga, gotovo sam se odmah smirio. Histeriju je zamijenio osjećaj tjelesne opuštenosti ili neke vrste tjelesnog zadovoljstva kakvo čovjek osjeti nakon dobra ručka. Međutim, nisam mogao smiriti misli. Najviše me je zaprepastila spoznaja da sam cijelog života izravno opažao energiju. Kako je uopće bilo moguće da ja to nisam znao? Što me je to sprječavalo da pristupim toj drugoj strani svojeg bića? Don Juan je govorio da svako ljudsko biće ima mogućnost izravno *vidjeti* energiju, no nije mi rekao da svako ljudsko biće izravno *vidi* energiju a da to ne zna.

Postavio sam to pitanje prijatelju psihijatru. Nije mi mogao ništa razjasniti. Mislio je da je moja reakcija posljedica umora i pretjeranog uzbuđenja. Prepisao mi je Valium i preporučio da se odmorim.

Nisam se nikome usudio reći da sam se probudio u svojem krevetu a da nisam mogao objasniti kako sam tamo dospio. Stoga je bilo razumljivo da sam želio vidjeti don Juana što prije. Odletio sam u Mexico City što sam prije mogao, unajmio auto i odvezao se k njemu.

»Sve si to već prije radio!« reče don Juan smijući se kad sam mu opisao svoj nevjerojatan doživljaj. »Samo su dvije novine. Jedna je da si opazio energiju potpuno sam. *Zaustavio si svijet* i tada si shvatio

da si već *vidio* energiju kako struji svemirom, kao i svako drugo ljudsko biće, premda nema znanje o tome na razini svijesti. Druga novina je da si iz *unutrašnje tišine* putovao potpuno sam.«

»Ti znaš, a da ti ja to ne moram ni reći, da je sve moguće ako čovjek krene iz *unutrašnje tišine*. Ovog su ti puta tvoj strah i tvoja ranjivost omogućili da završiš u svojem krevetu, što i nije tako daleko od kampusa Kalifornijskog sveučilišta. Da nisi bio toliko obuzet svojim iznenađenjem, shvatio bi da ono što si učinio nije ništa, ništa osobito za *ratnika-putnika*.«

»Ali nije najvažnije to što si saznao da si oduvijek neposredno opažao energiju, ni što si putovao iz *unutrašnje tišine*, nego nešto što bi se moglo nazvati dvostrukim događajem. Prvo, doživio si nešto što su vračevi drevnog Meksika nazivali *jasnim pogledom*, ili *gubitkom* ljudskog obličja: vrijeme kad ljudska sitničavost nestaje kao da je bila oblačić magle što se nadvio nad nama, magle koja se polako podiže i rasplinjava. Ali nikako ne smiješ povjerovati da je ono što si postigao zaokruženo. Svijet vračeva nije nepromjenjiv poput svakodnevnog svijeta u kojem nas uče da ako jednom postigneš cilj, zauvijek ostaješ pobjednik. U svijetu vračeva, kad postigneš neki cilj, znači da si naprosto stekao najdjelotvornija oruđa kako bi nastavio borbu, koja, usput rečeno, nikad neće završiti.«

»Drugi dio toga dvostrukog događaja jest da si se suočio s pitanjem koje najviše izluđuje čovjekovu dušu. I sam si to izrazio kad si sebi postavio pitanja: 'Kako je, zaboga, moguće da nisam znao da sam cijelog života neposredno opažao energiju? Što me je sprječavalo da sagledam tu drugu stranu svojeg bića?'«

Sjene od blata

SJEDITI S DON JUANOM u tišini bilo je za mene jedno od najugodnijih iskustava. Udobno smo se smjestili na stolcima presvučenima tkaninom, iza kuće, u planinama središnjeg Meksika. Bilo je kasno poslijepodne. Puhao je blag povjetarac, sunce se spustilo iza kuće i njegove su nam zrake padale na leđa. Sve bljeđe Sunčevo svjetlo bacalo je čudesne zelene sjene na veliko drveće u dvorištu. Svuda oko njegove kuće raslo je visoko drveće koje je zaklanjalo pogled na grad u kojem je živio. To mi je davalo dojam da se nalazim u divljini, koja se doduše razlikovala od gole Sonorske pustinje, ali je ipak bila divljina.

»Danas ćemo razgovarati o najozbiljnijoj temi vraćanja«, reče odjednom don Juan, »i krenut ćemo od *energetskog tijela*.«

Već mi je bezbroj puta opisao *energetsko tijelo* kao konglomerat energetskih polja, zrcalnu sliku konglomerata energetskih polja koja čine fizičko tijelo, kada se ono *vidi* kao energija koja struji svemir. Rekao je da je ono manje, kompaktnije i da izgleda teže nego svijetleća kugla fizičkog tijela.

Don Juan mi je objasnio da su tijelo i *enegetsko tijelo* dva konglomerata energetskih polja koja se stapaju pomoću neke čudne sljepljujuće sile. Neprestano je naglašavao da je sila koja veže taj skup energetskih polja, prema vračevima starog Meksika, najzagonetnija sila u svemiru. Po njegovoj osobnoj procjeni, ona je sama bit cijeloga kozmosa, ukupni zbroj svega što jest.

Tvrdio je da su fizičko tijelo i *energetsko tijelo* jedine energetske konfiguracije u svijetu ljudskih bića koje su u protuteži. Stoga nije prihvaćao dualizam osim kad je riječ bila o tim tijelima. Smatrao je da je dualizam između duha i tijela, duhovnoga i materijalnoga, pučki proizvod razmišljanja našeg uma koji lančano niže pojmove bez ikakve energetske osnove.

Don Juan je rekao da pomoću discipline svatko može približiti *energetsko tijelo* fizičkom tijelu. U normalnom stanju, udaljenost između tih dvaju tijela je golema. Kad se jednom *energetsko tijelo* nađe u određenom dometu, koji se razlikuje od pojedinca do pojedinca, svatko ga može, pomoću discipline, pretvoriti u doslovnu presliku vlastitoga fizičkog tijela; to jest u trodimenzionalno, čvrsto biće. Otuda potječe ideja vračeva o *drugome* ili o *dvojniku*. Na isti način, primjenjujući istu disciplinu, svatko može svoje trodimenzionalno, čvrsto fizičko tijelo pretvoriti u savršenu presliku svojega *energetskog tijela* - to jest u eterični naboj energije nevidljive ljudskom oku, kao što je to uostalom i svaka energija.

Kad mi je don Juan sve to ispričao, došlo mi je da ga pitam je li to bio opis nekog mita. Odgovorio je da vračevi nemaju veze s mitovima. Vračevi su praktični i ono što oni opisuju uvijek je prilično trezveno i prizemno. Prema don Juanu, poteškoće u razumijevanju onoga čime se bave vračevi, proizlaze iz toga što se oni služe drukčijim spoznajnim sustavom.

I dok smo tog dana sjedili iza don Juanove kuće u središnjemu Meksiku, on je izjavio da *energetsko tijelo* ima ključnu važnost za sve što se događa u mojem životu. *Vidio* je kao *energetsku činjenicu* da se moje *energetsko tijelo*, umjesto da se udaljava od mene, kao što se inače događa, približava meni velikom brzinom.

»Što to znači da mi se približava, don Juane?« pitao sam.

»To znači da će ti se smračiti«, reče on smijući se. »Tvoj će život postati strogo kontroliran, ali nećeš ti upravljati njime, nego tvoje *energetsko tijelo*.«

»Hoćeš reći, don Juane, da će sa mnom upravljati neka vanjska sila?« pitao sam.

»Mnoštvo sila upravlja tobom ovog časa«, odgovori don Juan. »Upravljanje o kojemu govorim nešto je što je izvan dometa riječi. To je tvoje upravljanje, a istodobno nije tvoje. Ono se ne može klasificirati, ali se svakako može iskusiti. A što je najvažnije, njime se svakako može manipulirati. Zapamti ovo: njime se može manipulirati, dakako u tvoju korist, što opet i nije u tvoju korist, nego u korist *energetskog tijela*. Međutim, *energetsko tijelo*, to si ti, a opet i nisi, i tako bismo to mogli ponoviti beskrajno mnogo puta. To je kao kad pas pokušava uhvatiti vlastiti rep. Ne može se to izraziti našim jezikom. Sva ta iskustva prelaze granice sintakse.«

Brzo se spuštao mrak i krošnje drveća koje su još malo prije imale zeleni sjaj postadoše tamne i teške. Don Juan reče da ako svoju pozornost usredotočim na tamu krošanja, a da pritom ne fokusiram

pogled, nego ih samo promatram krajičkom oka, vidjet ću sjenu kako prelijeće preko mogega vidnog polja.

»Sada je najbolje vrijeme da učiniš ono što tražim od tebe«, reče. »Trebati ti samo trenutak da se pribereš i napraviš to. Nemoj prestajati dok ne uhvatiš tu tamnu sjenu što će ti lebdjeti pred očima.«

Doista sam ugledao neku čudnu crnu sjenu koja se ocrtavala na krošnjama drveća. Nisam znao je li to jedna sjena koja se kreće naprijed-natrag, ili više sjenki koje se kreću slijeva nadesno, ili zdesna nalijevo, ili ravno kroza zrak. Izgledale su mi kao debele crne ribe, goleme ribe. Bilo je to kao da su divovske ribe sabljarke letjele zrakom. Posve sam utonuo u taj prizor. Tada me je, odjednom, počeo hvatati strah. Postalo je toliko mračno da nisam više vidio lišće, ali sam ipak vidio crne sjene koje su mi plesale pred očima.

»Što je to, don Juane?« pitao sam ga. »Posvuda oko sebe vidim crne sjene koje mi plešu pred očima.«

»Ah, to je beskrajan svemir,« reče, »nemjerljiv, nelinearan, s onu stranu svijeta sintakse. Vračevi drevnog Meksika prvi su vidjeli te sjene pa su ih slijedili. Vidjeli su ih kao što ih ti sada vidiš i *vidjeli* su ih kao energiju što struji svemirom. I doista su otkrili nešto transcendentarno.«

Prestao je govoriti i zagledao se u mene. Njegove su stanke dolazile u pravo vrijeme. Uvijek je prestajao govoriti kad mi je život visio o koncu.

»Što su otkrili, don Juane?« pitao sam.

»Otkrili su da imamo životnog pratioca«, izgovorio je jasno koliko je god to mogao. »Imamo grabežljivca koji je došao iz dubina kozmosa i preuzeo vlast nad našim životom. Ljudska su bića njegovi zatočenici. Grabežljivac je naš bog i naš gospodar. Učinio nas je poslušnima i bespomoćnima. Kad se hoćemo pobuniti, on uguši našu pobunu. Ako želimo djelovati samostalno, on od nas zahtijeva da to ne činimo.«

Bilo je vrlo mračno oko nas i kao da me je mrak onemogućavao da se izrazim. Da je bio dan, puknuo bih od smijeha. Mrak me je sputavao.

»Mračno je kao u rogu,« reče don Juan, »ali ako pogledaš krajičkom oka, vidjet ćeš da sjene još poskakuju oko tebe.«

Bio je u pravu. Još sam ih vidio. Od njihova mi se kretanja zavrtjelo u glavi. Don Juan je upalio svjetlo i činilo se da su nestale.

»Stigao si, potpuno sam. Do onoga što su šamani drevnog Meksika nazivali najvažnijim, ključnim problemom«, reče don Juan.

»Cijelo sam vrijeme okolišao, pokušavao sam ti, na neodređeni način, dati do znanja da nas nešto drži u zatočeništvu. Doista mi jesmo zatočenici! Za vračeve starog Meksika bila je to *energetska činjenica*.«

»Zašto je grabežljivac preuzeo vlast onako kako si to opisao, don Juane?« pitao sam. »Mora postojati logično objašnjenje.«

»Nema objašnjenja,« odgovori don Juan, »a to je najjednostavnije objašnjenje na svijetu. Oni su preuzeli vlast nad nama jer smo mi njihova hrana i nemilosrdno nas cijede jer smo im potrebni za preživljavanje. Baš kao što mi uzgajamo kokoši u kokošinjcima, *gal-linerosima*, grabežljivci uzgajaju nas u kavezima za ljude, u *humane-rosima*. Tako uvijek imaju hrane.«

Osjećao sam da žestoko odmahujem glavom. Nisam mogao izraziti dubok osjećaj nelagode i nezadovoljstva koji me je obuzeo, ali mi se tijelo trzalo kao da ga je pokušavalo izbaciti iz sebe. Drhtao sam od pete do glave protiv svoje volje.

»Ne, ne, ne«, čuo sam se kako govorim. »To je apsurdno, don Juane. Ono što govoriš je čudovišno. To jednostavno ne može biti istina ni za vračeve, ni za obične ljude, ni za koga.«

»Zašto ne?« pitao je don Juan mirno. »Zašto ne? Zato što te je to razbjesnjelo?«

»Da, razbjesnjelo me je«, odbrusio sam. »Te su tvrdnje nakazne!«

»Pa,« reče, »nisi još sve čuo. Čekaj malo, vidjet ćemo kako ćeš se osjećati nakon prepada koji ti spremam. Načinit ću strahovit napad na tvoj um, a ti nećeš moći ustati i otići jer si uhvaćen. Ne zato što sam te ja zarobio, već će te nešto u tebi spriječiti da odeš, dok će drugi dio tebe podivljati od bijesa. I zato, pripremi se!«

Nešto je u meni, osjećao sam to, doista čeznulo za kaznom. Imao je pravo. Ne bih bio otišao iz kuće ni za što na svijetu. A opet, nimalo mi se nisu sviđale sve te brbljarije kojima se razmetao.

»Želio bih se obratiti tvojemu analitičkom umu«, reče don Juan. »Razmisli malo i reci mi kako bi objasnio suprotnost između inteligencije čovjeka - stvaraoca i izumitelja, i gluposti njegovih sustava vjerovanja, ili proturječnosti u njegovu glupavu ponašanju. Vračevi vjeruju da su nam grabežljivci dali sustave vjerovanja, ideje o dobru i zlu, društvene norme. Oni su ti koji su nam usadili nadu i očekivanja, snove o uspjehu i more o promašaju. Oni su nam podarili zavist, pohlepu i kukavičluk. Grabežljivci su ti koji su nas učinili samozadovoljnim robovima navika, do ludila opsjednutima sobom.«

»Ali kako to oni čine, don Juane?« pitao sam još više razljućen onime što je govorio. »Šapću li nam na uho dok spavamo?«

»Ne, ne rade to oni tako. To bi bilo idiotski!« reče don Juan smješkajući se. »Oni su bezbroj puta učinkovitiji i organiziraniji nego što ti misliš. Da bi nas držali u pokornosti, da bismo bili ponizni i slabi, grabežljiva izvode zapanjujući potez - sjajan, dakako, sa stajališta borbene strategije, ali jeziv sa stajališta onih koji zbog toga trpe. Daju nam svoj um! Čuješ li me? Grabežljiva nam daju svoj um koji postaje naš um. Um grabežljivaca je barokan, proturječan, mračan, pun straha da svakog časa može biti otkriven.«

»Znam da se bojiš da ćeš biti gladan«, nastavi, »iako nikad nisi gladovao, a to nije ništa drugo doli bojazan grabežljivca koji se boji da se svakog časa može razotkriti njegov manevar i da će ostati bez hrane. Putem uma, koji je uostalom njihov um, grabežljivci u čovjekov život usađuju što god im odgovara. I na taj si način osiguravaju neku vrstu tampon zone protiv vlastitog straha.«

»Mogao bih ja to nekako i prihvatiti, don Juane,« rekoh, »ali ima u tome nešto tako grozno da mi se u biti gadi. Tjera me da se usprotivim. Ako je istina to da nas jedu, kako to čine?«

Don Juanovo se lice razvuklo u široki osmijeh. Topio se od miline. Objasnio je da vračevi *vide* čovjekovo novorođenče kao neobičnu, svijetleću kuglu energije, od vrha do dna prekrivenu sjajnim omotačem, nečime što je poput plastičnog prekrivača koji je čvrsto povezan s energetsom čahurom. Rekao je da grabežljivci jedu taj *sjajni omotač svijesti* i kad ljudsko biće odraste, sve što ostane od toga *sjajnog omotača svijesti* jest uzak rub koji ide od poda do vrškova nožnih prstiju. Taj rub omogućuje odraslima da žive ili, bolje reći, da jedva preživljavaju.

Kao da sanjam, slušao sam don Juana Matusa kako objašnjava da je čovjek, koliko je njemu poznato, jedina vrsta koja ima *sjajni omotač svijesti* izvan svijetleće čahure. Stoga je postao lak plijen za svijest drukčijeg reda, kao što je na primjer teška svijest grabežljivca.

Tada je iznio najpogubniju tvrdnju što sam je ikad od njega čuo. Izjavio je da je uski rub svijesti epicentar čovjekova samopreispitivanja kojemu on nepovratno robuje. Igrajući na naše samopreispitivanje, što je jedina svijest koja nam je ostala, grabežljivci izazivaju bljeskove svijesti. Plamenove što nastaju iz bljeska konzumiraju na okrutan način, svojstven grabežljivcima. Nameću nam beznačajne probleme od kojih se bljesak pretvara u plamenak svijesti i tako nas održavaju na životu da bi se mogli hraniti energetskim plamencima naših tobožnjih spoznaja.

Zacijelo me je ono što je don Juan govorio strašno pogodilo jer mi je u jednom trenutku pozlilo.

Pošto je don Juan načas zastao, što mi je bilo dovoljno da dođem k sebi, pitao sam ga: »Ali zašto vračevi starog Meksika i svi vračevi poslije njih koji *vide* grabežljivce nisu ništa učinili da to spriječe?«

»Ni ti, ni ja, ni itko drugi ne može ništa učiniti«, reče don Juan ozbiljnim, tužnim glasom. »Jedino nam preostaje da razvijemo tliku samodisciplinu da nas ne mogu dotaknuti. Kako bi od svojih bližnjih mogao tražiti da se podvrgnu tako strogoj disciplini? Pukli bi od smijeha, ismijali bi te, a oni agresivniji bi te prebili na mrtvo ime. I to ne zato što ti ne bi vjerovali, jer je u svakom čovjeku duboko usađeno nagonско znanje koje je naslijedio od predaka - da grabežljivci postoje.«

Moj se analitički um javljao svako malo, kao da smo se igrali skrivača. Pojavio bi se, pa bi nestao, pa bi se opet pojavio. Sve što je don Juan govorio bilo je apsurdno, nevjerovatno. Istodobno je bilo to najrazumnije objašnjenje koje sam čuo, tako jednostavno. Objašnjavalo je svaku ljudsku proturječnost koje sam se mogao sjetiti. Ali kako bi to čovjek uopće mogao ozbiljno shvatiti? Don Juan me je gurao prema lavini koja bi me mogla nepovratno povući za sobom.

Osjetio sam da mi prijete novi val uzbuđenja. Val nije dolazio iz mene, ali je bio povezan sa mnom. Don Juan mi je nešto radio. Bilo je to pozitivno na neki tajanstveni način i istodobno strahovito negativno. Osjetio sam kao da mi hoće otkinuti neku tanku opnu koja me je obavijala. Gledao me je netremice u oči. Potom je skrenuo pogled i počeo govoriti ne pogledavši me više.

»Kad te počne izjedati sumnja toliko da se osjetiš ugroženim,« reče, »učini nešto praktično što će ti pomoći. Ugasi svjetlo. Zagledaj se u mrak; otkrij što možeš u njemu vidjeti.«

Ustao je da ugasi svjetlo. Zaustavio sam ga.

»Ne, ne, don Juane,« rekoх, »nemoj gasiti svjetlo. Dobro mi je.«

U tom sam času osjetio strah od mraka, što za mene nije bilo uobičajeno. Zadrhtaо sam od same pomisli na mrak. Nesumnjivo, duboko u sebi, nagonски, nešto sam znaо, ali se nisam usudio ni taknuti u to znanje, a kamoli izvući ga na površinu. Ne bih to bio učinio ni za cijeli svijet!

»Vidio si kako sjene promiču krošnjama drveća«, reče don Juan naslonivši se na naslon stolca. »To je prilično dobro. Želio bih da ih vidiš ovdje u sobi. Ne moraš ništa *vidjeti*, samo uhvati slike koje promiču. Imaš dovoljno energije za to.«

Bojao sam se da će don Juan ustati i ugasiti svjetlo, što je i učinio. Sekundu nakon toga, počeo sam vrištati iz svega glasa. Ne samo što sam pogledom uhvatio slike koje su promicale nego sam i čuo kako mi zuje pokraj ušiju. Don Juan se valjao od smijeha dok je palio svjetlo.

»Kakav temperamentan momak!« uzviknuo je. »S jedne strane, okorjeli nevjernik, s druge pak, savršeni pragmatičar. Moraš nekako srediti tu unutrašnju borbu, inače ćeš se napuhn timer kao velika žaba krastača i na kraju raspuknuti.«

Don Juan je gurao svoj žalac sve dublje i dublje.

»Vračevi drevnog Meksika«, reče, »*vidjeli* su grabežljivca. Nazvali su ga *letačem* jer skače visoko u zrak. Nije to ugodan prizor za oko. To je velika sjena, tamna, neprobojna, crna sjena koja skače kroz zrak. Potom se spusti ravno na zemlju. Vračevi drevnog Meksika bili su u velikoj neprilici; pitali su se kada se grabežljivac pojavio na Zemlji. Zaključili su da je čovjek u određenom dobu svojeg razvoja zacijelo bio potpuno biće s visoko razvijenom sviješću, sposobno za velike spoznaje i veličanstvene pothvate, dok se danas takvo što može naći još samo u legendama. A onda, kao da je sve to iščeznulo, i što imamo danas? Utučeno, skrhan timer biće.«

Želio sam se razljutiti, nazvati ga paranoikom, ali onaj poznati osjećaj da sam u pravu naprosto me je iznevjerio. Nisam si čak mogao postaviti ni moje najdraže pitanje: Što ako je sve to što govori istina? U jednom času, dok mi je tako govorio te noći, u dnu sam duše osjetio da je sve to istina, ali istodobno, s jednakom snagom znao da je sve to apsurdno, samo po sebi.

»Što to govoriš, don Juane?« pitao sam slabim glasom. Grlo mi se stegn timer. Jedva sam disao.

»Kažem da se pred nama ne nalazi tek običan grabežljivac. On je prepreden i dobro organiziran; sustavno nas uništava pretvarajući nas u beskorisna bića. Čovjek, koji je predodređen da ima magičnu moć, više je nema. On je običan komad mesa. Čovjek više ne sanja, ostali su samo tričavi, konvencionalni, imbecilni snovi životinje koja se uzgaja da bi se na kraju pretvorila u komad mesa.«

Don Juanove su riječi u meni izazvale čudnu, tjelesnu reakciju, nešto poput mučnine. Činilo mi se kao da će mi opet pozliti. Ali mučnina je dolazila iz dna mog bića, iz moje najdublje nutrine. Grčio sam se protiv svoje volje. Don Juan mi je snažno protresao ramena. Vrat mi je plesao naprijed-natrag od njegovih jakih trzaja. Odmah sam se smirio. Osjećao sam da opet vladam sobom.

»Taj grabežljivac«, nastavi don Juan, »koji je, dakako, *neorgansko biće*, nije sasvim nevidljiv za nas, kao druga *neorganska bića*. Kao djeca, mi ga doista i vidimo, vjerujem, ali nam je tako strašan da ga želimo što prije zaboraviti. Djeca bi se svakako mogla usredotočiti na taj prizor, no svi ih odvrćaju od toga.«

»Jedina mogućnost koja preostaje čovječanstvu«, nastavi, »jest *disciplina*. Samo disciplinom možemo prestrašiti grabežljivca. Ali pod disciplinom ne mislim na stroge navike. Ne mislim na ustajanje u pet i trideset ujutro i pljuskanje hladnom vodom dok ne poplaviš. Suočiti se hladne glave s neočekivanim događajima - to je sposobnost koju vračevi nazivaju disciplinom. Za njih je disciplina umijeće: umijeće čovjeka da se suoči s *beskonačnošću* a da ne ustukne, ne zato što je jak i otporan, nego zato što ga *beskonačnost* ispunjava strahopoštovanjem.«

»Na koji bi način disciplina vračeva mogla zastrašiti grabežljivce?« pitao sam.

»Vračevi kažu da pomoću discipline *sjajni omotač svijesti* postaje bljutav za *letača*«, reče don Juan ispitujući moje lice ne bi li otkrio znak nevjerice. »Tada su grabežljiva zatečeni. Nejestivi *sjajni omotač* je izvan dometa njihove spoznaje, pretpostavljam. Kada su zatečeni, ne preostaje im ništa drugo nego da se suzdrže od svoga opakog nauma.«

»Ako grabežljivci neko vrijeme ne jedu naš *sjajni omotač svijesti*, on raste«, nastavi. »I dalje će rasti. Jednostavno rečeno, vračevi pomoću discipline drže grabežljivce po strani dovoljno dugo da im *sjajni omotač svijesti* može narasti iznad visine nožnih prstiju. Kad naraste iznad visine nožnih prstiju, onda raste dalje do svoje prirodne veličine. Stari su vračevi govorili da je *sjajni omotač svijesti* poput drveta. Ako ga netko ne odreže, naraste do svoje prirodne veličine. Kad svijest prijeđe visinu nožnih prstiju, goleme opazajne sposobnosti postaju nešto sasvim prirodno.«

»Jedan od sjajnih trikova kojima su se služili stari vračevi«, nastavi don Juan, »bio je opterećivanje *letačeva uma* disciplinom. Otkrili su da kad opterete *letačev um unutrašnjom tišinom*, *strana ugradnja* nestane, te tako svaki praktičar koji sudjeluje u tom zahvatu postaje potpuno siguran da je taj um bio stranog podrijetla. *Strana ugradnja* se vraća, uvjeravam te, ali nema više takvu snagu kao prije. Usto, uklanjanje *strane ugradnje* za vrača postaje rutina, te je se sve lakše oslobađa, dok je se jednog dana konačno ne riješi zauvijek. Tuzan dan doista! Tog se dana moraš osloniti na vlastite izvore, koji su gotovo jednaki *ništici*. Nema više nikoga tko bi ti rekao što činiti.

Nema stranog uma koji bi ti naređivao da se baviš idiotskim stvarima na koje si naviknuo.«

»Moj učitelj, nagual Julian, uvijek je upozoravao sve svoje učenike«, nastavi don Juan, »da je to najteži dan u vračevu životu, jer je naš istinski um, u kojem je pohranjeno naše cjelokupno životno iskustvo, naviknut na podčinjeni položaj te je postao sramežljiv, nesiguran i nepostojan. Ja osobno mislim da vračeva prava borba počinje tog časa. Sve ostalo samo je priprema.«

Iskreno sam se uznemirio. Želio sam saznati više, ali nešto se u meni pobunilo, nukalo me je da prestanem. Podsjećalo me je na mračne slike kazne, na nešto poput gnjeva Božjega koji će se sručiti na mene zato što sam taknuo u tajnu koju ni sam Bog nije objavio. Napregnuo sam se iz sve snage kako bi prevagnula moja znatiželja.

»Što, što, što to znači«, čuo sam se kako govorim, »*opteretiti letačev um*?«

»Disciplina strahovito opterećuje strani um«, odgovorio je. »Tako, razvijajući samodisciplinu, vračevi se oslobađaju *strane ugradnje*.«

Njegove su me izjave dotukle. Vjerovao sam da je don Juan ili sasvim skrenuo ili mi je govorio nešto od tako goleme važnosti da sam se smrznuo. Primijetio sam, međutim, kako mi se brzo povratila snaga kad sam mu se htio suprotstaviti. Načas me je spopala panika, a onda sam se počeo smijati kao da mi je don Juan ispričao neki vic. Čak sam se čuo kako govorim »don Juane, don Juane, ti si nepopravljiv!«

Činilo se da je don Juan potpuno razumio kroz što sam prolazio. Odmahivao je glavom i glumeći kao da je izgubio svaku nadu, podigao pogled prema nebu.

»Tako sam nepopravljiv«, reče , »da ću još jednom stresti *letačev um* koji носиš u sebi. Otkrit ću ti jednu od najčudesnijih tajni vraćanja. Opisat ću ti otkriće za koje je vračevima trebalo tisuće godina da ga potvrde i učvrste.«

Pogledao me je i zlorado se osmjehnuo. »*Letačev um* nestaje zauvijek«, reče »ako se vrač uspije dočepati vibracijske sile koja nas drži na okupu kao konglomerat energetskih polja. Uspije li vrač održati taj pritisak dovoljno dugo, *letačev* će *um* doživjeti poraz i nestati. A to je upravo ono što ćeš ti učiniti - zadržati energiju koja te drži na okupu.«

Moja je reakcija bila potpuno neobjašnjiva. Osjetio sam trzaj u utrobi, kao da sam doživio neki udar. Spopao me je neizrecivi strah, što sam odmah povezao sa svojom vjerom.

Don Juan me je odmjerio od glave do pete.

»Bojiš se srdžbe Božje?« reče. »Smiri se, nije to tvoj strah. To je *letačev* strah jer zna da ćeš učiniti upravo ono što ti ja kažem.«

Od njegovih se riječi nisam osjećao ništa bolje. Bilo mi je još gore. Sav sam se tresao od grčeva, a bio sam potpuno bespomoćan da ih zaustavim.

»Ne brini«, reče don Juan mirno. »Pouzdamo znam da ti napadaji brzo prođu. *Letačev um* ima vrlo slabu moć koncentracije.«

Ubrzo je sve prestalo, kao što je don Juan i predvidio. Blago rečeno, bio sam užasno zbunjen. Bilo je to prvi put u mom životu, s don Juanom i bez njega, da nisam znao odlazim li ili dolazim. Htio sam ustati sa stolca i kretati se, ali sam se na smrt prepao. Razmišljao sam racionalno, no istodobno sam osjećao neki djetinji strah. Počeo sam teško disati, oblijevao me je hladan znoj. Kao da sam pustio s lanca najgroznije slike: crne sjene plesale su svuda oko mene, kamo god sam se okrenuo.

Zažmirio sam i spustio glavu na naslon za ruke. »Ne znam kuda bi sam sa sobom, don Juane«, rekoh. »Večeras si me zbilja uspio dotući.«

»Tebe razdire unutrašnja borba«, rekao je don Juan. »Duboko u sebi znaš da nisi kadar oduprijeti se sporazumu prema kojemu jedan neodvojivi dio tebe, tvoj *sjajni omotač svijesti*, služi kao neshvatljivi izvor hrane jednako tako neshvatljivim entitetima. Drugi dio tebe opire se tome svom svojom snagom.«

»Revolucija vračeva«, nastavi, »ogleda se u tome što oni odbijaju poštovati dogovore u kojima nisu sudjelovali. Mene nikad nitko nije pitao pristajem li na to da me jedu bića koja imaju drukčiju vrstu svijesti. Moji su me roditelji donijeli na svijet samo da budem hrana kao što su to i oni bili, i to je kraj priče.«

Don Juan je ustao sa stolca i protegnuo ruke i noge. »Sjedimo tu već satima. Vrijeme je da uđemo u kuću. Idem jesti. Hoćeš li jesti sa mnom?«

Odbio sam. Želudac mi se raspadao.

»Mislim da bi ti bilo najbolje da odeš spavati«, reče. »Blic te je dotukao.«

Nije me trebao nagovarati. Svalio sam se na krevet i zaspao kao klada.

Kad sam se vratio kući, što je vrijeme više odmicalo, to sam bio opsjednutiji idejom o *letačima*. Otišao sam tako daleko da sam počeo misliti kako je don Juan potpuno u pravu. Ma koliko se trudio,

nisam mogao odbaciti njegov način razmišljanja. Što sam više razmišljao o tome i što sam više razgovarao sa svojim prijateljima i promatrao ih, to sam postajao sve uvjereniji da postoji nešto što onemogućuje svako naše djelovanje, svaki odnos s drugima i svaku misao koja nije usredotočena na naše ja. Moja glavna briga bio sam ja, a tako je bilo i sa svima koje sam poznavao ili s kojima sam razgovarao - svi su bili zaokupljeni ponajprije sobom. Budući da nikako nisam mogao objasniti tu sveopću zajedničku crtu, počeo sam vjerovati da je don Juanovo objašnjenje te pojave najprimjerenije.

Udubio sam se u proučavanje knjiga o mitovima i legendama. Čitajući te knjige, otkrio sam nešto što nikad prije nisam primijetio: svaka knjiga koju sam pročitao bila je zapravo tumačenje mitova i legendi. Stilovi su se razlikovali, ali pokretačka snaga koja se skrivala iza riječi, u osnovi je bila ista: iako su se autori bavili vrlo apstraktnom temom, kao što su mitovi i legende, uvijek su uspijevali ubaciti nešto o sebi. Ono što je bilo zajedničko svim tim piscima nije toliko bila ista tema, koliko potreba da je iskoriste za sebe. Nikad to prije nisam primijetio.

Svoju sam reakciju pripisao utjecaju don Juana. Neizbježno pitanje koje sam si postavio glasilo je - vidim li ja to tako pod njegovim utjecajem ili doista postoji strani um koji nam nameće sve što radimo? Zapadao sam u proturječna raspoloženja; čas sam odbacivao ideju o stranom umu, čas sam je prihvatao. Duboko u sebi znao sam da je sve što don Juan govori *energetska činjenica*, ali sam s jednakom sigurnošću osjećao da je sve to samo naklapanje. Od unutrašnjeg razdora ostao mi je okus zle slutnje, osjećaj da će me snaći neko posvemašnje zlo.

Izučavao sam druge kulture sa stajališta antropologije ne bih li otkrio nešto što bi upućivalo na postojanje *letača*, ali ništa slično nisam našao. Činilo se da jedino don Juan zna nešto o tome. Kad sam ga sljedeći put vidio, bez ikakva uvoda, počeo sam govoriti o *letačima*.

»Pokušao sam na sve moguće načine razumno razmišljati o toj temi,« rekoh, »ali nisam uspio. U nekim se trenucima potpuno slažem s tobom u vezi s grabežljivcima.«

»Usredotoči pozornost na sjene što plešu koje stvarno vidiš«, reče don Juan smješkajući se.

Objasnio sam don Juanu da će sjene koje plešu uništiti svaku racionalnost u meni. Posvuda sam ih vidio. Od kada sam posljednji put bio kod njega, nisam više mogao spavati u mraku. Nije mi nimalo

smetalo što spavam s upaljenim svjetlom. Ali istog časa kad bih uga- sio svjetlo, sve je oko mene počelo poskakivati. Nikad nisam vidio cijele likove ili neke druge oblike. Sve što sam vidio bile su tamne crne sjene kako promiču.

»*Letačev um* te nije napustio«, rekao je don Juan. »Znatno je oštećen i pokušava sve kako bi našao načina da ponovno uspostavi odnos s tobom. Ali se nešto u tebi odvojilo od njega zauvijek. *Letač* to zna. Stvarna se opasnost krije u tome da *letačev um* može pobijediti time što neprestano stvara proturječnost između onoga što on kaže i onoga što ja kažem, pa te tako iscrpljuje i prisiljava da odustaneš.«

»Vidiš, *letačev um* nema suparnika«, nastavi don Juan. »Kad nešto tvrdi, složi se s vlastitom tvrdnjom i navodi te da povjeruješ kako si došao do nečega vrijednoga. *Letačev* će ti *um* reći da je sve što te Juan Matus uči čista glupost, a potom će se isti um složiti s vlastitom tvrdnjom: 'Da, svakako, to je glupost', reći ćeš ti. Tako nas oni pobjeđuju.«

»*Letači* su bitan dio svemira«, nastavi, »i valja ih prihvatiti takve kakvi stvarno jesu - grozni, nakazni. Oni su sredstva pomoću kojih nas svemir iskušava.«

»Mi smo energetske sonde koje je stvorio svemir«, nastavio je kao da je zaboravio na moju prisutnost, »i zato što posjedujemo energiju koja ima svijest, mi smo sredstva pomoću kojih svemir postaje svjestan sebe. *Letači* su neumoljivi izazivači. Treba ih uzeti kao takve. Ako uspijemo u tome, svemir će nam dopustiti da nastavimo.«

Želio sam da mi don Juan još govori o tome. Ali je on samo rekao: »Prepad na tebe završio je kad si posljednji put bio ovdje; sve što si mogao reći o *letačima*, rekao si tada. Vrijeme je za drukčije taktičke poteze.«

Te noći nisam mogao zaspati. Pred jutro me je svladao lagani san i spavao sam dok me don Juan nije izvukao iz kreveta i poveo na planinarenje. Tu gdje je tada živio, sastav tla je bio sasvim drukčiji od onoga u Sonorskoj pustinji, ali mi don Juan reče da se ne upuštam ni u kakve usporedbe jer nakon kilometar-dva, sva mjesta na svijetu izgledaju isto.

»Razgledanje okoline je za ljude koji putuju autom«, reče. »Oni se kreću velikom brzinom ne ulažući nikakav napor. Razgledanje nije za one koji hodaju. Primjerice, kad se voziš u autu, možeš ugledati golemu planinu koja će te očarati svojom ljepotom. Prizor iste planine neće te oduševiti na isti način ako ideš pješice; ona će te očarati na drukčiji način, osobito ako se moraš popeti na nju ili je obići.«

Bilo je vrlo vruće tog jutra. Hodali smo po isušenom koritu rijeke. Jedino što je ova dolina imala zajedničko sa Sonorskom pustinjom bili su milijuni kukaca. Mušice i muhe obrušavale su se na moje nosnice, oči i uši, poput bombardera. Don Juan me je upozorio da ne obraćam pozornost na njihovo zujanje.

»Nemoj ih pokušavati rastjerati rukom«, reče odrješito. »Tjeraj ih *namjerom*. Podigni energetska štit oko sebe. Budi tih, i iz tvoje tišine izrast će energetska štit. Nitko ne može objasniti kako on nastaje. To je jedna od onih stvari koju su stari vračevi nazivali *energetskom činjenicom*. Zaustavi svoj unutrašnji dijalog. I to će biti dovoljno.«

»Želim ti predložiti nešto vrlo neobično«, nastavi don Juan dok je hodao ispred mene.

Morao sam ubrzati korak da ga stignem kako ne bih propustio ništa od onoga što je govorio.

»Moram naglasiti da je riječ o vrlo neobičnoj ideji koja će izazvati beskrajni otpor u tebe«, reče. »Mogu ti reći unaprijed da je nećeš lako prihvatiti. Ali to što je neobična ne bi smjela biti prepreka. Ti se baviš društvenim znanostima i stoga je tvoj um uvijek otvoren za nova istraživanja, zar ne?«

Don Juan me je ismijavao bez imalo ustezanja. Znao sam to, ali mi nije smetalo. Možda zato što sam se morao toliko naprezati da bih držao korak s njime, njegov me je sarkazam samo okrznuo i umjesto da se branim, počeo sam se smijati. Pozornost sam usmjerio na ono što je govorio i kukci su mi prestali smetati zato što sam *namjerom* stvorio energetska štit oko sebe, ili možda zato što sam bio toliko zadubljen onime što je govorio da nisam više mario za njihovo zujanje.

»Ta neobična misao jest«, reče polako, mjereći kakav će dojam ostaviti njegove riječi, »da svako ljudsko biće na Zemlji ima iste reakcije, misli i osjećaje. Čini se da ljudi na manje-više isti način reagiraju na podražaj. Ono što govore, na neki način zamagljuje njihove reakcije, no ako ih ogolimo, vidjet ćemo da su reakcije svakoga ljudskog bića na Zemlji potpuno jednake. Bilo bi mi drago da te to zainteresira, dakako kao znanstvenika, i da vidimo bi li takvu podudarnost mogao objasniti na znanstveni način.«

Don Juan je skupljao biljke. Neke su od njih bile tako sitne da su se jedva vidjele. Izgledale su više kao da pripadaju porodici algi ili mahovina. Ja sam nosio otvorenu torbu za biljke i nismo više razgovarali. Kad je prikupio dovoljno biljaka, krenuo je prema svojoj kući što je brže mogao. Rekao je da hoće očistiti biljke i razvrstati ih prije nego što se previše osuše.

Duboko sam razmišljao o zadatku koji mi je zadao. Pokušavao sam se prisjetiti znam li neki članak ili znanstveni rad napisan na tu temu. Zaključio sam da bih to morao istražiti i odlučio sam za početak pročitati sve što je napisano o »nacionalnom karakteru«. Zainteresirao sam se za temu, iako je nisam sam izabrao, i doista sam želio odmah krenuti kući da bih što bolje obavio svoju zadaću, ali prije no što smo stigli do njegove kuće, don Juan se zaustavio i sjeo na visoku liticu s koje se vidjela cijela dolina. Neko je vrijeme šutio. Nije bio zadihao. Nisam imao pojma zašto se zaustavio i sjeo.

»Tvoj današnji zadatak«, reče odjednom gotovo proročanskim glasom, »jedan je od najzagonetnijih dijelova u vraćanju, nešto što nadilazi jezik, svako objašnjenje. Danas smo išli na planinarenje, razgovarali, zato što se ono što je tajanstveno u vraćanju mora zao-djenuiti svjetovnim. Ono mora proizaći ni iz čega i vratiti se ni u što. To je umijeće *ratnika-putnika*: provući se neopazice kroz ušicu igle. Zato se pripremi, podupri se leđima o ovu veliku stijenu i sjedni što dalje od ruba. Bit ću pokraj tebe za svaku sigurnost ako se onesvijestiš ili padneš.«

»Što planiraš učiniti, don Juane?« pitao sam ga, a moja je uznemirenost bila tako očita da sam je primijetio i snizio glas.

»Hoću da prekrižiš noge i uđeš u stanje *unutrašnje tišine*«, reče. »Recimo da se pokušaš sjetiti koje bi članke mogao potražiti na fakultetu ili u knjižnici da pobiješ ili podupreš ono što sam ti rekao. Uđi u stanje *unutrašnje tišine*, ali nemoj zaspati. To nije putovanje *tamnim morem svijesti*. To je *viđenje iz unutrašnje tišine*.«

Bilo mi je prilično teško ući u *unutrašnju tišinu* a ne zaspati. Borio sam se protiv neodoljive želje za spavanjem. Uspio sam. Promatrao sam dolinu iz mrklog mraka koji me je okruživao. I tada, ugledah nešto od čega sam se smrznuo do kostiju. Vidio sam divovsku sjenu, otprilike četiri i pol metra u promjeru, kako skače zrakom i pada nečujno udarivši u zemlju. Taj sam udarac osjetio u kostima, ali ništa nisam čuo.

»Doista su teški«, šapnu mi don Juan na uho. Držao me je za lijevu ruku, čvrsto koliko je mogao.

Vidio sam nešto poput sjene od blata što se migoljilo po zemlji, i onda se ponovno divovskim skokom vinulo u zrak, približno petnaest metara visoko, i opet isto onako zlokobno i muklo stropoštalo na zemlju. Borio sam se da ne izgubim koncentraciju. Uhvatio me je neopisiv strah. Pratio sam pogledom sjenu koja je skakala na dnu doline. Potom začuh najneobičnije zujanje, mješavinu šuma leptirovih

krila i zujanja radija, kao kad čovjek traži neku postaju na radiju i ne može naći njezinu točnu frekvenciju, a udar koji je uslijedio bio je nezaboravan. Stijena na kojoj smo se nalazili don Juan i ja zatrešla se kao da će se raspuknuti - divovska crna sjena od blata stropoštala se tik do naših nogu.

»Ne boj se«, rekao je don Juan odlučnim glasom. »Zadrži svoju *unutrašnju tišinu* i otići će.«

Tresao sam se od glave do pete. Bilo mi je jasno da će me sjena od blata prekriti kao ogromna deka i zagušiti me ako ne zadržim *unutrašnju tišinu*. Zadržavši tamu oko sebe, zavrištao sam iz sve snage. Nikad nisam bio toliko ljut, tako neizrecivo frustriran. Sjena od blata ponovno je poskočila, no ovog puta prema dnu doline. Nastavio sam vrištati, tresući nogama. Htio sam otresti sa sebe ono što me je došlo pojesti. Bio sam toliko izvan sebe da sam izgubio pojam o vremenu. Možda sam se onesvijestio.

Kad sam došao k sebi, ležao sam u krevetu u don Juanovoj kući. Na čelu mi je bio hladan, moker ručnik. Gorio sam od povišene temperature. Jedna od don Juanovih ženskih sljedbenica trljala mi je leđa, prsa i čelo alkoholom, ali se od toga nisam osjećao ništa bolje. Vrućina koju sam osjećao dolazila je iznutra. Nastala je od bijesa i nemoći.

Don Juan se smijao kao da je ono što mi se događalo bilo nešto najsmješnije na svijetu. Grohotom se smijao kao da se nikad neće zaustaviti.

»Nikad ne bih pomislio da će te *viđenje letača* tako pogoditi«, reče na kraju.

Primio me je za ruku i odveo iza kuće gdje se nalazila golema kada napunjena vodom. Gurnuo me je unutra potpuno odjevenoga - na sebi sam imao cipele, sat, sve.

»Moj sat, moj sat!« povikao sam.

Don Juan se valjao od smijeha. »Ne bi smio nositi sat kad mi dolaziš u posjet«, rekao je. »Sad si ga pokvario!«

Skinuo sam sat i stavio ga pokraj kade. Sjetio sam se da je otporan na vodu i da mu se ništa neće dogoditi. Kupanje u kadi me je spasilo. Kad me je don Juan izvukao iz ledene vode, osjećao sam se mnogo bolje.

»Divna li prizora!« ponavljao sam ne mogavši se sjetiti što bih drugo rekao.

Grabežljivac kojeg je don Juan opisivao nije bio dobrohotan. Bio je strahovito težak, golem, ravnodušan. Osjetio sam da nas prezire.

Nema sumnje, ugnjetavao nas je vjekovima, pretvorivši nas, kao što je rekao don Juan, u slaba, ranjiva i beskorisna bića. Skinuo sam sa sebe mokru odjeću, navukao pončo, sjeo na krevet. Ridao sam kao malo dijete, ali ne zbog sebe. Bio sam bijesan, imao sam *neslomljivu namjeru* da im ne dopustim da me pojedu. Plakao sam za svojima bližnjima, osobito za ocem. Nikada do tog trenutka nisam znao da ga toliko volim.

»On nikad nije imao mogućnost«, čuo sam se kako neprestano ponavljam, kao da to zapravo nisu bile moje riječi. Jadni moj tata, najbrižnija osoba koju sam poznao, tako nježan, tako blag, tako bespomoćan.

Odlazak na konačno putovanje

Skok u ponor

SAMO JE JEDAN put vodio do visoravni. Kad smo se popeli, vidio sam da nije tako prostrana kao što mi je izgledala iz daljine. Raslinje se nije razlikovalo od onoga u nižim predjelima: blijedozeleno grmlje koje je sličilo na drveće.

Isprva nisam opazio provaliju. Tek kad me je don Juan odveo do nje, shvatio sam da je s druge strane visoravni ponor. Nije to zapravo bila visoravan, nego zaravan na vrhu visoke planine. Planina je bila zaobljena i mjestimice ogoljela s istočne i južne strane, a zapadna i sjeverna strana bile su odrezane kao nožem. S ruba provalije vidio sam dno gudure, otprilike tisuću osamsto metara duboko. Bila je prekrivena istim onim grmljem, nalik drveću, koje je raslo svuda uokolo.

Lanac niskih planina na jugu i na sjeveru od planinskog vrha na kojem smo se nalazili, stvarao je dojam da su one dio ogromnoga kanjona, staroga milijune godina, koji je izdubila rijeka što je nekoć tuda tekla. Rubovi toga kanjona bili su ogoljeli od erozije. Na pojedinim su mjestima bili u ravnini s tlom. Jedini netaknuti dio bilo je mjesto na kojem sam stajao.

»Ovo je čvrsta stijena«, reče don Juan kao da mi je čitao misli. Glavom je pokazao prema dnu gudure. »Kad bi nešto palo s ruba provalije, razbilo bi se u komadiće na onoj stijeni dolje.«

Bio je to prvi dijalog između don Juana i mene tog dana, na vrhu planine. Prije nego što smo krenuli, rekao mi je da se njegovo vrijeme na Zemlji bliži kraju. Spremao se na konačno putovanje. Njegove su me riječi slomile. Doista sam izgubio vlast nad sobom i ušao u neko blaženo stanje u kojem se osobnost razbije na komadiće, vjerojatno nalik onome što dožive ljudi kad imaju živčani slom. Ali jezgra se održala - ja mojeg djetinjstva se očuvalo. Sve ostalo bilo je nejasno, nesigurno. Toliko sam dugo bio rastrgan da je ponovni rascep osobnosti bio jedini izlaz iz mogega očajnog stanja.

Potom su se različite razine moje svijesti počele isprepletati na najneobičniji način. Don Juan, don Genaro, dva njegova naučnika, Pablito i Nestor, i ja popeli smo se na taj planinski vrh. Pablito, Nestor i ja trebali smo obaviti svoj posljednji zadatak kao naučnici: skočiti u provaliju, najtajanstveniji pothvat o kojem mi je don Juan prije govorio na različitim razinama svijesti, ali koji je ostao zagone-tka za mene, sve do današnjeg dana.

Don Juan reče u šali da bih trebao izvaditi svoj blok za pisanje i raditi bilješke o posljednjim trenucima koje ćemo provesti zajedno. Blago me je piknuo u rebra i rekao, susprežući smijeh, da bi to bilo u redu budući da sam i na putovanje *ratnika-putnika* krenuo praveći bilješke.

Don Genaro dometnu da su na ovom istom zaravnjenomu planinskom vrhu stajali mnogi *ratnici-putnici* prije nas, kada su se spremali na putovanje u nepoznato. Don Juan se okrenu prema meni i blagim glasom reče da ću uskoro ući u *beskonačnost* snagom vlastite moći, a on i don Genaro su došli samo da bi se sa mnom op-rostili. Don Genaro opet doda da ću i ja isto učiniti za njih.

»Kad uđeš u *beskonačnost*,« rekao je don Juan, »tvoj povratak vi-še ne ovisi o nama. Potrebna je tvoja odluka. Samo ti možeš odlučiti hoćeš li se vratiti ili ne. Moram te također upozoriti da vrlo malo *ratnika-putnika* preživi ovu vrstu susreta s *beskonačnošću*. *Beskonač-nost* mami *ratnika-putnika* neodoljivom snagom. Povratak u svijet nereda, prisile, buke i boli nimalo ga ne privlači. Moraš znati da od-luka o tome hoćeš li ostati ili se vratiti nije pitanje razumnog izbo-ra, nego pitanje *namjere*.«

»Ako izabereš da se ne vratiš,« nastavi, »nestat ćeš kao da te je zemlja progutala. No ako se odlučiš vratiti, morat ćeš stisnuti zube i kao pravi *ratnik-putnik* čekati dok ne obaviš svoj zadatak, ma što on bio, uspješno ili neuspješno.«

Tada su se u mojoj svijesti počele događati vrlo suptilne promje-ne. Stadoh se prisjećati lica ljudi, no nisam bio siguran da sam ih ikada prije sreo; preplavio me je čudan osjećaj boli i privrženosti. Nisam više čuo don Juanov glas. Čeznuo sam za ljudima za koje sam iskreno sumnjao da sam ih ikada prije vidio. Odjednom me je obu-zeo osjećaj tako velike ljubavi prema tim ljudima, ma tko oni bili, da sam to jedva mogao podnijeti. Moji osjećaji prema njima bili su neo-pisivo snažni, a ipak nisam znao tko su oni. Samo sam osjećao njiho-vu prisutnost kao da sam prije imao neki drugi život ili kao da su to bili ljudi iz snova. Osjetih da se njihovi vanjski oblici mijenjaju; u početku su bili visoki da bi se na kraju pretvorili u sasvim malena,

skladna bića. Jedino što je ostalo netaknuto bila je njihova bit, upravo ono što je u meni budilo nesnosnu čežnju za njima.

Don Juan mi je prišao sa strane i rekao: »Dogovor je bio da ostaneš u svijesti svakodnevnog svijeta.« Njegov je glas zvučao oštro i zapovjednički. »Danas ćeš obaviti konkretan zadatak,« nastavi, »posljednji u dugačkom nizu, a da bi ga obavio, moraš upotrijebiti sav svoj razum.«

Don Juan mi se još nikad nije obratio takvim glasom. U tom je času bio drugi čovjek, pa ipak sam ga dobro poznavao kao takvoga. Skrušeno sam ga poslušao i vratio se u svijest svakodnevnog života, no kao da nisam znao što radim. Tog mi se dana činilo da se pokoravam don Juanu iz straha i poštovanja.

Potom mi se don Juan obratio tonom na koji sam bio naviknut, a i ono što je govorio zvučalo mi je poznato. Rekao je da su bit *ratnika-putnika* poniznost i učinkovitost i da on djeluje ne očekujući ništa za uzvrat te da je spreman nositi se sa svime što ga očekuje u budućnosti.

U tom je času došlo do novog pomaka u mojoj svijesti. Moj se um usredotočio na misao ili osjećaj tjeskobe. Tada sam znao da sam s nekim ljudima sklopio sporazum da ću umrijeti s njima, ali se nisam mogao sjetiti tko su oni. Osjećao sam sa sigurnošću u kojoj nije bilo tračka sumnje da bi bilo pogrešno da umrem sam. Tjeskoba je postala nepodnošljiva.

Don Juan mi se obrati. »Čovjek je sam«, reče. »Takvi su uvjeti njegova postojanja, ali umrijeti sam ne znači umrijeti osamljen.«

Počeo sam duboko disati da bih smanjio napetost. Dok sam tako disao, razbistrilo mi se u glavi.

»Veliki problem u nas muškaraca je naša krhkost«, nastavi. »Kad naša svijest počne rasti, ona raste u obliku stupca koji prolazi točno sredinom našega svijetlećeg bića, odozdo prema gore. Taj stupac mora dostići priličnu visinu da bismo se mogli na njega osloniti. U tom razdoblju dok naša svijest još nije dostigla određenu visinu, vrač lako izgubi vlast nad novom sviješću. Kad se to dogodi, zaboraviš sve što si radio i vidio na putu *ratnika-putnika* jer se tvoja svijest vrati u stanje svijesti svakodnevnog života. Objasnio sam ti već da je zadatak svakoga muškog vrača prisjetiti se svega što je radio i *vidio* dok je kročio putem *ratnika-putnika*, dosežući nove razine svijesti. Problem svakoga muškog *ratnika-putnika* jest to što on lako zaboravlja zato što se njegova nova razina svijesti može u trenu spustiti na najnižu razinu.«

»Potpuno te razumijem, don Juane«, rekao sam. »Tek mi je sada potpuno jasno zašto sve zaboravljam i zašto se svega poslije sjetim. Uvijek sam mislio da su te promjene prouzročene osobnim patološkim stanjem; sada znam zašto nastaju te promjene, iako to ne mogu iskazati riječima.«

»Ne brini za riječi«, reče don Juan. »Sve ćeš moći izraziti riječima kad za to bude vrijeme. Danas moraš djelovati iz svoje *unutrašnje tišine*, iz onoga što znaš a da i ne znaš da znaš. Savršeno dobro znaš što moraš učiniti, ali se to znanje još nije pretvorilo u jasnu misao.«

Na razini konkretnih misli i osjeta imao sam samo neki nejasan osjećaj da znam nešto što nije dio mog uma. Potom mi postade kristalno jasno da sam napravio ogroman korak prema dolje; kao da je nešto u meni palo. Gotovo da osjetih trzaj. Istog sam časa znao da sam se spustio na drugu razinu svijesti.

Tada mi don Juan reče da je obveza *ratnika-putnika* oprostiti se od svih ljudi koje napušta. Mora glasno i jasno reći zbogom, tako da njegov uzvik i osjećaji ostanu zauvijek zabilježeni u ovim planinama.

Dugo sam vremena oklijevao, ne iz sramežljivosti nego zato što nisam znao kome sve trebam zahvaliti. Ideja vračeva da *ratnik-putnik* nikome ne smije ostati dužan postala je dio mene.

Usvojio sam osnovno načelo vračeva koje je don Juan usadio u mene: »*Ratnik-putnik* plaća dostojanstveno, velikodušno i s neviđenom lakoćom uslugu, svaku potporu koju mu je netko dao. Na taj se način oslobađa opterećenosti da je nekome nešto dužan.«

Platio sam ili sam još plaćao svakome tko me je udostojio svoje pažnje ili brige. Rekapitulirao sam svoj život do najsitnije pojedinosti, tako da nije ostao niti jedan kutak u koji nisam zavirio. U to sam vrijeme istinski vjerovao da nikome ništa ne dugujem i to sam rekao don Juanu.

Don Juan mi je potvrdio da sam doista potpuno *rekapitulirao* svoj život, ali dometnu da sam još daleko od toga da bih bio slobodan od tereta dugovanja.

»Što je s tvojim duhovima?« nastavi. »Onima koje više ne možeš dotaknuti!«

Znao je o čemu govori. Tijekom *rekapitulacije* ispričao sam mu sve što mi se dogodilo u životu. Između stotina zgoda koje sam mu opisao izdvojio je tri kao primjere duga koji vučem još iz najranije mladosti, a tome je pridodao dug prema osobi koja me je dovela k

njemu. Svojem sam prijatelju iskazao veliku zahvalnost i imao sam osjećaj da je nešto ili netko prihvatio moju zahvalu. Druge tri priče bile su priče iz mog života o ljudima koji su me obdarili nezamislivim darovima i kojima nikad nisam zahvalio.

Jedna od tih priča ticala se čovjeka kojeg sam poznavao kao dijete. Ime mu je bilo Leandro Acosta. Bio je zakleti neprijatelj mog djeda, njegov najveći suparnik. Moj ga je djed neprestano optuživao da krade piliće s njegova imanja. Čovjek nije bio luralica, ali nije imao stalni posao. Nije se uklapao ni u jedan kalup. Bio je kockar i majstor mnogih zanata: samouki iscjelitelj, lovac, kućni majstor, također je lokalne travare i iscjelitelje opskrbljivao rijetkim primjercima trava i kukaca, a stručnjacima za punjenje životinja i prodavačima kućnih ljubimaca pribavljao je sve vrste ptica i sisavaca.

Ljudi su vjerovali da zarađuje hrpu novaca, ali da ne zna štedjeti ni ulagati. Njegovi neprijatelji i prijatelji, podjednako, vjerovali su da je mogao uspjeti u poslu koji je bio najunosniji na tom području, baveći se onime u čemu je bio najbolji - skupljanjem biljaka i lovom - no, mislili su da je proklet, da mu je neka čudna bolest duha usadila vječni nemir te da je stoga nesposoban ustrajati u bilo čemu.

Jednog dana, dok sam šetao djedovim imanjem, primijetio sam da me netko promatra iz gustoga grmlja na rubu šume. Bio je to gospodin Acosta. Čučao je u prašumi, skriven iza grma i nitko ga ne bi primijetio da ga nije spazilo moje oštro oko osmogodišnjaka.

»Nije ni čudo što ga djed optužuje za krađu pilića«, pomislio sam. Bio sam potpuno uvjeren da ga nitko osim mene ne bi mogao primijetiti. Čučao je nepomično. Uočio sam razliku između grmlja po njegovoj silueti, koju sam više osjetio nego vidio. Približio sam mu se. Činjenica da su ga neki tako žestoko odbacivali dok su ga drugi obožavali probudila je u meni veliko zanimanje za gospodina Acostu.

»Što radite tamo, gospodine Acosta?« hrabro sam upitao.

»Serem gledajući imanje tvog djeda,« rekao je, »i bolje ti je da zbrišeš prije negoli ustanem, osim ako ne voliš miris dreka.«

Malo sam se odmaknuo. Želio sam znati radi li stvarno to što je rekao. Da, govorio je istinu. Ustao je. Mislio sam da će izaći iz grma i doći do djedove zemlje i možda ići po cesti, ali nije. Krenuo je unutra, u prašumu.

»Hej, hej, gospodine Acosta!« vikao sam. »Mogu li ići s vama?«

Primijetio sam da je zastao. Bio je to doduše više osjećaj nego što sam ga jasno vidio jer je grmlje bilo vrlo gusto.

»Svakako, možeš ići sa mnom ako znaš pronaći ulaz u šumu«, rekao je.

To mi nije bilo teško. U satima ljenčarenja, označio sam ulaz u šumu ovelikim kamenom. Otkrio sam, nakon bezbroj pokušaja i pogrešaka, da se na tomu mjestu mogu puzeći provući između grmlja i nakon nekoliko metara puzanja doći do pravog puta, ustati te dalje normalno hodati.

Gospodin Acosta mi je prišao i rekao: »Bravo, momče! Uspio si. Da, dođi sa mnom, ako hoćeš.«

Bio je to početak mojeg druženja s gospodinom Acostom. Svakog smo dana odlazili u lovačke ekspedicije. Naše je druženje postalo očito jer sam počeo izbivati iz kuće od jutra do mraka, a da nitko nije znao kamo idem, tako da me je na kraju djed oštro prekorio.

»Moraš paziti s kim se družiš jer ćeš na kraju završiti kao i oni. Neću dopustiti da taj čovjek na bilo koji način utječe na tebe. Njegov bi polet mogao prijeći na tebe i utjecati na tvoj um da postane isti kao njegov - potpuno beskoristan. Kažem ti, ako sam ne prekineš s njime, ja ću to učiniti. Pozvat ću policiju i optužiti ga da mi krade piliće, a i sam vraški dobro znaš da dolazi tu svakog dana i krade ih.«

Pokušavao sam dokazati djedu da su njegove optužbe besmislene. Gospodinu Acosti nije bilo potrebno krasti njegove piliće. Imao je cijelu prašumu na raspolaganju. U prašumi je mogao naći sve što je želio. No moji su argumenti još više razbjesnili djeda. Shvatio sam da moj djed potajno zavidi gospodinu Acosti na njegovoj slobodi, i tog se trena gospodin Acosta, koji je do tada u mojim očima bio samo simpatičan lovac, pretvorio u simbol onoga što je zabranjeno i za čime žudimo svim srcem.

Pokušao sam se rjeđe sastajati s gospodinom Acostom, ali nisam mogao odoljeti. Zatim su mi jednog dana, gospodin Acosta i trojica njegovih prijatelja, predložili da napravim nešto što ni gospodinu Acosti još nikada nije pošlo za rukom: da uhvatim strvinara, živoga i neozlijeđenoga. Objasnio mi je da su strvinari koji žive u tom kraju golemi, da im je raspon krila od metar i pol do dva metra, a tijelo im se sastoji od sedam vrsta različitog tkiva, i svako se od njih koristi za različitu vrstu liječenja. Zato je važno ne ozlijediti tijelo strvinara, rekao je. Trebalo ga je ubiti sredstvom za uspavljivanje, a ne silom. Nije teško ubiti ih puškom, ali se tada njihovo meso ne može upotrijebiti za liječenje. Pravo je umijeće uloviti ih žive, što on nikada nije uspio. No, nadao se da bi uz moju pomoć i uz pomoć svoja tri prijatelja mogao riješiti taj problem. Uvjerio me je da je bezbroj

puta promatrao ponašanje strvinara i da je siguran da bismo zajednički mogli izvesti taj pothvat.

»Da bismo to izveli, potreban nam je mrtav magarac, a to imamo«, izjavio je ushićeno.

Pogledao me je čekajući da ga upitam što ćemo učiniti s mrtvim magarcem. Kako ništa nisam pitao, nastavio je.

»Izvadit ćemo mu crijeva iz utrobe i napuniti je štapovima da bi ostala zaobljena. Vođa strvinara što jedu mrtve purane kralj je svih strvinara. On je najveći i najinteligentniji«, nastavi. »Nitko nema oštriji vid od njega, i to je ono što ga čini kraljem. On će prvi spaziti truplo i prvi će se sručiti na njega. Sletjet će u smjeru vjetra da bi onjušio je li magarac stvarno mrtav. Crijeva i druge iznutrice koje ćemo izvaditi iz magarčeva trbuha, stavit ćemo na hrpu, pokraj magarca. Tako će izgledati kao da je divlja mačka već pojela jedan dio. Tada će strvinar lijeno prići magarcu. Neće se žuriti. Skakutat će oko njega, letjeti gore-dolje, a potom će se spustiti na bok mrtvog magarca i ljuljati njegovo truplo. Tek kad mu se pridruže tri ili četiri pratioca, kralj strvinara latit će se posla.«

»I koja je moja uloga u svemu tome, gospodine Acosta?« pitao sam.

»Ti ćeš se sakriti u magarčevu utrobu«, reče on mrtvački ozbiljno izraza lica. »Ne moraš ništa raditi. Dat ću ti posebno skrojene kožne rukavice i ti samo sjedi unutra i čekaj da kralj strvinara sa svojim ogromnim jakim kljunom rastrga čmar mrtvog magarca, gurne unutra glavu te počne jesti. Tada mu objema rukama ščepaj glavu i nemoj ga pustiti da pobjegne.«

»Moja tri prijatelja i ja skrivat ćemo se na konjima duboko u klancu. Ja ću kroz dalekozor promatrati što se događa. Kad budem vidio da si zgrabio strvinara za vrat, mi ćemo dojahati galopirajući punom brzinom i baciti se na njega.«

»Hoćete li moći svladati tog strvinara, gospodine Acosta?« pitao sam ga, ne zato što sam sumnjao u njegovu sposobnost, nego zato što sam želio da mi to još jedanput potvrdi.

»Dakako da hoćemo!« rekao je pun samopouzdanja. »Svi ćemo imati kožne rukavice i kožne hlače. Strvinarove su pandže vrlo jake. Mogao bi njima slomiti goljenicu kao da je kakva grančica.«

Nisam se mogao izvući. Bio sam uhvaćen, stajao sam kao prikovan od pretjerana uzbuđenja. U tom je času moje oduševljenje gospodinom Acostom bilo bezgranično. U njemu sam vidio istinskog lovca - snalažljiva, lukava, mudra.

»Dobro, ja sam spreman!« reko.

»Ti si pravi dečko«, rekao je gospodin Acosta. »To sam i očekivao od tebe.«

Stavio je debelu deku iza sedla i jedan me od njegovih prijatelja jednostavno podigao i stavio na konja gospodina Acoste, točno iza sedla, na deku.

»Drži se za sedlo«, rekao je gospodin Acosta, »i dok se držiš za sedlo, usput pridržavaj i deku.«

Krenuli smo kasom. Jahali smo otprilike sat vremena dok nismo došli do suhe, puste ravnice. Zaustavili smo se kod šatora koji je nalikovao tezgi uličnog trgovca. Imao je ravan krov koji je služio kao zaslon od sunca. Ispod krova ležao je mrtav, smeđi magarac. Nije se činio starim; zapravo je izgledao kao magarac koji još nije dostigao zrelo doba.

Ni gospodin Acosta, ni njegovi prijatelji nisu mi objasnili jesu li našli magarca mrtva ili su ga ubili. Čekao sam da mi kažu, ali ih nisam imao namjeru pitati. Dok su obavljali pripreme, gospodin Acosta mi je objasnio da su morali postaviti šator jer su strvinari stalno na oprezu i promatraju iz velike udaljenosti, kružeći visoko, daleko od ičijeg pogleda, ali svakako mogu vidjeti sve što se događa.

»Ta stvorenja nemaju ništa drugo doli oči«, rekao je gospodin Acosta. »Slabo čuju, a ni njih im nije tako dobar kao vid. Moramo začepiti svaku rupu na strvini. Ne smiješ viriti kroz nijednu rupu jer ako vide tvoje oko, nikad se neće spustiti. Ne smiju ništa primijetiti.«

U magarčev su trbuh stavili neke štapove i ostavili dosta prostora kako bih se mogao uvući unutra. U jednom času nisam više mogao izdržati i postavio sam pitanje koje me je mučilo.

»Recite mi, gospodine Acosta, ovaj je magarac zasigurno uginuo od neke bolesti, zar ne? Ne mislite li da bih se mogao zaraziti?«

Gospodin Acosta je podigao pogled prema nebu. »Zaboga! Kakve su to sad gluposti? Čovjek se ne može zaraziti bolestima od kojih boluju magarci. Prepustimo se pustolovini. Nećemo se sad opterećivati glupim pojedinostima. Da sam niži, sam bih se uvukao u magarčev trbuh. Znaš li ti što to znači uloviti kralja strvinara?«

Vjerovao sam mu. Njegove su mi riječi uljevale neizmjereno povjerenje. Odlučio sam da mi ne smije pozliti, pa neću valjda propustiti događaj života.

Grozote su nastale kad me je gospodin Acosta stavio u magarčev trbuh. Tada su nategnuli kožu preko kostura i počeli je zašivati.

Ipak su ostavili veliki otvor, okrenut prema zemlji, da bih imao zrak. Pravi trenutak užasa nastupio je kad su zašili kožu iznad moje glave, što je bilo kao da su spustili poklopac na ljesu. Teško sam disao i mislio sam samo na to kako će biti uzbudljivo kad budem ščepao kralja strvinara za vrat.

Gospodin Acosta mi je dao posljednje upute. Da bih znao što se zbiva i da ne bih postao nervozan i nestrpljiv, rekao je da će me obavijestiti zviždukom poput ptičjeg zova kad kralj lešnara počne kružiti iznad magarca i kad se spusti. Tada sam čuo da su skinuli šator, a potom začuh kas konja koji su se gubili u daljini. Bilo je dobro što nisu ostavili ni jednu rupicu jer bih zasigurno virio kroz nju. Iskušanje da pogledam prema gore i vidim što se događa bilo je gotovo neodoljivo.

Prošlo je dugo vremena u kojemu ni o čemu nisam razmišljao. Tada začuh fućkanje gospodina Acoste pa sam pretpostavio da strvinar kruži iznad mrtvog magarca. Moja se pretpostavka pretvorila u zbilju kad sam čuo glasno lepetanje moćnih krila i odjednom se truplo stade ljuljati kao da se valja na oluji. Tada osjetih nešto teško na magarčevu tijelu i znao sam da se kralj strvinara spustio i potpuno umirio. Čuo sam potom lepet drugih krila i fućkanje gospodina Acoste koje je dolazilo iz daljine. Tada se pripremih za ono što je bilo neizbježno. Magarčevo se truplo stade tresti dok je nešto počelo derati kožu.

Odjednom je golema, ružna glava s crvenom krestom, divovskim kljunom i ostrim, otvorenim okom upala unutra. Zaurlao sam od straha i zgrabio objema rukama strvinarov vrat. Mislim da je kralj strvinara na trenutak bio zatečen jer ništa nije poduzeo, što mi je omogućilo da mu još jače stegnem vrat, a onda je vrag odnio šalu. Došao je k sebi i počeo tako žestoko trzati glavom da sam letio na sve strane i udarao o drvenu konstrukciju, no već u sljedećem trenutku našao sam se djelomice izvan magarčeva tijela, konstrukcije i svega ostaloga držeći vrat razjarene zvjeri kako bih spasio svoj život.

Čuo sam galopiranje konja gospodina Acoste u daljini. Čuo sam ga kako viče: »Mali, pusti ga, pusti ga, odletjet će skupa s tobom!«

Kralj strvinara doista se spremao odletjeti i ponijeti me sa sobom ili me oderati svojim pandžama. Nije me mogao dohvatiti zato što mu je glava bila napola zarivena u utrobu i među štapove. Svaki put kad bi me pokušao dohvatiti pandžama, one bi skliznule po sluzavim crijevima i nikad me zapravo nisu ni okrnule. Spasilo me je i to što je strvinar svu snagu trošio ne bi li izvukao vrat iz mojih

ruku, pa nije mogao pandžama zamahnuti toliko da bi me ozlijedio. Sljedeće čega se sjećam - gospodin Acosta se bacio na strvinara, točno u času kad su mi rukavice spale s ruku.

Gospodin Acosta je bio izvan sebe od radosti. »Uspjeli smo, dječake, uspjeli smo!« vikao je. »Sljedećeg ćemo puta staviti veće štapove tako da ih strvinar ne može izvući, a tebe ćemo vezati za drvenu konstrukciju.«

Moj odnos s gospodinom Acostom trajao je onoliko dugo koliko nam je trebalo da ulovimo strvinara. Tada je moje zanimanje za nje ga nestalo isto onako naglo kao što se i pojavilo, i nikad zapravo nisam imao mogućnosti zahvaliti mu za sve što me je naučio.

Don Juan je rekao da me je podučio strpljivosti lovca onda kad sam bio u najboljoj dobi za to, ali prije svega naučio me je kako postići mir što izvire iz samoće, koji je lovcu toliko potreban.

»Ne valja miješati samoću i osamljenost«, objasnio mi je jednom don Juan. »Osamljenost je za mene stanje duha. Ona dolazi iz uma. Samoća je tjelesna. Osamljenost čini čovjeka slabim, a samoća djeluje umirujuće.«

I zbog svega toga, rekao je don Juan, gospodin Acosta me je zauvijek zadužio, bez obzira na to shvaćam li ja zaduženost onako kako je razumiju *ratnici-putnici* ili ne.

Druga osoba koja me je zadužila, prema mišljenju don Juana, bio je jedan desetogodišnji dječak. Zvao se Armando Velez. Baš kao i njegovo ime, i dječak je bio dostojanstven, pomalo ukočen, starmali. Volio sam ga jer je bio odrješt, a ipak vrlo prijateljski raspoložen. Njega se nije moglo lako prestrašiti. Bio je spreman upustiti se u borbu sa svakime, kad je to bilo potrebno, a opet uopće nije bio nasilan.

Nas smo dvojica često odlazila na pecanje. Lovili smo male ribe koje su živjele ispod stijena, a mogle su se uloviti samo rukama. Te smo male ribice sušili na suncu i jeli ih sirove, pokatkad cijeli dan.

Također mi se sviđalo to što je bio vrlo domišljat i pametan, a usto se mogao dobro služiti i lijevom i desnom rukom. Lijevom je rukom mogao baciti kamen dalje nego desnom. Natjecali smo se u bezbroj igara u kojima je, na moje veliko nezadovoljstvo, uvijek pobjeđivao. Kad bi pobijedio, uglavnom bi mi se na neki način ispričao rekavši: »Kad bih ti popuštao, ti bi me zamrzio. Bila bi to uvreda za tvoju muškost, zato je bolje da se malo više potruđiš.«

Zbog njegova iznimno ukočena ponašanja, zvali smo ga »Senior Velez«, odnosno skraćeno »Sho Velez«, što je tipično za kraj Južne Amerike iz kojega ja potječem.

Jednog mi je dana Sho Velez postavio vrlo neobično pitanje. Dakako, pitanje je započeo kao da me izaziva na borbu. »Kladim se u što god hoćeš«, rekao je, »da znam što se ti nikada ne bi usudio napraviti.«

»O čemu ti to govoriš, Sho Velez?«

»Ne bi se usudio ploviti na splavi niz rijeku.«

»Ma nemoj! Otkud ti to znaš? Vozio sam se na splavi jedanput kad je bila poplava. Nisam se mogao maknuti s jednog otoka osam dana. Morali su mi slati hranu stavljajući je u rijeku i puštajući da je rijeka nosi.«

Bila je to istina. Moj drugi najbolji prijatelj bio je dječak po nadimku Ludi Pastir. Jednog dana kad je nabujala rijeka, našli smo se na jednom otoku i nitko nam nije mogao priteći u pomoć. Ljudi iz obližnjega grada bojali su se da će rijeka preplaviti otok i da ćemo poginuti. Slali su košare s hranom niz rijeku nadajući se da će ih riječna struja donijeti do otoka, kao što je i bilo. Na taj smo način preživjeli dok se razina vode nije toliko spustila da su mogli doći splavom i odvesti nas na obalu rijeke.

»Ne, ovo je nešto drugo«, Sho Velez je nastavio objašnjavati na svoj znalački način. »Ovo podrazumijeva splavarenje na rijeci pornici.«

Naglasio je da lokalna rijeka velikim svojim dijelom teče kroz planinu. Podzemni dio rijeke uvijek mi je bio najveća zagonetka. Na mjestu gdje je ponirala u planinu nalazila se zlokobna špilja pozamašne veličine iz koje se širio smrad amonijaka, a bila je prepuna šišmiša. Djeci iz našega kraja govorili su da je to ulazak u pakao: sumporne pare, vrućina i smrad.

»Možeš se kladiti u što god hoćeš, Sho Velez, da neću ići ni blizu te rijeke, nikada, dok sam živ!« zavikao sam. »Ni za sto života! To bi samo luđak mogao učiniti.«

Sho Velezovo ozbiljno lice poprimilo je svečan izraz. »Dobro«, rekao je, »onda ću morati ići sam. Načas sam povjerovao da te mogu nagovoriti da ideš sa mnom. Bio sam u krivu. Moja pogreška.«

»Hej, Sho Velez, što je tebi? Zašto bi ti, za ime Boga, išao na to pakleno mjesto?«

»Moram«, rekao je osornim glasićem. »Vidiš, moj je otac lud kao i ti, samo što je on otac i suprug. O njemu ovisi šestoro ljudi. Da nije tako, bio bi lud sto posto. Moje dvije sestre, dva brata, majka i ja, svi mi ovisimo o njemu. On je nama sve.«

Nisam znao tko je Sho Velezov otac. Nikad ga nisam vidio. Nisam imao pojma čime se bavi. Sho Velez je otkrio da je njegov otac poslovni čovjek i da je sve što posjeduje, na neki način, nesigurno.

»Moj je tata izgradio splav i hoće ploviti. Hoće ići u istraživanje. Mama kaže da se samo hoće isprazniti, ali ja to ne vjerujem«, nastavio je Sho Velez. »U njegovim sam očima vidio tvoj ludi pogled. Jednog dana uskoro, on će to izvesti i siguran sam da će poginuti. Zato ću uzeti njegovu splav i sam otići na tu rijeku. Znam da ću poginuti, ali će otac ostati živ.«

Osjetio sam da su mi prošli trnci po leđima i čuo sam se kako govorim uzbuđenim glasom: »Idem s tobom, Sho Velez, idem. Da, da, bit će to prava pustolovina. Idem s tobom!«

Na njegovu se licu pojavio pobjedonosni smiješak. Shvatio sam to kao smiješak koji iskazuje sreću zato što ću ići s njime, a ne kao znak da me je uspio namamiti. Izrazio je to sljedećom rečenicom: »Siguran sam da ću preživjeti ako budeš sa mnom.«

Fučkalo se meni hoće li Sho Velez preživjeti. Ono što me je opčinilo bila je njegova hrabrost. Znao sam da Sho Velez ima dovoljno smionosti da učini ono o čemu je govorio. On i Ludi Pastir bili su jedini stvarno hrabri dečki u gradu. Obojica su imala nešto što sam smatrao jedinstvenim i nečuvanim - smjelost. Nitko u cijelom gradu nije imao hrabrosti. Sve sam ih iskušao. Za mene su svi oni bili mrtvi, uključujući mojega voljenog djeda. Pouzdano sam to znao iako sam imao samo deset godina. Smjelost Sho Veleza bila je za mene zapanjujuća spoznaja. Htio sam biti s njime do samoga kraja.

Našli smo se u osvit zore kao što smo se i dogovorili. Nosili smo laganu splav njegova oca pet-šest kilometara izvan grada, do ulaza u špilju u koju je ponirala rijeka podno niskih, zelenih brda. Smrad izmeta šišmiša bio je nepodnošljiv. Uspuzali smo na splav i otisnuli se niza struju. Splav je bila opremljena svjetlima koja smo morali odmah upaliti. Bilo je mračno kao u tunelu, vlažno i vruće. Voda je bila dovoljno duboka za splav i dovoljno brza, tako da nismo morali veslati.

Svjetla su stvarala groteskne sjenke. Sho Velez mi je šapnuo na uho da bi bilo bolje ne gledati u njih jer su izgledale više nego strašno. Imao je pravo; izazivale su neshvatljivu mučninu. Svjetla su uznemirila šišmiše, tako da su počeli letjeti oko nas, mašući besciljno krilima. Kako smo zalazili sve dublje u špilju, nije više bilo čak ni šišmiša, samo ustajali, težak zrak u kojem se jedva moglo disati. Činilo mi se kao da su prošli sati kad smo stigli do neke vrste mirnog dijela

rijeke gdje je voda bila vrlo duboka i gotovo nepomična. Izgledalo je kao da je negdje postavljena brana.

»Zaglavili smo se«, Sho Velez mi je ponovno šapnuo na uho. »Nema prolaza za splav, a uzvodno se ne možemo vratiti.«

Struja je bila prejaka da bismo uopće i pokušavali vratiti se. Odlučili smo potražiti izlaz. Tada sam shvatio da bismo, ako se uspravimo, glavom dotaknuli strop špilje, što je značilo da se brana proteže do kraja špilje. Špilja je na ulazu izgledala poput katedrale, bila je visoka otprilike petnaest metara. Jedino što sam mogao zaključiti bilo je da se nalazimo na površini mirnog dijela rijeke dubokoga približno petnaest metara.

Zavezali smo splav za stijenu i počeli plivati nizvodno u dubinu špilje, pokušavajući otkriti vodenu struju. Na površini je voda bila vruća, ali malo dublje bilo je vrlo hladno. Tijelo mi je reagiralo na promjenu temperature i od toga sam se prepao, osjetio sam neki čudan životinjski strah kao nikad prije u životu. Izašao sam na površinu. Sho Velez je vjerojatno osjetio to isto. Zaletjeli smo se jedan u drugoga.

»Mislim da smo blizu smrti«, rekao je svečano.

Nisam mogao podijeliti s njime osjećaj svečanosti, a niti želju za smrću. Grozničavo sam tražio neki izlaz. Nabujali brzaci vjerojatno su nanijeli kamenje od kojeg je nastala brana. Pronašao sam rupu dovoljno veliku da se kroz nju provuče tijelo desetogodišnjaka. Provukao sam Sho Veleza i pokazao mu rupu. Splav nije mogla proći kroz nju. Skinuli smo odjeću sa splavi, svezali je čvrsto u zavežljaj i plivali sve dok nismo ponovno pronašli rupu i provukli se kroz nju.

Našli smo se na nekoj vrsti vodenog tobogana, poput onih u lunaparku. Stijene su bile prekrivene lišajem i mahovinom tako da smo dugo klizili po njima ne ozlijedivši se. Tada smo došli u golemu špilju, nalik katedrali, gdje je voda i dalje tekla, a bila nam je do struka. Na kraju špilje ugledali smo nebo i gazeći po vodi izišli. Bez riječi smo prostrli odjeću da se osuši na suncu, a potom krenuli natrag prema gradu. Sho Velez je bio neutješan zato što je izgubio očevu splav.

»Moj bi otac tamo umro«, konačno je priznao. »Njegovo tijelo ne bi nikako moglo proći kroz rupu kroz koju smo se mi provukli. On je za to prevelik. Moj je otac krupan i debeo«, rekao je. »Ali je dovoljno jak da bi se mogao vratiti natrag do ulaza.«

Sumnjao sam u to. Koliko sam se sjećao, struja je mjestimice bila strahovito jaka zbog nagiba. Mogao sam možda prihvatiti da bi

jak muškarac, boreći se za život, uspio izići uz pomoć užeta i mnogo napora.

Pitanje bi li otac Shoa Veleza umro ili ne nismo tada riješili, ali mi to ionako nije bilo važno. Važno mi je bilo to što sam prvi put u životu osjetio zavist. Sho Velez je jedino stvorenje kojemu sam ikad u životu zavidio. Imao je za koga umrijeti i dokazao mi je da bi to i učinio; ja nisam imao nikoga za koga bih umro i cijelim tim pothvatom ništa nisam dokazao.

Na simbolički način, prepustio sam slavu Sho Velezu. Njegova je pobjeda bila potpuna. Ja sam se časno povukao. Bio je to njegov grad, bili su to njegovi ljudi, i ako mene pitate, on je bio najbolji među njima. Kad smo se tog dana rastajali, izrekao sam nešto banalno što se pokazalo kao duboka istina. Rekao sam: »Budi kralj ovoga grada, Sho Velez. Ti si najbolji.«

Nikad više nisam s njime razgovarao. Namjerno sam prekinuo naše prijateljstvo. Osjećao sam da mu jedino tom gestom mogu pokazati koliko je snažno utjecao na mene.

Don Juan je smatrao da me Sho Velez zauvijek zadužio jer me je on jedini podučio da moramo imati nešto za što smo spremni umrijeti, prije no što pomislimo da imamo za što živjeti.

»Ako nemaš za što umrijeti,« rekao mi je don Juan jednom, »kako možeš tvrditi da imaš za što živjeti? To dvoje ide jedno s drugime, ali je smrt na kormilu.«

Prema mišljenju don Juana, treća osoba koja me je zadužila za sva vremena bila je moja baka s mamine strane. Zaslijepljen ljubavlju prema djedu - muškarcu - zaboravio sam tko je bio izvor snage u toj kući: moja vrlo ekscentrična baka.

Mnogo godina prije nego što sam došao živjeti kod njih, jednog je Indijanca spasila od sigurne smrti. Optužili su ga da je vrač. Zapravo su mu neki gnjevni mladići već stavili omču oko vrata i spremali se objesiti ga o jedno drvo na bakinu imanju. Ona je došla u trenutku kad su ga baš vješali i zaustavila ih. Čini se da je svim tim mladićima bila kuma pa joj se nisu usudili usprotiviti. Skinula je čovjeka s drveta i odnijela ga kući da mu zaliječi rane. Uže mu se već bilo usjeklo u vrat, tako da je imao duboku ranu.

Njegove su rane zacijelile, ali on nikada nije otišao od bake. Tvrdio je da se njegov život zaustavio onog dana kad su ga htjeli objesiti. Njegov novi život, ma kakav on bio, nije više pripadao njemu; pripadao je njoj. Kako je bio čovjek od riječi, cijeli je svoj život posvetio služenju mojoj baki. Bio je njezin osobni sluga, upravitelj kućanstva

i savjetnik. Moje su tete tvrdile da je on savjetovao baki da usvoji jedno napušteno novorođenče, čime su one bile više nego ogorčene.

Kada sam došao u bakinu i djedovu kuću, posvojeni sin moje bake imao je već blizu četrdeset godina. Poslala ga je na studij u Francusku. Jednog poslijepodneva, kao iz vedra neba, pojavio se krupan, vrlo otmjeno odjeven muškarac izašavši iz taksija ispred naše kuće. Vozač je odnio njegove kožne kovčege do ulaza u kuću. Krupan je muškarac dao obilnu napojnicu vozaču. Na prvi sam pogled primijetio da je krupni čovjek imao dojmljive crte lica. Imao je dugačku, kovrčavu kosu i duge trepavice. Bio je iznimno naočit iako zapravo nije bio lijep. A najprivlačniji je bio njegov blistav, širok osmijeh, koji mi je odmah uputio.

»Mogu li saznati vaše ime, mladiću?« obrati mi se kao da govori s pozornice, prekrasnim glasom, kakav još nikad nisam čuo.

Nazvavši me mladićem, odmah me je osvojio. »Ja sam Carlos Aranha, gospodine,« rekoh, »a kako je vaše vrijedno ime?«

Napravio je kretnju kao da glumi iznenađenje. Širom je razrogačio oči i poskočio unazad kao da ga je netko napao. Tada se stade urnebesno smijati. Na zvuk njegova smijeha, baka je izašla iz kuće. Kad je ugledala krupnog čovjeka, vrisnula je kao mala djevojčica i bacila mu se u naručje, nježno ga grleći. S lakoćom ju je podignuo i zavrteo oko sebe. Tada primijetih da je vrlo visok. Krupna mu je grada prikrivala visinu. Tijelo mu je u biti bilo poput tijela profesionalnog boksača. Primijetio je da ga odmjeravam pa je napeo mišiće.

»Nekoć sam se bavio boksom, gospodine«, reče potpuno svjestan o čemu sam razmišljao.

Baka mi ga je predstavila. Rekla je da je to njezin sin Antoine, njezino dijete, zjenica njezina oka; rekla je da je dramaturg, kazališni redatelj, pisac, pjesnik.

Osvojio me je svojim sportskim izgledom. U početku nisam shvatio da ga je baka posvojila. Primijetio sam doduše da uopće nije sličan ostalim članovima obitelji. Za razliku od ostalih koji su izgledali poput hodajućih mrtvaca, on je bio prepun života. Od prvog smo se trenutka odlično razumjeli. Svidjelo mi se što je svaki dan vježbao udarajući boksačku vreću. Osobito me je oduševilo što nije samo rukama lupao po vreći nego ju je udarao i nogama. Bio je to vrlo osobiti stil, mješavina udaraca rukama i nogama. Tijelo mu je bilo čvrsto poput stijene.

Jednog dana, Antoine mi je priznao da žarko želi postati poznati pisac.

»Imam sve«, rekao je. »Život je doista prema meni velikodušan. Jedino što nemam je ono što jedino želim: talent. Muze me ne vole. Cijenim ono što čitam, ali ne mogu stvoriti ništa što bih volio čitati. To je moja muka; nedostaje mi disciplina ili šarm kojime bih pridobio muze i zato je moj život potpuno prazan.«

Antoine je nastavio objašnjavajući mi da je jedino zbiljsko što ima, njegova majka. Moju je baku nazvao svojom tvrđavom, svojom potporom, svojom srodnom dušom. Završio je izrazivši misao koja me je veoma uznemirila: »Da nema moje majke«, rekao je, »ja više ne bih bio živ.«

Tada sam shvatio kako su duboke spone koje su ga vezivale za baku. Odjednom su u mojem sjećanju oživjele sve stravične priče što sam ih od svojih teta čuo o razmaženom dječaku Antoineu. Moja ga je baka doista tako razmazila da mu nije bilo spasa. Ipak, oni su izgledali tako sretno kada su bili zajedno. Vidio sam kako satima sjede jedno uz drugo. On bi stavio glavu u njezino krilo kao da je još dijete. Nikad nisam vidio da je baka s nekim tako dugo razgovarala.

Iznenada jednog dana, Antoine stade na veliko pisati. Počeo je režirati predstavu u mjesnom kazalištu, komad koji je sam napisao. Nakon prve izvedbe doživjela je veliki uspjeh. U lokalnim su mu novinama bile objavljene pjesme. Činilo se da je dobio nadahnuće. Ali samo za nekoliko mjeseci sve se završilo. Urednik gradskih novina javno je prokazao Antoinea; optužio ga je za plagijat i u novinama objavio dokaze.

Baka, dakako, nije htjela ni čuti da je njezin sin učinio nešto loše. Sve je to objasnila kao posljedicu velikog jala. Svi, do posljednjeg čovjeka u gradu, zavidjeli su njezinu sinu na njegovoj otmjenosti i istančanu stilu. Zavidjeli su mu na njegovu duhu i osebnosti. I doista, moralo se priznati da je bio čovjek od ukusa, utjelovljenje otmjenosti. No, sasvim sigurno, bio je plagijator; bila je to nepobitna činjenica.

Antoine nikada nikome nije objasnio svoje ponašanje. Previše sam ga volio da bih ga pitao bilo što o tome. Osim toga, to me uopće nije zanimalo. Imao je svoje razloge, i meni je to bilo dovoljno. Ali nešto se slomilo; od tada su se naši životi stali skokovito mijenjati, da tako kažem. Iz dana u dan događale su se takve drastične promjene da sam postao spreman na sve, i na najbolje i na najgore. Jedne je noći baka vrlo dramatično ušla u Antoineovu sobu. U očima je imala pogled takve odlučnosti kakvu još nikad nisam vidio. Dok je govorila, usnice su joj drhtale.

»Dogodilo se nešto strašno, Antoine«, rekla je.

Antoine ju je prekinuo. Preklinjao ju je da mu dopusti da joj objasni.

Odrješito ga je prekinula. »Ne, Antoine, ne«, rekla je čvrsto. »To nema nikakve veze s tobom. O meni je riječ. Znam da prolaziš kroz teško razdoblje života, ali dogodilo se nešto još važnije od toga. Antoine, dragi moj sine, meni je isteklo vrijeme.«

»Želim da shvatiš kako je to neminovno«, nastavila je. »Ja moram otići, ali ti moraš ostati. Ti si utjelovljenje svega što sam učinila u ovom životu. Bio dobar ili loš, Antoine, ti si sve ono što ja jesam. Prepusti se životu. Na kraju ćemo ionako biti zajedno. U međuvremenu, učini nešto Antoine, radi nešto. Nije važno što radiš, glavno da se nečime baviš.«

Vidio sam kako se Antoineovo tijelo grozničavo trzalo od boli. Vidio sam kako se cijelo njegovo biće stegnulo, svaki mišić na njegovu tijelu, sva njegova snaga. Činilo se da se iz rijeke briga prebacio u nepregledni ocean.

»Obećaj mi da nećeš umrijeti prije no što umreš!« vikala je na njega.

Antoine je kimnuo glavom.

Moja je baka sljedećeg dana, poslušavši svojeg vrača-savjetnika, prodala sve što je imala, a bilo je poprilično toga, i dala novac svojem sinu Antoineu. A dan poslije, vrlo rano ujutro, bio sam svjedok najneobičnijeg prizora u momu desetogodišnjem životu: bio je to trenutak u kojem se Antoine oprostio od svoje majke. Izgledalo je to nevjerovatno, kao da su mi pred očima promicale slike iz nekog filma; sve je djelovalo nestvarno jer se činilo kao da je bilo smišljeno unaprijed, po scenariju koji se izvodio uz nužne preinake pisca i redatelja.

Scena na kojoj se prizor zbivao bilo je bakino dvorište. Antoine je imao glavnu mušku ulogu, a njegova je majka bila glavna glumica. Tog je dana Antoine putovao. Išao je u luku gdje se trebao ukrcao na veliki talijanski putnički brod kako bi putovanje preko Atlantika za Europu mogao provesti u bezbrižnom krstarenju. Bio je otmjeno odjeven kao i uvijek. Ispred kuće ga je čekao vozač taksija, nestrpljivo trubeći.

Bio sam svjedok posljednje Antoineove nesane noći kad je očajnički pokušavao napisati pjesmu svojoj majci.

»To je smeće«, rekao je. »Sve što ja napišem je smeće. Ja sam nitko i ništa.«

Uvjeravao sam ga, premda sam i sam bio nitko i ništa, da je sjajno sve što piše. U jednom sam se trenutku toliko zanio da sam prešao granicu koju nisam trebao.

»Vjeruj mi, Antoine«, vikao sam, »ja sam više nitko i ništa nego ti! Ti imaš majku. Ja nemam ništa. Sve što pišeš je dobro.«

Vrlo pristojno me je zamolio da napustim njegovu sobu. Natjerao sam ga da se osjeća glupo slušajući savjete bezveznog dječaka. Gorko sam žalio zbog svojeg ispada. Želio sam da ostanemo prijatelji.

Antoine je prebacio svoj otmjeni ogrtač preko desnog ramena. Imao je na sebi prekrasno zeleno odijelo od engleskoga kašmira.

Baka je progovorila. »Moraš požuriti, dragi«, rekla je. »Vrijeme je važno. Moraš otići. Ako ne odeš, ovi će te ljudi ubiti radi novca.«

Mislila je na svoje kćeri i njihove muževe koji su bili izvan sebe od bijesa kad su saznali da ih je majka potajno razbaštinila i da će odvratni Antoine, njihov zakleti neprijatelj, otići sa svime što po zakonu pripada njima.

»Žao mi je što moraš proći kroza sve ovo«, ispričavala se baka. »Ali kao što znaš, vrijeme ne vodi brigu o našim željama.«

Antoine je govorio svojim ozbiljnim, prekrasnim glasom. Zvučao je više nego ikad kao kazališni glumac. »Samo minutu majko«, rekao je, »da ti pročitam što sam napisao za tebe.«

Bila je to pjesma zahvale. Kad je završio s čitanjem, neko je vrijeme šutio. Zrak je bio nabijen bogatstvom osjećaja, sve je podrhtavalo.

»To je čista ljepota, Antoine«, rekla je baka uzdišući. »Pjesma je izrazila sve što si htio reći, što sam ja željela čuti od tebe.« Zastala je na trenutak. Tada joj je licem prešao prekrasan osmijeh.

»Plagijat, zar ne, Antoine?« upitala je.

Antoine se osmjehnuo majci isto tako blistavim smiješkom. »Svakako, majko«, rekao je. »Svakako.«

Zagrlili su se plačući. Vozač taksija je trubio još nestrpljivije. Antoine je pogledao prema stubištu gdje sam se skrivao. Lagano je kimnuo glavom kao da mi je htio reći: »Do viđenja. Čuvaj se.« Tada se okrenuo, i ne pogledavši više majku, otrčao prema vratima. Imao je trideset sedam godina, a izgledao je kao da mu je šezdeset. Činilo se da na plećima nosi veliki teret. Zaustavio se prije nego što je dohvatio vrata, kad je začuo glas svoje majke kako ga upozorava zadnji put.

»Ne okreći se, Antoine«, rekla je. »Nikad se nemoj osvrnati. Budi sretan i radi nešto! Radi! U tome je tajna. Učini nešto!«

Taj me je prizor ispunio čudnom tugom koja mi je ostala do današnjeg dana - neobjašnjiva melankolija koju je don Juan objasnio kao moju prvu spoznaju da nam vrijeme istječe.

Sljedećeg je dana baka otišla sa svojim savjetnikom, osobnim slugom, na put u mitsko mjesto Rondoniju, gdje ju je njezin vrač-pomagač trebao liječiti. Baka je bila neizlječivo bolesna, iako ja to nisam znao. Nikad se nije vratila. Don Juan je tumačio da je prodaja njezine imovine i davanje novca Antoineu bio vrhunski potez vrača kojim ju je njezin savjetnik odvojio od obitelji i njihove tobožnje brige. Oni su bili tako ljuti na majku zbog nasljedstva da uopće nisu marili hoće li se vratiti ili ne. Imao sam osjećaj da nisu ni primijetili da je otišla.

Na zaravnjenu vrhu planine prisjetio sam se ta tri događaja kao da su se netom dogodila. Kad sam izrazio zahvalnost tim trima osobama, uspio sam ih dozvati na vrh ove planine. Kad sam prestao vikati, moja se osamljenost pretvorila u nešto neopisivo. Plakao sam ne mogavši se suzdržati. Suze su mi tekle same od sebe.

Don Juan mi je vrlo strpljivo objasnio da je osamljenost neizbježna za ratnika. Rekao je da *ratnici-putnici* mogu računati na jedno biće kojem će pokloniti svu svoju ljubav, svu svoju brigu: na ovu čudesnu Zemlju, majku, maticu, središte svega što jesmo i svega što činimo; na biće kojem se svi vraćamo; biće koje *ratnicima-putnicima* omogućuje da odu na svoje *konačno putovanje*.

Don Genaro je tada izveo čarobni čin *namjere* za mene. Ležeći na trbuhu, napravio je niz zapanjujućih pokreta. Pretvorio se u svijetleću točku koja kao da je plivala, kao da je tlo bilo voda. Don Juan reče da je to Genarov način grljenja goleme Zemlje, i da usprkos razlici u veličini, Zemlja prihvaća taj Genarov čin. Dok sam gledao Genarove pokrete i slušao njihovo objašnjenje, moja se osamljenost pretvorila u uzvišenu radost.

»Ne mogu podnijeti pomisao da ti odlaziš, don Juane«, čuo sam se kako govorim. Od zvuka mogega glasa i onoga što sam rekao bilo mi je neugodno. Kad sam počeo jecati, protiv svoje volje, ponukan samosažaljenjem, osjetio sam još jaču bol. »Što je to sa mnom, don Juane?« promrmljao sam. »Inače nisam takav.«

»Znaš što ti je. Tvoja se svijest opet spustila do nožnih prstiju«, odgovorio je smijući se.

Tada sam potpuno prestao vladati sobom i sasvim sam se prepustio osjećajima odbačenosti i očaja.

»Ostat ću sam«, zavikao sam. »Što će mi se dogoditi? Što će biti sa mnom?«

»Recimo to ovako«, rekao je don Juan mirno. »Da bih napustio ovaj svijet i suočio se s nepoznatime, potrebna mi je sva snaga koju imam, sve strpljenje, sva sreća; ali iznad svega, potrebna mi je neustrašiva smjelost *ratnika-putnika*. Da bi ostao ovdje kao *ratnik-putnik*, treba ti sve što je i meni samome potrebno. Otići tamo, onako kako se mi spremamo, nije šala, ali isto tako nije jednostavno ostati i živjeti ovdje.«

Svladali su me osjećaji i poljubio sam mu ruku.

»Hej, hej, hej!« uzviknuo je. »Uskoro ćeš podignuti hram mojim *guarachesima*¹.*.«

Od tjeskobe koja me je spopala, samosažaljenje se pretvorilo u osjećaj nenadoknadiva gubitka. »Ti odlaziš«, promrmrljao sam. »Bože moj! Odlaziš zauvijek!«

U tom je času don Juan učinio nešto što mi je radio neprestano od našega prvog susreta. Lice mu se napuhnulo kao da se napunilo zrakom od duboka udaha. Snažno me je potapšao po leđima lijevim dlanom i rekao: »Podigni se iznad nožnih prstiju. Uzdigni se!«

Već sam sljedećeg trenutka došao k sebi, sabrao sam se, vladao sam sobom. Znao sam što se od mene očekuje. Nisam se više kolebao, niti bavio sobom. Nije mi bilo važno što će se sa mnom dogoditi kada don Juan ode. Znao sam da je njegov odlazak nuždan. Pogledao me je i njegov mi je pogled sve rekao.

»Nikad više nećemo biti zajedno«, rekao je blago. »Nije ti više potrebna moja pomoć; a ja ti je i ne želim pružiti, jer ako imaš i trunke od *ratnika-putnika* u sebi, pljunuo bi mi u lice da ti je ponudim. Kad *ratnik-putnik* prijeđe određenu granicu, jedinu radost nalazi u samoći. Nija ne bih želio da ti meni pokušaš pomoći. Kad jednom odem, otišao sam. Nemoj misliti na mene jer ni ja neću misliti na tebe. Ako hoćeš biti dostojan *ratnika-putnika*, budi besprijekoran! Brini se za svoj svijet. Poštuj ga; brani ga svojim životom!«

Udaljio se od mene. Bio je to trenutak koji je nadilazio samosažaljenje, suze ili sreću. Kimnuo je glavom kao da se oprašta ili kao da potvrđuje ono što osjećam.

»Zaboravi na sebe i ničeg se nećeš bojati, bez obzira na to na kojoj se razini svijesti budeš nalazio«, reče.

Stade se sa mnom šaliti. Zadirkirao me je posljednji put na ovo Zemlji.

»Nadam se da ćeš pronaći ljubav!« rekao je.

¹ Vrsta obuće meksičkih seljaka.

Podignuo je dlan okrenut prema meni, pružajući i savijajući prste poput djeteta.

»*Ciao*«, reče.

Znao sam da je uzaludno osjećati tugu ili žaliti za bilo čime. Meni je bilo isto tako teško ostati kao što je don Juanu bilo teško otići. Obojica smo bila uhvaćena u nepovratnomu energetske manevru koji nijedan od nas nije mogao zaustaviti. Ipak, želio sam se pridružiti don Juanu, slijediti ga gdje god išao. Glavom mi proleti misao da bi me možda poveo sa sobom kad bih umro.

Vidio sam tada kako je don Juan Matus, nagual, prema sjeveru poveo petnaest drugih vidioca, koji bijahu njegovi pratioci, njegova obrana, njegova radost, da nestanu u izmaglici što se nadvila nad zaravnjenim vrhom planine. *Vidio* sam kako se svatko od njih pretvorio u svijetleću točku i kako su se zajedno uzdignuli i lebdjeli iznad planinskog vrha kao trepereća svjetla na nebu. Napravili su jedan krug oko planine, kao što je don Juan najavio; posljednji pogled, samo za njihove oči; njihov posljednji pogled na ovu začudnu Zemlju. I tada nestadoše.

Znao sam što mi je činiti. Isteklo mi je vrijeme. Pojurio sam prema strmini najbrže što sam mogao i bacio se u ponor. Načas osjetih vjetar na licu, a potom me je progutala milosrdna tama kao tiha podzemna rijeka.

Povratak

NEJASNO SAM bio svjestan glasne buke motora koji kao da se utrki-vao na mjestu. Pomislio sam da čuvari parkirališta popravljaju neki auto iza kuće u kojoj se nalazio moj stan s uredom. Buka je postala tako glasna da sam se na kraju razbudio. U sebi sam proklinjao deč-ke koji rade na parkiralištu zato što su popravljali auto točno ispod prozora moje spavaće sobe. Bilo mi je vruće, bio sam znojan i umo-ran. Sjeo sam na rub kreveta i osjetio bolne grčeve u listovima nogu. Počeo sam trljati listove. Činilo se da su mi mišići tako jako napeti da sam se bojavao da će mi ostati užasne modrice. Automatski sam krenuo prema kupaonici potražiti neku ljekovitu mast. Nisam mo-gao hodati. Vrtjelo mi se u glavi. Pao sam, što mi se još nikad nije dogodilo. Kad sam došao k sebi, shvatio sam da me uopće ne brinu grčevi u listovima. Uvijek sam bio sklon umišljati bolesti. Neobična bol kakvu sam tada osjećao, u normalnim bi me okolnostima izbe-zumila.

Otišao sam do prozora da ga zatvorim iako više nisam čuo bu-ku. Shvatio sam da je prozor zatvoren i da je vani mrak. Spustila se noć! Soba je bila zagušljiva. Otvorio sam prozore. Nije mi bilo jasno zašto sam ih bio zatvorio. Noćni je zrak bio hladan i svjež. Parkira-lište je bilo prazno. Pomislio sam da je buka zasigurno dolazila iz uličice između parkirališta i moje zgrade. Nisam više o tome razmiš-ljao i vratio sam se u krevet da još malo odspavam. Ispružio sam se po širini kreveta s nogama spuštenima na pod. Htio sam tako spava-ti kako bih pospješio cirkulaciju u listovima koji su me jako boljeli, ali nisam bio siguran je li bolje držati noge na podu ili ih dignuti i podbočiti jastukom.

Baš sam se počeo opuštati i ponovno tonuti u san, kad me je pre-nula misao takvom silinom da sam istog časa morao ustati. Bacio sam se u jedan ponor u Meksiku! Sljedeća je misao bila tobože logički

zaključak: budući da sam svojevolumno skočio u ponor da bih se ubio, zacijelo sam ja sada duh. Kako je to neobično, pomislih, što sam se pošto sam umro, vratio kao duh u svoj stan na uglu Westwooda i Wilshirea u Los Angelesu. Nije ni čudo što se osjećam drukčije. Ali ako sam duh, umovao sam, zašto bih osjećao dah svježeg zraka na licu ili bol u listovima?

Dotaknuo sam plahte na krevetu; djelovale su mi stvarno kao i metalni okvir kreveta. Otišao sam u kupaonicu. Pogledao sam se u zrcalo. Po tome kako sam izgledao, lako bih mogao proći kao duh. Izgledao sam jezivo. Imao sam upale oči s crnim podočnjacima. Bio sam dehidriran, ili mrtav. Automatski sam počeo piti vodu ravno iz pipe. Stvarno sam mogao gutati. Stadoh piti gutljaj za gutljajem kao da danima nisam popio ni kap vode. Duboko sam udahnuo. Živ sam! Zaboga, živ sam! Pouzdano sam znao da je tako, ali nisam bio ušišćen kao što sam trebao biti.

Glavom mi proleti vrlo neobična misao: i prije sam već umirao i ponovno oživljavao. Naviknuo sam se na to, ništa mi to nije značilo. Ta je misao bila tako živa da sam se tobože počeo sjećati. To lažno sjećanje nije potjecalo iz situacija u kojima je moj život bio u opasnosti. Bilo je to nešto potpuno drukčije, više kao neko nejasno znanje o nečemu što se nikad nije dogodilo, pa nije bilo nikakva razloga da se nađe u mojim mislima.

Nisam sumnjao u to da sam skočio u jedan ponor u Meksiku. Sada sam se nalazio u svojem stanu u Los Angelesu, tri tisuće milja udaljenome od mjesta na kojem sam skočio, a da se uopće nisam sjećao kako sam se vratio. Bez razmišljanja sam napunio kadu vodom i sjeo unutra. Nisam osjećao toplinu vode: smrznuo sam se do kostiju. Don Juan me je naučio da u trenucima krize, kao što je bio ovaj, upotrijebim tekuću vodu da bi mi se razbistrila glava. Sjetio sam se toga i stao pod tuš. Pustio sam da mi topla voda teče niz tijelo možda i duže od jednog sata.

Htio sam razmisliti mirno i racionalno o tome što se događa sa mnom, ali nisam mogao. Kao da su mi se izbrisale sve misli. Ostao sam bez misli, a opet bio sam prepun osjećaja koji su kao u valovima preplavljivali cijelo moje tijelo, a ja ih nisam bio sposoban istražiti. Bio sam kadar samo osjetiti njihove nalete i pustiti ih da prođu kroz mene. Odjenuo sam se i izišao, i to je bila moja jedina svjesna odluka. Otišao sam na doručak u restauraciju »Ship« na bulevaru Wilshire, jedan blok udaljenome od mog stana. Uvijek sam tamo išao na doručak, u bilo koje doba dana ili noći.

Toliko sam puta išao pješice iz ureda do te restauracije da sam mogao žmireći doći do nje. Isti taj put sada mi je izgledao kao nešto novo. Nisam osjećao da koračam. Kao da sam pod nogama imao jastuk ili kao da je pločnik bio prekriven sagom. Zapravo sam klizio. Odjednom sam se našao pred vratima restauracije, a činilo mi se da sam napravio tek dva ili tri koraka. Znao sam da ću moći gutati hranu jer sam pio vodu u stanu. Znao sam također da mogu govoriti jer sam pročistio grlo i kleo dok se po meni slijevala voda. Ušao sam u restauraciju onako kako sam to uvijek činio. Sjeo sam za šank i prišla mi je konobarica koja me je poznavala.

»Danas ne izgledaš baš dobro, dušo«, rekla je. »Imaš li gripu?«

»Ne«, odgovorio sam pokušavajući zvučati veselo. »Previše sam radio. Nisam spavao dvadeset četiri sata. Pisao sam referat za fakultet. Usput, koji je danas dan?«

Pogledala je na sat i rekla mi nadnevak, objasnivši mi da je to poseban sat koji ima i nadnevke i da ga je dobila na dar od kćeri. Također mi je rekla da je 3,15 popodne.

Naručio sam odrezak s jajima, sjeckani prženi krumpir i bijeli prepečenac s maslacem. Kad je konobarica otišla naručiti jelo, osjetih da me opet spopadaju stravične misli: Je li to samo varka da sam se u sumrak prethodnog dana bacio u taj ponor u Meksiku? Ali čak i ako je skok u ponor samo privid, kako sam se mogao iz tako udaljenog mjesta vratiti u Los Angeles za samo deset sati? Ili sam možda spavao deset sati? Je li moguće da sam letio deset sati, klizio kroz zrak, lebdio do Los Angelesa? Uobičajenim prometnim sredstvima nikako nisam mogao stići od mjesta na kojem sam skočio u ponor, u to nema sumnje jer bi mi trebalo dva dana samo da doputujem do Mexico Cityja.

Pojavila mi se druga neobična misao. Bila je isto onako jasna kao i moje tobožnje sjećanje na prijašnje slučajeve mogeg umiranja i oživljavanja, i bila mi je na isti način potpuno strana: moj je kontinuitet nepovratno prekinut. Doista sam umro, na ovaj ili onaj način, na dnu tog ponora. Bilo mi je nemoguće shvatiti kako mogu biti živ i doručkovati kod »Shipa«. Nisam se više mogao osvrnuti unazad i vidjeti neprekinuti niz događaja koji svi vidimo kad se prisjećamo prošlosti.

Jedino prihvatljivo objašnjenje bilo je da sam najvjerojatnije poslušao don Juanove upute; pomaknuo sam svoju *spojnu točku* u položaj koji je spriječio moju smrt i vratio sam se u Los Angeles iz *unutrašnje tišine*. Nije bilo drugog objašnjenja za koje bih se mogao uhvatiti.

Prvi put u životu, takav način razmišljanja bio mi je sasvim prihvatljiv i potpuno zadovoljavajući. On zapravo nije ništa objašnjavao, ali je svakako upućivao na pragmatični postupak koji sam već jednom u blažem obliku iskušao kad sam se sastao s don Juanom u onom gradu što smo ga odabrali, i činilo se da me je ta misao potpuno smirila.

Misli koje su mi se pojavljivale bile su vrlo žive. Imale su jedinstvenu osobinu - ono što mi je inače bio problem odjednom bi se razjasnilo. Prva misao koja mi se pojavila silnom snagom bila je povezana s nečime što me je stalno mučilo. Nisam se mogao sjetiti ničega što se zbivalo dok sam bio u stanju povišene svijesti. Don Juan je potvrdio da je to uobičajeno za muške vračeve.

Stanje povišene svijesti don Juan je objasnio kao maleni pomak *spojne točke*, koji je svaki put kad smo se sastali uspio izazvati snažno mi pritišćući leđa. Takvim mi je pomacima pomagao aktivirati energetska polja koja su inače bila periferna za moju svijest. Drugim riječima, pomicanjem *spojne točke*, energetska bi se polja, koja su inače na rubu *spojne točke*, tada našla u središtu u odnosu prema njezinu novom položaju. Pomicanje takve vrste imalo je za mene dvije posljedice: neobičnu oštrinu i jasnoću misli i opažanja tijekom drukčijeg stanja svijesti te potpuni zaborav onoga što se događalo dok sam bio u tomu drugom stanju svijesti, kad bih se vratio u normalno stanje.

To je najviše bilo izraženo u mojem odnosu s drugim članovima naše skupine. Oni su također bili don Juanovi naučnici s kojima sam bio čvrsto povezan i s kojima ću krenuti na *konačno putovanje*. S njima sam komunicirao samo u stanju povišene svijesti. Tada je naša komunikacija bila savršena - kristalno jasna i duboka. Mučilo me je to što su me u svakodnevnom životu samo bolno podsjećali na nešto čega se zapravo nisam mogao sjetiti. Nemir i neprestano iščekivanje dovodili su me do očaja. Moglo bi se reći da sam u normalnom životu bio stalno na oprezu, očekujući nekoga tko će se iznenada stvoriti preda mnom, možda izići iz neke uredske zgrade, ili skrenuti iza nekoga uličnog ugla i zaletjeti se ravno u mene. Gdjegod sam išao, nehotice i bez prestanka, pogledom sam tražio ljude koji nisu postojali, a ipak su bili stvarniji od bilo koga drugoga.

Dok sam tog jutra sjedio kod »Shipa«, sve što mi se dogodilo u stanjima povišene svijesti, tijekom godina druženja s don Juanom, opet se pretvorilo u kontinuirano sjećanje, bez ikakvih prekida. Don Juan je primijetio sa žaljenjem da svaki muški vrač, ako je nagual,

mora živjeti u fragmentima, zbog velikog obujma svoje energetske mase. Rekao je da svaki fragment živi za sebe i da mu pripada jedno specifično područje cjelokupnog djelovanja, a događaji koje je nagual doživio u svakomu pojedinom fragmentu moraju se jednog dana povezati da bi u svijesti nastala potpuna slika svega što se događalo u njegovu životu.

Da bi se postiglo takvo povezivanje, potrebne su godine, rekao je don Juan gledajući me u oči. Čuo je da je bilo i takvih naguala koji to nikada nisu postigli pa im je život ostao rascjepkan.

Ono što sam tog jutra doživio kod »Shipa« ne bih mogao zamisliti ni u najluđim snovima. Don Juan mi je mnogo puta ponovio da svijet vračeva nije nepromjenjiv, svijet u kojem bi riječ bila konačna i neosporna, već svijet vječne mijene u kojemu ništa ne treba uzeti zdravo za gotovo. Skok u ponor izmijenio je moju spoznaju tako drastično da sam postao otvoren za veličanstvene i neopisive mogućnosti.

Ali sve što sam mogao reći o povezivanju mojih fragmenata spoznaje bila bi blijeda slika u usporedbi sa stvarnošću onoga što se zbivalo u meni. Tog sam sudbonosnog jutra proživljavao nešto neizmjereno moćnije od svega što sam doživio onog dana kad sam prvi put vidio energiju kako struji svemirom - onog dana kad sam se našao na krevetu u vlastitom stanu, pošto sam bio na kampusu, a da zapravo i nisam došao kući, barem ne na način koji je bio nuždan da bi moj spoznajni sustav mogao prepoznati cijeli događaj kao stvaran. Kod »Shipa« sam povezao u cjelinu sve fragmente svojeg bića. Unutar svakoga od njih djelovao sam savršeno sigurno i dosljedno, a da to uopće nisam znao. U biti sam bio jedna golema slagalica i kada je svaki komadić došao na svoje mjesto, dogodilo se nešto neopisivo.

Sjedeći za šankom, kupajući se u znoju, razbijao sam glavu neprestano ponavljajući uzaludna pitanja na koja nije bilo odgovora: Kako je sve to moguće? Kako sam mogao biti tako rascjepkan? Tko smo mi zapravo? Svakako nismo ono što su nas uvjeravali da jesmo. Sjećao sam se događaja koji se nikad nisu dogodili, ili barem nisu ostavili dubokog traga na mene. Nisam mogao čak ni plakati.

»Vrač plače kad živi u fragmentima«, rekao mi je jednom don Juan. »Kad postigne cjelovitost, spopadne ga drhtavica koja je tako silovita da mu može oduzeti život.«

Tresla me je upravo takva drhtavica! Sumnjao sam da ću se ikad više sastati sa svojom skupinom. Činilo mi se da su svi otišli s don

Juanom. Bio sam sam. Želio sam razmišljati o tome, oplakivati gubitak, uroniti u smirujuću tugu kao što sam to uvijek činio. Nisam mogao. Nisam imao za čime žaliti, nisam imao zbog čega biti tužan. Ništa nije bilo važno. Svi smo mi bili *ratnici-putnici* i sve nas je progutala *beskonačnost*.

Cijelo sam vrijeme slušao kako don Juan opisuje *ratnika-putnika*. Neizmjerne sam uživao u njegovu opisu i poistovjećivao se s njime na čisto osjetilnoj osnovi. Pa ipak, nikad nisam stvarno shvatio što mi je time htio reći, ma koliko mi puta objašnjavao smisao toga. Te noći, sjedeći za šankom kod »Shipa«, shvatio sam o čemu je don Juan govorio. Ja sam bio *ratnik-putnik*. Bile su mi važne samo *energetske činjenice*. Sve ostalo bili su tek ukrasi, bez ikakva smisla.

Te noći dok sam sjedio i čekao hranu, nametnula mi se još jedna misao. Osjetio sam da me preplavljuju osjećaji druge osobe. Poistovjetio sam se s onime što mi je don Juan govorio. Konačno sam ostvario cilj njegova učenja: bio sam jedno s njime kao nikad prije. Nikad se u biti nisam suprotstavljao don Juanu ili njegovim idejama, koje su za mene bile revolucionarne, samo zato što se nisu uklapale u moj linearni način razmišljanja, svojstven zapadnjacima. Pravi razlog za to bila je preciznost kojom je don Juan iznosio svoje ideje, a koja me je na smrt plašila. Njegova mi se učinkovitost činila poput dogmatizma. To je ono što me je tjeralo da neprestano tražim objašnjenja i da se ponašam kao vjernik koji se koleba.

Da, rekao sam sebi, skočio sam u ponor, ali nisam umro jer sam dopustio *tamnomu moru svijesti* da me proguta prije no što sam stigao do dna. Predao sam mu se bez straha i žaljenja. *Tamno more* mi je podarilo sve što mi je bilo potrebno da se izbacim od smrti i završim u svom krevetu u Los Angelesu. Još prije dva dana, to mi objašnjenje ništa ne bi značilo. U tri sata ujutro kod »Shipa«, značilo mi je sve.

Lupio sam šakom o stol kao da sam bio sam u restauraciji. Ljudi su me pogledali i smješkali se kao da razumiju. Bilo mi je svejedno što misle. Moj se um usredotočio na nerješivu zagonetku: bio sam živ usprkos činjenici da sam prije deset sati skočio u ponor jer sam želio umrijeti. Znao sam da tu nedoumicu neću nikada razriješiti. Moja se normalna spoznaja mogla zadovoljiti jedino linearnim objašnjenjem, a ovdje ono nije bilo moguće. To je bio glavni problem s prekidom kontinuiteta. Don Juan je govorio da je taj prekid čaranje. Sada mi je to bilo potpuno jasno. Shvatio sam koliko je don Juan bio u pravu kad je rekao da mi je za opstanak potrebna sva

snaga koju mogu skupiti, sve strpljenje, a iznad svega neustrašiva smionost *ratnika-putnika*.

Htio sam razmišljati o don Juanu, ali nisam mogao. Osim toga, nisam mario za don Juana. Činilo mi se kao da se između nas podigao ogroman zid. Doista sam tada povjerovao u istinitost čudne misli koja mi se nametala otkad sam se probudio: bio sam netko drugi. Promjena se dogodila u trenutku kad sam skočio. Da nije tako, uživao bih i u samoj pomisli na don Juana; čeznuo bih za njime. Možda bih čak bio i kivan na njega zato što me nije poveo sa sobom. To bi bilo moje pravo ja. Uistinu nisam bio isti. Ta me je misao opsjedala sve dok nije potpuno ispunila moje biće. Tada je iščeznulo i ono malo što je preostalo od mogega starog ja.

Obuzelo me je novo raspoloženje. Bio sam sam! Don Juan me je ostavio u jednom snu kao svog izazivača. Osjetio sam kako moje tijelo gubi uobičajenu krutost i postupno postaje sve gipkije. Mogao sam disati duboko i slobodno. Glasno sam se nasmijao. Nije mi bilo važno što su ljudi zurili u mene, ovog puta bez osmijeha. Bio sam sam i tu se nije dalo ništa učiniti!

Imao sam tjelesni doživljaj stvarnog ulaženja u neki prolaz koji je imao vlastitu silu. Ona me je uvlačila unutra. U prolazu je vladala tišina. Don Juan je bio taj prolaz, spokojan i beskrajan. Bilo je to prvi put da sam osjetio da don Juan tjelesno ne postoji. Nije tu bilo mjesta za sentimentalnost ili čežnju. Nije mi nikako mogao nedostajati jer je bio tu, unutra, kao emocija lišena svake osobnosti koja me je mamila.

Prolaz je za mene bio izazov. Osjećao sam se ushićeno, lagano. Da, mogao sam putovati tim prolazom, sam ili u društvu, možda zauvijek. No, nisam to osjećao kao neku prisilu, a niti kao užitak. Bilo je to više nego početak *konačnog putovanja*, više nego neizbježna sudbina *ratnika-putnika*, bio je to početak novog doba. Trebao sam plakati spoznavši da sam otkrio taj prolaz, ali nisam plakao. S *beskonačnošću* sam se suočio kod »Shipa«! Kako neobično! Ledima su mi prošli trnci. Čuo sam don Juanov glas kako mi govori da je svemir doista nedokučiv.

U tom se trenutku otvoriše stražnja vrata restauracije, ona koja su vodila prema parkiralištu, i uđe jedan čudan lik: čovjek od otprilike trideset i nešto godina, raščupan i iscrpljen, ali prilično zgodnih crta lica. Viđao sam ga godinama kako se mota po kampusu i druži sa studentima. Netko mi je rekao da je vanjski pacijent obližnje bolnice za ratne veterane. Izgledao je kao da je malo poremećen. Vidio

sam ga mnogo puta kod »Shipa« pogurenoga nad šalicom kave, uvijek na istomu mjestu za šankom. Viđao sam ga također kako čeka vani i gleda kroz prozor restauracije, prateći kad će se osloboditi njegovo omiljeno mjesto za šankom.

Kad je ušao u restauraciju, sjeo je na svoje uobičajeno mjesto i pogledao me. Pogledi su nam se sreli. Sjećam se samo da je ispustio strašan krik od kojeg sam se smrznuo, a činilo se da je tako djelovao i na druge. Svi su se okrenuli prema meni i gledali me širom otvorenih očiju, neki usred zalogaja, s neprožvakanom hranom u ustima. Očito su mislili da sam ja kriknuo jer sam prije lupio šakom o stol i glasno se smijao. Čovjek je skočio sa stolca i istrčao iz restauracije, okrećući se i zureći u mene dok je uznemireno mahao rukama.

Bez razmišljanja potrčah za njime. Želio sam da mi kaže što je to vidio u meni, što ga je natjeralo da ispusti takav krik. Sustigao sam ga na parkiralištu i upitao zašto je kriknuo. Pokrio je rukama oči i ponovno kriknuo, još glasnije. Izgledao je poput uplašena djeteta koje se prepalo u snu i vrisnulo iz svega glasa. Ostavio sam ga i vratio se u restauraciju.

»Što ti se dogodilo, dušo?« pitala me je konobarica dobacivši mi zabrinut pogled. »Mislila sam da si mi pobjegao.«

»Samo sam išao vidjeti prijatelja«, odgovorih.

Konobarica me začuđeno pogleda i napravi pokret, pretvarajući se da joj idem na živce.

»Zar je taj tip tvoj prijatelj?« pitala je.

»Jedini prijatelj na svijetu«, rekoh, i to je bila istina ako se »prijateljem« može nazvati netko tko vidi kakav si ispod površine i tko zna otkuda uistinu dolaziš.

-KRAJ-